

**PATRES ECCLESIAE ANGLICANÆ:**

**ALDHELMUS, BEDA, BONIFACIUS, ALCUINUS,**

**ET RELIQUI.**



THE  
COMPLETE WORK  
OF  
VENERABLE

IN THE ORIGINAL LATIN  
COLLATED WITH THE MANUSCRIPTS  
VARIOUS PRINTED EDITIONS

ACCOMPANIED BY  
A NEW ENGLISH TRANSLATION  
OF THE HISTORICAL WORK  
AND  
A LIFE OF THE AUTHOR

BY THE REV. J. A. GILES  
LATE FELLOW OF C.C.C., OXFORD.

---

VOL. XII.  
COMMENTARIES ON THE SCRIPTURES

---

LONDON:  
WHITTAKER AND CO., AVE MARIA LANE.  
MDCCCXLIV.

DO N :  
GTON, PRINTERS,  
3 SQUARE.

VENERABILIS  
BIBLIOTHECÆ  
OPERA QUÆ SUPER

NUNC PRIMUM  
OPUS CODICUM MANUSCRITORUM  
EDITIONUMQUE

EDIDIT J. A. GREGG  
ECCLESIAE ANGLICANÆ  
ET COLL. CORP. CHR. OXONIENSIS

---

VOL. XII  
COMMENT. IN SCRIP.

---

LONDINI  
VENEUNT APUD WHITTAKER  
MDCCCXLIV



VENERABILIS  
B E D A  
COMMENTARIA IN SCRIPTURIS  
SACRAS,

NUNC PRIMUM IN ANGLI-  
A OPE CODICUM MANUSCRI-  
PTIONUMQUE OPTIMA



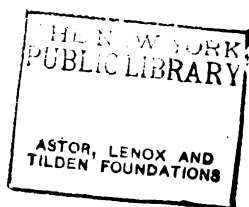
EDIDIT J. A. GILES,  
ECCLESIAE ANGLICANAE P  
ET COLL. CORP. CHR. OXON. OLIM

---

VOL. VI.  
COMMENT. IN NOVUM TEST

---

LONDINI:  
VENEUNT APUD WHITTAKER  
MDCCCXLIV.



NEW YORK  
PUBLIC  
LIBRARY

A stamp consisting of three lines of text, each line formed by a grid of small dots.

# P R E F A C E

TO

VOL. VI. OF THE COMMENTARIES.

---

BESIDES the Commentaries on the Gospels of St. Luke and St. Mark, Bede is known to have expounded the Acts of the Apostles, the Epistles, and the Book of Revelations. These are all enumerated in his own list of his writings; and with one exception the genuine works remain. We shall review them in order:

*In Actus Apostolorum libri II.*

*In Actus Apostolorum Retractationes.*

Of these two Commentaries on the Acts of the Apostles, the first is found in the folio editions [Bas. v. 861—919. Col. v. 625—666.]: the last [Bas. vi. 1—39. Col. vi. 1—28.] is not included in the Author's own list of his writings, as it was written after the year 731, in which that list was made. It is of great value, on account of the collations which it contains of a Greek MS. of the Acts, which differed from the Latin Vulgate. Mill, in his prologue to the New Testament, supposes that this is the same MS. copy which still exists in the Bodleian Library, or at all events a copy from the same original. See *R. Simon, Dissert. Critique sur les*

VOL. XII.

a

*MSS. du N. T.* p. 59, 60; also *H. C. des Principaux Commentateurs du N. T.* p. 340—344, and *Rosenmüller*, v. p. 96—102.

*In Apostoli Pauli Epistolas Expositio*.—This work is described in the Author's own index in the following terms: "In Apostolum quæcunque in opusculis S. Augustini exposita inveni, cuncta per ordinem transcribere curavi." Moreover Lupus Ferrariensis, in a letter to Hincmar, (Ep. 76. p. 118,) says, that he has the work before him, but that he cannot send it to him on account of its size, which was such, *ut nec sinu celari nec pera contineri satis commode posset*. Mabillon discovered the genuine work in two MS. volumes, and expressed his intention of publishing the same; but he did not fulfil this promise. See *Anal. Disq. de Bedæ an Flori*, &c. Num. 2. *Acta Ben. Sæc. ix.* Pt. i. p. 559. Num. 33. *Wharton*, *Pref.* ad. ed. Lond. 1693, and *Fabricius*, p. 190. The Commentary found in the folio editions [Bas. vi. 1—1133. Col. vi. 31—823.] is certainly spurious; and Gaufridus Boussardus, who first published it, A.D. 1499, seems to have doubted its genuineness; for he says, "Augustini vel Bedæ, non satis compertum habeo."

Mabillon at first supposed this to be the genuine work; but afterwards he ascribed it to Florus Diaconus Lugdunensis et Monachus S. Trudonis. In *Disquis. Peculiari Laud.* p. 488. Num. 3. Vid. etiam p. 18. Observ. 3. "Trithemius, qui Codicem, ejusdem Flori nomine inscriptum, reperit in Monasterio S. Trudonis, eum Monachum *Trudonianum* fuisse existimavit. Florus autem ille duplicem ejusmodi Commentarium contexuit, alterum ex Augustino solo,



qui idem esse videtur atque ille, qui in Editt. Bedæ nomen fert, alterum ex Patribus duodecim, Cypriano, Hilario, Ambrosio, Paciano, Theophilo, Gregorio Nazianzeno, Ephraim Diacono, Leone Papa, Cyrillo Alexandrino, Fulgentio, Paulino et Avito. Vid. Sermondum, *ad Avitum*, Oper. tom. ii. p. 147. Et hanc quidem Collectionem ex MS. majoris Cartusiæ descripsit P. F. Chiffletius, qui conferatur in Paulino Illustrato et ad Fulgentium in Præf. et p. 322." Sigebert also ascribed it to Florus, and attempted to prove it out of Cassiodorus. [See *Sigeb. de Script. Eccl.* c. 68. *Cassiod. Instit. Div. Lect.* c. 8.] Sixtus Sinensis and others attributed it to Bartholomæus Urbinas; [see *Sixtus Sin.* iv. p. 219, A. and *Fabric.* tom. i. p. 181.] Baronius [*Annales*, tom. viii. ad ann. 562, num. xvi.] denies its genuineness in no measured language, and considers even its insertion in Bede's list to be an interpolation: he ascribes it to Petrus Abbas Tripolitanus, as Robert de Torinnejo had before done in his Prologue ad Abbrev. Expos. Epist. ad Apos. sec. Augustinum.

From these remarks the reader will at once come to the conclusion, that the Commentary printed in the folio editions does not belong to Bede. It is also more than probable that the work which the learned Mabillon discovered is the genuine treatise. But it is not so certain that the manuscript is still in existence, though it is likely that it is the same which an anonymous traveller has lately pointed out as existing in the Public Library at Troyes. There is, however, one fact connected with it, which has deterred the editor from pursuing what might turn out to be a useless search. The Commentaries of Bede

are in general taken from the works of the ancient fathers: but the Commentary on St. Paul appears, from the title which Bede himself gives to it, to have consisted of extracts taken out of St. Augustine and others. It may, therefore, reasonably be inferred that its discovery would be attended with no benefit to the world at large, as the works of St. Augustine, which are still in existence, probably contain every idea which might have been gained from the work of Venerable Bede.

*In Epistolas VII. Catholicas libri singuli.*—These Commentaries on the seven minor epistles occur in the folio editions [B. v. 929—1057. C. v. 673—760.] without the Author's Preface, which was found by Wharton in a very ancient MS. preserved in Caius College, Cambridge, and published in Cave's Hist. Litt. Sæc. viii. p. 614. The Preface was supposed by Cave to have been omitted because it contained some remarks about the superiority of the See of Jerusalem over that of Rome. Whatever may have been the reason, it is certain that its omission was intentional, for it occurs in a large number of the manuscripts.

As it is highly important that ancient documents should be exhibited in their original integrity, the Preface is now restored to its place at the head of the work to which it belongs, and a few slight emendations introduced into the text from the collation of the MSS. in the King's Library at Paris.

To those who wish to pursue further the idea promulgated by Cave, the following remarks on these MSS. will not fail to be of interest. They are eight in number.

2366 of the tenth century ;  
1829 of the thirteenth ;  
2352 of the thirteenth ;  
2841 of the thirteenth ;  
2360 of the thirteenth ;  
5070 of the thirteenth ;  
2371 of the fourteenth ;  
2361 of the fourteenth.

Of these the first and earliest contains the *genuine* Preface ; the second and seventh contain a *false* Preface ; the others contain no Preface at all ! The false Preface prefixed to two of them is that usually ascribed to St. Jerome : it is as follows :

“ PROLOGUS.

“ Non ita ordo est apud Græcos, qui integre sapiunt et fidem rectam sectantur, epistolarum septem quæ Canonicæ nuncupantur, sicut in Latinis codicibus invenitur. Quod, quia Petrus primus est in numero Apostolorum, primæ sunt etiam ejus epistolæ in ordine cæterarum. Sed, sicut Evangelistas dudum ad veritatis viam correximus, ita has proprio ordine, Deo nos juvante, reddidimus. Est enim prima earum una Jacobi, Petri duæ, Joannis tres, et Judæ una. Quæ si, ut ab iis digestæ sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnaret : illo præcipue loco, ubi de unitate Trinitatis in prima Joannis epistola positum legimus. In qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus, trium tantummodo vocabula, hoc est aquæ, sanguinis, et spiritus, in ipsa sua

editione ponentes; et Patris Verbique ac Spiritus testimonium omittentes. In quo maxime et fides Catholica roboratur, et Patris, et Filii, et Spiritus Sancti una Divinitatis substantia comprobatur. In cæteris vero epistolis quantum a nostra aliorum distet editio, lectoris prudentiæ derelinquo. Sed tu, virgo Christi Eustochium, dum a me impensius scripturæ veritatem inquiris, meam quodammodo senectutem invidorum dentibus corrodam exponis, qui me [scriptorem] falsarium corruptoremque sanctarum pronunciant scripturarum: sed et ego in tali opere nec æmulum meorum invidentiam pertimesco, nec sacræ Scripturæ veritatem poscentibus denegabo."

*In Apocalypsin S. Joannis libri III.*—This Commentary is found in the folio editions, [B. v. 1058—1138. C. v. 761—816.] and is inscribed to Eusebius, as the author himself states in his Commentary on the Acts.

These are all the Commentaries written by Bede on the New Testament. In the list of his writings, however, occurs the article, "Capitula Lectionum in omnes libros Novi Testamenti excepto Evangelio;" and Boniface, in his Epist. ad Egbertum Episcopum, writes for Bede's "Lectionarium Anniversarium." But of this work no traces are known to remain. We therefore here take leave of our reader, who, if he has followed us through the manifold branches of learning contained in these volumes, will not fail to admire the extraordinary genius and talent of the remarkable man whose genuine works are now for the first time laid before the public.

IN

ACTA APOSTOLORUM

EXPOSITIO.

---

PROLOGUS VENERABILIS BEDÆ,  
PRESBYTERI, FAMULI CHRISTI,  
AD ACCAM EPISCOPUM IN EXPOSITIONE **M**  
ACTUUM APOSTOLORUM.

Domino in Christo desideratissimo et vere beatissimo Accæ Episcopo, Beda, perpetuam in Domino salutem.



CCEPI creberrimas beatitudinis tuæ literas, quibus me commovere dignatus es, ne mentis acumen inerti otio torpere et obdormire permittam, sed meditandis scrutandisque quotidie Scripturis vigil atque indefessus insistam, et post expositionem

Apocalypseos sancti Evangelistæ Joannis, quam fratris nostri Eusebii rogatu tribus libris complexam, mox tibi transcribendam destinavi, in explanationem quoque beati Evangelistæ Lucæ, juxta vestigia patrum, quantum valeam sudoris impendam. Quod quia facere necdum potui, et operis videlicet immensitate perterritus, et obstrepentium causarum (quas tu melius nosti) necessitate præpeditus, ne tamen tuæ postulationis contemneretur auctoritas, quod interim potui, feci. Misi enim opusculum in Actus

Apostolorum, quod ante non multos dies editum, et velocissime quantum tempus dederat, ne tua sacrosancta voluntas impediretur, emendatum membranulis indideram. Ubi ea quæ vel mystice gesta vel obscurius dicta videbantur, prout potui, dilucidare tentavi. In quo me opusculo cum alii plurimi fidei catholicæ scriptores, tum maxime juvit Arator sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, qui ipsum ex ordine librum heroico carmine percurrens, nonnullos in eodem metro allegoriæ flores admiscuit; occasionem mihi tribuens, vel alia ex his colligendi, vel eadem planius exponendi. Actus igitur Apostolorum (ut beatus Hieronymus ait) nudam quidem sonare videntur historiam, et nascentis ecclesiæ infantiam texere: sed si noverimus eorum scriptorem Lucam esse medicum, cujus laus est in evangelio, animadvertimus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam: e quibus nos aliqua juxta modulum nostræ parvitatæ exposaturi, primo admonere curabimus, ipsum evangelistam Lucam, ut dictum est, juxta traditionem veterum ecclesiæ tractatorum, medicinæ artis fuisse peritissimum, et magis Græcas literas scisse quam Hebræas. Unde sermo ejus tam in evangelio quam in Actibus Apostolorum comptior est, et secularem redolet eloquentiam, magisque testimoniis Græcis utitur quam Hebræis. Ex quo accidit, quod maxime miror, et propter ingenii tarditatem vehementissimo stupore percussus nescio perscrutari, qua ratione cum in Hebraica veritate a diluvio usque ad Abraham decem generationes inveniantur, ipse Lucas, qui Spiritu Sancto calamum regente nullatenus falsum scribere potuit, undecim generationes juxta septuaginta interpretes, adjecto Cainam, in evangelio ponere maluerit. Ideo autem in evangelii proœmio dicit sibi visum esse ex ordine diligenter scribere, quoniam

hòc multi conati sunt. Sed eos debemus accipere, quorum in ecclesia nulla extat auctoritas, quia id quod conati sunt, implere minime potuerunt. Iste autem non solum usque ad resurrectionem assumptionemque Domini perduxit narrationem suam, ut in quatuor auctoribus evangelicæ scripturæ dignum suo labore haberet locum, verum etiam deinceps quæ per apostolos gesta sunt, quæ sufficere credidit ad ædificandam fidem legentium vel audientium ita scripsit, ut solus ejus liber fide dignus haberetur in ecclesia de Apostolorum Actibus narrantis, reprobatis omnibus qui non ea fide qua oportuit, facta dictaque apostolorum scribere ausi sunt. Eo quippe tempore scripserunt Marcus et Lucas, quo non solum ab ecclesia Christi, verum etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus apostolis, probari potuerunt. Nam Domini nutu gerebatur, ut non solum apostoli qui viderant, sed et discipuli qui auditu didicerant, facta Christi dictaque conscriberent, quatenus sequentibus ecclesiæ doctoribus ea quæ non viderant prædicandi scribendique fiducia pariter et auctoritas præberetur. Actus vero Apostolorum, et præcipue beati Pauli, cujus individuus in peregrinando comes extitit beatus Lucas, sicut viderat ipse composuit. Quorum contextus omnis quantum ex aliorum historiis animadvertere potuimus, continet annos viginti octo: id est, Tiberii Cæsaris annos sex, Caii annos quatuor, Claudii annos quatuordecim. Cujus principis Petrus apostolus Romam venit, et in quarto anno fame facta, octavo anno sunt Judæi Roma expulsi. Item Neronis quatuor annos, quorum duos extremos beatus Paulus Romæ in libera mansit custodia. Ex quo intelligimus, in eadem urbe librum esse compositum. Itemque ut per Judæorum quoque reges eadem tempora discernam, Herodes, Philippus, et Lysanias tetrarchæ præfuerunt annis sex;

Herodes rex, qui et Agrippa, qui Cæsarææ periit, annos septem. Agrippa, filius ejus, sub quo Paulus Romam missus est, annos quindecim; cujus restant usque ad subversionem Hierosolymorum anni duodecim. Hæc distinctius executus sum, ut cum ejusdem libelli revolvās historiam, quid sub quo tempore gestum sit, evidenter agnoscere possis. Misi autem et explanatiunculam epistolæ beatissimi Evangelistæ Joannis, cujus maximam partem ex Homiliis sancti Augustini latissima suavitate diffusis, compendiosus brevior excerpſi. Nonnulla vero in calce etiam proprio sudore subtexui: in quo utroque opere, si quid utilitatis inveneris, Dei donis ascribe; si quid superflui, meæ fragilitati compatere. Intercedentem pro nobis beatitudinem vestram Dominus omnipotens ad regimen ecclesiæ perpetuo conservet incolumem.

#### IN CAP. I.

*Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cæpit Jesus facere et docere.*] De omnibus se dicit Christi factis et dictis in evangelio scripsisse, non quod omnia comprehendere potuerit, ne sit contrarius Joanni, qui ait, Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc: sed quod de omnibus elegerit unde faceret sermonem, quæ judicavit apta et congrua sufficere officio dispensationis suæ. Theophilus interpretatur Dei amator, vel a Deo amatus. Quicumque ergo Dei amator est, ad se scriptum credat, suæque hic animæ, quia Lucas medicus scripsit, inveniatur salutem. Et notandum quod ait, Quæ cæpit Jesus facere et docere. Primo facere, postea docere: quia Jesus, bonum doctorem instituens, nulla nisi quæ fecit docuit.



*Usque in diem qua præcipiens apostolis per Spiritum Sanctum quos elegit assumptus est.] Per hyperbaton legendum, usque in diem qua assumptus est, præcipiens ante assumptionem, id est præcepta dans apostolis: quæ vel hic vel in evangeliiis leguntur. Est ergo sensus: Scripsi de Jesu a tempore quo cœpit signa facere et docere usque in diem qua eisdem consummatis, unde venerat rediit.*

*Per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei, et convescens, &c.] Ad instruendam Dominus fidem suæ resurrectionis, sæpius apostolis post passionem suam vivus apparuit, cibos sumit, eandemque quam a mortuis suscitaverat palpandam carnem exhibet. Sed altiori mysterio per hanc quadagesimam dierum cum discipulis conversationem, significat se occulta præsentia quæ promiserat impleturum. Ecce ego vobiscum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Iste enim numerus hanc temporalem terrenamque vitam vel propter quatuor anni tempora, vel propter quatuor ventos cœli designat. Nam postquam consepulti fuimus cum Christo per baptismum in mortem, quasi Rubri maris calle transito, necessarium in hac solitudine Domini habemus ducatum, qui nos ad cœlestia perducatur, et imaginis suæ denario renumerans, præsentia Sancti Spiritus quasi vera jubilei quiete beatificet.*

*Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies.] Nondum fuerant apostoli baptizati, non tamen aqua, sed Spiritu Sancto, quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis (ut nonnulli arbitrantur) seu (quod magis credibile est) baptismo Christi. Neque enim ministerium baptizandi fuerat, ut haberet baptizatos servos per quos cæteros baptizaret, quia non defuit memorabilis illius humilitatis ministerium, quando eis lavit pedes. Cum*

ergo diceret Dominus, Quia Joannes quidem baptizavit aqua, nequaquam subjunxit, Vos autem baptizabitis, sed, Vos autem baptizamini Spiritu Sancto. Quia neque apostoli, neque sequaces eorum qui usque hodie baptizant in ecclesia, aliter quam Joannes, id est in aqua baptizare prævalent: sed tantum invocato Christi nomini adest interior virtus Spiritus Sancti, quæ homine aquam tribuente baptizatorum animas simul et corpora purificet: quod in Joannis baptismo non fiebat. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus.

*Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Quoniam apparens eis locutus est de regno Dei, Spiritus quoque Sancti non post multos dies promisit adventum, consequenter eum de eodem regno percontantur, utrum videlicet mox adveniente Spiritu Sancto in præsentī restituendum, an in futuro sanctis reservandum credere debeant. Carnales enim adhuc discipuli, resurrectione Christi completa, continuo regnum Israel credebant esse venturum. Juxta quod Cleophas ait: Nos autem sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel. Et evangelista præmisit, quia Domino Hierosolymam venturo existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. Sed oportebat impleri prophetiam, qua Patri canens ait: Tu vero repulisti, et sprevisi, et distulisti Christum tuum. Repulit enim et sprevit Filium Pater, quando eum in passione deseruit loquentem, Deus, Deus meus, quare me repulisti? Distulit autem, ut quem sancti illo tempore regnaturum putabant, expectent in die judicii in sua majestate venturum. Unde et ipse Dominus spiritualem Israel et regnum cœleste a prophetis fuisse promissum insinuans, ait,

*Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate.*] Illius (inquiens) regni

tam secretum tempus est, ut Patris tantummodo scientiæ pateat. Et quando dicit, Non est vestrum scire; ostendit quod et ipse sciat, cujus omnia sunt quæ Patris sunt, sed non expediat nosse mortalibus, ut semper incerti de adventu Judicis, sic quotidie vivant, quasi die alia judicandi sint.

*Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, &c.]* Cum supervenerit, inquit, in vos Spiritus Sanctus, nequaquam regnum Israel, sive regnum Dei in Israel, ut putatis, afferet, sed vobis virtutem de me testificandi præbebit. Tantumque regni illius tempora longe sunt, ut prius non solum hanc Hierosolymorum urbem, verumetiam omnes Judææ fines, dehinc autem et proxime gentem Samariæ, ad extremum novissimos quoque per circuitum mundi terminos evangelii fama percurrat.

*Et cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est.]* Marcus quidem aliam Domini locutionem commemorans, ait: Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cælum. Sed quia Lucas significantius adjecit, Cum hæc dixisset elevatus est; ostendit profecto illis quos commemoraverat sermonibus expletis, Dominum ascendisse ad cœlos.

*Et nubes suscepit eum ab oculis eorum.]* Ubique creatura suo Creatori præstat obsequium. Astra indicant nascentem, patientem obnubunt, recipiunt nubes ascendentem, redeuntem ad judicium comitantur.

*Ecce duo viri astiterunt illis in vestibus albis.]* Albæ vestes exaltationi magis congruunt quam humiliationi. Et ideo Domino ascendente, in albis vestibus angeli apparent, qui nato Domino in albis vestibus apparere non dicuntur, quia qui in nativitate sua apparuit Deus humilis, in ascensione sua ostensus est homo sublimis. Nam et locus congruit dum

is qui in humili civitatula natus est homo, de monte sublimi regressus est ad cœlum.

*Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cœlum.]* Ob duas illi causas angeli videntur, ut videlicet ascensionis tristitiam, regressionis commemoratione consolarentur, et ut vere in cœlum illum ire monstrarent, et non quasi in cœlum sicut Eliam.

*Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.]* Id est in eadem forma carnis atque substantia veniet judicaturus, in qua venerat judicandus. Cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Cujus etiam gloria divina quæ quondam in monte tribus discipulis apparuit, peracto judicio ab omnibus sanctis videbitur, quando tolletur impius ne videat gloriam Dei.

*Tunc reversi sunt Hierusalem a monte qui vocatur Oliveti.]* Dominus et Salvator noster, principe tenebrarum devicto, in locum pacis et luminis fideles educit. Meritoque montem chrismatis ascendit, Sanctum promissurus Spiritum, cujus nos unctio docet de omnibus.

*Qui est juxta Hierusalem, sabbati habens iter.]* Juxta historiam indicat montem Olivarum spatio miliarii ab urbe Hierusalem esse discretum. Sabbato enim juxta legem plus quam mille passus incedere non licebat. Juxta allegoriam vero, qui gloriam Domini ad Patrem ascendentis intus intueri merebitur, et Spiritus Sancti promissione ditari, hic sabbati itinere urbem perpetuæ pacis ingreditur. Eritque ei juxta Esaiam sabbatum ex sabbato, quia qui hic cessavit a perverso opere, illic quiescet in cœlesti retributione. At contra qui in hoc seculo quasi per tempus sex dierum, salutem operari neglexerit, illo perpetuæ quietis tempore, de finibus beatæ Hierusalem excludetur, illud evangelium contemnens, Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.

*Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant.*] Locum in superiori designat, quia jam a terrena conversatione sabbati ad superiora scientiæ virtutisque conscenderant.

*Jacobus Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi.*] Putant quidam duos fuisse apostolos Jacobi vocabulo nuncupatos, Jacobum videlicet Zebedæi, et Jacobum Alphæi, tertium vero Jacobum fratrem Domini, non apostolum, sed episcopum fuisse Hierosolymorum. Quod nequaquam verum est, sed, juxta evangeliorum fidem, eundem Jacobum filium Alphæi apostolum præfuisse Hierosolymis sciendum est, qui frater Domini dictus est, eo quod fuerit Mariæ materteræ Domini filius, cujus Joannes evangelista meminit. Stabant autem (inquiens) juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ. Mariam hanc Cleophæ a patre sive a familia cognominans. Quomodo enim frater Domini non apostolus, sed tertius Jacobus esse dicatur, cum et Paulus eum nominet apostolum, Alium autem (inquiens) apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini? Et evangelista Marcus, eundem non tertium, sed alterum appellet, dicens, Erant autem et mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi minoris, et Joseph mater, et Salome. Cum enim major et minor non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam, minor Jacobus Alphæi appellatur ad distinctionem majoris qui erat filius Zebedæi. Lege librum beati Hieronymi adversus Helvidium. Simon autem Zelotes, ipse est qui in evangeliis scribitur Chananæus. Chana quippe zelus interpretatur. Erat enim de vico Galilææ Chana, ubi Dominus aquas convertit in vinum, et post fratrem suum Jacobum Hierosolymorum rexit ecclesiam, centumque et viginti annorum sub Trajano crucem ascendit. Consobrinus is

secundum carnem Salvatoris fuisse declaratur, quia patrem ipsius Cleopham, fratrem fuisse Joseph, Egesippus contestatus est. Judas vero Jacobi, id est frater Jacobi, idem est qui in evangeliiis vocatur Thaddæus, missusque est Edissam ad Abagarum regem Osroenæ, ut ecclesiastica tradit historia. Sequitur,

*Hi omnes erant unanimiter perseverantes in oratione.*] Unanimiter perseverant in oratione, qui adventum Sancti Spiritus expectant. Spiritus enim Sanctus disciplinæ effugiet fictum. Et ideo quicunque ejus promissa cupierit accipere dona, perseveranter debet instare precibus fraterna caritate conditis.

*Erat autem turba hominum simul, centum fere viginti.*] Hi centum viginti ab uno usque ad quindecim paulatim et per incrementa surgentes quindecim graduum numerum efficiunt, qui propter utriusque legis perfectionem in Psalterio mystice continetur, et in quo vas electionis apud Petrum Hierosolymis commoratur. Oportebat enim ut sacramentum quod legislator in annis exhibuit, hoc novæ gratiæ prædicatores suo numero designarent.

*Viri fratres, oportet impleri Scripturam quam prædixit Spiritus Sanctus, &c.*] In undenario numero Petrus apostolus remanere metuit. Omne enim peccatum undenarium est, quia dum perverse agit, præcepta Decalogi transit. Unde quia nulla nostra justitia per se innocens est, tabernaculum quod arcam Domini continebat intus, undecim velis cilicinis desuper obvelabatur. Numerumque apostolorum duodenarium redintegrat, ut per duas septenarii partes (ter enim quaterni decus dipondius) gratiam quam verbo prædicabant, et cum numero servarent, ut qui mundo quadriformi fidem sanctæ Trinitatis prædicaturi erant, Domino dicente: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii,

et Spiritus Sancti: jam operis perfectionem numeri quoque sacramento firmarent. Juxta altiore[m] autem intellectum, damnum ecclesiæ quod in falsis fratribus patitur, hactenus ex parte maxima perdurat incorrectum. At cum in fine mundi populus Judæorum qui Dominum crucifixit reconciliandus ecclesiæ creditur, velut quinquagesimo die propinquante, apostolorum est summa restituta.

*Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis.]* Qui Dominum vitæ vendidit, terra viventium amissa, agrum sanguinis et mortis æternæ, sceleris et nominis sui memoriam possidet. Alioquin non ipse Judas emptum pretio sanguinis agrum figuli possidere meruit, qui, relatis triginta argenteis, traditionis crimen criminiosiore in se protinus morte mulctavit. Sed more sacri eloqui, possedit dictum est, possidere fecit. Sicut beatus Job ait: Et abominabuntur me vestimenta mea, id est abominabilem me membra corruptibilia reddent.

*Et suspensus crepuit medius.]* Dignam sibi pœnam traditor amens invenit, ut videlicet guttur quo vox proditiōis exierat, laquei nodus necaret. Dignum etiam locum interitus quæsivit, ut qui hominum angelorumque Dominum morti tradiderat, cœlo terræque perosus, quasi aeris tantummodo spiritibus sociandus, juxta exemplum Achitophel et Absalon qui regem David persecuti sunt, aeris medio periret. Cui utique satis digno exitu mors ipsa successit, ut viscera quæ dolum proditiōis conceperant, rupta caderent, et vacuas evolverentur in auras. Cujus simillima pœnæ mors Arrium hæresiarcham damnasse refertur, ut quia ille humanitatem Christi, iste divinitatem extinguere moliebatur, ambo sicut sensu inanes vixerant, sic quoque ventre vacui perirent.

*Fiat habitatio ejus deserta, et non sit qui inhabitet in ea, et episcopatum ejus accipiat alter.]* Plani qui-

dem sunt isti versiculi, et palam beato Petro interpretante expositi: quia et Judas meritam prævaricationis suæ pœnam excepit, abiensque in locum suum, gehennam videlicet infernalem, communem humanæ conversationis habitationem immatura et impia morte deseruit, et nihilominus accipiente sancto Matthia locum ministerii illius et apostolatus, sacratissima perfectionis apostolicæ summa restaurata est. Sed notandum quod nequaquam juxta vulgatam editionem de uno centesimo octavo Psalmo totum testimonium est sumptum, verum extrema pars tantum, prior vero de sexagesimo octavo, in quo dictum est de Judæis: Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Dum enim vellet beatus Petrus et Judæ abjectionem et electionem Matthiæ testimoniis astruere prophetis, junxit testimonium quod de episcopatu Matthiæ specialiter, et illud quod de Judæorum, in quorum numero etiam Judas erat, abjectione generaliter positum erat. Quod nescio a quo primum imperito emendatore, centesimo octavo Psalmo additum est. Qui cum videret hos versiculos pariter a beato Petro positos, suum Psalterium pariter non habuisse, putare cœpit falsatum se habere codicem, et quod non habuerat, superadjicere præsumpsit. Eodem modo tertio-decimo Psalmo de Epistola Pauli ad Romanos, octo versus quos ipse de diversis Psalmis et Esaia propheta contexerat, adjecti sunt: quorum primus est, Sepulcrum patens est guttur eorum: ultimus, Non est timor Dei ante oculos eorum. Hæc enim quæ dixi, non solum Hebraica veritas, et emendatior septuaginta interpretum editio, verum aperta quoque ratio comprobatur, quod in eodem centesimo octavo Psalmo, exceptis his versiculis, triginta sint maledictiones in Judam Scariothem illatæ, juxta numerum argenteorum quibus Dominum vendere non timuit.



Quarum prima hæc est: Constitue super eum peccatorem. Extrema vero hæc, Et operiantur sicut diploide confusione sua.

*Joseph qui vocatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Matthiam.*] Barsabas filius quietis, Matthias Dei parvus interpretatur. De quo Arator,

O quantum distant humana supernis  
Judiciis? Parvi merito transcenditur ille  
Laude hominum qui justus erat.

*Et dederunt sortes eis, &c.*] Non hoc exemplo, vel quod Jonas propheta sorte deprehensus sit, indifferenter sortibus est credendum, cum privilegia singulorum, ut Hieronymus ait, communem legem facere omnino non possint. Nam ibi et gentiles viri, tempestate coacti, auctorem periculi sorte quærebant; et hic Matthias sorte eligitur, ne apostoli electio a mandato discrepare legis veteris videretur; ubi summus sacerdos sorte quæri jubebatur; sicut de Zacharia dicitur: Secundum consuetudinem sacerdotii sorte exiit ut incensum poneret. Qui idcirco, ut reor, tunc sorte legebatur, ut typo figuraretur, verum semper quærendum fuisse sacerdotem; donec veniret cui repositum erat, qui non in hostiarum cruore, sed per proprium sanguinem, introivit semel in sancta æterna redemptione inventa. Cujus hostia tempore paschæ immolata, sed die Pentecostes Spiritu Sancto in igne apparente, vere consumpta est. Veteris enim erat consuetudinis, acceptas Deo victimas cœlesti igne consumi. Donec ergo Veritas compleretur, figuram licuit exerceri. Inde est quod Matthias, qui ante Pentecosten ordinatur, sorte quæritur: septem vero diaconi postea, nequaquam sortis agitatione, sed discipulorum tantum electione; apostolorum vero oratione et manus impositione sunt ordinati. Quod si qui necessitate

aliqua compulsi Deum putant sortibus exemplo apostolorum esse consulendum, videant hoc ipsos apostolos non nisi collecto fratrum cœtu et precibus ad Deum fuis egisse.

## IN CAP. II.

*Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco.*] Hoc est in cœnaculo, quo superius ascendisse narrantur. Quicumque enim Spiritu Sancto adimpleri desiderant, carnis domicilium necesse est mentis contemplatione transcendant. Sicut autem quadraginta dies, quibus Dominus post resurrectionem suam cum discipulis conversatus est, conresurgentem Christo peregrinationis hujus designant ecclesiam, ita dies quinquagesimus quo Spiritus Sanctus accipitur, perfectionem quietis beatæ qua labor ecclesiæ temporalis denario remunerabitur æterno, congruenter exprimit. Nam et ipse numerus quadragenarius æqualibus suis partibus computatus addit amplius ipsum denarium, et facit quinquaginta. Quadragenarii quippe numeri dimidium est viginti, quarta pars decem, quinta octo; octava quinque, decima quatuor; vigesima duo, quadragesima unum. Viginti autem, et decem, et octo, quinque, et quatuor, et duo, et unum, quinquaginta faciunt. Cujus computi facillime patet figura, quoniam præsens conflictus gaudium nobis jubilei quasi latenter generat sempiternum, apostolo dicente, Quod enim in præsentī momentaneum est, et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur nobis. Vera est autem nostra beatitudo corporis et animæ; nos immortalitate gloriantes summæ et beatæ Trinitatis æterna visione satiari. Nam corporis quatuor notis-

tur, regiæ est potestatis indicium; vel certe quia requies ejus indicatur in sanctis.

*Et cæperunt loqui variis linguis.*] Unitatem linguarum quam superbia Babylonis disperserat, humilitas ecclesiæ recolligit. Spiritualiter autem varietas linguarum, dona variarum significat gratiarum. Verum non incongrue Spiritus Sanctus intelligitur ideo primum linguarum donum dedisse hominibus, quibus humana sapientia forinsecus et discitur, et docetur, ut ostenderet quam facile possit sapientes facere per sapientiam Dei quæ eis interna est.

*Erant autem in Hierusalem habitantes Judæi, viri religiosi, &c.*] Conveniens puto perquirere quinam isti sunt; et ex qua captivitate Judæi. Quoniam quidem illa quæ in Ægypto fuerat vel in Babylonia, absoluta jam fuerat. Romanis autem nondum venerant Judæi in captivitatem, licet jam et ipsa immineret ultrix commissi de Salvatore piaculi. Superest ergo ut illa intelligatur captivitas, quæ sub Antiocho facta est, quæ utique non multis ante temporibus acciderat.

*Quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.*] Quæritur in hoc loco, quomodo unusquisque audiebat lingua sua loquentes eos magnalia Dei: utrum ii qui loquebantur, diversis sermonibus uniuscujusque linguæ hoc quod dicebatur proferebant, id est, ut unusquisque eorum nunc hac, nunc alia lingua loquens, sic per omnes curreret, an in eo potius erat mirabile, quod sermo eorum qui loquebantur qualibet lingua fuisset pronuntiatus unicuique audienti, secundum suam linguam intelligebatur, ut (verbi gratia) unoquocunque apostolo in ecclesia docente (necesse enim erat tacentibus reliquis unum loqui; et sermonem unum ad auditum omnium pervenire) ipse sermo hanc in se vim haberet, ut cum diversarum gentium auditores essent, unusquisque

secundum linguam suam illius ipsius unius sermonis qui ab apostolo fuerat pronuntiatus susciperet auditum, et caperet intellectum. Nisi forte secundum hoc magis videbatur audientium esse miraculum quam loquentium.

*Et qui habitabant Mesopotamiam, et Judæam, et Cappadociam.*] Judæam hoc loco non totam gentem, sed partem illius, hoc est tribum Juda et Benjamin significat, ad distinctionem videlicet Samariæ, Galilææ, Decapoleos, et aliarum in eadem provincia regionum: quæ licet omnes una lingua loquerentur Hebræa; domesticam tamen singulæ dicendi speciem habuere distinctam. Unde et Petrus in Domini passione quod Galilæus sit, loquela sua proditur.

*Judæi quoque et proselyti.*] Proselytos, id est, advenas nuncupabant eos qui de gentibus originem ducentes, circumcisionem et judaismum eligere malebant, sicut Achior in libro Judith fecisse narratur. Non solum ergo, inquiunt, qui natura sunt Judæi ex diverso orbe convenerant; verum et ii qui de præputio nati, eorum adhæsere ritui.

*Alii autem irridentes dicebant, quia musto pleni sunt isti.*] Irridentes licet, mystice tamen vera testantur. Qui non vino veteri, quod in nuptiis ecclesiæ defecit; sed musto sunt gratiæ spiritualis impleti. Jam enim vinum novum in utres novos venerat, cum apostoli non in vetustate literæ, sed in novitate Spiritus Dei magnalia resonarent.

*Non enim, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt, &c.*] Spiritus Sanctus gloriam individuae Trinitatis modo prædicaturus, tertia hora convenienter descendit. Et quia supra dicitur, Erant in oratione perseverantes: recte Spiritum Sanctum orationis hora percipiunt; ut ostendatur legentibus, quia Spiritus

Sancti gratia non facile percipitur, nisi mens a carnalibus supernorum intentione elevetur. Tria enim tempora quibus Daniel in die flectere genua sua et adorare legitur, tertia, sexta, et nona hora, ab ecclesia intelligitur. Quia et Dominus tertia hora Spiritum Sanctum mittens, sexta ipse crucem ascendens, nona animam ponens, easdem horas nobis cæteris excellentius intimare et sanctificare dignatus est.

*Effundam de spiritu meo super omnem carnem.*] Verbum effusionis ostendit muneris largitatem; quia non, ut olim, prophetis virtutem et sacerdotibus tantum, sed omnibus passim in utroque sexu conditionibus et personis, Sancti Spiritus esset gratia condonanda. Quæ sit enim omnis caro, propheta consequenter exposuit,

*Et prophetabunt* (inquiens) *fili vestri et filie vestræ, &c.*] Prodigia in cælo, cum Domino nascente novum sidus apparuit. Illo crucem ascendente; sol obscuratus est, et ipsum cælum tenebris obductum est. Signa in terra, quia Domino spiritum emittente terra contremuit; monumenta aperuit; saxa fregit, et multa quæ dormierant sanctorum corpora rediviva protulit.

*Sanguinem et ignem et vaporem fumi.*] Sanguinem Dominici lateris, ignem Spiritus Sancti, vaporem compunctionis et fletum. Quia sicut ab igne fumus, ita ab ardore Spiritus Sanctus pronascitur. Nam et sanguinem de mortua carne vivaci rivo profluere; quod contra naturam nostrorum est corporum, signi loco factum credere restat. Cujus videlicet nisi nostræ salutis ac vitæ; quæ de illius utique morte pronascitur? Potest etiam in igne fidelium illuminatio, in vapore fumi Judæorum qui non credere cæcitas intelligi. Unde et legem daturus Dominus

in igne fumoque descendit, quia et humiles per claritatem suæ ostensionis illuminat, et superborum oculos per caliginem erroris obscurat.

*Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem.]* Hoc in Domini passione partim factum, partim ante diem magnum, id est, iudicii futurum creditur. Tunc enim sol obtenebratus est, sed luna in sanguinem versa palam hominibus apparere non potuit, quæ tunc (utpote in pascha) quintadecima existens, interdiu fuerat mortalium visibus objectu telluris occulta.

*Et erit: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.]* Hoc est quod Petrus alibi ait, Quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente qui timet eum et operatur iustitiam, acceptus est illi.

*Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo, &c.]* Quasi doctus magister prius incredulos commissi reatus admonet; ut justo timore compunctis consilium salutis postmodum opportunius impendat. Et quia legem scientibus loquitur, ipsum Christum esse qui a prophetis esset promissus, ostendit. Nec tamen hunc prius auctoritate sua Dei Filium nominat; sed virum probatum, virum justum, virum a mortuis suscitatum, non usitata cum cæteris atque communi resurrectione, id est, in finem seculi dilata, sed tertia die celebrata, ut singularis et gloriosæ resurrectionis assertio testimonium æternæ divinitatis acquireret. Cum enim cæterorum corpora corruptionem probaret subisse post mortem, hunc utique de quo dicitur, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, comprobatur humanæ fragilitatis expertem, probatur etiam humanæ conditionis merita supergressum, et ideo magis Deo quam hominibus conferendum. Quali vero apud Gentiles apostoli prædicationis utantur exordio, in Cornelii centurionis

historia, et in sermone Apostoli Pauli Athenis habito doceberis.

*Providebam Dominum coram me semper; quoniam a dextris es mihi, ne commovear.*] Veniens, inquit, in ea quæ transeunt non abstuli oculum ab eo qui semper manet, hoc providens, ut in eum post temporalia peracta recurrerem, quoniam favet mihi ut stabiliter in eo permaneam, et hoc quod peccatum non feci, nec inventus est dolus in ore meo, non humanitati, sed divinitati ascribam: propter hoc et in cogitationibus meis jucunditas, et in verbis meis exultatio: propter resurrectionem scilicet, quia per eam liberatus est mundus.

*Insuper et caro mea non deficiet in interitu, &c.*] Quoniam neque animam meam inferis possidendam dabis, neque sanctificatum corpus per quod et alii sanctificandi sunt, corrumpi patieris.

*Quia notas mihi fecisti vias vitæ, quibus itur ad æternitatem, &c.*] Et ascendenti in cælos dabis delectationes dexteræ tuæ usque in finem: quia neque derelictus est in inferno. Sic descendit quidem Christus secundum animam ad inferos, ut quibus oportuit subveniret, sed non est derelictus in inferno, quia cito reditu corpus resurrecturum petivit.

*Dextera ergo Dei exaltatus: quia dixerat Psalmus, Quoniam a dextris est mihi, ne commovear, &c.*] Videtis in linguis igneis, auditis in nostro sermone. Quod vero ait, quod acceperit a Patre promissionem Spiritus Sancti et effuderit, utramque ejusdem Christi naturam manifestat, quia et accepit ut homo, et effudit ut Deus.

*Non enim David ascendit in cælos.*] Dicit autem ipse: Sicut enim, inquit, hæc quæ novissima sunt beatus David non de sua, sed de Domini sui ascensione prædixit, qui emittendus ex Sion, id est de regia ejusdem David stirpe venturus et dominaturus

esset in medio inimicorum suorum, sic et illa quæ præmisit, non ad David, sed ad Christi mortem et resurrectionem pertinere cognoscite.

*Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis.]* Primum nomen Domini apud Hebræos tetragrammatón est, quod proprie in Deo ponitur. Secundum, quod commune mortalibus, quo et reges et cæteri homines appellantur. Quod si nobis opponere voluerit hæresis Arriana ex hac diversitate minorem Filium, Patrem esse majorem; respondebimus ei, illi nomen inferius convenire, cui sedere imperatur. Sicut et beatus Petrus consequenter exposuit: Quia et Dominum eum et Christum Deus fecit, hunc Jesum quem vos crucifixistis. Non enim divinitas crucifixa, sed caro est. Et hoc utique fieri potest, quod potuit crucifigi.

*Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.]* Hoc est quod ipse Petrus alias de Domino ait: Quem oportuit cælum quidem suscipere usque in tempora restitutionis omnium. Tunc enim cum venerint omnia tempora refrigerii a conspectu Domini, missurus est nobis eum qui prædicatus est a regalibus sedibus Jesum Christum ad judicandos vivos et mortuos.

*His autem auditis, compuncti sunt corde, &c.]* Vide prophetiam Joel impletam, cerne post ignem Spiritus Sancti, vaporem sequi compunctionis. Fumus enim excutere lacrymas solet. Incipiunt flere qui riserant, tundunt pectus, dant Deo precem suam tanquam sacrificium, ut sanguinem illum valeant gustare salvandi, quem super se filiosque suos imprecati fuerant ante damnati. Sequitur,

*Pœnitentiam (inquit) agite, et baptizetur unusquisque vestrum.]* Dicturus baptisma præmisit pœnitentiæ lamenta, ut ecclesiæ more prius se aqua suæ afflic-



tionis infunderent, et postmodum sacramento baptismatis lavarent.

*Et appositæ sunt in illa die animæ circiter tria millia.*] Ubi primum ecclesiæ celebratum est baptismus, dispensatorie pietas divina ad confessionem Sanctæ Trinitatis parem numerum collegit animarum. Et Moyses quidem quinquagesimo die paschæ quo lex data est, solennitatem primitiarum præcepit initiari: nunc autem superveniente Spiritu Sancto, non manipuli spicarum, sed animarum sunt Domino primitiæ consecratæ.

*Et habebant omnia communia, &c.*] Si caritas Dei diffunditur in cordibus nostris, mox profecto generat et proximi dilectionem. Unde propter geminum caritatis ardorem, bis Spiritus Sanctus legitur apostolis datus. Magnumque est fraterni amoris indicium, omnia communia possidere, nihil proprium habentes.

### IN CAP. III.

*Petrus autem et Joannes ascendebant in templum, &c.*] Apostoli nona hora templum ingressuri, primum claudum diu debilem sanant, deinde ad vesperam usque laborantes, multa hominum millia verbo fidei imbuunt: quia doctores ecclesiæ in finem mundi venientes, et languenti prius Israeli, et postmodum etiam gentilitati prædicant. Hi sunt enim operarii quos nona et undecima hora in vineam paterfamilias inducit.

*Et quidam vir qui erat claudus ex utero matris suæ bajulabatur.*] Quia populus Israel non solum Domino incarnato, sed a primis etiam legis temporibus datæ rebellis extitit, quasi ex utero matris claudus fuit.

Quod bene Jacob cum angelo luctante, benedicto quidem sed claudicante, figuratur, quia populus idem Domino in passione prævalens, in quibusdam per fidem benedictus, in quibusdam vero per infidelitatem claudus.

*Quem ponebant quotidie ad portam templi quæ dicitur Speciosa.*] Porta templi Speciosa Dominus est, per quem si quis introierit salvabitur. Ad hanc portam debilis Israel ire non valens, legis prophetarumque vocibus affertur, ut ab ingredientibus in interiora sapientiæ, fidei audiendæ deponat auxilium. Qui vaticinio futurorum quasi ad portam ponunt auditores, sed Petri est in templum perducere, cui pro confessione forti et cognomen Petræ et claves cæli sunt datæ.

*Argentum et aurum non est mihi, &c.*] Habuit quidem vetus tabernaculum justificationes culturæ, et sanctum seculare auro argentoque distinctum, sed metallis legis sanguis evangelii pretiosior emicat, quia populus ille qui ante auratos postes mente debilis jacuerat, in nomine crucifixi sanatus, templum regni cælestis ingreditur. Alioquin beatus Petrus Dominici memor præcepti quo dicitur, Nolite possidere aurum et argentum, pecuniam quæ ad pedes apostolorum ponebatur non sibi recondere, sed ad usum pauperum qui sua patrimonia reliquerant servare solebat.

*Et apprehensa manus ejus dextera allevavit eum.*] Quem vero erigit, hunc etiam dextera confortat. Quia sermo docentis in corde auditorum minus valet, si non etiam propriæ actionis commendatur exemplis.

*Et exiliens stetit, et ambulabat ; et intravit cum illis in templum.*] Ordo perfectionis egregius, primum illum surgere qui jacuerat, deinde arripere virtutem, et sic regni januam cum apostolis intrare.

*Et impleti sunt omnes stupore et ecstasi.]* Ecstasim pavorem dicit. Nam et alio modo dicitur ecstasis cum mens non pavore alienatur, sed aliqua inspiratione revelationis assumitur.

*Cucurrit omnis populus ad eos, ad porticum quæ appellatur Salomonis.]* Salvato per apostolos Israele, concurrit omnis mundus ad limina veri et pacifici Salomonis, de quo dicitur, Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. Iste est autem lapis de monte abscisus, qui terreno regno fidei inimico ruente, pacificum per orbem solus tenet imperium.

*Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum exterminabitur.]* Breviter ac lucide prophetarum legisque testimonio docet, Dominum a cunctis audiendum gentibus, incredulos quidem damnaturum, fideles vero æterna benedictione donaturum.

*Et omnes prophetæ a Samuele et deinceps.]* Quamvis patriarchæ et sancti priorum temporum de Christo dictis factisque prophetarint, tempus tamen proprie prophetarum, eorum dico qui de Christo ecclesiæque mysterio manifeste scripserunt, a Samuele, sub quo et regum in Judæa tempora cœperunt, exordium sumpsit, et usque ad Babylonicæ captivitatis solutionem permansit.

*Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.]* Semen quidem Abrahæ Christus est, in cujus fide nominis omnibus terræ familiis, Judæis videlicet et gentibus, est benedictio promissa. Demulcet autem apostolus animos Judæorum, quo ad credendum faciat promptiores, dicendo quod totius mundi Sanator eos primum visitaturus, et benedicturus elegerit.

*Vobis (inquiens) primum Deus suscitans filium suum.]* Ubi pariter intuendum, quod eundem Dei Filium, quem semen Abrahæ nuncupat, ob duas utique ejusdem Christi naturas, ne vel hominem tan-

tum Christum, vel alterum hominis et alterum Dei crederent Filium. Quo hæresis laqueo Manes insanus et Nestorius sunt decepti.

## IN CAP. IV.

*Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt sacerdotes et magistratus templi et Sadducæi, &c.]* Et sacerdotes et magistratus, sive prætor templi, ut alia dicit editio, qui doctores et iudices videbantur populi, dolebant quod ad apostolos audiendos multitudo confluerat. Sadducæi autem, quod resurrectionem prædicarent. Utrique vero, quod Jesum quem a se occisum noverant hominem, illi hunc affirmarent a Deo Patre glorificatum.

*Et factus est numerus virorum quinque millia.]* Si in quinque millibus hominum quos in eremo Dominus pavit, populus sub lege constitutus, sed Christi munere recreatus accipitur, possunt et hæc quinque millia, apostolorum instructa doctrinis, populum designare gentium, ejusdem legis spiritualiter mysteria secuturum. Et bene utrique vespere cœlesti munere donantur, quia cum veniret plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.

*Hic est lapis qui reprobatus est a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli.]* Ædificantes erant Judæi, qui cunctis gentibus in desolatione idolorum morantibus, ipsi soli legem et prophetas ad ædificationem populi quotidie legebant. Hi dum ædificabant, pervenerunt ad lapidem angularem qui duos parietes amplecteretur, id est invenerunt in Scripturis prophetis Christum in carne venturum, qui duos conderet populos in semetipso. Et quia ipsi in uno pariete stare, hoc est soli salvi fieri malebant, reprobaverunt lapidem qui non erat aptatus ad unum

sed ad duos. Verum Deus, illis licet nolentibus, hunc ipse per se posuit in caput anguli, ut ex duobus testamentis et ex duobus populis ædificatio surgeret unius ejusdemque fidei.

*Et non est in alio aliquo salus.*] Si in nullo alio sed in Christo tantum mundi salus est, ergo et Patres testamenti veteris ejusdem Redemptoris incarnatione et passione salvati sunt, in qua nos salvari credimus et speramus. Etsi enim sacramenta pro temporum ratione discrepent, fides tamen una eademque concordat. Quia quam nos per apostolos factam, eandem illi dispensationem Christi per prophetas didicerant esse venturam. Neque enim est redemptio captivitatis humanæ nisi in sanguine ejus qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.

*Comperto quod homines essent sine literis et idiotæ, admirabantur.*] Illiterati mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium non virtute Dei, sed eloquentia atque doctrina fieri putaretur, ut Apostolus ait: Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Idiotæ enim dicebantur, qui propria tantum lingua, naturalique scientia contenti, literarum studia nesciebant; siquidem Græci, proprium, ἰδιον vocant.

*Annorum enim erat homo amplius quadraginta, in quo factum erat signum istud sanitatis, &c.*] Allegorice autem, populus Israel non quadraginta tantum annis in eremo sordes Ægyptias manna contempto requirit, verum et in terra repromissionis inter Domini semper idolorumque ritus claudicabat. Vel si numerus quadragenarius geminam legis plenitudinem significat (quater enim decem, quadraginta faciunt) utriusque transgressor velut quadragenariam perfectionem debilis jacendo transcendit.

*Domine, tu qui fecisti cælum et terram, &c.*] Auditis persecutorum minis fiduciam sibi resistendi per virtutum signa deposcunt.

*Adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti.*] Christi nomen de quo dictum est, Et adversus Christum ejus, ad verbum exponunt: Christus enim a chrismate, id est ab unctione nomen accepit. Juxta quod dicitur, Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, id est Spiritu Sancto.

*Et cum orassent, motus est locus in quo erant congregati.*] Qui virtutem robusti pectoris contra fraudem quærebant hostium, indicium jam auditæ precis terræ motu percipiunt, quatenus agnoscerent terrena sibi corda esse cessura, sub quorum pedibus Sancto adveniente Spiritu, terra ipsa sit pavore concussa. Quamvis lætus timor eorum qui credendo apostolis fuerant subjiciendi, possit intelligi, qui infirma gravædine discussa conresurgere cum Christo, et cœlestia sapere didicerunt.

*Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una.*] Qui seculum perfecte reliquerant, nequaquam de generis nobilitate gloriantes se invicem præferebant, sed velut unius ejusdemque matris ecclesiæ visceribus editi, eodem cuncti fraternitatis amore gaudebant.

*Et virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis, &c.*] Doctorum vigilanter auditorumque discernit ordinem. Nam multitudo credentium, rebus suis spretis, caritatis invicem copula juncta est. Apostoli vero virtutibus refulgentes Christi cunctis mysteria pandebant.

*Joseph autem, qui cognominatus est Barnabas ab apostolis.*] Hunc puto esse Barnabam, qui infra cum Paulo gentium legitur apostolus ordinatus. Unde quia Cyprius genere erat, postea discedens a Paulo, patriam repetit insulam. Licet quidam arbitrentur Pauli collegam eum potius fuisse, qui supra cum Matthia ad apostolatus est sortem statutus, minus intuentes quod juxta emendatiora exemplaria hic

Barnabas, ille mutata litera Barsabas appelletur, et in libro Hebræorum nominum, hic filius consolationis, ille autem filius quietis interpretur.

*Quod est interpretatum filius consolationis.*] Ubique Scriptura Sacra nomina rerum vel personarum cum interpretatione ponit, sensum utique sacratorem iisdem inesse significat. Merito ergo filius consolationis vocatur, qui præsencia contemnens, spe futurorum consolatur. Nam Spiritus Sanctus ideo Paraclitus cognominatur, quia in mundo pressuram habentibus, per internam sui muneris infusionem, paraclisin, id est, consolationem cœlestium præstat gaudiorum. Sic beatus Petrus propter ejusdem Spiritus gratiam Bar-Jona, id est, filius columbæ vocatur. Sequitur,

*Et attulit pretium, &c.] De hoc Arator,*

Destitui debere probant, quod tangere vitant,  
Calcandumque docent quod subdunt gressibus aurum :

De quo terrenæ veniunt ad pectora curæ,  
Consimili jactatur humo.

#### IN CAP. V.

*Anania, cur tentavit Satanas cor tuum?*] In alia translatione juxta Græcum exemplar ita legitur: Anania, quare implevit Satanas cor tuum? Ubi notandum, quod animam et mentem hominis nulla creatura juxta substantiam possit implere, sed creatrix sola Trinitas. Quia tantummodo secundum operationem et voluntatis instinctum, animus de his quæ creata sunt impletur. Implet enim Satanas mentem alicujus, et principale cordis, non quidem ingrediens in eum et in sensum ejus, atque (ut ita dicam) aditum

cordis introiens, siquidem hæc potestas solius divinitatis est, sed quasi callidus quidam et nequam ac fallax fraudulentusque deceptor, in eos animam humanam malitiæ affectus trahens per cogitationes et incentiva vitiorum, quibus ipse plenus est. Implevit ergo Satanas cor Ananiæ, non ipse intrando, sed suæ malitiæ virus inserendo.

*Non es mentitus hominibus, sed Deo.]* Supra dixerat eum mentitum Spiritui Sancto. Patet ergo Spiritum Sanctum esse Deum, et errorem Macedonii damnatum priusquam natus fuisset.

*Audiens autem Ananias hæc verba, cecidit et expiravit.]* Non quæstus causa tam severam in prævaricatores sententiam dedit, sed prævidens in spiritu zizania futura, quæ simplicitatem ecclesiæ pravis moribus adulterarent, (ex his enim teterrimum Sarabaitarum genus perhibetur exortum, qui, rebus suis nequaquam derelictis, apostolicam se distriktionem custodire simulant,) nulla reos passus est poenitentia curari, verum ad timorem posteris incutiendum noxium germen radicitus amputare curavit. Denique sequitur,

*Et factus est timor magnus in universam ecclesiam, &c.]* Poena duorum qui fraudulenter eis jungi tentaverant, cæteris exemplum tribuit.

*Ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, et liberarentur.]* Tunc Petrus umbra sui corporis visibiliter allevabat infirmos, qui etiam nunc invisibili suæ intercessionis umbraculo, fidelium infirma roborare non cessat. Et quia Petrus ecclesiæ typus est, pulchre ipse quidem rectus incedit, sed umbra comitante jacentes erigit, quia ecclesia mente et amore cœlestibus intendens, quasi umbratice transcurrit in terra, et hic sacramentis temporalibus figurisque cœlestium renovat, quos illic perpetuis remunerat donis. Quidam huic loco nectunt



hoc quod Dominus in evangelio ait: Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet.

*Exsurgens autem princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant, quæ est hæresis Sadducæorum, &c.]* Hæresis Græce ab electione vocatur, quia quisque sibi, spretis aliorum dictis, quod sequendum putaverit, eligebat. Sadducæi autem, qui interpretantur justi, (vendicabant enim sibi quod non erant, sicut infra legimus,) corporis omnino resurrectionem negantes, animam perire cum carne dicebant. Sed ne angelum quidem spiritumve ullum esse credebant, et quinque tantum libros Moysi recipientes, prophetarum præconia respuebant. Atque ideo maxime hi principibus in persequendo apostolos astipulantur, zelo videlicet ducti, quod illi virtute magna et miraculorum signis redderent testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.

*Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, &c.]* Ne dubitaret Thomas Dominum esse carnem et ossa gestantem, quem januis clausis videbat intrantem, ecce ipse cum sociis mortali adhuc carne vestitus, januis egreditur clausis.

*Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, &c.]* Quid, prophane Judæe, cæca stimularis insania, furantibus dicens apostolis Dominum fuisse de monumento sublatum? Dic rogo, eosdem apostolos de carcere tuo clauso, cujus furto credis ablatos?

*Ambigebant de illis quidnam fieret.]* Ne sic quidem fidei se dare volentes. Ingenita enim malitia, cor perfidum in signis etiam manifestis obdurat.

*Et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.]* Oblitus est princeps sacerdotum debiti quod ipse sibi et suis imprecatus erat, dicens, Sanguis ejus super nos et super filios nostros.

*Surgens autem quidam in concilio Phariseus, nomine*

*Gamaliel.*] Hic Gamaliel, ut Clemens indicat, apostolorum erat in fide socius, sed eorum consilio permanens apud Judæos, ut eorum in tali turbine posset sedare furorem.

*Ante hos enim dies extitit Theodas, &c.*] Theodas hic persuasit multis, ut Josephus refert, sublatis ex urbe facultatibus suis, ripas Jordanis obsidere. Et cum esset magus, prophetam se dicebat esse, posseque imperio fluvii dirempto gurgite præbere transitum. Cui Phadi procuratoris jussu equitum turba superveniens, multis quidem peremptis aut captis, ipsius caput Hierosolymam revexit.

*Post hunc extitit Judas Galilæus.*] Hunc etiam scribit Josephus Gamaliten, de civitate Gamala, qui Sadducho quodam Pharisæo cœptis adsumpto, cogeret plebem, ne tributa Romanis solvendo perderet libertatem: proferens ex lege, Domino soli serviendum: et eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa reddere non debere. Quæ hæresis in tantum creverat, ut etiam Pharisæos et multam partem populi conturbaret, ita ut Dominum Christum interrogandum esse crederent, Licet tributa dari Cæsari, an non?

## IN CAP. VI.

*Factum est murmur Græcorum adversus Hebræos.*] Causa murmuris erat, quod Hebræi suas viduas, utpote eruditiores, in ministerio præferrent viduis Græcorum.

*Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.*] De hoc Arator,

Locus indicat iste,  
Quod meliora rudi populo sint fercula mentis,  
Quam fusæ per membra dapes.

*Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, &c.]* Hinc jam decreverunt apostoli, vel successores apostolorum, per omnes ecclesias septem diaconos, qui sublimiori gradu essent cæteris, et proximi circa aram quasi columnæ altaris assisterent, et non sine aliquo septenarii numeri mysterio.

*Stephanus autem plenus gratia et fortitudine, &c.]* Stephanus Græce, Latine Coronatus dicitur. Qui pulcherrima ratione, quod percepturus erat in re, quodam præsagio præoccuparat in nomine, lapidatus humiliter, sed sublimiter coronatus. Hebraice autem norma vestra interpretatur. Quorum? videlicet martyrum sequentium, quibus primo patiendo forma factus est moriendi pro Christo.

*Et non poterant resistere sapientiæ et spiritui, qui loquebatur.]* Hoc est quod Dominus ipse suis martyribus ait: Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Dignum enim fuit, ut in protomartyre confirmaret, quod cunctis pro suo nomine traditis est promittere dignatus.

## IN CAP. VII.

*Deus gloriæ apparuit patri nostro Abraham, &c.]* Notandum juxta verba Stephani, quia non, sicut in Genesi videtur, post mortem patris locutus est Deus Abrahæ, qui utique in Carra mortuus est, ubi cum illo et ipse filius habitavit: sed priusquam habitaret in eadem civitate, jam tunc cum esset in Mesopotamiæ regione, cujus ipsa est civitas.

*Exi de terra tua et de cognatione tua, et veni in terram quam monstravero tibi, &c.]* Terram et cognationem Abrahæ Chaldæorum patriam genusque appellat, unde jampridem exierat qui nunc in Mesopo-

tamia degebat, sed quia quaslibet ob causas egrediens spe redeundi et desiderio tenebatur, audit a Domino, Exi de terra tua. Non ut corpus inde trajiceret, quod jam fecerat, sed ut amorem mentis evelleret. Ideo quod sequitur, Tunc exiit de terra Chaldæorum, non corporis sed mentis egressum significat, quo se in perpetuum a Chaldæorum conversatione et gente secreverit: quia juxta fidem Chronicorum, eodem anno a Chaldæa est egressus, Mesopotamiam ingressus, in Charris moratus, et in terram repromissionis inductus.

*Quia erit semen ejus accola in terra aliena, et servituti eos subjicient, &c.*] Non ita intelligendum est, quasi male tractandum vel servituti subjiciendum dixerit hoc semen annis quadringentis, sed per hyperbaton legendum, quia peregrinum erit semen ejus annis quadringentis, in cujus parte temporis, etiam servitus accidit: quia enim scriptum est, In Isaac vocabitur tibi semen; et ab anno nativitatis Isaac usque ad annum egressionis ex Ægypto computantur anni quadringenti quinque, quos more suo Scriptura quadringentos appellat, quibus peregrinum futurum erat illud semen, sive in terra Chanaan, sive in Ægypto: potest et sic intelligi, quod a quinto anno Isaac, quo per filium ancillæ cœperit affligi, labor quadringentorum computetur annorum.

*Accersivit Joseph Jacob patrem suum et omnem cognationem in animabus septuaginta quinque.*] Septuaginta interpretes sequitur in dicendo, cæterum in Hebraica veritate, animæ tantum septuaginta reperiuntur. Sed etsi ipsam animarum seriem in Genesi computare volueris, addito ipso Jacob et Joseph cum duobus filiis qui erant in Ægypto, septuaginta solummodo animas invenies.

*Et defunctus est ipse et patres nostri, et translati sunt in Sychem.*] De Joseph quidem solo Scriptura

refert, quod ejus ossa de Ægypto translata, et in Sychem sunt tumulata; verum et ex his beati Stephani verbis, et sancti Hieronymi scriptis, qui eorundem locorum incola erat, animadvertendum, et cæteros quoque patriarchas ibidem esse sepultos, quamvis memoria Joseph merito celebrior habeatur, qui et hæc ipse de ossibus suis fieri mandavit, et ad cujus tribum civitas ipsa pertinuit. Si quidem Hieronymus in historia beatæ Paulæ sic refert: Transivit (inquiens) Sychem, non ut plerique errantes legunt Sichar, quæ nunc Neapolis appellatur, et ex latere montis Garizim extructam circa puteum Jacob, super quem Dominus sedit, intravit ecclesiam. Et paulo post, Atque inde (inquit) divertens, vidit duodecim patriarcharum sepulcra. Item in libro de optimo genere interpretandi: Duodecim patriarchæ non sunt sepulti in Arbes, sed in Sychem. Sed merito movet quod sequitur,

*Et positi sunt in sepulcro quod emit Abraham, &c.]*

Docet etenim Genesis, Abraham ab Ephron filio Seor Ethei in Cariatarbe locum sepulcri quadringentis argenti siclis emisse, in quo ipse Abraham, Isaac, et Jacob, et Adam protoplastus sepulti sunt. Itemque Jacob de Mesopotamia reversum juxta urbem Sychem partem agri quo tabernacula tenderet, ab Emor patre Sychem datis centum agnis accepisse. Non emit ergo Abraham sepulcrum ab Emor Sychemita, sed ab Ephron Etheo, in quo duodecim patriarchæ non sunt sepulti, sed in Sychem, ut diximus. Verum beatus Stephanus vulgo loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumstantis historiæ, quam causam de qua agebatur, intendit. Qui enim insimulabatur adversus locum sanctum et legem docuisse, pergit ostendere quomodo Jesus Christus ex lege monstretur

esse promissus, et quod ipsi nec tunc Moysi, nec Domino nunc servire maluerint. Hæc ut potui dixi, non præjudicans sententiæ meliori si adsit. Porro quod dicitur, A filiis Emor filii Sychem, in Græco exemplari scriptum est, A filiis Emor qui fuit in Sychem, quod Genesis historiæ magis concordare videtur, tametsi fieri potuerit, ut idem Emor et patrem et filium Sychem nomine haberet.

*Cum appropinquaret autem tempus repromissionis, &c.] Illius utique qua dictum est: Et post hæc exi-  
bunt, et deservient mihi in loco isto.*

*Quis te constituit principem et judicem super nos?] In tota illos concione sua redarguit jam tunc legi Moysique fuisse contrarios.*

*Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris, tanquam me.] Tanquam me, carne visibilem, sed super me majestate mirabilem, sed super me majestate terribilem. Ne nova, inquit, et adventitia Christi dicatur esse doctrina, ipse Moyses, cui noluerunt obedire patres vestri, prædicat et in hominis hunc forma futurum, et cunctis animabus vitæ præcepta daturum.*

*Numquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto?] Quamvis necessitate serviendi Domino liberarint, mente aversi veraciter idolis servisse dicuntur, ex eo tempore, quo aurum in caput vituli transformaverunt. Nam quod postea quædam Domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed, uti ex hoc loco discimus, poenarum fecerunt metu, et eorum interfectione qui propter idola corruerunt. Dominus autem non ea quæ offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. Denique ubicunque occasio fuit, semper corde reversi sunt in Ægyptum.*

*Et suscepistis tabernaculum Moloch.] Quamvis, inquit, videremini ad tabernaculum Domini victimas*

hostiasque deferre, tota tamen intentione mentis fanum Moloch amplexati estis. Est autem Moloch, sive Melcon, ut sæpe etiam legitur, idolum Ammonitarum, quod interpretatur Rex vester.

*Et sidus dei vestri Remphan.]* Dimisistis (inquit) Deum verum et vivum, et sidus Remphan, id est, facturæ vestræ vobis pro Deo suscepistis. Significat autem Luciferum, cujus cultui Sarracenorum gens ob honorem Veneris erat mancipata. Et quia Remphan (ut dixi) factura vestra, vel requies vestra interpretatur, Propheta consequenter adjunxit, atque ait,

*Figuras quas fecistis adorare eas.]* Subauditur, ἀρὸ κοινοῦ, suscepistis.

*Et transferam vos trans Babylonem.]* Propter hæc (inquit) sacrilegia, vos non in Babylonem tantummodo, sed ultra Babylonem quoque captivi ducimini. Nec putandus est primus martyr errasse, quia pro eo quod in Propheta scriptum est, Trans Damascum, dixerat Trans Babylonem. Magis enim intelligentiam quam verbum posuit, quia trans Damascum ducti sunt in Babylonem, sicut trans Babylonem.

*Tabernaculum testimonii fuit patribus nostris in deserto.]* Quia dicebant eum contra locum sanctum agere, hinc ostendit Dominum non magni pendere lapidum ornatum, sed splendorem animarum desiderare cœlestium. Ubi subintelligi vult, sicut tabernaculum in templi factura desertum, sic et ipsum templum intelligant meliori statu succedente delendum. Juxta quod olim Hieremias præcinebat, dicens: Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes, Templum Domini, templum Domini est. Et post aliquanta: Faciam (inquit) domui huic, in qua invocatum est nomen meum, et in qua vos habetis fiduciam, sicut feci Silo, ubi habitavit nomen meum a principio, et projiciam vos a facie mea.

*Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum*

*meorum.*] Non hoc carnaliter intelligendum, quasi habeat Deus membra collocata in cœlo et in terra, ut nos cum sedemus, sed ut se indicaret inferiorem esse et superiorem omnibus: cœlum sibi sedem, terram vero scabellum pedum esse perhibuit. Qui ut se etiam omnia circumdare monstraret, alibi se cœlum metiri palmo, et terram, et asserit pugillo concludere. Spiritualiter autem cœlum sanctos, terra vero peccatores insinuat, quia his videlicet Deus in habitando præsideat, illos condemnando prosternit.

*Aut quis locus requietionis meæ est?*] Non aureus utique vel marmoreus terrestris habitaculi locus, sed ille quem propheta subnectit: super quem autem requiescit spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos?

*Qui accepistis legem in dispositionem angelorum.*] Lex est enim ordinata per angelos, in manu Mediatoris.

*Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei.*] Cum Dominus Christus et Dei et hominis perfectus sit Filius, quid est quod hunc beatus martyr hominis potius quam Dei Filium appellare maluit, cui plus utique gloriæ videretur allaturus si eum Dei potius quam hominis Filium appellare voluisset, nisi ut hoc testimonio Judæorum confunderetur infidelitas, qui se hominem crucifixisse, et hunc Deum credere noluisse meminerunt? Ad confortandam ergo beati martyris patientiam, cœlestis regni janua panditur, et ne innoxius homo lapidatus titubet in terra, Deus homo crucifixus apparet coronatus in cœlo. Unde quia stare pugnantis vel adjuvantis est, recte a dextris Dei stantem vidit, quem inter homines persequentes adiutorem habuit. Nec discordare videtur quod Marcus eum a dextris Dei sedere describit, qui situs judicantis est, quia et nunc invisibiliter omnia judicat, et ad extremum Judex omnium visibilis adveniet.



*Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant.] Et Dominus extra portam passus est, qui nos elegit de mundo in supernum suum regnum et gloriam, et Stephanus, quasi advena mundi, extra civitatem lapidatur. Non enim habuit hic manentem civitatem, sed futuram tota mente quærebat. Et justa rerum mutatione, marty<sup>r</sup> mundi cordis ad cœlos intuitum dirigit, persecutor duræ cervicis manus ad lapides mittit. Unde Arator ait,*

—Lapides Judæa rebellis

In Stephanum lymphata rapis, quæ crimine duro  
Saxea semper eris.

*Positis autem genibus, clamavit voce magna, dicens, Domine, ne statuas illis hoc peccatum.] Pro se quidem stans oravit, pro inimicis genu flexit, quia ipsorum major iniquitas majus supplicandi remedium flagitabat. Et mira beati martyris virtus, qui sic zelo fervebat, ut eis quibus tenebatur, palam suæ perfidiæ culpas exprobraret: sic dilectione ardebat, ut in morte quoque pro eis a quibus occidebatur, oraret.*

## IN CAP. VIII.

*Et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ.] Hoc est quod Dominus ipse præcepit, Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Illius enim nutu gerebatur, ut tribulationis occasio fieret evangelii seminarium.*

*Intendebant autem turbæ his quæ a Philippo dicebantur.] Et ex præsentī capitulo, et ex Samaritanæ mulieris historia, prompti animi ad credendum hanc gentem fuisse, probatur.*

*Tunc Simon et ipse credidit.] Vel beati Philippi verbis et virtute victus veraciter Domino credidit,*

vel, ut magis credibile est, credere se quoadusque baptismum suscipere simulavit, ut quoniam laudis erat avidissimus, ita ut Christum se credi vellet, sicut historiae narrant, artes ab eo quibus miracula faceret edisceret. Quod etiam successores ejus fecisse docentur, qui auctoris sui malignis artibus instituti, ecclesiam fraude qualibet ingressi, baptismum furari consueverunt.

*Miserunt ad illos Petrum et Joannem.*] Pulchre hoc Arator exponit:

Sæpe sibi socium Petrus facit esse Joannem,  
Ecclesiae quia virgo placet.

Notandum autem, quod Philippus, qui Samariae evangelizabat, unus de septem fuerit. Si enim apostolus esset, ipse utique manum imponere potuisset, ut acciperent Spiritum Sanctum: hoc enim solis pontificibus debetur: nam presbyteris, sive extra episcopum seu praesente episcopo baptizant, chrismate baptizatos ungere licet; sed quod ab episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis, cum tradunt Spiritum Paracletum baptizatis.

*Pecunia tua tecum sit in perditionem, &c.*] Sancti viri cum maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitia examinis erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, et mala foras exurgentia, quia maledicto debeant ferri, cognoscunt: et in maledicto non peccant, ex quo et ab interno iudicio non discordant. Cum enim et maledicentis innocentia permanet, et tamen eum qui maledicatur usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur, quia ab uno et intimo iudice in reum sententia sumpta jaculatur. Unde et hic Simon, qui a Petro maledictum accepit, aeterna damnatione perit. Et infra Barjeu

a Paulo increpatus, mox communi est luce fraudatus.

*In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse.*] Ideo Spiritus Sanctus in columba descendit, ut eos qui se accipere vellent, simplices esse doceret. Nam qui fel amaritudinis in corde reservat, quamlibet baptizatus videatur, non est iniquitatis suæ vinculis absolutus; sed quasi ad punctum hora baptizandi purgatus, mox acriori est dæmone septempleriter oppressus. Frustra ergo gratiam Spiritus emere tentat, qui se mente corvina non curavit exuere.

*Surge et vade contra meridianum.*] Bene in meridie quæritur, et invenitur, et abluitur ille, qui devotione pectoris ardens velut quædam gentium primitiæ Deo meruit consecrari. In quo specialiter illud Psalmistæ completum est, Æthiopia præveniet manus ejus Deo.

*Ad viam quæ descendit ab Hierusalem in Gazam, hæc est deserta.*] Non via, sed Gaza deserta dicitur: vetus enim illa Gaza quæ terminus erat quondam Chananæorum juxta Ægyptum, ad solum usque destructa, et alia pro illa alio loco constructa est. Quæ allegorice gentium plebem designat olim a Dei cultura desertam; neque ullius prophetarum prædicationibus excultam. Via vero quæ ad eandem ab Hierosolymis descendens fontem salutis aperuit, Dominus Jesus Christus est, qui ait: Ego sum via, et veritas, et vita. Qui a superna Hierusalem ad nostra infima descendit, nostrique reatus nigredinem baptismatis unda dealbavit.

*Et ecce vir Æthiops eunuchus potens.*] Pro virtute et integritate mentis, vir appellatur: nec immerito, qui tantum studii in Scripturis habebat, ut eas etiam in via legere non cessaret: tantumque amoris in religione gerebat, ut aula regia derelicta, de ultimis

mundi partibus veniret ad templum Domini. Unde justa mercede dum quærit interpretem lectionis, Christum quem quærebat invenit: plusque, ut Hieronymus ait, in deserto fonte ecclesiæ, quam in aurato templo reperit synagogæ. Ibi enim, quod Hieremias admirando proloquitur, mutavit Æthiops pellem suam; id est, sorde peccatorum abluta, de lavacro Jesu dealbatus ascendit.

*Candacis reginæ Æthiopum.*] Et in Regum libro legimus, quia regina austri venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Moris quippe fuit illi nationi semper a fœminis regi, easque Candaces appellare.

*Qui erat super omnes gazas ejus.*] Regina Æthiopum thesaurarium præmittens in Hierusalem, gentium designat ecclesiam, virtutum fideique Domino dona largituram. Sed et nominis etymologia convenit: potest enim Candacis ex Hebræo, commutata interpretari. Ipsa quippe est cui in Psalmo: Pro his qui commutabuntur in Scriptura dicitur: Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et cætera.

*Dixit autem Spiritus Philippo.*] In corde Spiritus Philippo loquebatur. Spiritui enim Dei quasi quædam nobis verba facere, est, occulta vi ea quæ agenda sunt intimare.

*Tanquam ovis ad occisionem ductus est.*] Sicut ovis cum ducitur ad victimam non repugnat, sic ille propria passus est voluntate. Vel altiori intellectu, sicut agnus in pascha immolari solebat, sic pascha nostrum immolatus est Christus.

*Et sicut agnus coram tondente se sine voce.*] Non solum sanguine suo nos redemit, sed et lanis operuit, ut argentes infidelitate, sua veste calefaceret, et audiremus apostolum nobis loquentem: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Sic non

aperuit os suum, cum in passione sua Pilato et pontificibus pauca, Herodi nulla respondere volebat.

*In humilitate iudicium ejus sublatum est.*] Quia Judex omnium, iudicii non reperit veritatem, sed absque ulla culpa seditione Judæorum et Pilati voce damnatus est.

*Generationem ejus quis enarrabit ?*] Aut de divinitate ejus accipiendum est quod impossibile sit divinæ nativitatis nosse mysteria; de qua Pater loquitur: Ante luciferum genui te. Aut de partu Virginis, quod difficulter possit exponi. Cujus rationem Mariæ quærenti, per angelum dicitur: Spiritus Sanctus superveniet in te. Ut vel ab angelo, vel ab evangelista tantum nativitatis ejus sacramenta dicantur; cujus narrator rarissimus est.

*Quoniam tolletur a terra vita ejus.*] Ut nequam in terra, sed in cœlo viveret.

*Aperiens autem Philippus os suum, &c.*] Philippus interpretatur os lampadis, pulcherque est sensus quod os lampadis suum aperiret os, dum obscura prophetiæ in scientiæ lucem proferret. Quamvis et juxta historiam possit ista circumlocutio designare aliquanto longiorem futurum tunc esse ejus sermonem.

*Venerunt ad quandam aquam.*] Est hodieque Bethsoro vicus in tribu Juda, euntibus ab Eliæ Chebron in vigesimo lapide. Juxta quem fons ad radices montis ebulliens; ab eadem in qua gignitur sorbetur humo. In hoc est eunuchus a Philippo baptizatus.

*Qui prohibet me baptizari ? Et jussit stare currum, &c.*] Hic alia translatio juxta Græcum exemplar aliquot versus plus habet, ubi scriptum est, Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? Dixit autem ei Philippus, Si credis ex toto corde tuo, salvus eris. Respondens autem dixit, Credo in Christum Filium Dei. Et jussit stare currum, et cætera. Et hos

*Apertisque oculis nihil videbat.]* Nequaquam potuisset bene rursus videre; nisi prius excæcatus fuisset bene, et propriam sapientiam qua perturbatur excludens, fidei se per cuncta committeret.

*Et erat tribus diebus non videns.]* Quia Dominum non crediderat tertia die mortem resurgendo vicisse, suo jam instruitur exemplo, qui tenebras triduanas luce reversa mutaret.

*Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.]* Non debet (inquit) quasi persecutor timeri, sed potius quasi frater amplecti, qui adversa quæ sanctis intulerat, promptus est sustinere cum sanctis.

*Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ.]* Draconis omne corpus dicitur squamis esse contextum. Quia ergo Judæi serpentes et genimina viperarum sunt vocati, qui illorum perfidiam sectabatur, quasi pelle serpentina oculos cordis obtexerat. Sed cadentibus sub manu Ananiæ ab ejus oculis squamis, monstratur in facie quod verum lumen jam recepit in mente.

*Accipientes autem eum discipuli ejus nocte.]* Id est discipuli Christi. In Græco enim non est additum ejus, sed tantummodo discipuli, ut generaliter Christi vel ecclesiæ intelligantur. Nondum enim Paulus discipulos fecisse legitur, sed solum Judæos confudisse qui habitabant Damasci.

*Per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta.]* Hoc effugii genus hodieque servatur in ecclesia, quando quis antiqui hostis insidiis vel hujus seculi laqueis circumfusus, spe fideique suæ minime salvatur. Murus enim Damasci, quæ sanguinem bibens interpretatur, adversitas seculi est. Rex Areta, qui interpretatur descensio, diabolus intelligitur. Sporta, quæ juncis palmisque solet confici, fidei speique conjunctionem designat. Juncus enim viridita-

lorum opere et ore sanatum. Quia etenim mundus ipse quatuor plagis sublimatur, et cursus seculi annis quatuor temporibus variatur, quicumque præsencia labentiaque gaudia complectitur, quasi bis quaternario annorum numero, grabato sternitur ener-vis. Grabatum quippe est ipsa segnities ubi requiescit animus æger et infirmus, id est in voluptate corporis et omni delectatione seculari.

*Ænea, sanat te Dominus Jesus Christus: surge, et sterne tibi.*] Quem de paralysi curaverat, mox surgere et sternere sibi præcepit, spiritualiter insinuans, ut quisque fidei solidamentum in corde perceperit, non solum torporem in quo fessus jacuerat discutiât, sed etiam bona opera in quibus requiescere valeat paret.

*In Joppe autem fuit quædam discipula nomine Tabitha, &c.*] Id es damula vel caprea. Significat autem animas virtutum studio sublimes, sed hominum opinione contemptibiles. Neque enim beatus Lucas interpretationem nominis auget, nisi magnum ei mysterium inesse cognosceret. Damula quippe vel caprea, animalia sunt natura similia, sed magnitudine differentia, quæ morantur in excelsis montibus, et quamvis de longinquo, vident tamen omnes qui veniunt. Unde et ab acumine cernendi, Græce Dorcades vocantur. Sic nimirum sancti meritis operum in excelsis habitantes mentis contemplatione et supernis sagaciter intendunt, et suimet cauta circum-spectione semper invigilant. Nam quod munda quidem hæc animalia juxta legem, sed timida sunt et imbellia, juxta quod naturam eorum exprimens Martialis ait,

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum;  
Imbelles damæ, quid nisi præda sumus?

nonne manifeste significat eos qui simpliciter vi-

vere, discretoque gressu actionis quasi fissa ungula incedere, et verbum Dei continua meditatione ruminare satagunt? Qui si vel ignorantia forte, vel infirmitate mortem incurrerint spiritualem, pro intentionis tamen rectæ integritate resuscitari merentur, sicut Petro ipsi contigisse probatur, cui rectissime quod de Dorcade scriptum est, aptari potest.

*Factum est autem in diebus illis, ut infirmata more-retur.*] Sancti enim cum per fragilitatem naturæ mortalis aliqua delinquant, quasi in diebus operum bonorum casu subitæ infirmitatis occumbunt. Sed cum mox lacrymis insistunt, spem recuperandæ virtutis ascendunt, sanctorum auxilia invocant, et suæ quæ intermiserant bona acta recogitant, faciunt profecto quod sequitur:

*Quam cum lavissent, posuerunt eam in cœnaculo.*] Et cætera quæ de Petri evocatione et eleemosynarum Dorcadis ostensione narrantur.

*Et circumsteterunt illum omnes viduæ flentes.*] Viduæ sunt piæ cogitationes animæ poenitentis, quæ sensus pristini vigorem quasi viri regimen ad tempus omiserant, quæ pro anima delinquente necesse est suppliciter exorent.

*Et ostendentes ei tunicas et vestes quas faciebat illis Dorcas.*] Non suis pro defuncta vocibus, sed ipsius precabantur operibus, quoniam eleemosyna non solum a secunda, sed et a prima morte liberat.

*Dixit, Tabitha, surge, &c.*] Justissimus ordo resurgentis, ut prius oculos mentis aperiat, et agnita deinde Petri voce resideat, lumen suæ circumspectionis quod perdiderat recipiat, et ad doctrinam eorum qui se adjuverant, vivat.

*Dans autem illi manum erexit eam.*] Contacta Petri manu Tabitha resurgit, quia languescens anima peccatis, nullo melius ordine quam sanctorum exemplis convalescit.



## IN CAP. X.

*Vir autem quidam erat in Cæsarea nomine Cornelius, &c.]* Non virtutibus ad fidem, sed fide pertingitur ad virtutes, ut beatus papa Gregorius exponit. Cornelius enim (inquit) cujus eleemosynæ ante baptismum angelo teste laudatæ sunt, non operibus ad fidem, sed fide venit ad opera. Si enim Deo vero et ante baptismum non crediderat, quem orabat? vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis perfici patebat? Sciebat ergo Creatorem omnium Deum, sed quia ejus omnipotens Filius incarnatus esse ignorabat fidem habuit, cujus orationes et eleemosynæ placere potuerunt. Bona autem actione promeruit, ut Deum perfecte cognosceret, et de unigenito ejus, incarnationis mysterium crederet, quatenus ad sacramentum baptismatis perveniret. Per fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fide.

*Vidit in visu manifeste quasi hora nona diei, &c.]* Bene oraculum baptismi petendi hora nona accipit, quia in morte ipsius qui hora nona spiritum tradidit, erat baptizandus.

*Et nunc mitte viros in Joppen.]* Cum eleemosynis precibusque susceptis, mox doctor salutis accersiri jubetur, manifeste innuitur, quod eleemosynis illis ac precibus plenam suæ salutis cognitionem a Domino quæsierit.

*Vocavit duos domesticos suos, et militem metuentem Dominum.]* Tres misit ad Petrum Cornelius, quia creditura gentilitas apostolicæ fidei Europam, Asiam, Africamque subegit, partim studiis militaribus, hoc est instantia prædicandi, partim domesticis negotiis occupandas. Notaque, quod unus miles et duo domestici mittantur. Quanto enim fortiores, tanto

pauciores in ecclesiæ membris inuenies, plures qui audire verbum, quam qui dicere sciant.

*Ascendit Petrus in superiora.*] Significat ecclesiam, relictis terrenis cupiditatibus, conversationem in cœlis habituram.

*Ut oraret circa horam sextam.*] Sexta hora Petrus inter medias preces esurit, salutem utique mundi quem Dominus sexta ætate seculi quærere et salvare venerat. Quod et ipse voluit indicare, cum eadem hora diei super Samaritanæ puteum sitiebat.

*Et descendens vas quoddam velut linteum magnum.*] Vas illud ecclesiam significat incorruptibili fide præditam. Linteum enim tinea non consumit, quæ vestes alias corrumpit. Et ideo qui vult ad mysterium ecclesiæ catholicæ pertinere, excludat de corde suo corruptionem malarum cogitationum, et ita incorruptibiliter firmetur in fide, ut pravis cogitationibus tanquam a tineis non rodatur in mente. Aliter. Tinea hæreticus est vestimentum Domini corrumpere volens, sed dispensante Domino non valens. Quod etiam in tunica illa Domini figuratum est, quam milites scindere non audebant.

*Quatuor initiis submitti de cœlo in terram.*] Quatuor initia quibus linteum dependebat, quatuor plagas orbis terrarum designant, quibus extenditur ecclesia. Ipsa est enim civitas Dei nostri in monte sancto ejus, dilatans exultationes universæ terræ. Quod enim de cœlo submittitur, indicat eam sola superuenientis Spiritus Sancti gratia servari pariter atque augeri. Unde dicit in Apocalypsi Joannes: Vidi civitatem sanctam Hierusalem novam, descendentem de cœlo a Deo. Possunt etiam quatuor initiis, evangelistæ figurari, per quos ecclesia cœlesti munere imbuitur atque sublimatur.

*In quo erant omnia quadrupedia et serpentina terræ*

*et volatilia cœli.*] Animalia illa, omnes gentes sunt erroribus immundæ, sed trina submersione, id est mysterio Sanctæ Trinitatis in baptismo mundatæ, quæ hominis imaginem relinquentes, bestiarum ac serpentium sumpsere figuras. Unde ad Herodem propter dolosam malitiam dicitur: Ite, dicite vulpi illi. Et ad Pharisæos: Genimina viperarum. Et ad libidinosos: Equi insanientes in fœminas facti sunt. Et de impudentibus: Nolite dare sanctum canibus. Et de voluptuosis: Neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Et de superbis simul ac dolosis: Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos. Et in commune de omnibus: Et homo cum in honore esset, id est ad imaginem Dei factus, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus. Verum autem, id est incorruptum hominem, Salomon ostendit dicens: Deum time, et mandata ejus observa. Hoc est enim omnis homo.

*Surge, Petre, occide, et manduca.*] Surge, inquit, ad evangelizandum præparare. Occide in gentibus quod fuerant, et fac quod es. Qui enim manducat cibum foris positum, in suum corpus trajicit. Præcipit ergo ut nationes per incredulitatem ante foris positæ, interfecta præterita vita societati ecclesiæ, quam significat Petrus, inserantur. Juxta quod de seipso Paulus apostolus ait: Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam et Christo. Et iterum: Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Qui vero ab hæreticis circumveniuntur, quasi vivi devorantur a morte.

*Quia nunquam manducari omne commune et immundum.*] Populus Judæorum partem Dei esse se jactans, communes cibos vocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia, suillam carnem, ostreas, lepores, et istiusmodi animantia quæ ungulam non findunt,

nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. Im-  
mundi vero cibi dicuntur, bestiarum vel reptilium  
carnes, nulli mortalium comestibiles.

*Hoc autem factum est per ter.]* Quia per quatuor  
partes orbis terrarum mysterium Sanctæ Trinitatis a  
duodecim apostolis prædicandum erat, ideo quatuor  
lineæ tertia vice de cœlo demissæ sunt. Sive ut  
beatus Ambrosius interpretatur, tertio repetita figura  
operationem Trinitatis expressit. Et ideo in myste-  
riis interrogatio trina defertur, et confirmatio trina  
celebratur, nec potest quis nisi trina confessione pur-  
gari. Unde et ipse Petrus in Evangelio, tertio in-  
terrogatur, utrum diligat Dominum, ut trina re-  
sponsione vincula quæ Dominum negando ligavit,  
absolveret. Hæc opportune Petro ostensa sunt,  
cum Cornelius gentilis ad exhibendum eum mitteret,  
ne dubitaret incircumcisis Christianam tradere fidem.  
Erat enim ex illis animantibus, evangelio vase mon-  
stratis. Unde et a Spiritu Sancto hoc idem facere  
confirmatur.

*Et statim receptum est vas in cœlum.]* Post trinam  
submissionm linteam cœlo recipitur, quia post hu-  
jus seculi conversationem, qua per fidem et baptis-  
mum mundata peregrinatur ecclesia, cœlestis inhabi-  
tatio felix et æterna sequitur.

*Dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærent te.]* In  
mente hæc ab Spiritu, non in aure carnis audivit.

*Surge itaque et descende, et vade cum eis.]* Descen-  
dere de tecto, et ad prædicandum ire jubetur, ut ec-  
clesia Dominum non solum alta subeundo speculetur,  
sed eundem etiam infirmis quibusque, et quasi ad-  
huc exterius positus, sed tamen ostium Simonis, id  
est obedientiæ pulsantibus, ad activam vitam rede-  
undo, velut e lecto surgendo prædicet. Juxta quod  
Dominus ait: Videbitis cœlum apertum, et angelos

Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis. Cujus bene domus juxta mare posita memoratur. Mare enim fluctivagos seculi tumultus furoresque designat, ubi homines improbi quasi pisces avidissimi sese invicem persequuntur et devorant. Sanctorum vero conversatio in cœlis est, qui etsi terrestris domus hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in cœlis.

*Ecce ego sum quem quæritis : quæ causa est propter quam venistis ?*] Spiritus ei adesse milites dixit, et qua causa venerant, tacuit, quia ad conservandam humanæ mentis humilitatem, aliquando prophetiæ Spiritus ex parte tangit, et ex parte non tangit.

*Et factum est, cum introisset Petrus, obvius ei venit Cornelius, &c.*] Gestu corporis præmonstrat Cornelius, quid intus in corde devotionis habuerit. Obviam enim suo doctore venit auditor; qui mundo pectore, et intenta sedulus aure, atque inhianti desiderio verbum fidei suscipit. Nam qui tarde ad credendum pertrahitur, quasi a doctore jacens erigitur. Sed qui de suæ vitæ maculis erubescens, procidendo in faciem, humilitatis pariter et pudoris indicia præfert, jure a suo præceptore meretur erigi.

*Petrus vero levavit eum, dicens, Surge; et ego ipse homo sum.*] Communionem quippe æqualitatis meruit sanctitas actionis: nam in Ananiæ et Sapphiræ culpa, zelus ultionis jus aperuit potestatis.

*Et mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.*] Hoc utique tunc ostendit, cum vox angelica sonuit, Quæ Deus purificavit, tu ne commune dixeris.

*A nudiusquarta die usque in hanc horam, orans eram hora nona, &c.*] In Græco et in quibusdam Latinis codicibus ita scriptum est: A quarta die

usque ad hanc horam eram jejunans, et orans a sexta hora usque ad nonam, et ecce vir, et cætera. Multum decebat illum exaudiri, qui instantiam deprecandi tribus horis continuans, a sexta pertrahebat ad nonam. Quo tempore Dominus ipse quem rogabat, pro totius mundi salute extensis in cruce manibus orabat.

*Verbum misit filiis Israel, annuncians pacem per Jesum Christum, &c.]* In hoc apparet (inquit) Deum acceptorem non esse personarum, quia Filium suum unigenitum, qui et Dominus omnium atque conditor est, cum genere humano pacem facere misit, in cujus nomine, prophetis attestantibus, remissionem peccatorum non Judæi tantum, sed omnes qui credunt accipiant.

*Vos scitis, quod factum est verbum per universam Judæam, &c.]* Breviter omnia quæ in symbolo dicuntur, complexus est, quod Jesus sit Christus, quod omnium Dominus, quod mundum Deo reconciliare missus, quod Joannis voce præconatus, quod Spiritu Sancto perunctus, quod Deo inhabitante per miracula declaratus, quod crucifixus, et a mortuis suscitatus, suisque manifestatus, quod Judex omnium in fine venturus, quodque etiam ecclesiam suam per fidem totum sit dilaturus in orbem.

*Quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto et virtute.]* Alia editio dicit, Sicut unxit eum Deus. Prædicavit ergo Joannes Jesum; sicut unxit eum Deus Spiritu Sancto, tunc utique cum dicebat: Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto. Et iterum: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam super eum. Unctus est ergo Jesus non oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit ecclesia. Nec tamen tunc unctus est Spiritu Sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit. Tunc enim corpus suum, id est,

ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati Spiritum Sanctum accipiunt. Sed ista mystica et invisibili unctione tunc intelligendus est unctus; quando verbum Dei caro factum est, id est, quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis Deo Verbo est in utero virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc confitemur eum natum de Spiritu Sancto et Maria virgine.

*Quoniam Deus erat cum illo.*] Id est, Pater cum Filio. Melius est enim sic intelligere, quam divinitatem Filii cum homine quem assumpsit cohabitantem significari, ne Christi personam geminare, et in Nestorii dogma cadere videamur.

*Nobis qui manducavimus et bibimus cum illo, &c.*] Hic beatus Petrus quod in evangelio non recitatur exponit; post resurrectionem scilicet se bibisse cum Domino. Nisi forte illic credamus indicatum ubi ait, Donec illud bibam vobiscum novum in domo Patris mei.

*Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus Sanctus super omnes, &c.*] Ne baptisma gentibus tradere dubitetur, Spiritus Sancti testimonio confirmatur, ipsas lavacri aquas quas sanctificare solet, novo ordine præcurrentis: quod semel in testimonium fidei gentium, nunquam vero in Judæis evenisse reperitur.

*Et jussit eos in nomine Jesu Christi baptizari, &c.*] Cum ecclesiæ regula sit, fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari, quæritur quomodo Lucas per totum libelli hujus textum, non aliter quam in nomine Jesu Christi baptismum dari testetur? Quod ita beatus Ambrosius solvit, quod per unitatem nominis impletum mysterium sit. Quia sive Christum dicas; et Deum Patrem a quo unctus est Filius, et ipsum qui unctus est Filium, et Spiritum quo unctus

est, designasti. Scriptum est enim : Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto. Sive Patrem dicas, et Filium ejus, et Spiritum oris pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Sive Spiritum dicas, et Deum Patrem a quo procedit Spiritus, et Filium, quia Filii quoque est Spiritus, nuncupasti. Unde ut rationi copuletur auctoritas, in Spiritu quoque recte baptizari nos posse, Scriptura indicat, dicente Domino : Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto. Et Apostolus ait : Omnes enim in ipso corpore, in uno spiritu baptizati sumus. Aliter : Præcipue congruit nos in nomine Domini Jesu Christi baptizari, quoniam, sicut Apostolus ait, Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus, &c.

## IN CAP. XI.

*Et vidi quadrupedia terræ, et bestias, &c.]* Miror quomodo hæc quidem super escis quibusdam veteri lege prohibitis, nunc vero manducandis, interpretantur; cum nec serpentes vel reptilia possint edi, nec ipse Petrus sic intellexerit, sed omnes homines æqualiter ad Christi evangelium provocari, nullumque secundum naturam esse pollutum. Neque enim quare bestias comederit, sed quare gentibus communicaverit, increpatus, mysterium hujus visionis exposuit.

*Venerunt autem mecum et sex fratres isti.]* Pulchre septenario fratrum numero teste, gratia Spiritus Sancti septiformis effusa est. Aliter. Quia sex diebus est mundus iste formatus, per sex fratres opera perfecta monstrantur. Qui bene doctorem comitantur, quando suis auditoribus inter verba exhortationis exempla perfectæ demonstrant operationis.



*Et glorificaverunt Deum, dicentes, Ergo et gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit.]* Hoc est quod in beati Job libro legimus: Ab aquilone aurum veniet, et ad Deum formidolosa laudatio. Quia prius frigidus gentium pectore splendor fidei exortus est, et pro eodem inopinata fide Judæa Deum tremendo glorificat.

*Perambulaverunt usque Phœnicem, et Cyprum, et Antiochiam, &c.]* Hinc jam post revelationem sindonis evangelicæ, in qua molliter superna spe animalia sancta quiescerent, res ecclesiæ crescere cœperunt, cum per exteras provincias, insulas, et civitates, non solum Judæis, sed et gentibus evangelium prædicatur.

*Profectus est autem Tarsum, ut quæreretur Saulum.]* Dictum est enim supra, quia de Hierosolymis Saulus clam mitteretur Tarsum.

*Et surgens unus ex eis, nomine Agabus, &c.]* Agabus potest nuntius tribulationis interpretari, qui secundum nomen suum et hic famem generalem, et infra Paulo Apostolo vincula prophetat.

*Proposuerunt in ministerium mittere habitantibus in Judæa fratribus.]* Sciebant in Judæa, et maxime Hierosolymis, famem acrius sævituram. Ubi pauperes erant sanctorum, qui rebus suis, domibus, agrisque venditis, pretia deferentes apostolis, pecuniis acquirendis non multum ulterius vacabant. Sed et nonnulli pro confessione fidei, ab ipsis Judæis incredulis propria substantia mulctabantur ablata. Quibus dicit Apostolus: Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Hos inter elemosynarios religiosum Helenæ Adiabenorum reginæ factum memoratur, quæ comparatis ab Ægypto frumentis, Hierosolymitarum necessitatibus largissime ministravit. Unde et honorificam ante portas ejusdem urbis meruit sepulturam.

## IN CAP. XII.

*Eodem autem tempore, misit Herodes rex manus.]*

Non famis videlicet tempore, quam quarto Claudii anno factam historiæ referunt, cum Herodes tertio ejusdem sit anno defunctus, sed illo haud dubie tempore, quo oblationes Hierosolymam deferebantur. Non autem putemus Herodem qui tetrarcha erat, postea regem factum, hoc capitulo designatum. Refert enim Josephus, Caium imperio suscepto continuo Judæorum principatum huic Herodi filio Aristoboli, quem tamen ille Agrippam nominat, tradidisse, simul et Philippo ac Lysaniæ tetrarchias. Quarto autem, id est, ultimo imperii sui anno, Herodi eidem pariter contulisse. Ipsum vero Herodem qui vel in Joannis nece auctor extiterat, vel in passione Domini interfuerat, multis excruciatum morbis exilio damnasse perpetuo. Porro hunc Herodem sive Agrippam, tertio Claudii anno, sui vero regni septimo, ab angelo percussum, regnum Agrippæ filio reliquisse. Aristobolus autem quem dixit, ipse est qui a patre perfido, id est, Herode seniore, sub quo Dominus natus est, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

*Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio.]*

De quo Jacobo Clemens Alexandrinus historiam quamdam dignam memoria refert. Et is (inquit) qui obtulerat eum judici ad martyrium (Jacobum scilicet), motus etiam ipse confessus est se esse Christianum. Ducti sunt autem ambo pariter ad supplicium. Et cum ducerentur in via, rogavit Jacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans: Pax tibi, inquit. Et osculatus est eum. Et ita ambo simul capite plexi sunt.

*Tradens quatuor quaternionibus militum.]* Sicut

centurio centum, ita quaternio militum sub se milites habebat.

*Percussoque latere Petri, suscitavit eum.*] Percussio lateris, commemoratio passionis Christi est, de cujus vulnere salus nostra profluxit. Et nobis quoque pressurarum catena retentis, tale solatium ipse reddit Apostolus Petrus dicens: Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini.

*Præcingere, et calcea te caligas tuas.*] Et prophetas et apostolos cingulis usos fuisse legimus, cujus sibi Petrus ligamenta propter rigorem carceris ad horam laxaverat, ut tunica circa pedes demissa frigus noctis utcunque temperaret, exemplum præbens infirmis, cum vel molestia corporali vel injuria tentemur humana, licere nobis aliquid de nostri propositi rigore laxare. Et quia dictum est, Sint lumbi vestri præcincti, et calceati pedes in præparatione evangelii pacis, spiritualiter virtutum, verbique prædicandi resumere jubetur insignia.

*Venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem.*] Angusta imo ferrea erat porta quæ ducit ad Hierusalem cœlestem, sed apostolorum vestigiis nobis est jam facta meabilis, qui sanguine proprio ferreum vicerunt osteum. De hoc Arator:

Ferrea, quid mirum, si cedunt ostia Petro?  
Quem Deus æthereæ custodem deputat aulæ,  
Ecclesiæque suæ faciens retinere cacumen  
Infernum superare jubet.

*Et Petrus ad se reversus.*] Id est a contemplationis culmine ad hoc regressus, quod in intellectu communi et prius fuit.

*Processit puella ad audiendum.*] Et Dominum de tumuli claustris egressum prima mulier discipulis nuntiavit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia.

*Illi autem dicebant, Angelus ejus est.]* Quod unusquisque nostrum habeat angelum, et in libro Pastoris, et in multis Sanctæ Scripturæ locis invenitur. Nam et Dominus de parvulis: Angeli, inquit, eorum semper vident faciem Patris mei. Et Jacob de se loquitur: Angelus qui eruit me de cunctis malis. Et hic discipuli angelum apostoli Petri venire credebant.

*Descendensque a Judæa in Cæsaream.]* Quamvis juxta situm locorum Cæsaream Philippi dicere videatur, eo quod hæc sicut et Tyrus et Sidon urbs sit Phœnicis, Josepho tamen exponente discimus hæc in Cæsarea Palæstinæ gesta, quæ quondam Turris Strationis dicta est, et est in confinio Phœnicis et Palæstinæ, in littore maris magni sita.

*Postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo.]* Necessariam habebant vicini regis amicitiam, eo quod illorum regio valde angusta, et Galilææ Damascique pressa finibus esset. Unde nec ipsa metropolis eorum Tyrus tantas habebat opes de terra sua, ut totius orbis esse possit emporion, quantas de subjectione navium. Est autem maxime purpuræ conchyliorumque ferax.

*Confestim autem percussit eum angelus Domini.]* Consonanter etiam Josephus: Dum impietatem (inquit) illicitæ adulationis non exhorreret, respiciens paulo post imminentem atque insistentem capiti suo videt angelum: eumque sensit continuo exitii sui ministrum, quem prius noverat provisorem bonorum. Et paulo post: Verum continuis quinque diebus ventris doloribus cruciatus, vitam violenter abrupit.

### IN CAP. XIII.

*Segregate mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod assumpsi eos.]* Videtur Saulus juxta ordinem historiarum, tertio decimo post Domini passionem anno,

apostolatum cum Barnaba, Paulique accepisse vocabulum. Quartodecimo autem anno, juxta conductum Jacobi, Cephæ, et Joannis, ad gentium magisterium profectus est. Nec historia ecclesiastica repugnat, dicens, apostolis fuisse præceptum, ut duodecim annis prædicarent in Judæa.

*Prædicabant verbum Dei in synagogis Judæorum.]*

Propter ignaros locorum semel annotandum credidi. Ubicunque synagogam Judæorum videris, scito in civitate gesta quæ dicuntur.

*Cui nomen erat Barjeu.]* Corrupte legitur Barjesu; cum Barjeu, id est maleficus, sive in malo, legi debeat, credo, quia nomen Jesu iisdem literis, sed nota superposita scribatur. Non enim convenit hominem flagitiosum et magum, filium Jesu, id est salvatoris, appellari: quem e contrario Paulus filium diaboli nuncupat.

*Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu Sancto.]*

A Sergio Paulo proconsule, eo quod eum Christi fidei subegerit, Pauli sortitus est nomen. Et sequentia libelli hujus de Pauli miraculis agunt. Oportuit enim, ut ipse consummationem apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulos recalcitrantem Dominus elegisset.

*Ecce manus Domini super te, et eris cæcus.]* Sciebat apostolus, sui memor exempli, de tenebris oculorum mentis posse resurgere ad lucem. Nec enim merebatur habere carnis oculos, qui mentis oculos aliis auferre laborabat.

*Venerunt Antiochiam Pisidiæ.]* Duæ Antiochiæ civitates sunt, una in Syria cœle, a Seleuco rege condita, quæ Rebla ante vocabatur, cui Daphnen fontem proximum dicunt, ejusque illam aquis abundantissimis perfrui, in qua primum cognominati sunt discipuli Christiani. Altera autem Antiochia, de qua nunc dictum est, in provincia Pisidiæ.

*Sorte distribuit eis terram eorum, quasi post quadrin-*

*gentos et quinquaginta annos.*] Dixerat Deus ad Abraham, quia erit semen ejus accola in terra aliena annis quadringentis. Et iterum ait, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Ab exortu ergo seminis, usque ad exitum Israel ex Ægypto, fuerunt (ut Exodus scribit) anni quadringenti quinque. His adde annos quadraginta in deserto, et quinque in terra Chanaan, quibus actis videtur terra quievisse a præliis, et sors fuisse missa, et invenies annos quadringentos quinquaginta.

*Et dedit Deus illis Saul—annis quadraginta.*] Credo quia liber Regum non aperte quot annis Saul regnaverit, exponit, apostolum vulgo loquentem, hoc quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Sed quærentes sollicitè ibidem, sicut et Chronicorum libri testantur, invenimus Samuel et Saul annis quadraginta Israeli præfuisse. Factum est enim, inquit, quadringentesimo octogesimo anno egressionis filiorum Israel ex Ægypto, cœpit Salomon ædificare templum Domino, anno quarto regni sui. Cum vero ad trecentos nonaginta sex annos, quibus judices præfuerunt, ut eorum liber indicat, quadraginta David et Salomonis quatuor adjicies, restant quadraginta, quorum (ut Josephus testis est) Samuel viginti, et Saul alios totidem in regimine transegerunt.

*Quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, &c.*] Non est putandum hoc exemplum Psalmi ad resurrectionem Christi, cujus proxime meminit, sed ad ipsam ejus incarnationem, de qua supra locutus est, pertinere. Nam sequens versiculus de resurrectione manifestissime testatur. Cum enim superius de incarnatione, passione, ac resurrectione illius ageret, voluit utraque pariter, datis de Psalmo testimoniis, astruere. Qui ergo, inquit, æternus es, ante secula filius, nunc in tempore natus apparebis. Quidam codices habent, Sicut in primo

Psalmο scriptum est. Quod ita exponitur, primum et secundum Psalmum compositos, qui et a beatitudine incipiat, et in beatitudinem desinat.

*Quia dabo vobis sancta David fidelia.*] Id est quæcunque David promisi, eadem vobis certissime fidelis sponsor implebo, Christum videlicet de ejus esse stirpe nasciturum. Sic enim Esaias novi testamenti mysteria prægustans, ait : Et constituam vobis testamentum æternum, sancta David fidelia. Quod in Hebraica veritate legitur : et feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.

*Secuti sunt multi Judæorum et colentium advenarum.*] Melius legitur, Et colentium Deum, sicut in Græco vidimus. Significat autem eos qui natura gentiles erant, sed religione Judæi, quos Græce proselytos nuncupant.

*Sic enim præcepit nobis Dominus : Posui te in lumen gentibus.*] Quod Domino Christo specialiter dictum est, hoc jam sibi dictum arbitrantur apostoli, membra se videlicet illius esse recolentes, sicut etiam ipse propter ejusdem corporis unionem dixit : Saule, Saule, quid me persequeris ?

*At illi excusso pulvere pedum in eos, venerunt Iconium.*] Pulvis juxta evangelii præceptum excutitur de pedibus in testimonium laboris sui, quod illorum civitatem ingressi sunt, et prædicatio apostolica ad illos usque pervenerit. Sive excutitur pulvis, ut nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessarium, qui evangelium spreverunt.

*Discipuli quoque replebantur gaudio et Spiritu Sancto.*] In Græco habetur, Discipuli autem : ut intelligamus Judæis fidem persequentibus, discipulos e contrario spirituali gaudio ditatos.

## IN CAP. XIV.

*Ad iracundiam concitaverunt animas gentium adversus fratres.]* Quod in Græco sequitur, Deus autem pacem fecit: quidam codices Latini minus habent. Et ibi, Erant evangelizantes, sequitur in Græco, Et commota est omnis multitudo in doctrina eorum.

*Paulus autem et Barnabas morabantur in Lystriis.]* Et hi quoque versiculi in quibusdam nostris codicibus non habentur.

*Et quidam vir Lystriis infirmus pedibus sedebat, &c.]* Sicut claudus ille quem Petrus et Joannes ad portam templi curarunt, salutem præfigurat Judæorum, ita et hic Lycaonius æger populum gentium longe a legis templique religione remotum, sed Pauli Apostoli prædicatione collectum. Dextras, inquit, dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem. Sed et tempora expositioni conveniunt: nam ille primis fidei temporibus cum necdum gentibus verbum crederetur, hic vero Judæis ob perfidiam expulsis, et damnationis pulvere respersis, inter nova conversæ gentilitatis gaudia sanatur.

*Et videns quia haberet fidem ut salvus fieret.]* Et ille Judaico more pecuniam, iste autem ex fide salutem quærit ab apostolis.

*Dixit magna voce, Surge super pedes tuos rectus.]* In Græco exemplari legitur: Dixit magna voce, Tibi dico in nomine Domini Jesu Christi, surge super pedes tuos rectus. Hæc de translatione posuimus, ne codicum varietate stupefactus, quid verius sit ignores.

*Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos.]* Stultus error gentilium, qui omne quod supra se vident, deos putant.



*Et vocabant Barnabam Jovem.*] Ob hoc videlicet, quia prior eorum esse videretur, Jovem namque divum patrem atque hominum regem putaverunt.

*Paulum vero Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi.*] Quia Mercurium credebant eloquium linguamque præstare mortalibus. Unde et Mercurium quasi medio currentem, id est inter aures linguasque Latini nuncupabant. Græci autem Ἑρμῆν, hoc est interpretem appellabant.

*Tauros et coronas ante januas offerens.*] Tauros ad victimas, coronas vero ut vel faciem templi juxta ritum gentium ornaret, vel eis quasi diis immolaturus imponeret.

*Conscissis tunicis suis exilierunt in turbas, &c.*] Patientes scindunt vestimenta, quod deorum cultu honorarentur. Hoc enim facere consuetudinis Judæorum est, quoties aliquid blasphemum et quasi contra Deum audierint. Herodes autem quia non dedit honorem Deo, sed acquievit immoderato favori populi, statim ab angelo percussus est.

## IN CAP. XV.

*Statuerunt ut ascenderent Paulus et Barnabas, &c.*] De hac ascensione sua Paulus ipse scribit ad Galatas: Deinde post annos quatuordecim ascendi Hierosolymam, cum Barnaba, assumpto et Tito, et contuli cum illis evangelium, quod prædico in gentibus. Ubi numerus ipse quem posuit, recensendus est annorum. Scimus enim Petrum et Paulum apostolos anno post passionem Domini trigesimo octavo, id est ultimo Neronis passos fuisse martyrium, et beatum Petrum Romæ viginti quinque annis episcopalem sedisse cathedram. Viginti quinque autem et quatuordecim, non triginta octo, sed triginta novem faciunt. Sequitur

sed ne putarentur eadem etiam perfectioribus sufficere, vigilanter adjunxit, atque ait :

*Moses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis.*] Id est etsi præceptorum nunc acerbitate non graventur a nobis, procedente tamen tempore dum frequentius ad lectionem legis prophetarumque convenerint, paulatim vitæ instituta et servandæ invicem dilectionis jura suscipient. Primitivam enim adhuc Judaizantem ecclesiam hæc sabbatis celebrasse perceptum est.

*Visum est enim Spiritui Sancto et nobis.*] Id est, placuit Spiritui Sancto, qui arbiter suæ potestatis existens ubi vult spirat, et ea quæ vult loquitur.

*Placuit et nobis.*] Non nostra sola voluntate, sed ejusdem Spiritus instinctu.

*Paulus autem et Barnabas demorabantur Antiochiæ.*] His diebus impletum est, quod Apostolus Paulus ait: Cum venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti.

*Paulus autem rogabat non debere recipi eum.*] Quoniam in ipsa se aciei fronte constituens, nimis tepide steterat, merito cum Paulus abjecit, ne illius quasi contagione vires corrumperentur aliorum.

*Facta est autem dissensio.*] Noli hoc delictum putare. Non enim commoveri malum est, sed irrationabiliter, nulloque justo flagitante negotio commoveri.

*Et Barnabas assumpto Marco navigaret Cyprum.*] Propter amatum sibi fratrem, et affinitate conjunctum, (leguntur enim fuisse consobrini,) Barnabas separatus a Paulo, patriam repetit insulam, et nihilo minus evangelicæ prædicationis injectum sibi opus exercuit.

## IN CAP. XVI.

*Circumcidit eum propter Judæos qui erant in illis locis.]* Non quod figuras legis, evangelii veritate lucente, quidpiam utilitatis crederet allaturas, sed ne per occasionem gentium Judæi a fide recederent : quibus tamen umbra vetus paulatim tollenda erat, sicut et gentibus morum pravitas antiquorum, ut supra dictum est. Istæ enim umbræ legales, quasi a Domino aliquando constitutæ, interdum ab apostolis sunt illis temporibus ob declinandam Judæorum perfidiam usurpatæ. Gentilis vero institutio, ut vere a Satana reperta, nunquam a sanctis est attacta.

*Vetiti sunt a Spiritu Sancto loqui, &c.]* Vere terribilis Dominus in consiliis super filios hominum. Iste se magistrum per omnia sequi promittit, nec permittitur ; alter sequi jussus, nec ad patris sepulturam petitas accepit inducias. Invictus ac repugnans attrahitur Saulus. Cornelio precibus et elemosynis insistenti, velut remunerationis vice via salutis ostenditur, et qui novit corda Deus, beneficii gratia doctorem ab Asia removet : ne si sanctum canibus detur, error cordis iniqui gravius de contempta prædicatione judicetur. Rursumque alia curante apostolo, legatus Macedo, quem angelum gentis illius credimus, micam sibi Dominici panis petit offerri.

*Quæ est prima partis Macedoniæ civitas, colonia.]* Colonia est, quæ defectu indigenarum novis cultoribus adimpletur. Unde et a cultu agri, colonia dicta est.

*Puellam quandam habentem spiritum pythonem.]* Quod pythonica divinatio gerat artis, in libro Regum invenimus ; ubi rogante Saule pythonissa vel animam Samuelis, vel pro ea potius spiritum immundum

evocavit ab inferis. Quod magicæ phantasie genus ab Apolline Pythio repertum, atque ab ejus cognomine sic dicunt esse vocatum. Sed et Hebræum nomen congruit, qui Pythona os abyssi dicunt.

*Isti homines servi Dei excelsi sunt.*] Non voluntatis ista confessio est, quam præmium sequitur confitendi; sed timore Spiritus Sancti cogente, vera spiritus mendax loquitur, non ausus luce præsentis suas ultra celare tenebras. Peccatori autem dicit Deus: Quare tu enarras justitias meas?

Ne corrumpamur amari

Melle doli, si vera canit qui falsa ministrat,  
ut Arator ait.

*Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea.*] Barjeum, qui fidei impugnator erat, et artis infirmitate, et oculorum amissione cæcavit. Hanc vero, quæ perversa licet mente, vera tamen loquebatur, arte solummodo nefaria privare curavit. Quia enim indignum erat, ut verbum evangelii spiritus immundus annuntiaret, abscedere hunc et silere præcepit, quia dæmonia cum tremore debent Dominum confiteri, non autem laudare cum gaudio.

*Et annuntiant morem quem non licet nobis suscipere neque facere, cum simus Romani.*] De fide Jesu Christi dicunt, in cujus nomine pythonis spiritus exierat. Jam enim decreverant Romani, ne quis deus esset acceptus, nisi a senatu probatus.

*Media autem nocte Paulus et Silas adorantes Deum, &c.*] Devotio simul apostolici pectoris, et virtus exprimitur orationis, cum et illi hymnos in imo carcere cecinerint, et eorum laus terram carceris commoverit, et fundamenta concusserit, et aperuerit ostia, atque ipsas postremo vinculatorum catenas resolverit. Aliter. Quicumque fidelium omne gaudium existimat, cum in tentationes varias inciderit, libenterque gloriatur in infirmitatibus suis, ut inha-

bitet in eo virtus Christi, hic profecto cum Paulo et Sila inter carceris tenebras hymnizat, et cum Psalmista Domino decantat: Tu es mihi refugium a pressura quæ circumdedit me, exultatio mea.

*Lavit plagas eorum, et baptizatus est ipse.*] Pulchra rerum varietas. Quibus plagas vulnerum lavit, per eos ipse plagas criminis amisit.

## IN CAP. XVII.

*Adaperiens et insinuans, quia Christum oportuit pati, &c.*] Utrumque Pater de Scripturis insinuabat; quia et Christum pati et resurgere oporteret, et hæc eadem passio ac resurrectio ad nullum alium quam ad Jesum Nazarenum pertineret. Erant enim quidam Judæorum, sicut et hodie sunt ita perfidi, ut cum Christi passionem ac resurrectionem Scripturis insertam negare non possint, hæc tamen ad Jesum pertinere omnino negent, magisque Antichristum expectare, quam Jesum Christum credere velint. Et ideo Paulus non modo Christi mysteria prædicabat, sed hæc etiam in Christo Jesu consummata docebat.

*Et de colentibus gentilibusque multitudo magna.*] Id est, et de iis qui gentilem ritum judaismo mutaverant, et de iis qui omnino gentiles permanserant, multi ad Christum confluebant.

*Hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonice.*] Animæ nobilitatem dicit, qua verbo audiendo scrutandoque instituerant.

*Quidam autem Epicurei et Stoici philosophi diserebant cum eo.*] Epicurei præceptoris sui tarditatem secuti, felicitatem hominis in sola corporis voluptate, Stoici vero in sola animi virtute posuerunt. Qui inter se quidem dissidentes apostolum tamen unanimiter impugnant, eo quod hominem

sicut ex anima et corpore subsistere, ita in utroque doceret beatum esse debere; sed hoc nec tempore præsenti, nec virtute humana, sed gratia Dei per Jesum Christum in resurrectionis gloria perficiendum.

*Quid vult seminiverbius hic dicere ?*] Recte seminiverbius, id est σπερμολόγος, vocatur, quia semen est verbum Dei. Et ipse Paulus Apostolus dicit: Si nos vobis spiritualia seminavimus, &c.

*Inveni aram, in qua scriptum erat, Ignoto Deo.*] Notus in Judæa Deus, sed non receptus. Ignotus in Achaia Deus, quamvis per multa quæsitus. Et ideo qui ignorat, ignorabitur; qui prævaricatur, damnabitur. Neutri immunes a culpa, sed excusabiliores qui fidem non obtulere Christo quem nesciebant; quam qui manus intulere Christo quem sciebant.

*Deus qui fecit mundum, et omnia, &c.*] Ordo diligenter apostolicæ disputationis est intuendus, qua ita apud gentiles tractatus seriem format, ut primum unum Deum auctorem mundi omniumque esse doceat; in quo vivimus, et movemur, et sumus, cujus et genus sumus, ut non solum propter munera lucis et vitæ, verum etiam propter cognationem quandam generis diligendum ostendat, deinde opinionem illam quæ est de idolis, aperta ratione devincat, quod totius mundi conditor et Dominus templis non possit includi saxeis, quod omnis beneficii largitor sanguine non egeat victimarum; quod hominum denique Creator et gubernator omnium non possit hominis manu creari: quod postremo Deus, ad cujus homo factus est imaginem, non debeat metallis existimari similis, erroris remedium docens esse studium pœnitendi. Nam si primo destruere voluisset ceremonias idolorum, aures gentium respuissent. Cum ergo unum Deum esse persuaderet, tunc judi-

debet hoc accipi excellentiore quodam eodemque non visibili, sed intelligibili modo. Nam quid non est in ipso, de quo divine scriptum est, Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia?

*Sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt.*] Hoc est quod alibi dicit: Nihil judicavi me scire inter vos, nisi Jesum Christum et hunc crucifixum. His enim qui prophetarum fidem non recipiebant, non Moysi, non Esaiæ vel alicujus prophetarum, sed auctorum suorum loquitur testimoniis, versum videlicet Arati decantans, et de falsis ipsorum quibus contradicere non poterant, sua vera confirmans. Magnæ quippe scientiæ est, dare in tempore cibaria conservis, et audientium considerare personas.

*Ipsius enim et genus sumus.*] Genus rectissime dicimur Dei, non ex ejus natura editi, sed per spiritum illius et voluntarie creati, et adoptione recreati.

*In quibus et Dionysius Areopagita.*] Hic est Dionysius, qui post episcopus, Corinthiorum gloriose ecclesiam rexit, multaque ad utilitatem ecclesiæ pertinentia, quæ hactenus manent, ingenii sui volumina reliquit, cognomen a loco cui præerat accipiens. Areopagus est enim Athenarum curia, nomen a Marte trahens; siquidem Græce Mars Ἄρης et villa πάγος dicitur.

## IN CAP. XVIII.

*Eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma.*] Hoc Josephus nono Claudii anno factum narrat. Suetonius autem historicus hoc modo refert: "Claudius Judæos, impulsore Christo, assidue tumultuantes, Roma expulit." Quod utrum contra Christum tumultuantes Judæos coerceri et comprimi jusserit, an etiam Christianos simul velut

cognatæ religionis homines voluerit expelli, nequam discernitur.

*Erant autem scenofactoriæ artis.*] Quasi exules in terra et peregrini, tentoria sibi, quibus in via utantur, ædificant. Scenæ autem Græcæ tabernacula dicuntur, etymologiam ab obumbrando ducentia, apud quos umbra σκιά dicitur: σκῆναι autem vel σκηνώματα, quasi umbracula sonant, quæ sagis laneis vel ligneis aut cilicinis sive ex arborum frondibus aut virgultis veteres componebant. Mystice autem, sicut Petrus piscando nos a fluctibus seculi per retia fidei extrahit, ita Paulus umbracula protectionis erigendo, ab imbre nos criminum, ab ardore tentationum, et a ventis insidiarum verbo factisque defendit. Sequuntur in hoc loco duo versus in Græco, qui in quibusdam nostris codicibus non habentur.

*Disputabat autem in synagoga per omne sabbatum, suadebatque Judæis et Græcis.*] Ac deinde, quod utriusque codices habent, adjungitur:

*Cum venissent a Macedonia Silas et Timotheus, &c.*] Cenchræ portus est Corinthi, ubi navim ascensurus caput ex voto totondit. Nam, juxta legem Moysi, qui se Deo voverunt, comam nutrire, quamdiu Nazarei fieri velint, et postea eam tondere atque igni tradere jubebantur. Hæc ergo fecit Paulus, non quidem oblitus quid de abolitione legis cum cæteris apostolis Hierosolymis statuerat, sed ne scandalizarentur qui ex Judæis crediderant, simulavit se Judæum ut Judæos lucrifaceret. Quidam codices plurali numero habent, Totonderunt caput, et habebant votum, id est Priscilla et Aquila. Sed egregii doctores ecclesiæ Hieronymus et Augustinus, in suis uterque epistolis, et singulari numero ponunt, et de Paulo interpretantur. Ponit enim ita Hieronymus: Fratribus valedicens navigabat Syriam, et cum eo



Priscilla et Aquila, et totondit sibi in Cenchris caput : votum enim habuerat.

*Profectus est ab Epheso, &c.*] Cæsaream Cappadociæ metropolim dicit : nondum enim in Syriam Phœnicis advenerat. Hæc quondam a Mosoc filio Japhet Mosacha dicta, post a Cæsare Augusto Cæsarea nomen accepit.

*Qui cum venisset, contulit multum iis qui crediderunt.*] Vehementer enim Judæos revincebat. Alia translatio habet : Profuit multum credentibus per gratiam. Hoc est ergo quod eisdem Achaicis apostolus scribit : Ego plantavi, Apollo rigavit.

## IN CAP. XIX.

*Dixitque ad eos, Si Spiritum Sanctum accepistis, credentes ?*] Hoc est, si post baptismum manus impositionem, qua Spiritus Sanctus dari solet, accepistis ?

*Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ.*] Non hoc baptismum, inquit, remissionem peccatorum donare, sed pœnitentiam tantum potuit docere. Nam sicut signum circumcisionis signaculum in patriarchis fidei quam gerebant extiterat, ita et hoc lavacrum populus pœnitens quasi singulare signaculum suæ devotionis accepit ; quod tamen ipsum figuraliter etiam Christi baptismum quo remissio daretur ostenderet.

*His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu.*] Quæstio crebro ventilatur, utrum illi qui per ignorantiam forte a non baptizatis, sed tamen rectæ fidei aliquibus baptizati sunt, iterum baptizari debeant : quam hoc capitulo expositam reor. Quid enim differt, utrum tunc ante initium baptismi Christi, an nunc sine successione ejusdem quisque baptizetur, cum etiam ipse Joannes eos quos in fide et in nomine

numero solet Spiritus Sancti gratia designari, in qua figura et Dominus post resurrectionem cum septem discipulis epulatur, et septem fratres ad Cornelium Spiritu Sancto baptizandum evangelizaturi veniunt, filii Scevæ quasi spiritus malos expulsuri, septenario numero censentur; qui quia non credendo, sed tentando Christi et apostolorum nomen invocant, non a Deo tantum, verum ab ipsis dæmonibus subdolæ falsitatis merito condemnantur. Qui bene filii Scevæ dicuntur, qui interpretatur vulpecula clamans. Hoc animal doli et astutiæ sagacissimum, Judæos, gentiles, et hæreticos ecclesiæ Dei semper insidiantes, et quasi garrula voce perstreptentes ostendit. De quibus ejusdem ecclesiæ custodibus imperatur: Capite nobis vulpes pusillas, quæ demoliantur vineas.

*Jesum novi, et Paulum scio.*] De hoc versu dicit Arator,

Cognosce furem,  
Gens inimica, tuum, dæmon regnare fatetur,  
Quem venisse negas, atque hoc convinceris ipso,  
Quo stimulante ruis.

*Multi autem ex iis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, &c.*] Curiosa dicit, magicæ artis industriam, cujus sectatores merito suos libros incendunt, magno licet pretio æstimatos, quando ipsos quibus servierant dæmones, Jesum Christum Dominum et apostolos ejus vident honorare.

*Invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium.*] Et debitoribus in evangelio sub quinquagenario numero denariorum debita laxantur. Credo quia corporis quinque sensibus subsistentes in hac vita decalogi præcepta transgredimur. Hic autem propter enormitatem magici sceleris, millenarius etiam adjectus est numerus. Aliter. Quinquagenarius sæpe numerus refertur ad pœnitentiam, remis-

sionemque peccatorum, unde et quinquagesimus poenitentiae Psalmus, et quinquagesimus remissionis est annus.

*Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, &c.]* Præmisit discipulos ad præparandas elemosynas, quas Hierosolymam erat allaturus, ne cum ipse veniret tunc collectæ fierent.

*Demetrius enim quidam nomine, argentarius, &c.]* Demetrius iste, qui viam Domini turbare nititur, nomen proprium factis exsequitur; interpretatur enim, nimium persequens. Unde consequenter templa quæ Dianæ facit non alio quam argenti metallo ædificat: argento enim in Scripturis eloquium, sicut auro sensus indicari solet. Et gentilis versutia religionem suam non ulla sensus ratione, sed nudo sermonis nitore solet astruere.

*Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, &c.]* Id est, non solum opera nostra vana, nec mercede digna redarguentur, verum religio quoque nostra dehonestabitur, si Pauli doctrina prævaluerit idola deos non esse. Et mira gentilium stultitia, qui illos colere non erubescunt, quos ab homine construi vel destrui posse cognoscunt.

*Et exclamaverunt dicentes, Magna Diana Ephesiorum.]* Quam Demetrius perituram dixit Dianam, illi e contrario magnam esse mirantur.

*Et impetum fecerunt uno animo in theatrum.]* Theatrum locus est semicirculi figuram habens, in quo stantes populi ludos scenicos intus inspiciebant. Unde et a spectaculo Græce theatri nomen accepit. Itaque, sicut Arator ait:

Non alio decuit causam meritumque Dianæ  
Lascivos tractare foro, capit area turpis  
Concili deformis opus.

## IN CAP. XX.

*Et profectus est ut iret in Macedoniam, &c.]* Græcia est provincia Achaïæ, quam Græci Ἑλλάδα vocant. Denique ubi Latini codices Græcos, vel ad distinctionem Judæorum, Gentiles habent, ibi Græcum exemplar Ἑλλήνας et Ἑλληνιστὰς scripsit. Ad hanc ergo post Macedoniam venit Paulus, quia proposuerat, ut supra dictum est, transire a Macedonia et Achaia, et ire Hierosolymam.

*In una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, &c.]* Id est, die Dominico, qui est primus a sabbato, cum ad mysteria celebranda congregati essemus.

*Protraxitque sermonem usque in mediam noctem, &c.]* Possumus hic allegorice dicere, quia cœnaculum sit altitudo spiritualium charismatum; nox, obscuritas Scripturarum; lampadum copia, secretiorum expositio dictorum; dies Dominica, recordatio vel Dominicæ vel nostræ resurrectionis: et spiritualem admonere doctorem, ut si quando dulcedine resurrectionis et vitæ venturæ gaudiis illectos auditores suos ad virtutum summa provocaverit, ac prolixius disputando secreta quælibet Scripturarum attigerit, mox eadem propter infirmos auditores lampade planæ expositionis illustret. Sicut apostolus, cum diceret Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla, et unum de libera, mox explanando subjunxit: Hæc autem sunt duo testamenta, &c.

*Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, &c.]* Eutychus Hebraice amens, Græce vero fortunatus: quorum unum ei qui per adolescentiæ voluptatem de virtutum culmine ceciderit, alterum ei qui per condescensionem prædicatoris ad virtutum summa redierit, congruit.

*Eductus somno, cecidit de tertio cœnaculo deorsum, &c.*] Inter verba prædicationis occurrit occasio curationis, ut dulcedine miraculi et doctrinæ sermo firmetur, et vigiliarum labor arceatur, et memoria magistri jam discessuri arctius mentibus infigatur. Tria vero cœnacula, in quorum supremo Paulus disputat, fides, spes, et caritas, sunt; major autem his caritas: quam si quis per ignaviam deseruerit, et inter apostoli voces dormire non timuerit, jam inter mortuos computabitur. Cum enim in uno offenderit, factus est omnium reus.

*Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum.*] Quod descendit, incumbit, complectitur, hoc est quod ipse dicit: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Operosior enim est resuscitatio eorum qui per negligentiam quam qui per infirmitatem peccant. Et hæc per Eutychem, illa per Tabitham quam Petrus suscitavit, exprimitur. Et ideo illa in diebus infirmata moritur, hic media nocte cadit et moritur. Illa post mortem lota in cœnaculo ponitur, hic tertio cœnaculo delapsus deorsum mortuus lugetur. Iste præsentem et docente; illa absente magistro. Ad hunc Paulus descendit, ad illam Petrus suscitaturus ascendit. Illa mox viso Petro resedit; hic nocte media defunctus tandem mane resurgit, et justitiæ Sole afflante, redivivus adducitur.

*Festinabat enim, si possibile esset, ut diem Pentecosten faceret Hierosolymis.*] Præceptum quidem legis erat, ut omnes Judæi ter in anno, id est tempore paschæ, pentecostes, et scenopegiæ, Hierosolymis convenirent, sed apostolus ruptis seculi nexibus diem quinquagesimæ, hoc est remissionis, et Spiritus Sancti, agere festinat.

*Vocavit majores natu ecclesiæ.*] Pro majoribus natu, in Græco πρεσβυτέρους habetur.

*Nisi quod Spiritus Sanctus per omnes civitates protestatur mihi.*] Cum dicit, per civitates; aperte ostendit quod ea quæ sibi futura erant, non sibi ipsi, sed aliis de se revelata cognovit. Ex quibus erat propheta Agabus, nec non et illi discipuli qui hunc in Tyro consistentem monebant per spiritum ne ascenderet Hierosolymam.

*Dicens, quoniam vincula et tribulationes me manent in Hierosolymis.*] Ut ubi aliquando persequeretur ecclesiam, ibi nunc pro ecclesiæ pace decertet.

*Nec facio animam meam pretiosiore quam me.*] Animam dicit, ipsam vitam in corpore temporalem, quam pro minimo ducit, qui in alia vita gaudium præstolatur æternum.

*Quia mundus sum a sanguine omnium vestrum.*] Eo se a proximorum sanguine mundum credidit, quo feriendis eorum vitiis non pepercit.

*In quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos.*] Dixerat enim supra presbyteros Ephesi Miletum vocatos, quos nunc episcopos, id est, superinspectores nominat. Non enim una civitas plures episcopos habere potuit, sed eosdem presbyteros, ut vere sacerdotes, sub nomine episcoporum significat: conjunctus est enim gradus, et in multis pæne similibus.

*Regere ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo.*] Non dubitat sanguinem Dei dicere, propter unionem personæ in duabus naturis ejusdem Jesu Christi. Propter quam etiam dictum est: Filius hominis qui est in cælo. Cesset ergo Nestorius Filium hominis a Filio Dei separare, et duos sibi facere Christos.

*Et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa.*] De iisdem et Joannes: Ex vobis, inquit, exierunt, sed non erant ex vobis.

*Quoniam per triennium nocte et die non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum.*] Hoc pulchre et breviter exponit Arator:

Qui canit ecclesiæ tria dogmata sæpius edit,  
 Historicum, morale sonans, typicumque volumen :  
 Hinc Judæa vacans, sterilis quæ dicitur arbor,  
 Expectata tribus fructum non attulit annis.

*Omnia ostendi vobis.*] Id est non solum doctrinæ inter pressuras et lacrymas insistendum, verum ne quis infirmorum gravetur manibus esse laborandum : hoc est autem quod dictum est, Et quodcunque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi : evangelium videlicet prædicare, et ex evangelio sumptus non quærere.

*Beatius est magis dare quam accipere.*] Non illis qui relictis omnibus secuti sunt Dominum, divites etiam eleemosynarios præponit, sed illos quam maxime glorificat, qui cunctis quæ possident in semel renuntiatis, nihilominus laborant operando manibus quod bonum est, ut habeant unde tribuant necessitatem patienti.

## IN CAP. XXI.

*Profecti ibamus, deducuntibus nos omnibus, cum uxoribus et filiis, &c.*] Impleta est prophetia, quæ ecclesiæ canens ait : Filiæ Tyri, in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis, et cætera usque ad finem Psalmi. Nulla enim civitas majori dulcedine apostolum suscepit, tenuit, dimisit. Denique hodie monstratur in arenis locus ubi pariter orabant.

*Supervenit quidam a Judæa propheta.*] A Judæa dicit, quia Cæsarea, in qua morabantur, ad regionem Samariæ pertinet, in confinio Phœnicis et Palæstinæ sita.

*Hæc dicit Spiritus Sanctus : Virum cujus est zona*

*hæc, sic alligabunt in Hierusalem Judæi.*] Prophetas veteres imitatur, qui dicere solebant: Hæc dicit Dominus Deus: quia Spiritus Sanctus, æque ut Pater et Filius, Dominus et Deus est, nec eorum separari potest operatio, quorum natura et voluntas una est. Unde et supra legimus, Dixit Spiritus Sanctus: Segregate mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod assumpsi eos, id est apostolatum. Et ipse Paulus scribit: Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem. Hæc diximus, ne quis forte juxta Macedonium Spiritum Sanctum esse creaturam, aut minoris auctoritatis quam Patrem vel Filium credat.

*Sequenti autem die introivit Paulus nobiscum. ad Jacobum.*] Jacobus iste frater Domini, id est Mariæ sororis matris Domini, cujus Joannes evangelista meminit, filius fuit: qui post passionem Domini statim ab apostolis episcopus ordinatus, triginta annis Hierosolymæ rexit ecclesiam, id est usque ad septimum Neronis annum. Cum enim Judæi, quod maxime quærebant, Paulum occidere non possent, mox ut Festus mortuus est, necdumque Albinus in provinciam venerat, vertere manus in Jacobum, qui juxta templum, ubi præcipitatus fuerat, sepultus est.

*Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per gentes sunt, Judæorum, &c.*] Id est, quia per doctrinam Christi, velut sacrilega, nec Deo mandante, conscripta damnari dicas quæ per Moysen patribus fuere ministrata. Hoc enim de Paulo jactaverant, non illi qui intelligebant quo animo a Judæis fidelibus observari tunc ista debuerint, propter commendandam scilicet auctoritatem divinam, et sacramentorum illorum propheticam sanctitatem, non propter adipiscendam salutem, quæ jam in Christo revelata per baptismi sacramentum ministrabatur: sed illi hoc de Paulo sparserant, qui sic ea



volebant observari tanquam sine his in evangelio salus credentium esse non possit. Ipsum enim senserant vehementissimum gratiæ prædicatorem, et intentioni eorum maxime adversa docentem, non per illa hominem justificari, sed per gratiam Christi, cuius prænuntiandæ causa illæ umbræ in lege mandatae sunt. Et ideo illi invidiam et persecutionem concitare molientes, tanquam inimicum legis mandatorumque divinatorum criminabantur. Cujus falsæ criminationis invidiam congruentius devitare non posset, quam ut ea ipse celebraret, quæ damnare tanquam sacrilega putabatur, atque ita ostenderet nec Judæos tunc ab eis tanquam nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea tanquam ad necessaria compellendos. Nam si revera sic ea reprobareret, quemadmodum de illo auditum erat, et ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam, non ei diceret Jacobus,

*Et scient omnes, quoniam quæ de te audierint, falsa sunt.*] Sed diceret, Putabunt omnes, præsertim quia in ipsis Hierosolymis apostoli jam decreverant, ne quisquam gentes cogeret judaizare. Non autem decreverant, ut quisquam tunc Judæos judaizare prohiberet, quamvis etiam ipsos jam doctrina Christiana non cogeret.

*Cum autem septem dies consummarentur.*] Nondum consummati erant hi dies, sed eorum cursus agebatur, et consummatio spectabatur. Unde expressius in Græco dicitur: Cum autem incipiebant septem dies consummari. Alioquin non potest stare sententia, quam ipse post quinque dies adventus sui in Cæsaream præsidi dixit, Quia non plus sunt dies mihi quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Hierusalem. Si enim his septem et illis quinque diebus concilii illius diem quo in se Phariseos et Sadduceos dissociaverat, et illum quo se Judæi de-

voverant eum occisuros adjeceris, proculdubio plus quam duodecim ibi reperientur esse dies.

*Hic est homo qui adversus populum et legem et locum hunc omnes ubique docens.*] Quia videbant novæ gratiæ sectatores minus cerimonias legis et templi solennia frequentare, timebant, sicut in evangelio legitur, ne venirent Romani, et tollerent eorum et locum et gentem.

*Qui dixit, Græce nosti? Nonne tu es Ægyptius, &c.?*] Ægyptius enim quidam venerat ad Judæam, qui fidem sibi prophetiæ magica arte consciscens, ad triginta millia Judæorum congregavit; et ducens eos per desertum, pervenit ad montem Oliveti, paratus inde irruere Hierosolymam, urbemque sibi subjugare. Sed conatus ejus prævenit Felix, mox cum armatis occurrens. Ægyptio quidem cum paucis fugato, aliis etiam peremptis, temere cœpta facile restrinxit.

*Quatuor millia virorum sicariorum.*] Non est de hoc numero satellitum inter tribunum qui hæc locutus est, et Josephum qui de Ægyptio scripsit, habenda controversia. Potuit enim fieri ut primo cum paucis, iisdemque clam tyrannidem agentibus adveniens, plures sibi postea publica fraude conjunxerit. Legitur autem tempore Felicis hoc genus surrexisse latronum, qui non locorum vel temporum abdita captantes; sed sicas, id est breves manu gladios gestantes, in ipsa luce diei populo permixti, cæco adhærentes vulnere cruentabant, ut querelam mors præveniret, et percussor lateret. Et si qui commotus fuisset quod in medio urbis talia gererentur, et hic peribat. Ita periculi metu, vel dissimulatione facinoris, sicarius non deprehendebatur.

*A Tarso Ciliciæ non ignotæ civitatis municeps.*] Natus quidem apostolus in oppido Galilææ Giscalii fuit; quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigravit: a quibus ob

studia legis missus Hierosolymam, a Gamaliele viro doctissimo, sicut in sequentibus ipse memorat, eruditus est. Non autem se civem, sed municipem, a municipio, id est, territorio ejusdem civitatis in quo nutritus est, appellat. Dictum autem municipium, quod tantum munia, id est, tributa debita vel munera reddat. Nam liberales et famosissimæ causæ, et quæ ex principe proficiscuntur, ad dignitatem civitatum pertinent. Nec mirum, si se Tarsensem, et non Giscalitem dicat, cum Dominus ipse in Bethlehem natus, non Bethlehemites, sed Nazareus, sit cognominatus.

## IN CAP. XXII.

*Vocem autem non audierunt ejus qui loquebatur mecum.*] Supra de hac visione narrat historia, quod comites illius starent stupefacti, audientes quidem vocem, neminem videntes. Unde colligitur eos sonum confusæ vocis, non autem discrimen audisse verborum.

*Vociferantibus autem eis, et projicientibus vestimenta sua, &c.*] In Domini passione sacerdos solus de throno exiliens vestimenta scindit, quia tunc sacerdotium vetus erat novo mutandum. Nunc vero, quia post necem apostolorum tota simul gens erat regni gloria spolianda, cuncti indumenta projiciunt, et clamorem pulvere mistum ad cælum tollunt. Juxta quod Psalmista ait: Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.

*Ego multa pecunia civilitatem hanc consecutus sum.*] Alia editio manifestius quid dixerit, insinuat. Dixit tribunus: Tam facile dicis civem Romanum esse? Ego enim scio quanto pretio civilitatem istam possedi.

*Et Paulus ait, Ego autem et natus sum.]* Id est, in hoc ego plus te Romanus sum, quod non alibi natus Romanum nomen emi, sed in ipsorum sum civitate progenitus.

### IN CAP. XXIII.

*Percutiet te Deus, paries dealbate.]* Non perturbatione animi commotus hoc dixit, sed utique prophetando locutus est, quia figurale illud pontificium quod erat in parietis dealbati similitudine compositum, percutiendum esset ac destruendum, cum jam verum sacerdotium Christi apostolis evangelium prædicantibus advenisset. Et inde est quod ait, Percutiet te Deus. Non dixit, percutiat. Indicativo utique modo hoc ipsum futurum significans, non optativo maledicens. Quod tranquillo enim animo hæc diceret, sequenti responsione manifestat, dicens,

*Nesciebam, fratres, quia princeps esset sacerdotum.]* Nam etsi hunc vere noverat in novo testamento principem non esse sacerdotum, tamen erudiens alios, atque erga eos qui in potestate sunt, modestius conversari monens, ipse quoque hic voluit temperate.

*Viri fratres, ego Phariseus sum, &c.]* Sicut unitas bonorum semper est utilis, sic malorum unitas semper est bonis noxia. Unde nunc apostolus persecutores suos dissociare satagit, ut quem uniti cinxerant, divisi laxarent. Sic mare Rubrum, quod solidum filios Israel arctaverat, divisum ab Ægypto liberavit. Quod autem se filium Phariseorum, sive, juxta Græcum, filium Pharisei se esse testatur; hoc est, quod supra gloriatur; se ante pedes Gamalielis qui Phariseus legitur, prophetas legemque didicisse.

*Et devoverunt se, dicentes, neque manducatu-  
ros neque bibitu-ros, &c.]* Cum Dominus dicat, Beati qui  
esuriunt et sitiunt justitiam, isti e contrario iniqui-  
tatem esuriunt, et sanguinem adeo sitiunt, ut cibos  
etiam corpori abdicent, donec isti morte satientur.  
Sed non est sapientia, non est prudentia, non est  
consilium contra Deum. Nam et supra Paulus hos-  
tias licet obtulerit, caput raserit, nudipedalia exer-  
cuerit, Judæis factus sit Judæus; vincula tamen  
quæ prædicta erant non evasit. Et hic isti quamvis  
consilia cogant, se devoveant, insidias tendant, ser-  
vatur tamen apostolus, ut et Romæ, sicut ei dictum  
erat, Christo testimonium reddat.

## IN CAP. XXIV.

*Et auctorem seditionis sectæ Nazarenorum.]* Illo  
quidem tempore Christiani, pro opprobrio, Nazareni  
vocabantur: postea vero inter Judæos surrexit hære-  
sis quæ dicta est Nazarenorum, qui in Christum  
credunt Filium Dei, natum de Maria virgine, et eum  
dicunt esse qui sub Pontio Pilato et passus est et  
resurrexit, in quem et nos credimus. Sed dum  
volunt et Judæi esse et Christiani, nec Judæi sunt  
nec Christiani.

*Quem et apprehendimus: a quo poteris ipse judi-  
cans de omnibus istis cognoscere.]* In hoc loco quidam  
nostri cōdices aliquot versus habent, qui in Græco  
ita leguntur: Quem et apprehendimus, et secundum  
nostram legem voluimus judicare. Transiens autem  
Lysias tribunus cum multis vi e manibus nostris  
eduxit, jubens accusatores ejus venire ante te, quo  
possis ipse judicans, de omnibus istis cognoscere,  
et cætera.

*Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam*

*quam dicunt hæresim, &c.]* Melius legitur in Græco, Quod secundum viam quam dicunt hæresim, sic deservio Patri Deo. Quæ enim consequentia est eum qui Græce locutus est, dicere, Secundum sectam quam dicunt hæresim, cum idem Latine secta quod hæresis Græce significet? Sed ait, Sic deservio Patri Deo : secundum illam videlicet viam quam increduli hæresim, id est, sectam nuncupant, quasi magis habeat pertinaciam quælibet sectandi, quam industriam recta dignoscendi.

*Quidam autem ex Asia Judæi.]* Junge ad superiora, id est, hi sunt qui me invenerunt in templo.

*Biennio autem expleto accipit successorem Felix Porcium Festum.]* Biennium dicit conversationis Pauli in Cæsarea, non autem præsidatus Felicis. Dictum est enim supra, quod multis annis genti illi fuerit judex. Præsertim cum historiæ narrant secundo Neronis anno missum Romam apostolum, Claudium vero Cæsarem eo tempore quo Agrippam filium Herodis quem angelus Cæsareæ percussit, Judæorum regem constituerit, Felicem quoque totius provinciæ Samariæque et Galilææ, et regionis quæ dicitur trans Jordanem, procuratorem misisse.

## IN CAP. XXV.

*Nemo potest me illis donare. Cæsarem appello.]* Quod appellat Cæsarem, et Romam ire festinat ; ideo facit, ut prædicationi diutius insisteret, cumque multis hinc credentibus atque omnibus coronatus iret ad Christum.

*Agrippa rex et Bernice descenderunt Cæsaream.]* Agrippa hic, qui cum sorore venit Cæsaream, filius est (ut dixi) Herodis Agrippæ, quem ab angelo supra legimus interfectum, qui usque ad subversio-

nem Hierosolymorum regnum Judææ tenuit, semper Romanis amicus, et ab omni illa Judæorum seditione tutissimus.

## IN CAP. XXVI.

*De omnibus quibus accusor a Judæis, Agrippa rex, æstimo me beatum apud te, &c.*] Hunc versum alia editio sic transtulit: Æstimo me ipsum beatum apud te, incipiens rationem reddere hodie. Qui a sancto Hieronymo quodam loco cum sua expositione sic positus est: De omnibus quibus accusor a Judæis, o rex Agrippa, æstimo me beatum; cum apud te sim hodie defendendus, qui præcipue nosti cunctas quæ in Judæis sunt consuetudines et quæstiones. Legerat enim illud Esaïæ: Beatus qui in aures loquitur audientis: et noverat tantum orationis verba proficere, quantum judicis prudentia cognovisset.

*Et cum occiderentur, detuli sententiam.*] Alia editio dicit: Occidendique eis detuli sententiam, id est, qualiter occiderentur, ipse sententiam dedi.

*Festus magna voce dixit, Insanis, Paule.*] Insaniæ deputabat, quod homo vinculatus, loco defendendi accepto, non de calumnia qua premebatur exterius, sed de conscientia qua intus gloriabatur, sermonem faceret, atque omnia revelationis qua de persecutore in apostolum mutatus erat miracula percurreret; sed et dispensatione nostri Redemptoris ostensa, de resurrectione mortuorum concionantis habitu impetuque dissereret. Revera autem sicut stulta amentia est, qua filius prodigus patrem deserens porcos pavit, ita et spiritualis, id est, vera amentia est, de qua apostolus ait: Sive enim mente excedimus Deo, sive sobrii sumus vobis: et in cujus comparisonem Psalmista canit: Beatus vir cujus est nomen Do-

mini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas.

*Credis, Agrippa rex, Prophetis? Scio quia credis.*] Non hæc adulando, ut quidam putant, sed vere profatur. Agrippa enim, utpote Judæorum ritu et legibus imbutus, credebat vera locutos esse prophetas, sed ad quem eadem veritas pertingeret, id est, Dominum Christum, ut perfidus nesciebat. Quamvis in concione quadam cum Judæis habita dixisse legatur: Sed de religionis auxilio præsumitis, cum orbem jam Romanum Jesu discipuli repleverint, aut sine Dei nutu putamus illam crescere religionem.

## IN CAP. XXVII.

*Et cum multis diebus tarde navigaremus, &c.*] Melius legitur contra Gnidum, quæ est insula contra Asiam.

*Centurio autem gubernatori et nauclero magis credebatur.*] Naucleros Græce, Latine navicularius dicitur.

*Misit se contra ipsam ventus Typhonicus.*] Alia translatio Latine dicit, Ventus tempestivus. Typhus enim Græce, Latine inflatio dicitur.

*Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, &c.*] Hæc alia translatio manifestius edit: Et arrepta navi cum non possent occurrere vento, commodata navi flatibus colligere vela cœperunt.

*Tunc transcurrimus insulam quæ dicitur Claude, &c.*] Ex quo ostenditur quod funibus a medio latere navis utrinque circa ejusdem anteriora demissis, anchoras his quæ traherentur adjunxerunt. Sicut et in nostro, id est, in Britannico mari, refrenandæ navi post tergum molaria saxa subjungere solent. Hæc



ruscante portum salutis quem quæsierit consequitur, ita duntaxat ut seculi rebus expeditus, flammam solummodo dilectionis qua pectus calefaciat, quærat.

*Et levato artemone, secundum flatum auræ tendebant ad littus.*] Artemon est modicum velum dirigendæ potius navis causa commentatum quàm celebritatis.

*Et cum incidissemus in locum bithalassum, impegerunt navem.*] Bithalassum bimaritimum dicit, quia Græci mare *θάλασσαν* vocant. Significat autem litus in mare protentum, eodemque mari se dividente hinc inde circumdatum.

*Et prora quidem fixa manebat immobilis, &c.*] Ideo navis ista periit, quia non levi cursu fluctibus superlapsa est, sed ipso æquoris fundo violenter infixæ, partim solo retinetur, partim unda vexante confringitur. Talis est profecto casus animi huic seculo dediti, qui cum mundi desideria calcare neglexerit, quia proram intentionis terræ funditus infigit, totam operum sequentium compagem, curarum fluctibus solvit. Sed hujus naviculæ fragmentis qui evasere, terram petunt, quia pereuntium exemplis alii se cautius agunt.

## IN CAP. XXVIII.

*Cum congregasset autem Paulus sarmentorum multitudinem, &c.*] Egressus est de mari apostolus, ignem propter frigus accendit, quia corda illorum quos undis tempestatum docendo exemit, amoris ardore calefacit. Sarmenta enim sunt dicta quælibet exhortationum, quæ, ad accendendam caritatem valentia, ab integritate decerpta Scripturarum, quasi frondibus sunt excisa ramorum.

*Vipera a calore cum processisset, invasit manum*

*ejus.*] Quia spiritus immundus flamma virtutum de fidelium corde repulsus, doctoribus veritatis venena persecutionum infundere nititur, quo manum sauciet, id est opus doctrinæ spiritualis impediat.

*Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, &c.*] Eodem igni quo suos fovet, bestiam comburit, quia iisdem virtutibus et sancti proficiunt, et impii cum suo auctore invidendo deficiunt, ut propheta ait: Zelus apprehendit populum eruditum, et nunc ignis adversarios comedit.

*Contigit autem patrem Publii febribus et dysenteria vexatum jacere, &c.*] Cur infirmum infidelem prece salvat, qui Timotheum Trophimumque fideles infirmos, unum medicinali arte reparat, alterum ex toto relinquit, nisi quia ille foris per miraculum sanandus erat, qui vivus interius non erat, quo non indigebant qui salubriter intus vivebant?

*In navi Alexandrina — insigne Castrorum.*] Credo primitus insigne Castorum esse positum, sed vitio librariorum literam adjectam: sicut frustra panis, pro frusta, et appropriat, pro appropiat, sæpe scriptum in antiquissimis exemplaribus invenimus. In Græco enim pro insigni Castorum, *παρασήμῳ Διοσκούροις* scriptum est: *Διόσκουροι* autem, gemini Castores, id est, Castor et Pollux Græce vocantur. Testis est urbs Colchorum, quæ ab Amphito et Circio geminorum aurigis facta, ex eorum nomine Dioscoria cognominata est. Quos ob id gentiles in mari deos invocant, quia in prodigiis nautarum, si solidariæ stellæ in navi vel antennis apparuerint, periculosi: si vero geminæ, prosperi cursus sunt nuntiae. Quarum adventu, fugari diram illam appellatamque Helenam ferunt. In alia translatione pro *παρασήμῳ Διοσκούροις* scriptum vidimus, cui erat signum Jovis Filiis. Ferunt enim fabulæ, Jovem in cygnum transformatum Leden Thesei conjugem constuprasse,

atque inde natam Helenam. Unde dicitur, Iste modulatus ales Ledeos petivit amplexus. Item eandem mutatum in stellam vitiasse, et Castorem ac Pollucem geminos procreasse.

*Quia bene Spiritus Sanctus locutus est per Esaiam Prophetam, &c.]* Hanc prophetiam quam apostolus affirmat a Spiritu Sancto pronuntiatam, ipse liber prophetæ a Domino dictam esse commemorat. Ex quo liquido ostenditur una et voluntas et natura Domini et Spiritus Sancti, et in nuncupatione Spiritus etiam Domini nomen intelligi. Neque vero Paulus alium habens Spiritum sanctum hæc de eo scripsit, qui in prophetis ante adventum Domini alius fuit, sed de eo cujus et ipse particeps erat, et omnes qui in fide consummatæ virtutis ferebantur. Unde et cum articulo ejus meminit, quasi solitarium et unum esse contestans, et sicut dicit non simpliciter Πνεῦμα Ἅγιον, id est Spiritus Sanctus, sed cum additamento articuli τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, hoc est hic Spiritus Sanctus, et Esaiam prophetasse commemorat cum articulata voce τὸ Ἅγιον τὸ Πνεῦμα. Petrus quoque in eo sermone quo præsentibus persuadebat, Oportuerat, inquit, compleri Scripturam quam prælocutus est Spiritus Sanctus (id est, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον), per os David, de Juda. Ostendens et ipse eundem spiritum in prophetis et in apostolis operatum. Hæc de beati Didymi libris excerpta, hunc in nostris opusculis teneant locum.

*Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt.]* Ne putemus crassitudinem cordis et gravitatem aurium naturæ esse, non voluntatis, subjungit culpam arbitrii, et dicit,

*Et oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis.]* Id est ipsi meritis præcedentibus causa fuere, ut Deus eis oculos clauderet. Vel ad superiora jungendum est, dicente Domino ad prophetam :

Vade ad populum istum, et peccata quibus cæcitate meruerunt illis impropere, si forte vel sic audire, et ad me converti dignentur.

*Mansit autem biennio toto in suo conducto.*] Id est, in hospitio quod ipse sibi conduxerat, Christum omnibus prædicabat, non solum quidem Judæis, sed et gentibus quas illis reprobatis dixerat esse salvandas.

*Et docens quæ sunt de Domino Jesu Christo cum omni fiducia sine prohibitione.*] Non solum Romæ prædicare prohibitus non est, sed necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ, dimissus est ut evangelium Christi in occidentis quoque partibus prædicaret, sicut ipse Romanis ait: Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Et paulo post: Hoc ergo cum consummavero, proficiscar per vos in Hispaniam. Postea enim, id est, ultimo Neronis anno, retentus ab eo, martyrio coronatus est. Quod utrumque in secunda ad Timotheum Epistola, quam passurus de vinculis dictat, exponit: In prima, inquit, mea defensione, nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt. Dominus autem mihi adstitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleretur, et audirent eum omnes gentes, et liberatus sum de ore leonis. Manifestissime propter crudelitatem Neronem leonem esse significans. Et in sequentibus: et salvavit me, et salvum faciet in regnum suum cœleste, quod scilicet præsens sibi sentiret imminere martyrrium. Unde in eadem epistola præmiserat, dicens: Ego enim jam immolor, et tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.

# LIBER RETRACTATIONIS

IN

## ACTUS APOSTOLORUM.

### PRÆFATIO.



SCILICET CIMUS eximium doctorem ac pontificem Augustinum, cum esset senior, libros retractationum in quædam sua opuscula, quæ juvenis condiderat, fecisse: ut quæ ex tempore melius, crebro ex lectionis usu ac munere supernæ largitatis didicerat; non ut de prisca confusus imperitia, sed ut de suo magis profectu gavisus monimentis inderet literarum, ac posteris legenda relinqueret. Cujus industriam nobis quoque pro modulo nostro placuit imitari, ut post expositionem Actuum Apostolorum, quam ante annos plures rogatu venerabilis episcopi Acca, quanta valuimus solertia conscripsimus, nunc in idem volumen brevem retractationis libellum condamus; studio maxime vel addendi quæ minus dicta, vel emendandi quæ secus quam placuit, dicta videbantur. In quo etiam quædam quæ in Græco sive aliter, seu plus aut minus posita vidimus, breviter commemorare curavimus. Quæ utrum negligentia interpretis omissa vel aliter dicta, an incuria libra-

riorum sint depravata sive relictā, nondum scire potuimus. Namque Græcum exemplar fuisse falsatum, suspicari non audeo: unde lectorem admoneo, ut hæc ubicunque fecerimus, gratia eruditionis legat, non in suo tamen volumine velut emendaturus interserat, nisi forte ea in Latino codice suæ editionis antiquitus sic interpretata repererit. Nam et Hieronymus pleraque testimonia veteris instrumenti, ut Hebraica veritas habet, edocet: nec tamen hæc ita in nostris codicibus aut ipse interpretari, aut nos emendare voluit. Verbi gratia: Non aspiciam hominem ultra, et habitatorem, quievit generatio mea: et, Erit sepulcrum ejus gloriosum: et, A finibus terræ laudes audivimus: et, Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur: dicit in Hebræo haberi, Septem vindictas absolvēt: et, Ab alis terræ: et, Requies ejus gloriosa: et, Habitatorem quietis, generatio mea ablata est: quæ sicut apud Hebræos testatur haberi, lectorem voluit, eruditionis solummodo, non autem emendandi gratia nosse.

## IN CAP. I.

*Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, &c.*] Quod ait, Primum quidem, non est adverbium ordinis, juxta illud apostoli, Primum quidem gratias ago Deo meo: sed sicut ex Græco facillime patet, primum nomen est adjungendum ad hoc quod sequitur sermonem; ut sit sensus, Quod primum sermonem fecerit de Jesu evangelium scribendo, secundum sit modo facturus Apostolorum Actus addendo. Et quidem commemorationem primi sermonis adimplet, cum subdit: Usque in diem qua, præcipiens apostolis per Spiritum Sanctum quos elegit, assumptus est, ac deinde initium secundi ser-

monis fecit cum sequitur : Quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis per dies quadraginta, &c. Nam etsi in evangelio illum cœlos conscendisse, ac discipulos a Bethania Hierosolymam regressos esse testatus est, non tamen ibi dixit, quod per dies quadraginta post passionem suam eis creber apparuit, quod eum ascensurum de regno Israel interrogaverint, quod illo cœlum petente angeli eis adstiterint, qui eum simili modo rediturum esse prædicarent, et cætera hujusmodi.

*Quia Joannes quidem baptizavit aqua, &c.]* Baptisma Græce, Latine tinctio dicitur. Unde et in quibusdam codicibus ita interpretatum invenimus : quia Joannes quidem tinxit aqua, vos autem tingemini in Spiritu Sancto. Ubi miranda concordia sermonum Domini et præcursoris ejus. Ille enim eis quos baptizabat aiebat de Domino : Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu Sancto. Et Dominus ipse : Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto. Notandum et hoc, quod baptisma Domini in Spiritu Sancto, de quo prædixerat Joannes, non ad illud solummodo tempus respicit, quando apostoli et cæteri fideles illius temporis baptizati sunt aqua in remissionem peccatorum, per gratiam Spiritus Sancti donatam sibi a Domino : verumetiam ad hoc, quando mittente ipso Domino plenius ejusdem dona Spiritus accipere de cœlis. Sed et nunc quicumque baptisma in remissionem peccatorum accipiunt, utique in Spiritu Sancto baptizantur, per cujus donum et a peccatis abluuntur omnibus, et ut in bonis proficere actibus possint, adjuvantur.

*Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?]* Non hujus Israel, sed huic Israel : et sicut in Græco manifestum est, ubi  $\tau\eta\iota$  Israel, et non  $\tau\omicron\upsilon$  Israel,

scriptum est. Quod facilius intelligeretur, si addito uno verbo diceretur, Domine, si in tempore hoc restitues regnum populo Israel?

*Cum intuerentur in cælum euntem illum.*] In Græco ita habetur: Et cum intenderent in cælum eunte illo: quod videlicet in cælum intenderent, quo ibat ipse. Unde eis et angeli dicunt: Quid statis aspicientes in cælum? Quia vero etiam eum qui in cælum ibat, intuebantur, sequente angelorum verbo demonstratur, cum dicitur: Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.

*Et cum introissent cœnaculum, ascenderunt ubi manebant, &c.*] Nam et in Græco ita positus est ordo verborum: Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi erant manentes, Petrus et Joannes, et Andreas et Jacobus. In Græco ita se habet ordo nominum: Petrus, et Andreas, et Jacobus, et Joannes, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. Hos referunt historiæ, in quibus apostolorum passiones continentur, et a plurimis deputantur apocryphæ, prædicasse in Perside, ibique a templorum pontificibus in civitate Suanir occisos, gloriosum subiisse martyrium. Quibus astipulatur et liber Martyrologii, qui beati Hieronymi nomine ac præfatione attitulatur: quamvis idem Hieronymus illius libri non auctor, sed interpres, Eusebius autem auctor extitisse narretur. Porro Isidorus arbitratur hunc Simonem esse, qui post Jacobum fratrem Domini Hierosolymorum rexit ecclesiam, ac sub Trajano crucis martyrio coronatus est, cum centum et viginti esset annorum: quem et nos olim in primo Actus Apostolorum libro secuti sumus, non ea quæ scripsit scrupulosius discutientes, sed simpliciter ejus dictis auscultantes, rati quod hæc ipse de certis veterum historiis didicerit. Quod ne adhuc quidem negare audemus, maxime cum ille qui præfatas apostolorum



passiones scripsit, ipse se certissime incerta et falsa scripsisse prodiderit. Dicit enim, quia Candacis eunuchus, quem baptizasset Philippus in Judæa, eo tempore fuerit in Æthiopia, quo Matthæus ibi docebat, eique docenti auxilium tulerit : cum manifestum sit, Candacen nomen esse non viri, sed fœminæ : id est, non eunuchi, sed dominæ ejus, reginæ videlicet Æthiopum, quæ, sicut ex veterum monumentis comperimus, omnes antiquitus sic appellari solebant. Scripsi in eodem opere, commentarium Hieronymi secutus, et de Juda fratre Jacobi, qui etiam Thaddæus vocabatur, missum eum ad Abgarum fuisse regem Osrhoenæ, ut ecclesiastica tradit historia : sed diligentius postmodum ipsam historiam ecclesiasticam inspiciens, reperi non ibi esse scriptum, quia Thaddæus apostolus unus ex duodecim, sed Thaddæus unus ex septuaginta discipulis ad sanandum memoratum regem fuerit destinatus. Non autem mihi imputandum errorem reor, ubi auctoritatem magnorum sequens doctorum, quæ in illorum opusculis inveni, absque scrupulo suscipienda credidi.

*Cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus.*] Fratribus Jesu, non Mariæ dicit. Namque in Græco manifesta distinctio est, ubi non ἀνὴρ, sed ἀνδρῶν scriptum est, quod absque ulla dubietate pronomen est, apud eos, generis masculini. Curavit namque beatus Lucas intimare legentibus, quia fratres Domini eo tempore fidei ejus erant participes, de quibus ante passionem ejus dictum erat, Neque enim fratres ejus credebant in eum.

*Et notum factum est omnibus habitantibus Hierusalem, &c.*] Lingua eorum dicit, qui habitabant Hierusalem : quia nimirum etsi utrique loquebantur Hebraice, distabat tamen proprietas linguæ Hierosolymorum a Galilæis, de quibus apostoli erant, quod in historia Dominicæ passionis discimus, ubi idem

guam nesciunt, etiam nominativo casu Pentecosten appellari debere.

*Et factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, &c.]* Et in ipsa datione legis et gratiæ apparet evidentissima veteris et novi Testamenti distantia. Ibi plebs longe stabat : timor erat, amor non erat. Nam usque adeo timuerunt, ut dicerent ad Moysen : Loquere tu ad nos, et non ad nos loquatur Dominus, ne moriamur. Descendit ergo Deus, sicut scriptum est, in Synam in igne, sed plebem longe stantem territans, legem digito in lapide, non Spiritu suo scribebat in corde. Hic autem quando venit Spiritus Sanctus, congregati erant fideles in unum : nec in monte terruit, sed intravit domum. De cœlo quidem factus est sonus subito, et quasi ferretur flatus vehemens sonuit : sed expavit nullus. Audisti sonum, vide ignem : quia et in monte utrumque erat, et ignis et sonitus, sed illic etiam fumus, hic ignis, linguæ divisæ velut ignis. Numquid de longinquo territans? Absit. Nam insedit super unumquemque illorum, et cœperunt linguis loqui, prout Spiritus Sanctus dabat eis pronuntiare. Audi linguam loquentem, et intellige Spiritum non in lapide, sed in corde scribentem.

*Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquam ignis, &c.]* Hujus ignis, non hic ignis. In Græco enim *πυρὸς* habetur, non *πῦρ*. Quæ distinctio facilius pateret, si addito verbo diceretur : Apparuerunt dispartitæ linguæ tanquam ignis ardentis, sive tanquam ignis fulgentis : ut intelligatur, in speciem ignis linguas esse visas.

*Et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis, &c.]* In Græco non habetur in hoc loco, Variis linguis, sed aliis linguis. Dixerat namque Esaias : In aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic ; et nec sic exaudient me ;

dicit Dominus. Quam nimirum prophetiam beatus Lucas ut hac datione Spiritus impletam esse admoneret, idem etiam verbum, quod in prophetia vidit, in hac sacra historia ponere curavit.

*Quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes, &c.]* Scio me reprehensum a quibusdam; quod hanc sententiam duobus modis posse intelligi dixerim, vel potius qualiter intelligenda sit, quæserim. Quibus breviter respondeo, quod omne quicquid de eadem sententia in præcedenti meo volumine scripsi, non hoc ex proprio sensu protuli, sed ex verbis sancti et irreprehensibilis per omnia magistri, hoc est, Gregorii Nazianzeni, assumpsi. Et quidem constat quod repleti Spiritu Sancto apostoli, linguis omnibus loquebantur: neque de hoc ulli dubitare fidelium licet. Sed quomodo loquerentur, merito quæritur, utrum videlicet sermo apostolorum tantam habuerit virtutem, ut ab omnibus qui diversas linguas noverant, auditus æqualiter possit intelligi: an vero quicumque eorum loquebatur, necesse enim erat, unum in conventu tantæ multitudinis, tacentibus cæteris interim, sermonem proferre doctrinæ, ipse qui loquebatur primo Hebræis, Hebraice fecerit sermonem, nescientibus cæteris quid diceret; deinde Græcis, Græce ignorantibus et expectantibus cæteris; deinde Parthis, post hæc Medis, ac sic Elamitis, et quæ per ordinem enumerantur gentibus, propria sit ipsorum lingua locutus, præstolantibus singulis ac silentibus, donec adveniente suo ordine quid diceretur, intelligerent, et sic verbis docentium fidei assensum præberent. Refert autem Lucas loquentem ad turbas Petrum, et secundo vel tertio eadem quæ dixerat repetentem non refert, sed tantum eas, accepto salutis consilio, Christianæ fidei consecratas esse mysteriis. Non autem errasse reor illum, si quis utrumque fieri posse

credat, et apostolos videlicet in Spiritu Sancto omnium gentium linguas intelligere ac loqui potuisse, et ipsorum quoque verba majore miraculo quacunque lingua essent edita, ab omnibus qui audiebant, æque potuisse cognosci.

*Et qui habitant Mesopotamiam, et Judæam, &c.]*

Hæ quæ post Judæam nominantur provinciæ, vere omnes quidem Græce loquuntur, sed si nihil diversum patria consuetudine sonarent, nequaquam tam subtili distinctione linguarum commemorarentur. Unde mira in apostolis Spiritus gratia contuenda est, quæ non solum eos diversitatem omnium edocuit linguarum, verum etiam distantiam proprietatum in unaquaque lingua juxta numerum provinciarum quæ hac utebantur, in eorum fecit loquelis agnosci.

*Et advenæ Romani.]* Rectius habetur in Græco, Et peregrinantes Romani, id est, Judæi qui peregrinam Romæ vitam agebant, sicut alii alibi, de quibus supra dictum est. Nam quod advenæ ibi fuerint, qui Græce dicuntur proselyti: id est, hi qui ex gentibus ad Judaismum, relicto gentilitatis ritu, convenerant, sequente versu manifestatur, cum dicitur: Judæi quoque et proselyti.

*Sanguinem et ignem, et vaporem fumi.]* De igne et fumo in præcedenti libro dictum est: sanguinem autem non solum Dominici vulneris, sed etiam Dominici sudoris dicit, quando orante illo ante traditionem, factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis, decurrentis in terram. Quod ideo inter signa divinitus gesta numeratur, quia in consuetudine naturæ nequaquam inveniri probatur humanæ. Signum est ergo, quia significabat universum orbem sanguine Domini esse abluendum: ut sicut aliquando tabernaculum sive templum sanguine victimarum erat Domino consecratum; ita nunc per omnem mundum populus fidelium illi in domum sanctam ipsius

sanguine dedicaretur: nec solum Hierosolymis esset locus orandi; verum in omni loco dominationis ejus, levarent electi manus suas per orationes puras ad Dominum.

*Sol convertetur in tenebras.*] Tenebrarum nomen in Græco singulari numero legitur, id est, σκότος, quod Latinus interpretes, quia singulari numero proferre nequibat, necessario pluraliter tenebras posuit. Hoc autem ideo commemorandum putavi, ut sciret omnis quicumque hæc de gente Anglorum legeret, non sibi esse necesse propter Latinæ linguæ auctoritatem, tenebras in suam loquelam pluraliter proferre; sed potius singulariter, cum et hoc æque possit propter Græcam nimirum auctoritatem, unde in Latinam scripturam translata est.

*Hunc definito consilio et præscientia Dei traditum, &c.*] In Græco habetur uno verbo plus, quod tamen multum ad causam pertinet: Et præscientia Dei traditum accipientes. Traditus namque est a præside in potestatem eorum illa conditione, ut sive hunc sive latronem eligerent: et illi accepta hac optione donaverunt latroni vitam, Jesum vero per manus militum suis tamen clamoribus ac precibus interemerunt.

*Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, &c.*] Videtur sensus esse hujus sententiæ, quia soluti sunt Domino ad inferos descendente dolores pœnarum: id est, tangere illum minime valuerunt. Verum si Græcam inspexerimus auctoritatem, ubi scriptum est: Quem Deus suscitavit tertia die, solvens per ipsum dolores mortis, juxta quod non erat possibile teneri illum ab eo: patet profecto, quia solutos per Dominum dicit dolores inferni sive mortis: hoc est, per descensum ejus ad inferos liberatos a locis infernorum sanctos: qui quamvis in sinu Abrahæ, id est, in consolatione secretæ quietis tenebantur,

eo ipso tamen a dolore mortis sive inferni non erant in totum liberi: quo necdum superna in cœlis gaudia videre et intrare meruerunt donec fieret quod dictum est a propheta Domino: Tu quoque in sanguine testamenti eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Si enim in lacu locorum infernorum liberi prorsus a dolore mortis erant sancti, quare dicit eos vinctos, donec educerentur in sanguine Christi? Solvit ergo per illum dolores mortis, juxta quod impossibile erat teneri illum ab ea. Nam sicut immunis erat ipse a potestate mortis, ita erat potens etiam quoscunque vellet a dominio mortis eruere.

*David enim dicit in eum, id est, in personam ejus: Providebam Dominum coram me semper, &c.]* Expo-  
nendo Mediator Dei et hominum, quid ipse fecerit, dat nobis qui puri homines sumus consilium, quo peccata vitemus. Nam qui auctoris sui præsentiā jugiter oculo mentis intuetur, nullatenus hunc ad delicta convertit. Dicit etiam causam qua motus non est. Domino siquidem a dextris opitulante, sinistra non prævalent: sed animus, quem ille custodit, in eo firmiter perseverat. Congrue autem sibi Dominum a dextris esse dicebat; quia si non ille hanc partem tenuerit, statim eam insidians diabolus occupabit, sicut de Juda scriptum est: Et diabolus stet a dextris ejus.

*Propter hoc delectatum est cor meum, et exultavit lingua mea.]* Propter hoc quod ille scilicet a dextris adstitit, et in cogitationibus suis jocunditatem et exultationem in lingua obortam sibi esse testatur. Et quidem imminente passione dicebat: Quia tristis est anima mea usque ad mortem, cœpitque pavere et tædere. Sed contristabatur, ut verum se esse hominem in anima et corpore, ac veraciter passibilem demonstraret: exultabat vero animo et lin-

videre, sicut optime intellexit Philippus cum ait: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Sufficit enim illa jocunditas faciem Domini videre, neque aliud amplius requiritur: quia nec erit quid amplius requiratur, cum visus fuerit ille qui est super omnia. Et hæc sunt quæ in Psalmo sequuntur: Delectationes in dextera tua usque in finem.

*Propheta igitur cum esset et sciret, quia jurejurando jurasset, &c.]* In Græco habetur plus, De fructu lumbi ejus suscitare Christum, et sedere super sedem ejus. Sed et in eo quod sequitur, Providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno. In Græco consequentius habetur, quia neque derelicta est anima ejus in inferno. Et sanctus Fulgentius ad Trasamundum scribens, ita ponit: Nam et de corporis ejus excitatione a mortuis continuo subjecit, dicens, Neque caro ejus vidit corruptionem. Juxta quod et Propheta utrumque complexus est dicens: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

*Et promissione Spiritus Sancti accepta a Patre, &c.]* In Græco habetur ita: Effudit hoc donum, quod nunc vos videtis et auditis. Et quidem super Jesum, quem crucifixere Judæi resuscitatum a Deo, et esse Christum edocuit: nunc autem ad altiora paulatim fidem provocans audientium, et Deum hunc esse verum designat, dum eum Sancti Spiritus donum effudisse confirmat, quod divinæ tantum esse potentiae, sapiens quisque cognoscit. Et pulchre eodem verbo effusionis usus est, quod superius commemorat a prophetæ sententia Dominum dixisse præmiserat: ut ex hoc quoque et illud auditores colligerent, ipsum esse Dominum Jesum Christum, qui et antequam carnem assumeret, loqui consuisset in prophetis: qui futura seculi tempora prout ipse vellet dispone-

ret, qui signa et prodigia in cœlo daret, et in terra, qui omnes nomen suum invocantes salvos faceret, cæteraque quæ propheticus sermo describit quasi Dei Filius ac Deus verus expleret.

*Non enim David ascendit in cœlos, &c.]* Quidam codices habent, Dicit Dominus: sed Græca exemplaria et in hoc libro et in psalterio habent, Dixit Dominus. Manifestissime autem beatus Petrus per hunc Psalmum exponit, quomodo sit intelligendum quod de alio psalmo superius assumpserat, jurasse Dominum David de fructu lumbi ejus suscitare Christum, et sedere super sedem ejus: quia videlicet et hæc sedes regni non in terrena Hierusalem, in qua regnavit David, sed ad dexteram intelligenda esset majestatis ejus in cœlis. Ubi utramque unius ejusdemque Redemptoris nostri naturam de scripturis propheticis evidenter astruxit: et humanam videlicet, quæ de fructu lumbi David per virginem orta est; et divinam, propter quam ascendens in cœlum, homo ad dexteram Patris assumptus est. In hac namque veraciter Filius David, in illa Dominus David extitit, propter quod et congruenter adjunxit:

*Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum Deus fecit.]* Dominum namque illum esse probavit, ex verbo David quo ait, Dixit Dominus Domino meo; et ex eo quod dixit propheta Johel, Et erit in novissimis diebus, dixit Dominus: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, cum hoc eum veraciter ipso die perfecisse declarasset: Christum vero illum esse docuit, verbo ejusdem David, quo ei dictum a Domino cecinit, Sede a dextris meis: simul et ex eo quod per prophetam loquens Spiritum Sanctum suum esse Spiritum declaravit, quodque hunc sua potestate hominibus dare potuit. Hoc etenim nulli prorsus hominum competere, excepto Mediatore Dei et hominum ho-



mine Jesu Christo, quis nisi infidelis dubitat? Nam quomodo esse potuit, ut ille non vere Christus, id est omni plenitudine Spiritus Sancti unctus, esse recte crederetur, qui de eodem Spiritu potentialiter quibus voluit, dare probatus est? Ait ergo, quia et Dominum eum et Christum Deus fecit. Numquid Dominus Christus et Deus et homo est una in duabus naturis existente persona? In divinitate quidem æternaliter a Patre natus est, in humanitate autem ex tempore ab ipso Patre factus est, cum eum operante Spiritu Sancto in utero virginis incarnari disposuit.

*Et Dominum, inquit, eum et Christum Deus fecit, &c.]* Quia Jesus proprium nomen est hominis illius quem crucifixere Judæi, sicut Aaron sive David propria sunt nomina hominum: Dominus autem potestatis ac majestatis vocabulum est, cui merito debeat omnis creatura subjici: de qua ipse discipulis post resurrectionem apparens ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Porro Christus regię sive pontificalis appellatio dignitatis est. Namque pontifices et reges per legem oleo sancto ungi, et ob id Christi nuncupari solebant: in figuram nimirum ejus qui oleo lætitię, id est, Spiritu Sancto prę consortibus suis a Deo unctus rex nobis et sacerdos magnus fieri dignatus est: sacerdos videlicet, ut hostia nos suę passionis emundet ab omni peccato, ut ad dexteram Dei positus etiam nunc interpellet pro nobis: rex autem, ut, devictis omnibus adversariis nostris, ad regnum nos immortale perducatur.

*Quid faciemus, viri fratres.]* In Græco habetur plus: Monstrate nobis. Quod verbum in opusculis eorum qui Scripturas Sanctas exposuerunt, sæpius huic sententię adjectum invenimus.

*Et accipietis donum Spiritus Sancti, &c.]* Quod vero addidit, Et omnibus qui longe sunt, quoscunque advocaverit Dominus Deus noster, ad illud testimo-

nium respicit quod de propheta ultimum posuerat, quia omnis quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit. Quod ad gentium vocationem specialiter pertinet, quæ a societate filiorum Israel, et cognitione et merito longe fuerant segregatæ, et tamen per invocationem nominis Domini juxta promissionem prophetæ, a suo erant errore salvandæ.

*Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt.*] Hunc locum alia translatio juxta proprietatem Græcæ veritatis ita habet: Illi quidem recipientes libenter verbum ejus, baptizati sunt. Qua interpretatione videtur manifestius expressum, quia non quidam ex eis qui audierant verbum Petri, sed omnes qui ad audiendum convenerant, libenter hoc audientes baptizati sunt.

*Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in id ipsum.*] In Græco ita legitur: Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie ecclesiæ, ac deinde altera narratio ita incipit.

### IN CAP. III.

*In id ipsum autem Petrus et Johannes ascendebant in templum, &c.*] Quod superiori sententiæ ita potest aptari: Cum Dominus quotidie prædicantibus apostolis in ecclesiam suam credentes aggregaret, ascendebant apostolorum primi in templum, Deum rogaturi in id ipsum: id est, ut ecclesiæ suæ semper augmenta procuraret.

*Et protinus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ.*] Bases nomen Græcum est, et in ipso Græco sic positum, quod Latine fulturas significat: quo nomine gressus ejus confirmatos indicat, sicut etiam Latine quidam interpretati sunt. Sed sciendum est, quod

gressus proprie apud Græcos διαβήματα vel ποταί vocantur.

*Et impleti sunt stupore et ecstasi.*] Alia editio pro ecstasi, id est, excessu mentis, admirationem non proprie posuit: quia major admiratio solet nonnunquam mentem ad excessum deducere, et ultra consuetum cogitandi modum ad altiora transferre.

*Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum, &c.*] In Græco habetur consequentius: Deus patrum nostrorum glorificavit puerum suum Jesum. Conveniebat namque, ut sermonem de Domino his qui eum occiderant, faciens doctor sapiens, primo humanitatis, quæ tradi et interfici potuit, recordaretur: deinde paulatim resurrectionis gloria ejus patefacta, Deum quoque hunc et Dei Filium esse declararet, denique paulo post Auctorem eum vitæ appellat. Et in clausula sermonis apertius, Vobis, inquit, primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicientem vobis, ut deleantur vestra peccata, jungendum est ad superiora, ut cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini, tunc vestra deleantur peccata. Tempora autem refrigerii discretionem universalis judicii et justorum redemptionis dicit, de quo ipsi tribulationes quidem passi, sed spe salvi facti dicunt Domino in psalmo: Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium. Tunc etenim plene delebuntur nostra peccata, cum virtute resurrectionis novissima inimica destructa fuerit mors. In quadam translatione hunc versum ita propter explanationem sensus positum invenimus, Ut cum venerint tempora refrigerii, veniant et vobis a facie Domini. Et revera in Græco sic scriptum est, cum additamento pronomini illius: Ut cum venerint vobis tempora refrigerii a facie Domini.

*Quem oportet cælum quidem suscipere usque in tem-*

*Moyses quidem dixit, Quia prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester, &c.]* Initium hujus loci in Græco plus habet: Moyses quidem dixit ad patres vestros, Quia prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester. Patet autem virtus sententiæ, quia Dominus noster de populo Israel veritatem carnis assumpsit, apparens in similitudinem Moysi: ut sicut ille carnalem Israel cerimoniis et sacris legalibus instructum ac purificatum, in terram repromissionis introduxit, ita et Dominus per gratiam evangelii spirituales Israel de toto orbe congregans, ad cœlestia regna perduceret: et sicut illi qui legem Moysi contempserunt, de terra repromissionis sunt ab inimicis nationibus ejecti; sic et hi qui doctrinam evangelicæ gratiæ despexerint, de cœtu sanctorum per ultores Spiritus expellantur. Hoc est enim quod sequitur:

*Erit autem omnis anima quæcunque non audierit prophetam illum, &c.]* Verum notandum, quia beatus Petrus hic non verba Mosaicæ sententiæ, sed sensum tenere curavit: scriptum namque est in Deuteronomio, dicente Moyse ad filios Israel: Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb. Et paulo post: Et ait Dominus Deus mihi, Bene omnia locuti sunt, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Pro quo Petrus posuit, Exterminabitur de plebe: manifestius insinuans hunc esse modum divinæ ultionis, ut qui cœlestia mandata contemnunt, ab electorum sorte reddantur extorres. Et hic ergo et multis aliis in locis, ubi apostoli et evangelistæ de veteri testamento exempla

posuerunt, perspicuum est eos Scripturarum sensum quæsisse, non verba, nec magnopere de ordine sermonibusque curasse, ut intellectui res pateret.

*Dicens ad Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.*] Ex utroque hoc testimonio, et illo videlicet quod ad Moysen, et illo quod ad Abraham a Domino promulgatum est, et severitas ejus et bonitas declaratur. Bonitas quidem in eis, qui accepta fide Christi benedici merentur ab illo: severitas vero in illis, qui merito sui contemptus et inobedientiæ de plebe benedictorum exterminantur; id est, extra terminos æternæ beatitudinis ejiciuntur. Ita autem dictum est, In semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ: quomodo in evangelio dictum est, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Non enim vel omnes familiæ terræ benedicuntur in Christo, vel omnis homo veniens in mundum illuminatur a Christo; cum plures multo sint qui in tenebris et maledictione, quæ nati sunt, primæ transgressionis vitam transigentes, vel etiam pejora addentes in æternum damnantur. Sed intelligendum quod in semine Abraham, hoc est in Christo, benedicantur omnes familiæ terræ, quæcunque benedicendæ sunt; ejusque gratia illuminetur omnis homo quicumque ad sortem sanctorum, quæ est in luce, pertinet: nec sit aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri, quamvis et ita recte possit intelligi, nullam esse cognationem sive familiam terræ, in qua non aliqui benedictionem supernæ hæreditatis accipiant: ex illis dico familiis sive cognationibus septuaginta et duobus, in quas post diluvium, in constructione turris, divisum esse genus humanum legimus. Benedicentur ergo in semine Abraham, videlicet Mediatore Dei et hominum homine Jesu Christo, omnes electi; non solum qui post incarnationem ejus in eum credide-

runt, verum etiam hi qui incarnationis ejus tempora nascendo in carne præcesserunt. Omnibus namque idem homo Deus ad cœlos ascendens, januas regni cœlestis aperuit: omnibus in die judicii dicturus est, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum.

#### IN CAP. IV.

*Supervenerunt sacerdotes et magistratus templi.*] Magistratus numero singulari legendum est, quod ex Græco facillime claret, ubi *στρατηγός* singulariter scriptum est: pro quo Latine in quibusdam codicibus præpositum templi, in aliis rectius prætorem templi scriptum invenimus. Nam Græce prætor, *στρατηγός*: magistratus autem sive princeps *ἄρχων* dicitur.

*Dixit ad eos, principes populi et seniores.*] In Græco habetur plus, Et seniores Israel, audite. Similiter in sequentibus, ubi dictum est, In hoc iste adstat coram vobis sanus; in Græco habetur, Coram vobis sanus hodie, et in alio nullo.

*Videntes autem Petri constantiam et Joannis, &c.*] Sine literis dicitur, non quod literas nescirent, sed quod grammaticæ artis peritiam non haberent. Nam in Græco apertius pro hoc verbo *ἀγράμματοι*, hoc est illiterati, habetur: idiotæ autem, proprie imperiti vocantur. Denique in Epistola ad Corinthios, ubi scriptum est, Etsi imperitus sermone, sed non scientia; pro imperito in Græco *ἰδιώτης* habetur.

*Quia omnes clarificabant id quod factum fuerat.*] Melius habetur in Græco, Omnes enim glorificabant Deum, in eo quod factum fuerat. Et quod in nostris codicibus additum est, In eo quod acciderat; in Græco non habetur. Et quidem glorificabant et clarificabant ex uno Græco, quod est *ἐδόξαζον*, solent

Deum ac Dominum suum crebra sese meditatione insanus exercuit.

*Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, &c.*] Principes Judæorum, et ipsum Pilatum dicit: reges autem plurali numero propter Herodem tetrarcham ponit, sicut sequentia apostolorum verba testantur: quamvis possit recte plurali numero regum appellatione designari ipse Herodes tetrarcha, qui in nece Domini consensum præbuit Pilato: et ille ejusdem nominis et malitiæ, qui in persequendo Dominum mox natum pueros necavit in Bethlehem. Qui etsi non eodem tempore, eodem tamen odio ac nequitia mentis, cum principibus Judæorum adversus Dominum astiterunt et convenerunt in unum. Notandum autem, quod horum versuum talis est concatenatio, ut et prior de secundo accipiat clausulam, qua dicitur adversus Dominum et adversus Christum ejus: et secundus de primo accipiat adverbium Quare, ut sit plena utriusque positio, Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania adversus Dominum et adversus Christum ejus? quare astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus? Reges autem terræ dicit ad distinctionem eorum, quibus in terra peregrinantibus regnum servatur in cœlis.

*Io eo quod manum tuam extendas, sanitates et signa, &c.*] In Græco habetur, Per nomen sancti pueri tui Jesu; quod magis apostolorum votis congruere videtur, qui per omnia satagebant, ut homo quem crucifixerunt Judæi clarescentibus per nomen ejus miraculorum signis, in cœlum assumptus, et Dei esse Filius innotesceret.

*Et loquebantur verbum Dei cum fiducia.*] In Græco habetur additum: Omni volenti credere. Sed et in

sequenti lectione, cum dictum esset, Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una : et hic in Græcis exemplaribus, quod nostri codices non habent, adjunctum est, Et non erat separatio in eis ulla : ac deinde, quod et in nostris codicibus continetur subillatum : Nec quisquam illorum quæ possidebant, aliquid suum esse dicebat. Quam sententiam etiam beatus Cyprianus in libro Testimoniorum tertio sic posuit, dicens : Turba autem eorum qui crediderunt, anima una ac mente agebatur : nec erat inter illos ullum discrimen, nec quisquam suum iudicabat ex bonis quæ eis erant. Convenit autem hic locus, et aptissima ratione concinit ei quod supra dictum est : quia qui Spiritum Sanctum acceperunt in die sancto Pentecostes, cum omnes Galilæi essent, cunctorum qui de diversis mundi partibus aderant et Judæorum et proselytorum linguis loquebantur. Illic etenim per adunationem linguarum discrepantium pulcherrimo præsagio designabatur, quod sancta ecclesia per donum ejusdem Spiritus in diversis per orbem nationibus et linguis unum esset cor et animam habitura. Non enim omnium credentium est linguis loqui omnibus, sed diversarum adunatio linguarum in fide Christi indicio fuit : quia Dominus unus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium.

*Sed erant illis omnia communia.*] Latine communia, Græce dicuntur κοινά : a quo nomine constat perfectos Dei famulos κοινοβίτας Græce, id est, communiter viventes, et κοινοβία habitacula eorum esse vocata : βίον namque lingua eorum vitam constat appellari, non eam vitam quæ morti contraria est ; sed illam dum quærimus, qua quis conversatione vitam ducat in militia an in agricultura, an in arte qualibet honesta vel turpi, monachus sit, an laicus, an clericus. Cæterum vita qua a mortuis discerni-



mur, ζῶν) nuncupatur a Græcis: qui ergo ita vivunt, ut sint eis omnia communia in Domino, recte composito ex duobus uno nomine κοινωβίται vocantur. Quæ nimirum vita tanto cæteris seculi hujus conversationibus felicior est, quanto statum futuri seculi etiam in præsentī imitatur, ubi sunt omnia omnibus communia bona beatis, cernentibus ejus gloriam, a quo omnia bona sunt: et quia ibi summa pacis et securitatis gratia regnat, recte civitas in qua hujus vitæ typus præcessit, Hierusalem, id est, visio pacis dicta est. Unde notanda rerum simul locorumque distantia; siquidem in opere superbix turris lingua et mens humani generis cum esset una, merito iniquitatis discissa est, ita ut cum omnibus ibi linguis loquerentur homines, nemo tamen proximi sui voluntatem aut verba cognosceret. Porro in Hierusalem eadem sunt linguæ merito humilitatis unitæ, unaque omnibus lingua, eadem erat voluntas et anima. Quod nimirum usque hodie toto orbe geritur, dum electi in multifaria divisione loquularum, uno ac non diviso corde et intentione Domino famulantur: at vero reprobi ita omnes diabolo deserviunt, ut eadem servitus diversa mente et pugnaci, plerumque inter se studio et certamine geratur: propter quæ eorum civitas recte Babylon, id est, confusio nominatur.

*Joseph autem, qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, &c.*] Mirum quomodo hunc Barnabam, qui postea cum Paulo gentium est ordinatus apostolus, ac post longum ejus contubernium denuo Cyprum, unde ortus fuerat, prædicaturus rediit, Eusebius in Historia Ecclesiastica de numero esse septuaginta discipulorum Domini Salvatoris arbitratur, cum manifeste scribat beatus Lucas, eum post ascensionem Domini ad discipulatum apostolorum venisse: nisi forte putandum est eum prius ita discipulatum Christi secutum, ut necdum renuntiaverit omnibus

quæ possidebat. Quod utrum evangelicæ doctrinæ convenerit, cuius facillime patet.

## IN CAP. V.

*Exsurgens autem princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant, &c.]* Hæc lectio in Græco ita incipit, respiciens ad priora, Et videns hæc, exsurgens princeps sacerdotum.

*Ut audierunt autem hos sermones magistratus templi et principes sacerdotum, &c.]* Et hic magistratus singulari numero legendum, sicut etiam in sequentibus ubi dicitur: Tunc abiit magistratus in templum cum ministris. Græcum namque exemplar utroque in loco singulariter, *στρατηγός*, id est, prætor habet. Verum sciendum quod hic locus plus habet in Græco; ita etenim scriptum est: Ut audierunt autem verba hæc sacerdotes et magistratus templi, et principes sacerdotum, mirabantur, et ambigebant de illis quidnam vult hoc esse.

*Et interrogavit eos princeps sacerdotum, dicens, Præcipiendo præcepimus vobis, &c.]* Consequentius habetur in Græco, Nonne præcipiendo præcepimus vobis? Namque ita loqui magis interroganti convenit.

*Obedire oportet Deo magis quam hominibus.]* Interrogative legitur in Græco, Obedire oportet Deo magis, an hominibus? et apte stultam ac temerariam pontificis interrogationem apostoli fixa ac prudenti responsione refutarunt.

*Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum.]* In Græco habetur, Puerum suum Jesum; juxta illud Psalmistæ, Da potestatem puero tuo: saluum fac filium ancillæ tuæ.

*Et nos testes sumus horum verborum, &c.]* Nos

sumus testes, quia gloriam resurrectionis ejus vidimus; quia ascendentem in caelos oculis prosecuti sumus.

*Testis est et Spiritus Sanctus, quia ut magnalia Dei, &c.]* Et hoc est quod eis Dominus promisit, dicens: Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis: id est, ille vos inspirando ut loquamini, vos autem foras testimonium loquendo perhibebitis de me.

*Surgens autem quidam in concilio Phariseus, nomine Gamaliel, &c.]* De hoc Gamaliel et in libro sancti Clementis legimus, quia discipulus apostolorum occulte fuerit, sed eorum consilio inter Judæos ad mitigandum eorum furorem, ubi necessitas ingrueret, sit manere præceptus: sed hoc ita esse veraciter gestum certissime hodie per revelationem reliquiarum beatissimi protomartyris Stephani cunctis late Christi ecclesiis innotuit, quæ per eundem virum divina dispositione facta est. Apparuit namque in visione sancto Dei famulo et presbytero Luciano, ut idem Lucianus presbyter postmodum omnibus ecclesiis scripsit: et ubi sanctus Stephanus esset tumultus, simul et Nicodemus, qui Dominum cum Joseph sepelivit, necnon et ipse Gamaliel cum filio suo Abibam, suavissima ostensione perdocuit.

*Post hunc extitit Judas Galilæus in diebus professionis.]* In Græco habetur, In diebus ἀπογραφῆς: hoc est, in diebus conscriptionis census, quomodo etiam in historia ecclesiastica Latine interpretatum habemus.

*Et nunc itaque dico vobis, Discedite ab hominibus istis, et sinite illos.]* In Græco plus habetur, Non coinquinantes manus vestras.

*Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere eos.]*

Et in Græco hic plus habet: Neque vos neque principes vestri.

*Ne forte et Deo repugnare inveniamini.*] Pro eo quod nos habemus, Deo repugnare; vel sicut quidam interpretati sunt, Deo repugnantes: in Græco unum nomen est positum, *θεομάχοι*. Quod ideo commemorandum putavi; ut cum in historiis *θεομάχος* aut *θεομαχίαν* invenimus, virtutem nominis certius scire possimus.

### IN CAP. VI.

*Hos statuerunt ante conspectum apostolorum, &c.*] Non illi qui eos statuerunt, sed apostoli imposuerunt eis manus. Etenim communis quidem dispensatio exigebat, ut ministri pro viduis viri eligerentur: verum ubi inventi sunt qui digni ad hoc ministerium esse viderentur, crescente gradatim, ut solet, providentia consilii salutaris, placuit eosdem lectores ipsos altaris quoque sacri ac Dominici sanguinis, sicut et refectionis mensæque communis multitudinis credentium ministros ordinari: quod probatum est verbo quo dictum est, Et orantes imposuerunt eis manus. Hoc et enim proprium est eorum, qui de communi fidelium numero ad sacrosancti altaris promoveantur officium.

*Stephanus autem, plenus gratia et fortitudine, &c.*] In Græco habetur additum, In nomine Domini nostri Jesu Christi. Scripsi autem in præcedenti libro, Stephanum interpretari coronatum: nec longe est a vero quod scripsi. Verum solertius ediscens, inveni non coronatum Græce, sed coronam significare Stephanum. Est enim hoc nomen generis masculini apud eos, ideoque viro conveniens: coronatum autem *στέφανηφόρον* appellari, quasi coronam

ferentem. Denique in Psalmo ubi canimus, Benedices coronam anni benignitatis tuæ, versus ille apud Græcos ita incipit εὐλογήσεις τὸν στέφανον. Cujus mysterium nominis pulchre exponens Eusebius: Statim, inquit, post ordinationem suam lapidatus ab his qui et Dominum occiderunt; per quod et nominis sui Stephano corona datur a Christo. Vocatur autem corona apud Græcos etiam neutro genere στέμμα. Quod ideo commemorandum putavi; quia sæpe Latinis etiam libris nomen hoc inditum reperimus.

*Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, &c.*] Et in ipso Græco nomen Libertinorum scriptum est. Dicuntur autem Libertini, filii libertorum; hoc est, eorum qui post servitutem manumissi ac libertate donati sunt. Constat ergo quia de servili erant stirpe procreati, qui primi adversus fidem Christi rebellaverunt; qui etsi emancipati sunt a dominis hominibus, servi tamen esse peccati nequaquam destiterunt. In quorum persona decenter figurati sunt nequissimi fidei et totius sanctitatis persecutores hæretici: de quibus ait Petrus, Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur: libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis. Cui nimirum servituti contraria est libertas Spiritus, quam habebant Berœenses, in quorum laude prædicantibus Paulo et Sylva dicitur: Hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas.

*Et non poterant resistere sapientiæ, et Spiritui Sancto qui loquebatur.*] In Græco habetur plus, Et non poterant resistere sapientiæ quæ erat in eo, et Spiritui Sancto qui loquebatur: propter quod redarguerentur ab eo cum omni fiducia. Cum ergo non

possent contradicere veritati, tunc submiserunt viros qui dicerent, &c.

## IN CAP. VII.

*Dixit autem princeps sacerdotum.*] In Græco additum est, Stephano: ac deinde subjunctum, Si hæc ita se habent.

*Qui ait, Viri fratres et patres, audite, &c.*] Quia beatus Stephanus insimulabatur dixisse verba blasphemiae in Moysen et Deum, in ipso initio sui sermonis vigilantissime illorum calumniae occurrit, dicens; ipsum Deum qui loquebatur patribus et prophetis Deum esse majestatis et gloriae. Qui etiam ubi ad Moysi usque tempora loquendo pervenit, ipsum quidem dignis laudibus extulit; sed illos rebelles, ejusque verbis semper inobedientes extitisse probavit. Sed notandum, quanta utatur arte loquendi; sic etenim ad suos persecutores coepit loqui, quasi timeret eos: Viri fratres et patres, audite. Quid lenius, quid clementius conciliabat auditorem, ut commendaret Salvatorem? Blande coepit, ut diu audiretur. Et quia hinc fuerat accusatus quod verba dixerit contra Deum et legem; sicut verum se Deum prædicare principio monstravit concionis: ita quoque legislationem illis exposuit, ut ejus legis esset prædicator, cujus accusabatur esse vastator. Verum in processu sermonis cum errores eorum et novos redargueret et veteres; manifestissime quantæ auctoritatis animum haberet, quantum a timore inimici libera esset sua anima perdocuit.

*Et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti.*] In Græco habetur, Pater noster Abraham: quod ipsum beatus Stephanus auditoribus blandiendo, ut diutius ac libentius audiretur, adjecit.

*Cum appropinquaret autem tempus remissionis, &c.*]

Melius habetur in Græco, Quam pollicitus erat Deus Abrahæ.

*Et accedente illo ut consideraret, facta est vox Domini, Ego Deus patrum tuorum.*] In Græco ita scriptum est, Facta est vox de cælo dicens ad eum : Ego sum Deus fratrum tuorum; solve calceamenta de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est. Hic locus juxta moralem sensum hoc admonet, ut stantes in ecclesia, quæ merito terra sancta vocatur, mortuis operibus renuntiemus.

*Et tradidit eos servire militiæ cæli, sicut scriptum est in libro prophetarum.*] Bene in libro prophetarum, numero singulari dicit, quia duodecim prophetarum unus apud Hebræos liber est, et non libri duodecim; juxta numerum eorundem prophetarum. Militia autem cæli aliquando quidem angelorum exercitus appellatur: hoc tamen in loco videtur consequentius, quia militiam cæli sidera dixerit; cum protinus addit testimonium prophetæ, in quo sidus dei sui pro deo: tabernaculum Moloch, pro tabernaculo Dei veri suscepisse coarguuntur.

*Dura cervice et incircumcisi cordibus et auribus, &c.*] Ostendit eis circumcisionem præputii, de qua contra gratiam evangelii gloriabantur nihil valere ad salutem, qui cogitationem et auditum habere probabantur immundum. Et simul hæc loquendo quasi interpretans exponit eis quid significaverit angelus, cum Moysi in igne flammæ rubi apparuit, ita ut rubus arderet nec combureretur. Ignis namque Spiritum Sanctum designat: rubus quod est genus quoddam spinarum, peccata illius populi figurate denuntiabat. Apparuit ergo Moysi Dominus in rubo ignem habente, sed non combusta; ut indicaret quod ipse quidem cum illustratione atque ardore Sancti Spiritus ad erudiendum populum veniret, nec tamen peccata ejusdem populi esset consumpturus,

quin potius ejus piis beneficiis ille densissimis suæ nequitiae spinetis semper obsisteret.

*Ecce video caelos apertos.*] Quod Latine dicimus video, Græce dicitur θεωρῶ, a quo verbo derivatum est nomen Theoricæ, id est, contemplativæ vitæ. Per quam nonnulli electorum in hac adhuc vita retenti, mundato diligentius oculo cordis, futuræ vitæ gaudia speculari divinitus sublimati meruerunt: quomodo in præsentī sanctus Stephanus; quomodo Paulus quando ad tertium cælum raptus est, et multi alii alias. Unde etiam Deus Græce Θεός vocatur, eo quod universa videat; omniaque nuda et aperta sint oculis ejus.

*Domine, ne statuas illis hoc in peccatum, &c.*] Pulchre dicit, Obdormivit; et non dixit, Mortuus est. Obtulit enim sacrificium dilectionis, et obdormivit in spe resurrectionis.

## IN CAP. VIII.

*Facta est autem in illa die persecutio magna in ecclesia, &c.*] Si dispersa ecclesia apostoli remanserunt in Hierusalem, ut Lucas ait, constat quia mendacium scripsit ille qui ex persona Melitonis episcopi Asiæ librum exponens de obitu beatæ genitricis Dei, dicit, quod secundo post ascensionem Domini anno apostoli fuerint omnes toto orbe ad prædicandum in suam quisque provinciam divisi: qui universi appropinquante obitu beatæ Mariæ de locis in quibus prædicabant verbum Dei, elevati in nubibus rapti sunt Hierosolymam, ac depositi ante ostium domus ejus; inter quos etiam Paulus nuper ex persecutore ad fidem Christi conversus, qui assumptus fuerat cum Barnaba in ministerium gentium: quæ scriptura etiam specialiter de Joanne apostolo refert, quod eo tempore Ephesi prædicaverit: quæ cuncta verbis



beati Lucæ aperte contradicunt, quibus narrat apostolos cæteris fidelibus ab Hierosolyma propulsis remansisse ibidem, et prædicasse per omnia, donec ecclesia per totam Judæam et Samariam et Galilæam pacem haberet. Quod in uno anno perfici non potuisse nulli dubium est. Qui etiam manifeste insinuat Paulum non secundo post ascensionem Domini anno, sed longo post tempore in ministerium gentium cum Barnaba ordinatum. Absit autem ut credamus beatum Joannem apostolum, cui Dominus in cruce matrem suam virginem virgini commendavit, post unum annum recessisse, et eam reliquisse solam ac ita tanto tempore dejectam, ut etiam corpus suum defunctæ timeret ab hostibus esse comburendum; eumque postquam raptus est in nubibus, ad se redisse velut oblitum sive incuriosum sui sollicita precaretur dicens, Rogo te, fili Joannes, ut memor sis verbi magistri tui Domini mei Jesu Christi, qui me commendavit tibi. Ecce enim vocata ingrediar viam universæ terræ. Audiui autem consilia Judæorum dicentium: Expectemus diem quando moriatur, quæ portavit Jesum Nazarenum, et corpus ejus igni comburamus: nunc ergo, fili, curam habeto exequiarum mearum. Hæc ideo commemorare curavi, quia nonnullos novi præfato volumini contra auctoritatem beati Lucæ incauta temeritate assensum præbere.

*Curaverunt autem viri timorati Stephanum, &c.]* Hujus planctus et interfectionis beati Stephani bene meminit liber revelationis reliquiarum ejus, cujus et supra mentionem fecimus; in qua refertur Gamaliel dixisse in visione inter alia Luciano presbytero: Ego sum Gamaliel, qui Paulum Christi apostolum nutrevi, et legem docui in Hierusalem. Et qui mecum in orientali parte monumenti jacet, ipse est dominus meus Stephanus, qui lapidatus est a Judæis et principibus sacerdotum in Hierusalem pro

fide Christi foras portam, quæ est ad aquilonem, quæ ducit ad Cedar: ubi die ac nocte jacuit projectus, ut sepultura ei non daretur, secundum mandatum impiorum principum, ut a feris consumeretur corpus ejus. Ex Dei autem voluntate non tetigit eum unus ex his, non fera, non avis, non canis. Ego Gamaliel compatiens Christi ministro, et festinans habere mercedem et partem cum sancto viro in fide, misi per noctem quantos noveram religiosos, et in Christo Jesu credentes, habitantes in Hierusalem in medio Judæorum; et hortatus sum eos, et necessaria substantiæ ministravi, ac persuasi illis occulte ire, ut portarent ejus corpus meo vehiculo in villam meam, hoc est, in Caphar Gamalan, quod interpretatur villa Gamalielis, viginti millia habens a civitate: et ibi feci illi planctum fieri diebus quadraginta quinque, et poni eum in meo monumento novo in orientali theca, et præcepi eis quæcunque necessaria erant pro ejus planctu ex meo darentur.

*Igitur qui dispersi erant, pertransibant evangelizantes verbum Dei.*] Pro dispersis, in Græco habetur disseminatos; id est, disparentes. Nam ipsi erant de quibus dixit Esaias: Omnes qui viderint eos, cognoscent illos: quia isti sunt semen cui benedixit Dominus, et de quibus Dominus in parabola evangelii: Semen autem bonum, hi sunt filii regni. Disseminatum est ergo hoc semen per regiones, ut messis fidei, quæ in Hierosolymis cœpta est, primo Judæam et Samariam, deinde totum orbem impleret. Denique de eisdem dispersis sive potius disseminatis in sequentibus legimus; quia non solum Judæis, sed et Græcis loquebantur verbum, nascentisque in Antiochia ecclesiæ per hos nobilissima sunt fundamenta posita.

*Philippus autem descenderat in civitatem Samariæ, &c.*] Et hic ex numero disseminatorum erat, qui

primus Samariæ Christum prædicabat, cœptumque per diaconum, quod ait apostolis Christus: Et eritis mihi testes in Hierusalem et in omni Judæa et Samaria.

*Vir autem quidam, qui ante fuerat in civitate, magus, seducens gentem Samariæ.*] Pro eo quod est seducens, in Græco scriptum est ἑξιστῶν: quod significat in ecstasin, id est, mentis excessum sive stuporem, et admirationem convertens, per ostenta videlicet præstigiorum suorum.

*Cui auscultabant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes, Hic est virtus Dei.*] Hic non adverbium loci, sed pronomen est, quasi diceretur, Iste est virtus Dei.

*Pecunia tua tecum sit in perditione.*] Rectius scribitur in perditionem, juxta auctoritatem Græcam, quam in perditione. Neque enim in ea perditione, qua homo nefarius erat damnandus, pecunia ejus simul erat cum illo futura: sed pecunia quam pro sacrilego mercatu offerebat apostolis, secum retinere, illis accipere nolentibus, jussus est, et hoc in perditionem sui; ut hujus nimirum causa pecuniæ, quam ob injustam emptionem congregaverat, pœnas lueret æternas.

## IN CAP. IX.

*Ecce enim orat, et videt virum, Ananiam nomine, &c.*] In Græco habetur ita: Et vidit in visu virum, hoc est ἐν ὁράματι, quod nomen et Juvencus presbyter in evangelico carmine posuit, dicens:

Horomatis hujusce expertes reddite cunctos.

Apparet ergo quia per triduum illud, quo cæcatus futuram lucis gratiam expectabat, nequaquam otiosus torpebat, sed divina potius illustratione sublimatus arcana cœlestia rimabatur: estque ni fallor credibile, quod eo tempore mysterium evangelicæ

dispensationis edoctus fuerit, de quo ipse gloriatur ad Galatas dicens: Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi: et paulo post: Cum autem placuit ei qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit in gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus: continuo non acquievi carni et sanguini, neque veni Hierosolymam, et cætera. Sed et hujus libelli textus quo subditur, Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci per dies aliquot, et continuo in synagogis prædicabat eis Jesum, quoniam hic est Filius Dei: nequaquam eum ab hominibus aliquod didicisse asseverat, sed tantum post baptismum statim doctoris eximii ministerium suscepisse confirmat: illi utique comparandus, de quo scriptum est: Quia eloquium Domini inflammavit eum.

*Consilium fecerunt Judæi, ut eum interficerent, &c.]* Non Judæi custodiebant, sed ipsi cives cum rege suo Aretha, ut ipse qui obsessus est et evasit apostolus scribit ad Galatas. Et Gentiles namque et Judæi quamvis inter se discordent, in Christianorum semper insecutione concordant.

*Cum autem venisset in Hierusalem, tentabat jungere se discipulis.]* In hoc versu in Græco Pauli nomen est appositum, Cum venisset autem Paulus in Hierusalem: non quia illo adhuc tempore sic vocaretur, priusquam Sergium Paulum, Cypri proconsulem, ad fidem Christi converteret, sed præoccupando nunc ita vocatur, opportune dicente beato Luca; ibi præsignare, quia Paulus esset vocandus, ubi eum primo post conversionem Hierosolymam venire, et apostolis junctum esse narraret: ut unde paulo ante superbus ecclesiæ persecutor exierat, ille nunc humilis ecclesiæ propugnator intraret. Nam quia Paulum Latine modicum significat, jure Paulus ille vocari maluit,

qui inter maximas virtutum operationes humilis permanere non omisit. Neque enim putandum est Paulum sive Petrum Hebræa, et non potius Latina vel Græca esse vocabula; cum constet Hebræos *p* literam omnimodis non habere.

*Barnabas autem apprehensum eum duxit ad apostolos, &c.*] Quando hæc facta sint, et ad quos apostolos Paulum deduxerit Barnabas, ipse Paulus ostendit, scribens ad Galatas: Cum autem placuit ei qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam ut revelaret Filium suum in me, et cætera usque dum ait, Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus xv.: alium autem apostolorum neminem vidi, nisi Jacobum fratrem Domini. Quod ergo Lucas subsequenter dicit, Erat autem cum illis intrans et exiens in Hierusalem; hoc per dies quindecim quibus se cum Petro et Jacobo mansisse asseverat, actitatum esse credibile est. Et quod sequitur, ipse in epistola, Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ: et hoc quomodo sit factum, Lucas sic consequenter insinuat, dicens: Loquebatur quoque et disputabat cum Græcis, illi autem quærebant occidere eum. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, et dimiserunt Tarsum. Hæc est enim civitas Ciliciæ, et Cæsarea quoque Philippi, civitas est Syriæ. Quodque adjungit, Erat autem ignotus facie ecclesiis Judææ quæ erant in Christo: tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequabatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat: hoc est, quod hic Lucas præmisit, quia tentabat se jungere discipulis, et omnes timebant eum, non credentes quia esset discipulus, donec Barnaba narrante didicerunt. Cum ergo constet quod Paulus post annos tres suæ conversionis venerit Hierosolymam, et apostolorum fuerit numero

sociatus, existens adhuc, ut ipse scribit, ignotus facie ecclesiis Judææ quæ erant in Christo: errant multum, qui apocryphorum libros sectando putant eum secundo post passionem Domini anno in apostolatuum gentium cum Barnaba jam fuisse ordinatum.

*Ecclesia quidem per totam Judæam et Galileam et Samariam habebat pacem.*] Ubi Latine dicitur per totam, in Græco habetur καθόλης. Unde notandum, quod ex eo catholica cognominatur ecclesia, quod per totum orbem diffusa in una pace versetur.

*Et consolatione Sancti Spiritus replebatur, sive multiplicabatur.*] Ut in Græco scriptum est, pro eo quod nos dicimus consolatione, Græce dicitur παρακλήσει. Unde claret manifeste, quod ideo Spiritus Sanctus paracletus cognominatur, quia fidelium corda illustrans, ecclesiam toto orbe multiplicat, et sua gratia replet.

## IN CAP. X.

*Et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus, &c.*] Omnia plena figuris spiritualibus in Scriptura Sancta, etiam nomina et positio locorum. Hospitatur Petrus in domo Simonis, i. e. obedientis, et ipse est coriarius, quia doctor ecclesiæ: ibi gratam habet mansionem et hospitium dilectum, ubi obedientes invenerit auditores; ubi eos qui castigent corpus suum, et servituti subjiciant: qui a Deo muniti in virtutum arce consistent, ut omnes seculi labentis undas transgressi tranquilla mentis libertate despiciant. Hoc enim est Simonem coriarium domum, in qua Petrum recipiat in ea parte civitatis, quæ est juxta mare, habere, perfectos verbi auditores illam in sancta ecclesia conversationem tenere, quæ vel fluxam seculi gloriam, vel temporales ac volubiles ejus terrores, una fidei non fictæ constantia spernat.

*Cecidit super eum mentis excessus, et vidit cælum apertum.*] Apertio cœli futuram jam proxime gentibus revelationem cœlestium sacramentorum, et ipsum regni cœlestis pandendum designat introitum.

*Surge, Petre, occide, et manduca.*] Quod Latine dicitur, occide; hoc Græce hoc in loco dicitur, *θύσον*, quod non generale occisionis verbum est, sed illius occisionis proprium, quo hostiæ Deo immolantur. Nam et hostia sive sacrificium Græce *θύσία*, et altare *θυσιαστήριον* vocatur: et in Psalmo ubi canimus, Sacrificate sacrificium justitiæ; Græce dicitur, *θύσατε θυσίαν*; et, Immola Deo sacrificium laudis, *θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν*. Juxta hanc ergo significationem dicitur Petro: *θύσον* et manduca: quod noster interpres transtulit, Occide, et manduca. Æque autem interpretari poterat, Immola et manduca: ut intelligeret ad hoc sibi oblata cœlitus diversi generis animantia, ut eos qui per hujusmodi animantia designabantur, prædicando hostiam Domini faceret; erutos videlicet de noxia vita paternæ traditionis, atque in novam vitam divinæ servitutis per sacramenta Dominicæ passionis translatos.

*Quæ Deus purificavit, tu commune ne dixeris.*] Facilis quidem hujus divinæ vocis patet sensus, quia gentiles quos Petrus adhuc immundos putabat, interna sui Conditoris provisio jam inter mundos computabat. Sed notanda scripturæ sanctæ consuetudo, quæ immunda solet appellare communia; quia nimirum qui variis servire vult illecebris, mundus esse non valet, dicente Scriptura: Nemo potest duobus dominis servire. Et iterum: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Qui ergo mundus esse desiderat, non diversis et multifariis cogitationibus mentem dividat, sed in sola sui Conditoris sequenda voluntate se constringat.

*Et Cornelius ait: A nudiuserg quarta die usque in hanc*

*horam orans eram hora nona in domo mea.*] In Græco plenius et apertius scriptum est: A quarta die usque in hanc horam eram jejunans et adorans, a sexta hora usque ad nonam. Ubi aperte ostenditur, quia quarta die antequam hæc cum Petro loqueretur, jejunus ad horam usque nonam permanebat: et ut jejunium Deo acceptabile fieri posset, a sexta diei hora usque ad nonam devotis precibus agebat; ideoque quod tanta jejunii et orationis instantia quærebat, obtinere promeruit.

*Hic hospitatur in domo Simonis coriarii juxta mare, &c.*] Sequitur in Græco: Qui cum advenerit, loquitur tibi.

*Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audite, &c.*] In Græco habetur, In conspectu Dei adsumus. Quod recte dicebatur ab eo qui promptum habebat animum divinæ voluntati, mox ut eam disceret obtemperare, et ejus ubique majestatem credebatur esse præsentem.

*Nobis qui manducavimus et bibimus cum illo, &c.*] In Græco additum est, Per dies quadraginta: et sanctus Augustinus in suo codice ita haberi declaravit, atque exponendo subjunxit, non quod quotidie per dies quadraginta cum illo manducassent atque bibissent. Nam erit contrarium Johanni, qui octo dies illos interposuit, quibus eis visus non est, ut tertio manifestaretur ad mare Tiberiadis. Cujus sacramentum refectionis, simul et jejunii ejus per totidem dies alibi exponens ait: Jejunavit cum tentaretur ante mortem, cibo adhuc indigens: manducavit autem et bibit, cum glorificaretur, jam cibo non indigens. Illic enim ostendebat in se laborem nostrum, hic autem in nobis suam consolationem quadragenis diebus utrumque definiens. Nam quadraginta diebus jejunavit, cum tentaretur in eremo; sicut in evangelio scriptum est, ante mortem carnis



suæ: et rursus quadraginta diebus cum discipulis fuit intrans et exiens, manducans et bibens post resurrectionem carnis suæ. Quo numero quadagesimo hujus seculi significari videtur excursus, in his qui vocantur per gratiam ad eum, qui non venit legem solvere, sed adimplere. Decem namque præcepta sunt legis jam Christi gratia diffusa per mundum, et quadripertitus est mundus, et decem quadruplicata quadraginta faciunt: quoniam qui redempti sunt a Domino, de regionibus congregavit eos, ab oriente et occidente, ab aquilone et mari. Jejunans itaque quadraginta diebus ante mortem carnis velut clamabat, Abstinete vos a desideriis hujus seculi: manducans autem et bibens quadraginta diebus post resurrectionem carnis velut clamabat, Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Jejunium quippe est in tribulatione certaminis, quoniam qui in agone est, ab omnibus abstinens est: cibus autem in spe pacis, quæ perfecta non erit, nisi cum corpus nostrum, cujus expectamus redemptionem, induerit immortalitatem, quod nondum adipiscendo gloriamur, sed sperando jam pascimur. Utrumque apostolus simul nos agere ostendit, dicens, Spe gaudentes, in tribulatione patientes: tanquam illud esset in cibo, hoc in jejunio. Simul enim cum viam Domini carpinus, et a vanitate præsentis seculi jejunamus, et futuri promissione reficimur; hic non apponentes cor, illic pascentes sursum cor.

*Et obstupuerunt ex circumcisione fideles qui venerant cum Petro, &c.]* Huic simile est illud ejusdem apostoli Petri, cum rationem redderet Judæis, quare incircumcisis sacramenta baptismi commisisset.

*Si ergo (inquit) æquale donum dedit illis Deus, sicut et nobis, &c.]* Et multa alia sunt testimonia Scripturarum, quæ concorditer attestantur donum

Dei esse Spiritum Sanctum, in quantum datur eis qui per eum diligunt Deum. In tantum ergo donum Dei est, in quantum datur eis quibus datur: apud se autem Deus est, etsi nemini detur, quia Deus erat Patri et Filio coæternus, antequam cuiquam daretur: nec quia illi dant, ipse datur, ideo minor est illis. Ita enim datur, sicut Dei donum, ut etiam seipsum det sicut Deus. Spiritus enim ubi vult spirat.

## IN CAP. XI.

*Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt in ministerium mittere, &c.]* Videntur hic male intelligentibus discipuli non servasse mandatum Domini, quo ait, Nolite solliciti esse de crastino: vel quod Paulus sæpe de seipso testatur, quod manibus suis operatus est, ne quem gravaret, non videtur juxta mandatum Domini imitatus volatilia cœli et lilia agri. Sed his et hujusmodi scripturarum locis satis apparet Dominum nostrum non hoc improbare, si quis humano more ista procuret: sed si quis propter ista Deo militet, ut in operibus suis non regnum Dei, sed istorum acquisitionem intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc totum præceptum redigitur, ut etiam in istorum provisione regnum Dei cogitemus, in militia vero regni Dei ista non cogitemus.

## IN CAP. XII.

*Præcingere et calcea te caligulas tuas.]* Pro caligulis sive caligis, ut quidam codices habent, in Græco sandalia habentur; quod calceamenti genus in evangelio legimus apostolis esse permissum, non utique absque figura mystici sensus. Habebant enim pedem apostoli nec tectum neque nudum ad terram,

ut admonerentur neque occultandum esse evangelium, neque terrenis commodis impendendum, ut possit esse quod scriptum est: Quam speciosi super montes pedes evangelizantium bona!

*Seditque pro tribunali, et concionabatur ad eos.]*

Pro tribunali, dicit in tribunali: est enim Latinae consuetudinis, ut in hoc nomine ponant pro, ut significant in sive super.

### IN CAP. XIII.

*Dixit Spiritus Sanctus, Segregate mihi Barnabam et Paulum, &c.]* Hoc post mortem Herodis factum esse videtur, qui mortuus est tertio Claudii principis anno, qui est juxta fidem chronicorum tertiusdecimus a passione Domini annus. Cum ergo constet Paulum cum Barnaba post tantum tempus peractae Dominicae passionis, in apostolatum esse segregatum; patet profecto eos multum errare, qui librum cujus supra meminimus de obitu Sanctae Mariae composuerunt vel susceperunt. Scriptum namque est in eodem figmento, ut saepe commemoravimus, quod secundo anno post ascensionem Domini, cum moritura esset eadem beatissima Dei genitrix, apostoli jam tunc per orbem ad praedicandum dispersi, subito ad eam visitandam omnes in nube rapti convenerint: in quibus et Paulus nuper ad fidem conversus, ac mox cum Barnaba gentium factus apostolus; quod longe aliter factum esse, id est, non eum secundo anno post passionem Domini, sed decimotertio esse ordinatum apostolum, omnis qui beato Lucae credit, intelligit: ac per hoc praefatum de obitu beatae Mariae libellum, cum manifeste erret in tempore, in caeteris quoque suspectae fidei esse comperit.

*Invenērunt quendam virum magum, pseudoprophetam Judæum, cui nomen erat Barjesu.*] In Græco habetur plus, quod interpretatur Elimas.

*Resistebat autem illis Elimas magus, &c.*] Et hic quoque in Græco habetur plus, Quoniam audiebat libenter eos.

*Saulus autem, qui et Paulus, repletus est Spiritu Sancto, &c.*] Quomodo Barnabæ mox post abrenuntiationem mutatum est nomen, ut pro Joseph vocaretur Barnabas, id est, pro aucto filius consolationis : postquam enim auctus et appositus est numero electorum, continuo per acceptam Spiritus gratiam filius παρακλήσεως, id est, consolationis et vocari et esse meruit : ita Saulus post acceptum apostolatus gradum, Pauli nomen accepit. Quia enim de superbo humilis factus fuerat, recte pro Saulo Paulus vocatus est : Saulus quippe pro Saule impio et persecutore rege, Paulus vero ab humili spiritu et modico nominatur. Paululum enim modicum est. Unde nomen suum quodammodo interpretans ipse dicebat : Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam Dei.

*Et confestim cecidit in eum caligo et tenebræ.*] Nomen tenebrarum in Græco singulari numero positum est, σκότος : quod Latinus interpretes ideo non est secutus, quia nomen hoc Latine singularem numerum non habet : quod idem et supra similiter positum docuimus.

*Et destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, &c.*] Quomodo hic numerus possit intelligi in præcedenti libro nostræ Expositionis diximus. Sed sciendum quod in Græco aliter scriptum est : Et destruens gentes in terra Chanaan septem sorte distribuit eis terram eorum : et post hæc quasi annos quadringentos et quinquaginta.

ginta dedit eis iudices usque ad Samuel prophetam. Quod quomodo conveniat sententiæ quæ in libro Regum continetur, quia ab exitu Israelis ex Ægypto usque ad ædificationem templi, fuerint anni quadringenti octoginta, non est nostræ facultatis exponere; nisi forte vulgarem in loquendo famam secutus est, quod fecisse beatus Stephanus in concione cum Judæis habita de sepultura duodecim patriarcharum probatur.

*Et dedit illis Deus Saul filium Cis, &c.]* Et hoc in loco de regno Saulis videtur apostolus vulgi opinionem secutus, sicut in præcedenti libro jam diximus. Verum quod ibi dixi, quia Eusebius Josephum secutus principatui Samuelis et Saulis quadraginta annos dederit, æquali inter eos numero dispertitos; post modum historias Josephi diligentius ex tempore perspicuus, vidi quod non ipse quadraginta annos præfata ætatis scripserit, sed duodecim tantum Samueli, viginti autem annos assignaverit Sauli. Sed et relectis solertius libris Chronicorum animadverti, quare Eusebius hoc in loco auctoritatem Josephi sequi noluerit, sicut nec in annis Josue, cui cum Josephus viginti sex annos tribuat, ipse potius viginti septem annotandos putavit. Hoc ergo in causa fuit, quia si illum sequeretur, nequaquam præscriptum quadringentorum et octoginta annorum numerum ab exitu Israelis ex Ægypto, usque dum templum ædificari inciperet, plenum posset habere: sed decem minus annos ejusdem ætatis in suis codicibus inveniret. Quod ideo passus est, quia septuaginta interpretes sequens Ahialon judicem, qui post Abessam decem annis populum rexit, in suis Chronicis ponere supersedit. Verum deprehendens decem sibi annos præfiniti calculi in historia sacra juxta editionem quam sequebatur deesse, curavit hos de suo ubi commodum, et historiæ sacræ minus contrarium vide-

non rapinam existimavit se esse æqualem Deo, sed se exinanivit, formam servi accipiens, et cætera. Et in gloria, inquit, Dei Patris hodie genitus nascitur: id est, in manentem Dei formam per præmium mortis formæ servilis assumptio honestatur fitque sub tempore nova, nec tamen inusitata nativitas: cum ad præsumendam gloriam Dei Patris, qui ex forma Dei in forma servi erat repertus, primogenitus ex mortuis nasceretur.

*Videte, contemptores, et admiramini, et disperdimini.*] In Græco ita scriptum est, Audite, contemptores, et admiramini; respicite, et disperdimini.

*Qui loquentes suadebant eis, ut permanerent in gratia Dei.*] Hinc in Græco sequitur versus, quem nostri codices non habent: Factum est autem per universam civitatem diffamari verbum, ac deinde quod et nos habemus adjungitur: Sequenti vero sabbato pæne universa civitas convenit audire verbum Dei.

#### IN CAP. XIV.

*Sacerdos quoque Jovis, qui erat ante civitatem, &c.*] Moris erat gentilium, teste Plinio, ut deorum suorum honori sacrificantes, sumerent coronas, victimis simul coronatis.

*Supervenerunt autem quidam ab Antiochia et Iconio Judæi.*] In Græco ita incipit hæc narratio: Demorantibus autem eis et docentibus, supervenerunt autem quidam ab Antiochia et Iconio Judæi.

#### IN CAP. XV.

*Nunc ergo quid tentatis Deum imponere jugum super cervices discipulorum, &c.*] Constat multipliciter intelligendum, quod dictum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Et ille ergo tentat Deum, qui ei aliter quam ipse præcepit, famulari ac placere nititur,

qui praecepta ejus absque auxilio gratiae ejus servare se posse confidit. Verum beatus Petrus gravissimum legis observantiae jugum vult cervicibus discipulorum tollere, ut eis suave jugum evangelicae libertatis imponat. De quo et Paulus ejusdem gratiae consortibus ait: Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.

*Ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum, et fornicatione, &c.]* Suffocatum morticinum dicit, de quo Ezechiel scribit: Omne morticinum et captum a bestia et de avibus et pecoribus non comedent sacerdotes. Quod exponens Hieronymus, et juxta literam, inquit, omni generi electo regali et sacerdotali, quod proprie ad Christianos refertur, qui uncti sunt oleo spirituali: de quo scriptum est, Unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis: haec praecepta conveniunt, ut morticinum non comedant tam de avibus quam de pecoribus, cujus nequaquam sanguis effusus est: quod in Actibus Apostolorum dicitur suffocatum, et quae necessario observanda apostolorum de Hierusalem epistola monet: et captum a bestia, quia et ipsum similiter suffocatum est: et condemnat sacerdotes, qui in turdis, ficedulis, gliribus, et caeteris hujusmodi haec aviditate gulae custodiunt.

*Turbaverunt vos, evertentes animas vestras, &c.]* In Graeco plus habetur, Evertentes animas vestras, dicentes: Circumcidi oportet, et observare legem, quibus non mandavimus.

*Qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi.]* In Graeco est additum, In omnem tentationem.

*Visum est enim Spiritui Sancto et nobis.]* In Graeco scriptum est, Placuit enim Spiritui Sancto et nobis.

*Dimissi sunt cum pace a fratribus ad eos qui mise-*

runt illos.] Pro eo quod est, Ad eos qui miserunt illos; in Græco habetur, Ad apostolos.

## IN CAP. XVI.

*Et assumens circumcidit eum propter Judæos.]* Merito quæritur, quare apostolus qui Timotheum circumcidit, Titum circumcidere noluerit, ut ipse scribit ad Galatas. Sed intelligendum, quia Timotheum circumcidit propter scandalum Judæorum: ut per ipsum ostenderet non se Mosaicæ legis sacramenta damnare, sed ea gentibus tanquam saluti necessaria non imponere. Sed posteaquam circumcidit Timotheum, quidam ex Judæis qui propterea volebant circumcidi gentes, quod dicerent sine illis sacramentis salutem eis esse non posse, jactare se cœperunt, et dicere: Quia Paulus hoc tenet, quod et nos dicimus, quod sine his sacramentis salus esse non potest. Nam si hoc non credit, quare Timotheum circumcidit? Hoc cum Paulus audisset, qui hoc fecerat libertate, non necessitate propter scandalum Judæorum, non propter salutem Timothei; vidit illos accepisse occasionem alterius prædicationis et movendæ in Paulum malæ suspicionis, et noluit circumcidere Titum. Apparet ergo quare illum voluerit, quare istum noluerit; illum propter scandalum Judæorum voluit, istum propter occasionem male credentium noluit.

*Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria, &c.]* Purpurariam dicit purpuræ vendtricem, sicut etiam in alia translatione positum invenimus, quod Græce dicitur πορφυρόπωλις. Bene autem mulier, quæ prima prædicante apostolo in Illyrico credidit, purpuraria esse dicitur. Significat namque ecclesiam, quæ quasi purpuram vendere solet; quia sanguinem suum pro Christo dare non dubitat, ut per hoc vitam mercari



erant. Unde et Græce a virga ῥαβδοῦχοι dicuntur. Græci enim ῥάβδον virgam appellant, cujus officii meminit Hylarius in expositione sententiæ apostoli, qua dicit: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis? Numquid, inquires, Paulo jus prætorium erat, ut virga comminaretur, et cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset?

## IN CAP. XVII.

*Et cum non invenissent eos, trahebant Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis.*] In Græco scriptum est, Et quosdam alios fratres: unde intelligendum est Jasonem quoque fratrem, hoc est, fidelem Christo fuisse.

*Multi quidem crediderunt ex eis et gentium mulierum honestarum, et viri non pauci.*] Melius et consequentius habent quidam codices juxta exemplar Græcum: Et virorum non pauci: ut intelligatur ἀπὸ κοινού, et mulierum non paucæ et virorum non pauci.

*Et quidam dicebant: Quid vult seminiverbius hic dicere.*] De hoc nomine sanctus Augustinus: Legimus, inquit, Apostolum Paulum dictum fuisse verborum seminatore. Dictum est quidem ab irridentibus, sed non respuendum est a credentibus. Erat enim ille revera seminator verborum, sed messor morum. Et nos licet tantilli et nequaquam illius excellentiæ comparandi in agro Dei, quod est cor vestrum, verbum Dei seminamus, et uberem messem de vestris moribus expectamus.

*Fecitque ex uno omne genus hominum.*] Quod dicit ex uno, patet, quia ex uno homine significat. Sed plenius habetur in Græco: Fecit ex uno sanguine: quod idem significare, nulli dubium est. Nomine enim sanguinis propaginem carnis designat: et per carnem, more solito Scripturarum, hominem vult

intelligi, juxta illud Psalmistæ: Ad te omnis caro veniet.

## IN CAP. XVIII.

*Et migrans inde intravit in domum cujusdam nomine Titi Justi.*] Justi nomen etiam in Græco scriptum est, quia aut proprium hoc nomen viro fuit, aut merito justitiæ a Romanis, qui eum noverant, ita cognominabatur. Non autem putandum est hunc esse Titum discipulum Apostoli Pauli, cui ipse scripsit epistolam, et eum Cretensium ordinavit episcopum. Ille etenim Titus multo ante hoc tempore cum illo fuit, cum de Antiochia Hierosolymam pro quæstione circumcisionis, Barnaba adhuc secum comitante, veniret. Ait namque idem Paulus ad Galatas: Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto et Tito, et contuli cum illis evangelium quod prædico in gentibus. Contulit enim cum illis evangelium, quod prædicabat solerter in concilio apostolorum, disquirens an recte faceret prædicando, quod gentes per baptismam fidei sine circumcisione possent ad salutem pervenire: non quod ipse de hac re aliquid dubitaret, sed ut mentes dubitantium apostolicæ synodi auctoritate confirmarentur.

*Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua, &c.*] Hic esse Crispus creditur, quem a se baptizatum Paulus, ad Corinthios scribens, insinuat: Gratias, inquit, ago Deo quod neminem vestrum baptizavi nisi Crispum et Gaium.

*Apprehendentes autem omnes Sosthenen principem synagogæ, percutiebant eum ante tribunal.*] In Græco melius scriptum est: apprehendentes autem omnes Græci Sosthenen. Judæis enim cum ignominia expulsis a tribunali, gentiles etiam principem eorum majore contumelia verberantes afficiebant.

*Fratribus valefaciens migravit in Syriam, et cum eo Priscilla et Aquila, &c.*] Ambigue videtur dictum, utrum sibi Paulus an Aquila in Cenchris caput tonderit: sed Hieronymus presbyter manifeste, ut in præcedente libro plenius docuimus, hoc de Paulo dictum intelligit. Posita namque sententia hac in epistola ad Augustinum continuo subjecit et ait, Esto ut ibi idem in circumcissione Timothei Judæorum timore compulsus sit facere quod non licebat: quare comam nutrit ex voto, et postea eam in Cenchris totondit ex lege? Cujus si hoc in loco sensum volumus sequi, nusquam omnino legimus Aquilam fuisse attonsum. Si autem in hoc loco Aquilam esse attonsum dixerimus, restat in fine hujus libelli locus, ubi etiam Paulum attonsum sive rasum legimus. Falluntur autem mendositate codicis, qui dicunt Aquilam cum Priscilla conjuge sua esse attonsum. In Græco enim evidenter *κευράμενος*, id est attonsus, numero singulari habetur. Et habebat votum, non habebant, sive de Paulo sive de Aquila accipiendum esse putetur.

*Vehementer enim Judæos revincebat, publice ostendens per scripturas esse Christum Jesum.*] In Græco ita scriptum est, Publice et per domos ostendens: quod est optimi doctoris ita docere multos generaliter, et ut singulos viritim exhortari non desistat.

## IN CAP. XIX.

*Segregavit discipulos quotidie disputans in schola cujusdam Tyranni, &c.*] Hoc tempore commorante Paulo in Epheso dicitur primam ad Corinthios epistolam scripsisse, in qua etiam Priscillæ et Aquilæ meminit, dicens: Salutant vos in domino multum Aquila et Priscilla cum domestica sua ecclesia. Quo verbo etiam hoc ostenditur, quia non illi solummodo

est, diem pentecostes : id est, quinquagesimæ. Nota ergo et paschæ tempus et pentecostes ipsis etiam apostolorum temporibus esse celebratum. Sed utrum inter Judæos æmulatores legis ad diem, quo immolatus est agnus in Ægypto, et quo lex data est in monte Synai: an vero ad diem Dominicæ resurrectionis, et adventus Spiritus Sancti celebrata sint, dicant qui noverint. Constat tamen apostolum Petrum Romæ die Dominico resurrectionis Christi pascha celebrasse: constat hoc evangelistam Marcum ab eo missum in Ægypto docuisse.

### IN CAP. XXI.

*Et intrantes in domum Philippi evangelistæ, &c.]* Ob promptum prædicationis officium evangelista meruit appellari, quamvis omnes hoc agerent. Hujus domus et filiarum ejus longo ex hinc tempore in eadem civitate manebat. Denique hujus et Hieronymus meminit in historia sanctæ Paulæ, cum ea Cæsaream venisse describeret: in qua (inquit) Cornelii domum Christi vidit ecclesiam, et Philippi ædículas et cubiculum quatuor virginum prophetarum.

*De his autem qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis, immolatione, &c.]* In Græco habetur distinctius: De his autem qui crediderunt hominibus nos scripsimus, judicantes nihil tale custodire eos, nisi ut observent se ab idolothyti, &c. Non ergo prohibiti sunt eo tempore credentes in Christum Judæi, secundum consuetudinem legis ingredi, stante adhuc templo ac religione sua, quamlibet in solis novi testamenti sacramentis salutem habituri: sed prohibiti sunt hi qui ex gentibus crediderunt, et evangelii sacramentis erant imbuti, ad suscipienda legis sacramenta converti, qui tamen illa legis mandata, quæ ad insti-

tutionem morum et emundationem cordis pertinent, ut est, Non concupisces, diligenter observare jubentur. Quarta hæc synodus apostolica Hierosolymis habita est. Prima namque de electione duodecim apostoli pro Juda, secunda de electione septem diaconorum, tertia de circumcisione ne credentibus ex gentibus imponeretur: quarta hæc de credentibus facta est ex Judæis illo tempore, ne prohiberentur, ubi necessitas exigeret, etiam legalibus ceremoniis initiari, ob devitandum videlicet eorum scandalum, qui putabant eos ita Mosaica decreta tanquam idololatriæ dogmata damnasce: quod eos etiam ante facere consuevisse, Timothei maxime circumcisione probatum est.

*Jussit duci eum in castra.*] Et in hoc loco et in hac tota narratione ubicunque castrorum nomen positum est, in Græco hoc singulariter positum esse noscendum est: quod ideo Latinus interpret pluraliter ponere maluit, ne si singulariter poneret, sensum legis longè in aliud mitteret, et pro conventu exercitus, ac militum locum munitum faceret intelligi. Sic et in Psalmo ubi dicitur, Et ceciderunt in medio castrorum eorum; in Græco παραβολή scriptum est, numero singulari.

*Qui cum venisset ad gradus, contigit ut portaretur, &c.*] Gradus non descensionis de templo, sed ascensionis in castra significantur. Quod ex Græco manifestum est, ubi ἀναβαθμὸς, non καταβαθμὸς: id est, ascensus habet, non descensus.

*Ego homo sum quidem Judæus a Tarso Ciliciæ, non ignotæ civitatis municeps.*] Pro municepe quidam codices civem habent, quod ex uno Græco, id est, πολίτης transfertur, derivato nomine a civitate, quæ Græce πόλις vocatur. Unde hoc quod apostolus ait, Nostra autem conversatio in cælis est: quidam interpretati sunt, Noster autem municipatus in cælis

est. Et Hieronymus ad Heliodorum scribens ita posuit: Quia non aliud municipatum quam civilem conversationem, quod Græce dicitur *πολιτευμα*, intelligi voluerit.

## IN CAP. XXII.

*Eruditus juxta veritatem, paternæ legis æmulator existens.*] In Græco habet plus, *Æmulator existens Dei: juxta illud ad Romanos: Testimonium enim illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.*

*Saule, Saule, quid me persequeris?*] In Græco et in hoc loco additum est: Durum est tibi contra stimulum calcitrare.

*Et qui mecum fuerunt, lumen quidem viderunt.*] Et in Græco habet plus, Et in timore facti sunt.

*Factum est autem revertenti mihi in Hierusalem, et oranti in templo, &c.*] Pro stupore mentis quidam codices habent, mentis excessum: alii pavorem, alii alienationem. Diverse enim interpretatur Latine, quod Græce dicitur *ecstasis*. Quod verbum et in visione Petri supra positum est, ubi ad docendum Cornelium erat evocandus. Cecidit namque super eum *ecstasis*, et vidit cælum apertum. Alienata est autem mens orantium apostolorum, sed ab infimis ad superna, non ut deviarent, sed ut viderent.

*Ego multa pecunia civitatem hanc consecutus sum.*] Pro civitate in Græco *πολιτείαν* habet: quod magis civilitatem, id est, socialem inter cives conversationem; vel administrationem reipublicæ, quam civitatem significat. Non enim tribunus civitatem Romanam, cujus esset possessor; sed consortium civitatis Romanæ, cujus esset particeps, emerat. Sed Paulus eo magis erat civis Romanus, quia non hoc comparando, sed nascendo habebat.

*Tribunus quoque timuit postquam rescivit quia civis Romanus esset.*] Pro cive idem verbum in Græco πο-  
situm est, quod supra pro municipe, id est, πολίτης.

## IN CAP. XXIII.

*Et devoverunt se dicentes, neque manducatu-  
ros, &c.*] Devoverunt, maledixerunt significat ;  
siquidem pro hoc verbo in Græco scriptum est,  
ἀνεθέματίσαν: sed in sequentibus, ubi dicebant, De-  
votione devovimus nos nihil gustatu-  
ros: in Græco scriptum est, ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν. Quod  
quantæ austeritatis sit verbum, norunt qui anathe-  
mate sacerdotali a societate Christi et ecclesiæ alie-  
nantur.

## IN CAP. XXIV.

*Post annos autem plurimos eleemosynas factur-  
us in gentem meam veni, et oblationes et vota factur-  
us.*] Eleemosynæ pertinent ad ea quæ usibus sanctorum  
attulerat, quorum in epistolis suis crebram facit  
mentionem: oblationes vero et vota, ad ea quæ ad  
suasionem Jacobi et seniorum Deo in templo ob-  
tulerat. Quamvis in Græco non sint vota addita.  
Etsi ergo Lucas in historiæ ordine non dixit,  
quod Paulus cum eleemosynis pauperum Christi de  
Græcia Hierosolymam venerit, ex verbis tamen quæ  
ipsum dixisse refert, quia hoc fecerit ostendit.

## IN CAP. XXV.

*Festus autem respondit servari Paulum in Cæsarea,  
se autem maturius profecturum.*] Maturius utique  
dicit celerius, quamvis aliquando maturius fieri dica-  
tur, quod tardius et cum maturitate consilii agitur:  
in Græco enim scriptum est, ἐν τάχει: id est, in  
celeritate.

*Cum venisset Agrippa et Bernice cum multa ambitione, &c.*] Pro ambitione in Græco *φαντασία* scriptum est, quo nomine designatur multiplex apparatus et pompa regalis officii: quo ille ambiente, id est, circumdante se undique stipatur.

## IN CAP. XXVI.

*Quoniam secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi Phariseus.*] Pro secta in Græco hæresim habet. Unde probatur, quod eo tempore etiam bona secta hoc apud Græcos vocabulum habebat, quod nunc apud nos mala tantum habere consuevit.

## IN CAP. XXVII.

*Ut autem judicatum est eum navigare in Italiam, et tradi Paulum cum reliquis custodiis centurioni.*] Consequentius legitur in Græco: Ut autem judicatum est navigare nos in Italiam, tradiderunt Paulum et quosdam alios vinctos centurioni.

*Et pelagus Ciliciæ et Pamphiliæ navigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ.*] Pro Lystra in Græco Smyrna positum est, pro quo Hieronymus in libro Hebræorum nominum Myrrham ponit: quod idcirco reor in quibusdam codicibus ita reperiri, quia *μύρρα* Græce Smyrna appellatur. Denique in Psalmo ubi canimus, Myrrha, et gutta, et casia; in Græco ita scriptum est, Smyrna, et stacte, et casia.

*Venimus in locum quendam qui vocatur Boni portus.*] Hi boni portus, non hujus boni portus.

*Et nauclero magis credebat.*] Naucleros Græce dominus navis vocatur.

*Si quomodo possent devenientes Phœnicem hyemare, portum Cretæ respicientem ad Africum et ad Corum*] Ventus Africanus, qui Græce vocatur *λιβς*, flat inter



jugis assellatio inferioris ventris, aliquando viridis, aliquando mucilaginosa: etiam et rasuras cum guttis sanguinis emittunt; cum morsu intestini, et umbilici insomnietatem patiuntur; et fastidium, frequenter et febriculam, quam pater hic Publii passus esse narratur: aliquando etiam ex talis exclusio contingit, et maxime in infantibus: efficitur aliquando ex perfrictione, aut ex corruptione acriorum humorum. Meminit hujus morbi et Gregorius in libro historiarum suarum quinto, ita dicens: Temporibus Tiberii imperatoris dysentericus morbus pæne totas Gallias præoccupavit. Erat enim in his qui patiebantur, valida cum vomitu febris reniumque nimius dolor, capitis gravedo vel cervicis: ea vero quæ ex ore projiciebantur colore croceo, aut certe viridia erant. A multis autem asserebatur venenum occultum esse: sed herbæ quæ venenis medentur, potui sumptæ plurisque præsidia contulerunt.

*Mansit autem biennio toto in suo conductu, et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei.*] Hieronymus hujus loci ita meminit in epistola ad Lucinium: Paulus Romam vinctus ingreditur, ut vinctos superstitionis erroribus liberos faciat: manet in hospitio conductu per biennium, ut nobis utriusque instrumenti æternum reddat donum. Qua expositione docuit, cætera quoque quæ in hoc volumine vel de ipso Paulo Apostolo vel de aliis quibusque scripta sunt, non in superficie tantum literæ fructum nobis ecclesiasticæ præmonstrare doctrinæ; verum etiam si quis perfecte intellexerit, medullam sensus spiritualis virtute habere gravidam.

SUPER

## EPISTOLAS CATHOLICAS

### EXPOSITIO.

---

#### PROLOGUS SUPER SEPTEM EPISTOLAS CANONICAS.

JACOBUS, Petrus, Joannes, Judas septem epistolas ediderunt, quas ecclesiastica consuetudo Catholicas, hoc est, universales, cognominat. In quibus ideo prima epistola Jacobi ponitur, quamvis in catalogo apostolorum priores solent nominari Petrus et Joannes, quia ipse Hierosolymorum regendam suscepit ecclesiam. Inde fons et origo evangelicæ prædicationis incipiens per orbem diffusa est universum. Cujus cathedræ dignitatem etiam Paulus apostolus in eo nominando venerans ait, Jacobus, Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ ecclesiæ: vel certe quia ipse duodecim tribubus Israelis, quæ primæ crediderunt, suam epistolam misit, merito hæc prima poni debuit; merito Petri secunda, quia ipse electis advenis, qui Græce dicuntur Proselytæ, hoc est, eis scripsit, qui de Gentilitate ad Judaismum, de Judaismo ad electionis evangelicæ gratiam, conversi sunt. Merito Joannis epistolæ tertio loco sunt positæ, quia his scripsit ipse, qui de Gentibus crediderunt, cum nec natura nec professione Judæi exitissent. Denique multi scriptorum ecclesiasticorum, in quibus est Sanctus Athanasius Alexandrinæ præsul ecclesiæ, primam ejus epistolam scriptam ad Parthos esse testantur. Merito Judæ posita est ultima, quia quamvis

et ipse magnus, tribus tamen præcedentibus apostolis minor est; vel quia prima Jacobi scripta est epistola, deinde Petri, post eas Joannis; ideo nunc usque ordinem quo scriptæ sunt retinent. Constat enim quia beatus Jacobus tricesimo post passionem Domini annum suum consummavit martyrium. Petrus tricesimo octavo, hoc est, ultimo anno Neronis, passus est, et ipse in secunda sua scripsit epistola, "Certus sum quia velox sit depositio tabernaculi mei secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi per revelationem." Unde patet, quia imminente passione hanc scripsit epistolam, cum multo ante Jacobus migraverit ad Christum. Neque vero conveniebat ejus epistolas ab invicem separari, quas iisdem scripsit ecclesiis. Porro Joannes multo post tempore suas epistolas simul et evangelium scripsit, quando post occisionem Dominicam reversus de exilio turbatam se absente per hæreticos reperit ecclesiam, quos in suis epistolis percutiens sæpe cognominat Antichristos.

#### IN EPISTOLAM JACOBI.

IN CAP. I. *Jacobus Dei et Domini Jesu Christi servus &c.*] Dixit de hoc Jacobo apostolus Paulus: Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentibus, illi autem in circumcissione prædicarent. Quia ergo in circumcissione ordinatus erat apostolus, curavit eos qui ex circumcissione erant, sicut præsentibus colloquendo docere, sic et absentes per epistolam consolari, instruere, increpare, corrigere. Duodecim, inquit, tribus quæ sunt in dispersione, salutem. Legimus occiso a Judæis beato Stephano, quia facta est in illa die persecutio magna, in ecclesia quæ erat Hierosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ, præter apostolos. His ergo dispersis qui persecutionem passi sunt propter justitiam, mittit Epistolam.

Nec solum his, verumetiam illis qui percepta fide Christi necdum operibus perfecti esse curabant, sicut sequentia epistolæ testantur. Nec non et eis qui etiam fidei exsortes durabant, quin et ipsam in credentibus quantum valere persequi ac perturbare studebant. Qui tamen omnes in dispersione fuerunt variis casibus patria profugi, et innumeris cædibus mortibusque atque ærumnis, ubicunque erant ab hostibus pressi, sicut historia ecclesiastica sufficienter exponit. Sed et in Actibus Apostolorum legimus eos tempore Dominicæ passionis longe lateque jam fuisse dispersos, dicente Luca: Erant autem in Hierusalem habitantes Judæi, viri religiosi, ex omni natione quæ sub cælo est. Quorum etiam nationum plurimæ nominatim exprimuntur, cum subinfertur: Parthi, et Medi, et Elamitæ, et qui habitant Mesopotamiam, et cætera. Itaque justos hortatur, ne in tentationibus a fide deficiant, peccantes castigat, et admonet ut a peccatis se contineant, et virtutibus proficiant, ne infructuosi sibi, immo etiam damnabiles, quod fidei sacramenta percepissent, reddantur. Incredulos admonet, ut pœnitentiam de nece Salvatoris, cæterisque quibus implicabantur sceleribus gerant, antequam eos ultio cœlestis vel invisibiliter vel etiam visibiliter irruens percellat.

*Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes, &c.]* A perfectioribus inchoat verbum, ut per ordinem perveniat ad eos quos imperfectos videbat esse corrigendos, atque ad perfectionis culmen erigendos. Et notandum, quod non ait simpliciter Gaudete, vel Gaudium existimate, sed Omne (inquit) gaudium existimate, cum in tentationes varias incideritis: omni gaudio dignum arbitramini, si vos propter fidem Christi tentationes sustinere contingat. Hæc est gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis patiens injuste, ut Petrus ait. Et coapostolus ejus Paulus: Non sunt condignæ passionis hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Et apostoli omnes ibant gau-

dentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Non ergo contristari debemus si tentati, sed si a tentationibus superati fuerimus.

*Scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur, &c.]* Ideo (inquit) adversis tentamini, ut virtutem patientiæ discatis, et per hanc ostendere possitis ac probare, quod firmam fidem futuræ retributionis in corde gestetis. Neque huic loco contrarium debet putari, sed potius consonum intelligi, quod Paulus apostolus ait: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.* Patientia enim probationem operatur, quia cujus patientia vinci non potest, ille perfectus esse probatur. Quod hic quoque subsequenter edocetur, cum dicitur: *Patientia autem opus perfectum habet.* Et rursum: *Probatio fidei vestræ patientiam operatur.* Quia illa ratio facit fideles per patientiam exerceri, ut per hanc fides eorum quam sit perfecta probetur.

*Si quis autem vestrum indiget sapientia, &c.]* Omnis quidem sapientia salutaris, a Domino postulanda est, quia sicut vir sapiens ait, Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper. Neque aliquis per liberum arbitrium sine adiutorio gratiæ divinæ, quamvis Pelagiani multum contendunt, intelligere ac sapere valet. Sed hic specialiter de illa sapientia dici videtur, qua nos in tentationibus uti necesse est. Si quis (inquit) vestrum non potest intelligere utilitatem tentationum quæ fidelibus probandi causa eveniunt, postulet a Deo tribui sibi sensum, quo dignoscere valeat, quanta pietate pater castigat filios, quos æterna hæreditate dignos efficere curat. Et consulte ait, Qui dat omnibus affluenter, ne quis videlicet suæ conscius fragilitatis accipere se petentem posse diffiderit, sed potius quisque recoleret, quia desiderium pauperum exaudivit Dominus. Et sicut idem alibi dicit: *Benedixit omnes timentes se Dominus, pusillos cum maioribus.* Verum quia multi multa petunt a Domino, qui tamen accipere non me-

rentur, addit, qualiter petere debeant, si impetrare desiderant.

*Postulet autem in fide nihil hæsitans.*] Id est talem se exhibeat bene vivendo, ut dignus sit exaudiri dum postulat: qui enim meminit se Domini non obtemperasse præceptis, merito desperat Dominum suis intendere precibus. Scriptum est enim, Qui obturat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.

*Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, &c.*] Qui mordente se conscientia peccati hæsitat de perceptione præmiorum coelestium, facile ad impulsum tentationum statum fidei deserit, qua in tranquillitate Deo servire videbatur, et ad libitum hostis invisibilis, quasi ad flatum venti per diversos vitiorum raptatur errores.

*Vir duplici animo inconstans est in omnibus viis suis.*] In omnibus viis, in adversis et prosperis dicit. Vir autem duplex est animo, qui et ad precandum Dominum genu flectit, et voces precatorias emittit, et tamen accusante se intus conscientia impetrare posse diffidit. Vir est duplex animo, qui et hic vult gaudere cum seculo, et illic regnare cum Deo. Item vir duplex est animo, qui in bonis quæ facit non retributionem interius, sed favorem exterius quærit. Unde bene per quendam sapientem dicitur: Væ peccatori terram ingredienti duabus viis. Duabus quippe viis peccator terram ingreditur, quando et Dei est quod opere exhibet, et mundi quod per cogitationem quærit. Omnes autem isti inconstantes sunt in omnibus viis suis, quia facillime et adversis seculi deterrentur, et prosperis irretiuntur, ut a veritatis via divertant.

*Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua.*] Ideo, inquit, omne gaudium vos existimare oportet, cum in tentationes varias incideritis, quia omnis qui adversa humiliter pro Domino suffert, sublimia ab illo regni præmia percipiet.

*Dives autem in humilitate sua.*] Subauditur a superiore versu, gloriatur. Quod per irrisionem quæ Græce

ironia vocatur, dictum esse constat. Ita, inquit, gloriam suam qua de divitiis superbit et pauperes despicit, aut etiam opprimit, finiendam esse meminerit, ut humiliatus in æternum pereat cum purpurato illo divite qui Lazarum despexit egentem.

*Quoniam sicut flos fœni transibit.*] Flos fœni et odoratu delectat et visu, sed velocissime gratiam suæ venustatis et suavitatis amittit. Ideoque huic rectissime præsens impiorum felicitas assimilatur, quæ diuturna esse nullatenus valet.

*Exortus est enim sol cum ardore, &c.*] Ardorem solis, sententiam dicit districti iudicis, qua reproborum decor temporalis in fine consumitur. Florent autem et electi, non autem ut fœnum. Justus enim ut palma florebit. Florent injusti temporaliter, qui tanquam fœnum velociter arescent, et quemadmodum olera herbarum cito cadent. Florent justi tanquam arbores, quia flos eorum, id est spes certissima eorum, fructum expectat perennem. Radix quoque, id est caritas eorum, fixa et immobilis permanet. Hinc etenim vir sapiens ait: Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris. Denique Naboth vir justus mori maluit, quam vineam patrum suorum in hortum olerum transferre. Vineam quippe patrum in hortum olerum transmutare, est, fortia virtutum opera, quæ ex patrum doctrina percepimus, fragili vitiorum delectamento immutare. Justi autem animam ponere, quam terrestria pro cœlestibus bona eligere malunt. Unde bene de illis psallitur, Quia erunt tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et cætera. At quid injusti? Et decor, inquit, vultus ejus deperit. Ita et dives in itineribus suis marcescet. Non omnem divitem dicit, sed eum qui confidit in incerto divitiarum. Qui enim fratri humili divitem e contrario opposuit, ostendit se de illo divite loqui, qui humilis non est. Nam et Abraham cum esset dives in mundo, pauperem tamen post mortem suo suscepit in sinu, di-

cætera hujusmodi commiserit, dicat quoniam Deo cogente necesse habuerit hæc patrare, ideoque nullatenus horum effectum declinare potuerit.

*Deus enim intentator malorum est.*] Subauditur tentamentorum.

*Ipse enim neminem tentat.*] Ea videlicet tentatione quæ decipit misericors ut peccent. Duplex est enim genus tentationis : unum quod decipit, aliud quod probat. Secundum hoc quod decipit, Deus neminem tentat : secundum illud quod probat, Deus tentavit Abraham. De quo et propheta postulat : Proba me, Domine, et tenta me.

*Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua, &c.*] Abstractus a recto itinere, et illectus in malum. De hoc versu Hieronymus contra Jovinianum. Sicut in bonis (inquit) operibus perfectior est Deus, non enim volentis, neque currentis, sed Dei miserentis et adjuvantis est, ut pervenire ad calcem valeamus : sic in malis atque peccatis semina nostra sunt incentiva, perfectio autem diaboli. Cum viderit nos super fundamentum Christi ædificasse fœnum, ligna, et stipulam, supponit incendium. Ædificemus ergo aurum, argentum, lapides pretiosos, et tentare non audebit, quamquam et in hoc non sit certa et segura possessio : sedet quippe leo in insidiis in occultis, ut interficiat innocentem. Et vasa figuli probat fornax, homines autem justos tentatio tribulationis.

*Deinde concupiscentia cum conceperit, &c.*] Tribus modis tentatio agitur, suggestione, delectatione, consensu. Suggestione hostis, delectatione autem, vel etiam consensu nostræ fragilitatis. Quod si, hoste suggerente, delectari aut consentire peccato nolumus, tentatio ipsa nobis ad victoriam provenit, qua coronam vitæ mereamur accipere. Si vero et hostis suggestionem paulatim a recta intentione abstrahimur, et in vitio incipimus illicite delectari, delectando quidem offendimus, sed necdum lapsum mortis incurrimus. At si



rem novit spiritualium charismatum. Cui consonat illud Apostoli Pauli: Quid enim habes quod non accepisti?

*Apud quem non est transmutatio, &c.]* Quia in Dei natura mutabilitas non est, neque lumen ejus sicut lumen hujus mundi aliqua vicissitudinis umbra intercidit, liquet utique quia sola nobis dona lucis, et non etiam tenebras immittit errorum.

*Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis.]* Et Dominus in evangelio: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et in Osee Propheta: Diligam eos spontanee. Quod ergo dixerat, Omne datum optimum et omne donum perfectum a Deo descendere, consequenter adstruit addendo, quia non nostris meritis, sed suæ beneficio voluntatis, per aquam regenerationis, de filiis tenebrarum nos in filios lucis mutaverit.

*Ut simus initium aliquod creaturæ ejus.]* Ne in eo quod ait, genuit: hoc nos fieri putaremus quod ipse est, ideo principatum quendam in creatura nobis hac adoptione concessum ostendit. Hos etenim versiculos quidam ita transtulit: Volens genuit nos verbo veritatis, ut simus primitiæ creaturarum ejus. Id est, ut cæteris quas cernimus creaturis simus meliores. Primitias namque frugum vel animantium Domino consecrari lex præcepit, primitias autem auri et argenti ad opus tabernaculi jussit conferri, id est, optima quæque in metallis. Et de antiquo Dei populo dixit Hieremias Propheta: Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum ejus.

*Scitis, fratres mei dilectissimi.]* Notissimum (inquit) vobis est, quia a vobis ipsis habuistis ad vitia labi, a Domino autem vos illustrari, non vestra provisione, sed superna gratia vos præveniente contigit.

*Sit autem omnis homo velox ad audiendum, &c.]* Hinc auditorem moralibus instruit præceptis. Et recte primo admonet aurem quanto citius fieri potest accommodare docenti, sero autem os ad docendum ape-

fuerunt ad iram, et tamen peccantes vel gladio vel verbo peremerunt. Sed et Moyses cum esset vir mitissimus, exivit a Pharaone quem incorrigibilem vidit. Iratus nimis, comminatus est ei pœnam, quam et opera patravit.

*Ira enim viri justitiam Dei non operatur.*] Facilis est sensus, quia qui iracundiæ vitio se incautus subjugat, etsi hominibus justus apparet, in divino tamen examine nondum perfecte justus est. Verum altius potest intelligi, quia de Domino dictum est: Tu autem, Domine virtutum, cum tranquillitate judicas. Qualiscunque judex homo amissa mentis tranquillitate delinquentem judicat; etiamsi juste judicat, justitiam tamen divini examinis, in quam perturbatio cadere nescit, imitari non potest.

*Propter quod abjicientes omnem immunditiam, &c.*] Prius et corpus et mentem a vitiis jubet expurgare, ut digni existere possint, qui verbum salutis percipiant. Qui enim non declinat prius a malo, non potest facere bonum: omnem quippe immunditiam et carnis et animæ nuncupat. Malitia autem proprie ad interioris hominis pravitatem respicit. Suscipite (inquit) insitum verbum, id est, verbum quod vestris cordibus prædicando imponimus, vos discendo suscipite. Vel certe ita sentiendum est; verbum quod vobis in die redemptionis insitum est, quando voluntarie genuit vos Deus, jam nunc perfectius suscipite, etiam operibus implendo, quod jam in ministerio tenetis.

*Quod potest salvare animas vestras.*] Etiamsi in corpore tentationes patiamini, vel a perfidis morte consumamini.

*Estote autem factores verbi, &c.*] Sic et Paulus de legis cultoribus: Non auditores (inquit) legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Et in Apocalypsi Joannes cum dixisset, Beatus qui legit et qui audit verba prophetiæ libri hujus; protinus adjunxit, Et servat ea quæ in illa scripta sunt.

debet, ostendit. In quibus sunt et ea quæ supra observare monuerat, ut tardi simus ad loquendum, et tardi ad iram.

IN CAP. II. *Fratres mei, nolite in personarum acceptione, &c.*] Ostendit quod hi quibus scribebat, fide quidem evangelica imbuti, sed operibus erant vacui. Et quia mandata Domini eleemosynis pauperum docuerat implenda, vidit illos e contra, quod pauperibus erat propter æterna præmia faciendum, divitibus potius propter terrena commoda fecisse, ideoque eos prout erant digni redarguit. Et congrue in hujus exordio sententiæ Dominum nostrum Jesum Christum gloriæ cognominat: ut meminerimus, quia ejus est potius jussis obediendum, qui cum sit splendor gloriæ, sempiterna gloria remunerat quicquid pro ejus amore pauperibus datur, quam quælibet hominum dignitas honoranda, de quibus generaliter dictum est, quia omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus tanquam flos fœni, &c.

*Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens, &c.*] In hujus expositione sententiæ beati Augustini dictis utamur. Si hanc, inquit, distantiam sedendi et standi ad honores ecclesiasticos referamus, non est putandum leve esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. Quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris ecclesiæ, contempto paupere instructiore et sanctiore? Si autem de quotidianis confessibus loquitur, quis non hic peccat? Sed non peccat, nisi cum apud semetipsum intus ita judicat, ut ei tanto melior quanto ditior ille videatur. Hoc enim videtur significasse subdendo,

*Nonne judicatis apud vosmetipsos, &c.?*] Sequitur,

*Audite, fratres mei dilectissimi.*] Diligentius, inquit, animadvertite, quia non qui ditiores existunt ad seculum, ii in divino examine sunt meliores.

*Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, &c.?*] Pau-

derit, qui totam legem servaverit. An forte quia plenitudo legis est caritas, qua Deus proximusque diligitur, in quibus præceptis caritatis tota lex pendet, et prophetæ, merito fit omnium reus, qui contra illam facit in qua pendent omnia? Nemo autem peccat nisi adversus eam faciendo. Quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, et si quid est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis est caritas. Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam in qua pendent omnia. Cur ego non judicantur paria peccata? An forte quia magis facit contra caritatem qui gravius peccat, minus qui levius? Tamen etiamsi in uno offenderit, reus est omnium, quia contra eam facit in qua pendent omnia.

*Sic loquimini, et sic facite, &c.]* Lex libertatis, lex caritatis est, de qua dicitur: Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis. Hoc ergo, inquit, loquendo, hoc faciendo curate, ut proximos diligendo a Deo diligere mereamini, et proximis misericordiam impendendo in divino iudicio misericordiam expectetis. Aliter. Sicut lex servitutis est quæ data est per Moysen, ita lex libertatis gratia est evangelii quæ per Jesum Christum facta est, apostolo attestante qui ait: Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Et iterum: Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo loquimini, inquit, et sic facite sicut per legem libertatis iudicandi: hoc est enim incipientes iudicari: gravius namque iudicabitur qui legem Moysi quam qui legem naturalem contemnit: gravius item qui cognitam evangelii gratiam quam qui Mosaicæ legis edicta despicit. Homini enim cui multum datum est, multum quæritur ab eo. Et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. Unde et Apostolus ait: Si enim qui per angelos dictus est, sermo factus est firmus, et

si habuerit forte in iudicio aliquid quo puniatur, tanquam unda misericordiæ, peccati ignis extinguitur.

*Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, &c.?*] Hinc de misericordiæ operibus latius disputat, ut quos vehementer sententia præcedente terruerat, consoletur: quum admonet, quomodo etiam peccata quotidiana, sine quibus hic non vivitur, quotidianis remediis expientur. Ne homo, qui quum in uno offenderit, fit omnium reus, in multis offendendo, quia in multis offendimus omnes, magnum aggerem reatus sui minutatim collectum, ad tribunal tanti iudicis pervehat, et eam quam non fecit misericordiam non inveniatur, sed potius dimittendo atque dando, mereatur sibi dimitti debita, reddique promissa.

*Si autem frater aut soror nudi sint, &c.]* Manifestum est, quod sicut verba sola pietatis nudum vel esurientem non recreant, si non et cibus præbeatur, ac vestis, ita fides verbo tenus servata non salvat. Mortua est enim in semetipsa, si non operibus caritatis, quibus reviviscat, animetur. Neque huic sententiæ contrarium est quod Dominus ait: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Subintelligendum namque ibi est, quod tantummodo vere credat, qui exercet, operando quod credit. Et quia fides et caritas ab invicem separari nequeunt, Paulo attestante, qui ait, Est fides quæ per dilectionem operatur, apte Joannes Apostolus talem de caritate sententiam, qualem de fide Jacobus, profert dicens, Qui habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clausurit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?

*Tu credis quoniam unus est Deus; benefacis, &c.]* Ne putes quia magnum aliquid facis credendo unum esse Deum: hoc enim et dæmones faciunt, nec solum Deum Patrem, sed et Filium Dei credunt. Unde dicit Lucas: Exhibant autem dæmonia a multis clamantia et dicentia, quia tu es Filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Nec

solum credunt, verum etiam contremiscunt. Unde ad illum legio quæ hominem obsidebat, supplici voce proclamabat: Quid mecum et tibi, Jesu, Fili Dei summi? Adjuro te per Deum, ne me torqueas. Qui ergo Deum esse non credunt, vel creditum non timent, profecto sunt dæmonibus tardiores ac proterviores æstimandi. Sed nec Deum credere et contremiscere magnum est, si non et in eum credatur, hoc est si non ejus in corde amor teneatur. Aliud est enim credere illi, aliud credere illum, aliud credere in illum. Credere illi, est credere vera esse quæ loquitur: credere illum, credere quod ipse sit Deus: credere in illum, est diligere illum. Credere vera esse quæ loquitur, multi et mali possunt: credunt enim esse vera, et nolunt ea facere, quia ad operandum pigri sunt. Credere autem ipsum esse Deum, hoc et dæmones potuerunt: credere vero in Deum, soli novere qui diligunt Deum, qui non solo nomine sunt Christiani, sed et factis et vita. Quia sine dilectione fides inanis est. Cum dilectione, fides Christiani; sine dilectione, fides dæmonis: qui ergo non vult credere Christum, adhuc nec dæmones imitatur. Et si jam credit Christum, sed odit Christum, habet confessionem fidei in timore pænæ, non in amore coronæ: nam et illi puniri timebant. Denique beatus Petrus cum Dominum confitens diceret, Tu es Christus, Filius Dei vivi; eadem pæne verba, quæ et dæmones, proferre videtur ex ore; sed illorum confessio, quia cum odio prolata est, a Christo merito damnata est, illius quia ex interna dilectione processit, æterna beatitudine remunerata est.

*Vis autem scire, o homo inanis, quoniam fides sine operibus otiosa est?* Quoniam Paulus Apostolus prædicans justificari hominem per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis qui sic dictum acceperunt, ut putarent, cum semel in Christum credidissent, etiamsi male operarentur, et facinorose flagitioseque viverent, salvos se esse per fidem: locus iste hujus epistolæ eundem sensum Pauli Apostoli quomodo sit intelligendus

exponit. Ideoque magis Abrahæ exemplo utitur, vacuam esse fidem si non bene operetur, quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulus Apostolus usus est, ut probaret justificari hominem sine operibus posse. Cum enim bona opera commemorat Abrahæ, quæ ejus fidem comitata sunt, satis ostenditur Apostolum Paulum non ita per Abraham docere justificari hominem per fidem sine operibus, ut si quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari, sed ad hoc potius, ut nemo arbitretur meritis priorum bonorum operum se pervenisse ad donum justificationis quæ est in fide. In hoc se gentibus in Christum credentibus Judæi præferre cupiebant, quia dicebant se meritis bonorum operum, quæ in lege sunt, pervenisse ad evangelicam gratiam. Ideoque scandalizabantur multi qui ex eis crediderunt, quod incircumcisis gentibus Christi gratia traderetur. Unde Apostolus Paulus dicit, posse hominem sine operibus, scilicet præcedentibus, justificari per fidem. Nam justificatus per fidem quomodo potest, nisi juste operetur? Cum ergo dicit Jacobus,

*Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, &c ?*] Eleganter exemplum bonæ operationis ab ipso patriarcha monuit esse discendum, provocans videlicet eos qui de Judæis crediderant, ut quasi bonæ soboles primi et maximi sui parentis actus sequerentur. Et quoniam eos ne in tentationibus deficerent, et ut fidem suam per opera probarent, admonebat, eleganter de patriarcha posuit exemplum, per quod eos in utraque virtute posset instituere. Quæ enim tentatio major, exceptis his quæ ad proprii corporis plagas pertinent, accidere potest, quam si quis filium unicum dilectissimumque suum senex cogatur occidere? Quomodo autem tunicas vel escas suas pro divino amore pauperibus dare differret, qui filium quem senex acceperat hæredem, ad jussionem Domini statim morti dare non distulit? Itaque congruit huic beati Jacobi sententiæ quod Paulus ait: Fide obtulit Abraham Isaac filium suum cum tentaretur, et unigenitum offerebat quem

ham tanta et tam ferventi fide credidit Deo, ut promptus esset animo ad agenda omnia quæ Deus juberet, merito fides ejus a Deo, qui cor noverat illius, reputata est ad justitiam. Et ut nos quoque fidem illius qua justificatus est sciremus, tentavit eum Deus jubens offerre filium, et ex operibus fides consummata est, id est quia esset in corde ejus perfecta operum executione probatum est. Hoc quoque tempore si quis nuper ad fidem veniens baptismum acceperit, et proponens se toto corde Dei servire præceptis, mox de hac luce migraverit, justificatus utique per fidem sine operibus migravit, quia tempus operandi unde fidem probaret, ipso in quem credidit Deo disponente, non habuit. At qui perceptis fidei sacramentis longo supervivunt tempore, nec bonis insistere curant operibus, his inculcandum est quod beatus Jacobus, proposito exemplo fidei simul et operum Abrahæ, mox subdidit, dicens,

*Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, &c.]* Quod ait ex operibus, significat ex operibus fidei: quia perfecta opera sine fide nullus habere potest, fidem vero sine operibus multi, si illis operandi tempus non adsit. De qualibus dictum est, Raptus est ne malitia mutaret intellectum illius, aut fictio deciperet animam ejus.

*Similiter et Raab meretriz, &c.]* Ne se causarentur opera tanti patris Abrahæ imitari non valere, præsertim cum nullus eos modo cogeret Deo filios offerre perimendos, sed hoc potius ipse per Scripturas Deus fieri prohibeat, addit et mulieris exemplum, mulieris criminosa, mulieris alienigenæ, quæ tamen per opera misericordiæ, per officium hospitalitatis, etiam cum periculo vitæ suæ Dei famulis exhibitum, justificari a peccatis meruit, Israelitici populi civis ascribi, regalis eorum prosapiæ catalogo annumerari, ipsius Domini ac Salvatoris nostri generationibus quæ a patriarcharum fonte descendunt inseri, ab excidio patriæ pereuntis, cujus perfidiam deseruit, erui. His igitur conversæ ad meliora mulieris exemplis suadet auditores suos patriæ per-



euntis introitum cavere, et a cujus sceleribus credendo recesserant, ab hac etiam fructuosis operibus se meminisse secernere, quatenus sanctorum cœtibus copulari, et ad Redemptoris sui mereantur pertingere consortium. Et illos ergo hortatur suscipere nuntios Jesu, hoc est prædicatores verbi evangelii gratanter audire. Et cum hos a contribulibus suis repulsos, vel certe ad mortem quæsitos esse cognoverint, ut sæpe factum actus eorum edocent, ipsi contra accepto ab eis consilio salutis suæ ad Dominum Jesum eos in pace remittant. Quod honorabilem quondam universæ plebi Judæorum, et nunc magis honorandum omni ecclesiæ Christi, per revelationem reliquiarum protomartyris Stephani effectum, beati Pauli Apostoli magistrum Gamaliele in Hierosolymis fecisse præfatus Actuum Apostolorum liber insinuat: quando disponente senatu Judæorum, apostolos interficere, ipse sapientiore consilio eorum molimina evacuavit, ereptosque de insidiis eorum apostolos ad evangelizandum Jesum remisit incolumes.

IN CAP. III. *Nolite plures magistri fieri, fratres mei.*]

Multum fuisse studii credentibus tempore apostolorum ut verbum latius propagarent, actus eorum edocent, ita ut Apollo vir in Scripturis doctissimus, sciens tantum baptisma Joannis, fiducialiter Christum prædicaret. Qui tamen quia sapiens erat, mox ut doctor affuit, facillime quod minus habuerat adimplevit, atque ad prædicandi officium jam perfectus rediit. Alii majore imperitia descendentes de Judæa Antiochiam, docebant credentes ex gentibus, quia nisi circumciderentur secundum legem Moysi, salvi esse non possent, nec parvum castis prædicatoribus quæstionis laborem contulerunt. Hos ergo et hujusmodi doctores beatus Jacobus ab officio verbi removet, ne impedimentum his qui illud rite implere poterant, facerent.

*Scientes quoniam majus judicium sumitis.*] Sicut enim is qui bene ministraverit, gradum bonum sibi

**a**cquirit, ita qui officium docendi sibi indoctus usurpare **t**entaverit, qui Christum non sincere annuntiat, majus **j**udicium damnationis meretur quam si solus in suo **s**celere periret.

*In multis enim offendimus omnes.*] Non dixit offenditis, cum illos argueret quos et scientia et operatione minus perfectos videbat, talesque a cathedra magisterii deponeret, timens, ne vel per errorem prædicando parvulos læderent, atque ab auditu doctorum præoccupando eorum aures averterent: vel certe ea quæ recte prædicarent, non rectæ actionis sorde fœdarent, ac per hoc viam evangelicæ perfectionis sinistra opinione fuscarent: sed offendimus, inquit, cum sumus Christi: sic loquitur apostolus. Et præmisit in multis, subjunxit omnes: ut tanto cautius se imperfecti quique in agendo vel loquendo circumspicerent; quanto certius cognoscerent, quia nec perfecti quidem boni, et qui Spiritus Sancti gratia duce incedunt, hujus vitæ viam absque offensione peccati alicujus transigere nullatenus possent, juxta quod alibi scriptum est: Cœli non sunt mundi in conspectu ejus. Et sicut Salomon ait: Quia non est homo justus in terra qui faciat bonum, et non peccet.

*Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.*] Quomodo dicit perfectum esse virum qui in verbo non offendit, cum præmiserit, Quia in multis offendimus omnes? An quia et in multis offendere possunt electi, et tamen perseverare perfecti? Imo ita intelligendum est. Namque diversæ offensionum sunt species. Aliiter electi, aliter offendunt reprobi, Salomone teste, qui ait: Septies enim cadit justus, et resurgit: impii autem corruent in malum. Etsi enim justus per fragilitatem carnis vel ignorantiam forte offenderit, justus tamen esse non desistit. Quia ut quotidiana est hujusmodi et inevitabilis offensio, ita est et quotidiana orationum ac bonorum operum medela, quæ offendentem justum, ne in terram proruat, et nuptialem caritatis ac fidei vestem pulvere vitiorum sordidet, ocus erigit. Si quis ergo

in verbo non offendit, hic perfectus est vir, illo videlicet verbo, cujus offensionem humana vitare potest fragilitas, ut est verbum doli, detractiois, maledictionis, superbiæ, jactantiæ, excusationis in peccatis, æmulationis, dissensionis, hæresis, mendacii, perjurii, sed et otiosæ nec non etiam superfluæ locutionis in his quæ necessaria videntur. In quo nimirum verbo quisquis se sine offensione custodit, hic perfectus est vir. Qui enim custodit os suum et linguam suam, custodit ab angustiis animam suam.

*Potest etiam fræno circumducere totum corpus.*] Pendet hic versus a superiori. Si quis, inquit, in verbo non offendit, hic perfectus est vir, et hic potest etiam fræno circumducere totum corpus. Quod est aperte dicere: Si quis lapsus linguæ, qui pæne inevitabilis est, cavet, hic consuetudine fixa ejusdem continentiae etiam cætera corporis membra, quæ facilius castigari possunt, ne a recto itinere divertant, discit observare.

*Si autem equis frena in ora mittimus, &c.*] Subaudis, quanto amplius decet ut nobis ipsis frenum continentiae in ora mittamus ad consentiendum Creatori nostro, quatenus per linguæ custodiam, operum quoque rectitudinem obtinere quæramus? Quod si, ut quidam codices habent, legerimus, Sicut autem equis frena in ora mittimus; nihil quæstionis erit, quia conjungitur ad hoc quod in sequentibus dicitur, Ita et lingua modicum quidem membrum est, et cætera.

*Ecce et naves cum magnæ sint, &c.*] Naves magnæ in mari, mentes sunt hominum in hac vita sive bonorum sive malorum. Venti validi a quibus minantur, ipsi appetitus sunt mentium, quibus naturaliter coguntur aliquid agere, per quod vel ad bonum vel ad malum perveniant finem. Gubernaculum quo hujusmodi naves circumferuntur, ubi impetus dirigentis voluerit, ipsa cordis intentio est, qua electi transgressis hujus seculi fluctibus, felicem patriæ cœlestis portum attingunt; reprobi autem quasi Scylla vel Charybdi necati fluctuosis

vitæ hujus erroribus, quos deserere nesciebant, intereunt. Et quia ex abundantia cordis os loquitur, recte subjungitur :

*Ita et lingua modicum quidem membrum est, &c.]* Magna utique præmia exaltat, si eam impetus animi dirigentis bene gubernaverit: juxta illud Salomonis: Qui intelligit, gubernacula possidebit. Sin autem male, mala e contrario sibi suisque magna perditionis exaltat. Unde et Salomon: Mors, inquit, et vita in manibus linguæ. Vitam ergo exaltat, si bene docet ecclesiam: mortem contra, si prave agit. Namque hoc adversus eos dicit, qui et vita et scientia destituti docere præsumebant, ideoque magis ecclesiam lædebant: quod si legatur, ut in quibusdam codicibus invenitur, Et magna exultat; illa nimirum hic exultatio debet intelligi, de qua in sequentibus, cum perplura linguæ vitia enumerasset, adjunxit: Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis exultatio talis, maligna est. A qua et mater beati Samuelis nos pia exhortatione compescit, dicens: Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. Magna ergo exultat lingua, quæ cæterorum sensus et verba despiciens, singulariter se esse sapientem jactat et facundam.

*Ecce quantus ignis quam magnam sylvam incendit.]* Quantus dicit quam modicus. Denique et codices sic habent, Ecce modicus ignis. Sicut enim a modica scintilla ignis excrescens magnam sæpe sylvam incendit, ita incontinentia linguæ suis nutrita levitatibus magnam operum bonorum materiam, multos vitæ spiritualis fructus, ubi attaminaverit, perdit, sed et innumera plerumque quæ optima videbantur locutionis folia consumit.

*Et lingua ignis est, &c.]* Ignis est lingua, quia virtutum sylvam male loquendo devorat. Unde vir sapiens de insipiente: Et apertio, inquit, oris illius inflammatio est. Cui videlicet ignis perditionis contrarius est, ille ignis salutaris, qui ligna, fœnum, stipulam vitio-

rum consumens, secreta cordis illustrat, quo sancti inflammantur doctores, ut et ipsi ardeant amando, et quasi linguis ignitis accendant alios prædicando. De quibus bene scriptum est, Quia apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu Sancto. Recte autem de lingua indisciplinata dicitur, quod ipsa sit universitas iniquitatis, quia cuncta fere facinora per eam aut concinnantur, ut latrocinia, stupra; aut patrantur, ut perjuria, falsa testimonia; aut defenduntur, ut cum quilibet impurus excusando scelus quod admisit, simulat ostendendo bonum quod non fecit.

*Et inflammat rotam nativitatis nostræ, &c.]* A gehenna dicit, a diabolo et angelis ejus, propter quos gehenna facta est; et qui ubicunque vel in aere volitant, vel in terris aut sub terris vagantur, sive detinentur, suarum secum ferunt semper tormenta flammarum; instar febricitantis, qui etsi in lectis eburneis, etsi in locis ponatur apricis, fervorem tamen vel frigus insiti sibi languoris evitare non potest. Sic ergo dæmones etsi in templis colantur auratis, et sic per aerea discurrant, igne semper ardent gehennali, et ex ipsa sua pœna commoniti, deceptis quoque hominibus fomitem vitiorum, unde et ipsi pereant, invidendo suggerunt. Cui contra sancta Dei civitas nova Hierusalem de cœlo a Deo descendere dicitur, quia nimirum quicquid cœleste in terris agimus, hoc profecto ut ageremus cœlesti munere accepimus. Rotam autem dicit nativitatis nostræ incessabilem vitæ temporalis procursum, quo a die nativitatis usque ad mortem velut semper currente rota curriculi incessanter agimur. Unde bene Salomon cum diceret, Memento Creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat dies afflictionis; paulo post addidit: Et confringatur rota super cisternam, et revertatur pulvis in terram suam unde erat. Inflamat ergo lingua rotam nativitatis nostræ, cum statum omnem nostræ conversationis prava loquendo contami-

nat. Item rotam nativitatis nostræ dicit, quia merito primæ prævaricationis ab interna stabilitate projecti, huc atque illuc mente vaga raptamur, et incertis per cuncta discursibus, ubi periculum, ubi salus, ignoramus. Inflammatur autem hæc rota nostræ nativitatis igne linguæ maculantis, cum vitium nativæ perturbationis ineptis etiam ac noxiis sermonibus accumulatur.

*Omnis enim natura bestiarum, &c.*] Legimus in Plinio immanissimam serpentium aspidem in Ægypto domitam a patrefamilias, et quotidie de caverna sua egressam, a mensa ejus annonam percipere solitam. Legimus item, scribente Marcellino Comite, mansuefactam tigridem ab India Anastasio principi missam. Vult ergo intelligi, quia lingua pravorum bestiis ferocitate, volucris levitate vel exultatione, serpentibus virulentia præcellat. Sunt enim bestiales qui exacuerunt ut gladium linguas suas, sunt volatiles qui posuerunt in cælum os suum, et quorum os locutum est vanitatem; sunt serpentine, de quibus dictum est, Venenum aspidum sub labiis eorum.

*Linguam autem nullus hominum domare potest.*] Duobus modis hæc sententia recte potest intelligi, quia et nullus bonorum doctorum potest domare linguas eorum qui seipsos a stulta verbositate cohibere negligunt; et nullus loquentium est qui non aliquando delinquat in lingua sua. Denique de viro perfecto in articulo maximæ tentationis constituto, veraciter dictum est, In omnibus his non peccavit Job labiis suis. Et tamen ipse, se postmodum auditis Dei sermonibus, de ineptia stulta locutionis reprehendit, dicens: Unum locutus sum, quod utinam non dixissem, et alterum, quibus ultra non addam.

*Inquietum malum, plena veneno mortifero, &c.*] Inquietum addit, ob hoc quod dixerat, eam domari non posse, cum bestię domentur et volucres. Plenam vero dicit veneno mortifero, ut exponat indomabilem cur diceret eam, cum et serpentes constet posse domari.

De cujus atrocitate veneni, plura subsequenter adjungit.

*Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio, &c.*] Sicut dulcis et amara aqua non possunt simul una de vena fontis ebullire, sed etsi misceantur in vase vel cisterna, dulcis quidem mox amarescit ab amara, amara autem ex admistione dulcis in dulcedinem nescit immutari: ita benedictio et maledictio in uno ore nullatenus possunt convenire: sed quicumque sic Deum benedicere orando vel verbum ejus prædicando consuevit, ut etiam maledicere homines non omiserit, constat, quia dulcedinem benedictionis ejus amaritudo maledictionis consumit. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit. Et non est pulchra laudatio in ore peccatoris. Denique si facias fistulam bino ore unde aqua intret, simplici unde exeat, et in hoc amaram aquam, in illo dulcem immittas, absque ulla dubietate ubi ad unum exitus foramen pervenitur, permista utraque et amara apparebit. Quia nimirum multo facilius dulce in amarum ubi commiscetur, quam amarum vertitur in dulce. Quo exemplo colligitur, quia colloquia mala sicut mores bonos, teste apostolo, sic etiam sermones bonos, corrumpunt.

*Numquid potest, fratres mei, ficus olivas facere, &c.?*] In promptu est, quia sicut arbor nequit amisso naturali fructu alterius arboris ex se ferre fructum; ita maledicus etsi quid boni ad tempus loqui videatur, fructum benedictionis habere nullatenus valet. At si quis hæc altius velit discuti, potest in ficu cujus foliis protoparentes nostri post agnitionem prævaricationis sua putrida texerunt, velamentum excusationis intelligi, quo et ipsi tunc increpationem Creatoris a se repellere, et in ipsum Creatorem conabantur refundere, et nunc plerique stultorum cor suum declinavit in verbum malum ad excusandas excusationis in peccatis. Potest in olivis fructus misericordiæ, in vite fervor dilectionis accipi, sicut Psalmista ait: Ego autem sicut oliva fruc-

tifera in domo Domini, speravi in misericordia Dei mei: id est, sicut is qui fructum misericordiæ facit, misericordiam ipse a Domino speravi. Itemque: Et poculum, inquit, tuum inebrians quam præclarum est. Quod de caritate Dei constat dictum, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Non potest ergo ficus olivas facere, quia quicumque se in peccatis excusare potius quam accusare nititur, nequaquam opera pietatis quæ pro peccatis fiunt in proximos perfecto sed magis superbo corde largitur. Neque vitis ficus, quia qui divina dilectione se perfecte inebriat, nullum jam de suis erroribus nisi seipsum accusat.

*Quis sapiens et disciplinatus est inter vos, &c.]* Quia improbis doctoribus silentium imposuerat, eosque magisterii gradum tenere vetuerat, quos nec vitæ perfectionem nec continentiam linguæ habere cernebat; consequenter admonet, ut si quis inter eos sapiens et disciplinatus vel sit vel sibi esse videatur, magis sapienter ipse ac disciplinate vivendo eruditionem suam, quam alios docendo demonstret. Qui enim mansueto corde et ore sereno bona quæ valet operatur, evidens utique dat† hominis sapientis indicium. Principium enim sapientiæ, timor Domini. Qui vero ad prædicandum verbum quam ad faciendum proclivior est, plerumque per amorem jactantiæ, per studium contentionis, per eloquentiæ facilitatem, per invidentiam aliorum docentium, per ignorantiam catholicæ veritatis, stultitiæ reatum incurrit. Cui bene congruit illud Salomonis: Quia ubi sunt verba plurima, ibi frequenter egestas. Unde et hic quoque recte subjungitur,

*Quod si zelum amarum habetis inter vos, &c.]* Zelum amarum dicit, quia est et zelus dulcis, a quo et Simon apostolus merito perfecti cordis nomen accepit. Quem et Helias habuit, cum ait: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel. Et apostolus Paulus: Æmulor enim vos,



inquit, Dei æmulatione. Est et bona contentio, quam Dominus nos habere præcepit, dicens : Contendite intrare per angustam portam. Nolite, inquit, gloriari, et mendaces esse adversus veritatem. Quia veritas ipsa probat non esse gloria dignos eos, qui sapientiæ verba promentes ex ore, zelum amarum et contentionis infructuosæ studium gestant in corde.

*Non est ista sapientia desursum descendens, &c.]* Et Paulus dicit, quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Notandum autem, quod animalis homo sive animalis sapientia, non ab animali sed ab anima derivatur, teste apostolo, Quia factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale. Quod ab anima derivatum Græca testatur auctoritas, in qua videlicet lingua ψυχὴ anima, ψυχικὸν dicitur animale. Porro animalia quamvis Latine ab anima vocabulum accepisse videantur, longe diversam Græce ac dissimilem habent etymologiam. Namque ab eo quod vivant, nomen sortiuntur. Siquidem apud eos ζωὴ vita, ζῶα vocantur animalia. Cum ergo apostolus in epistolis suis sæpissime nominat carnalem hominem, nominat animalem, nominat spiritualem : spiritualem vel ipsum Dominum dicit, qui in carne et anima apparens Spiritu Sancto plenus extitit, vel omnem electum, qui in carne et anima naturaliter consistens, gratiam quoque Spiritus Sancti secundum mensuram donationis Christi, qua illustretur, accepit. Carnalem vero vel animalem appellat hominem, qui nil gratiæ spiritualis habens, ea tantummodo quæ naturaliter carnis sive animæ sensibus insita sunt, cogitare vel facere novit. Merito ergo contentiosa et superba sapientia esse terrena, animalis, et diabolica memoratur : quia dum terrenam gloriam anima quærit, dum expers gratiæ spiritualis, remanens sola ea quæ sibi naturaliter post reatum primæ prævaricationis sunt insita, cogitat,

jure a maligno delusa spiritu, ad agenda se illa quæ sunt vesana et noxia convertit.

*Ubi enim zelus et contentio, &c.*] Omni, inquit, custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit. Qualis enim cordis est radix, talis in conspectu interni arbitrii est omnis fructus actionis. Et qui nequitias corde livoris vel contentionis contegit, hujus est pravum omne opus, quamlibet rectum hominibus esse videatur: videlicet propter inconstantiam mentis huc illucque fluctuantis, quia se ad unam superni intuitus ancoram figere neglexit.

*Quæ autem desursum est sapientia, &c.*] Hæc est mansuetudo sapientiæ, quam superius habendam esse præcepit, zelo utique amaritudinis et contentionis, stultis adversa, qua sanctorum prædicatorum virtus et doctrina vicissim sibi in caritatis atque concordie pace sociantur. Primum, inquit, pudica est, deinde pacifica. Pudica videlicet, quia caste intelligit. Pacifica autem, quia per elationem se minime a proximorum societate disjungit. Modesta vero, suadibilis, bonis consentiens, quia nimirum sapientis est bonorum suasioni assensum præbere, quomodo Petrus redarguenti se paulo concitus annuit, improborum vero doctrinam tota intentione vel docendo vel vivendo repellere.

*Plena misericordia et fructibus bonis.*] Et hæc est bona conversatio, quam supra sapientem et disciplinatum ostendere monuit, misericordem videlicet animo esse, et ejusdem misericordie fructus exterius per pietatis opera monstrare.

*Judicans sine simulatione.*] Hac virtute quantum pudica sapientia proprie utitur, tantum contentiosa prorsus caret et blasphema. Nam qui se doctiorem cæteris perfectioremque videri appetit, multum necesse est laboret, ut et proximum quasi imprudentiorem docte possit lacerare, et se nonnunquam etiam ea a quibus alienus est bona fecisse vel dixisse simulando prætendat.

*Fructus autem justitiæ in pace seminatur facientibus pacem.*] Omne quod in hac vita agimus, semen est futuræ retributionis. Ipsa autem retributio, fructus est operum præsentium, teste apostolo, qui ait: Quæcunque enim seminaverit homo, hæc et metet. Et qui seminat in carne, de carne metet corruptionem. Qui autem seminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam æternam. Et ideo recte dicitur, quia fructus justitiæ in pace seminatur facientibus pacem. Fructus enim justitiæ vita æterna est, quæ operibus justis retribuitur, quia qui inquirunt pacem, sequuntur eam, ipsa pace cui student quasi optima semente terram sui cordis aspergunt, quo per quotidianum bonæ operationis clementum ad fructum valeant vitæ pervenire cælestis. De quo alibi scriptum est: Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent, et cætera usque ad finem Psalmi. Seminant autem et metent etiam reprobi, quia pro meritis in judicio recipient. Non tamen fructum, sed corruptionem metere dignoscuntur, quia bonis non fruuntur æternis, (Fructus quippe a fruendo dicitur,) sed pro corruptione in qua vixerant, pœnas luent sempiternas.

IN CAP. IV. *Unde bella et lites in vobis? Nonne hinc?*] Id est a zelo et contentione, quæ supra vetuerat haberi. Unde et hic latius idem exponendo subjungit, dicens,

*Et concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris, &c.*] Concupiscentiæ autem militant in membris, cum ad ea quæ mens improba prave suggerit, manus, vel lingua, vel cæterorum membrorum consensus intemperanter obedit. De quo et in primis hujus epistolæ partibus ait: Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua, abstractus, et illectus, et cætera. Possunt autem concupiscentiæ et terrestrium bonorum in hoc loco dictæ intelligi, Regni videlicet appetitus, divitiarum, honorum, dignitatum. Propter hæc enim et hu-

jusmodi innumera, lites frequenter inter malos et bella committuntur.

*Litigatis et belligeratis, et non habetis propter quod non postulatis.*] Litigatis, inquit, et belligeratis pro temporali scilicet gloria, neque hanc obtinere valetis, propter hoc nimirum, quia Dominum postulare non curastis, ut ipse vobis salutaria quæque conferret. Si enim illum pia intentione postularetis, et terrena vobis necessaria ad usum temporalem, et ad fruendum perpetuo superna bona tribueret.

*Petit et non accipitis, eo quod male petatis, &c.*] Prædixerat eos non postulare, et nunc dicit eos male petere, quia qui male petit, jam in conspectu interni testis nihil petere videtur. Male autem petit, qui jussa Domini contemnens, a Domino beneficia superna desiderat. Male petit et ille, qui amisso amore supernorum, infima tantum quærit bona percipere, et hæc non ad sustentationem humanæ fragilitatis sed ad redundantiam liberæ voluptatis. Hoc est enim quod ait, ut in concupiscentiis vestris insumatis.

*Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo?*] Adulteros recte nuncupat, quos derelicto amore sapientiæ cœlestis, ad amplexum potius amicitiae mundialis esse deflexos increpat, quos, Conditore contempto, mammonæ magis servire cernebat. Dixerat quidem supra de apertis Dei inimicis: Nonne divites opprimunt vos per potentiam, et ipsi trahunt vos ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen quod invocatum est super vos? Sed ne illos putares solos inimicos esse Dei, qui eum aperte blasphemant, qui fidem ejus persequuntur in sanctis et eos iniquo judicio condemnant, ostendit etiam eos esse Dei inimicos, qui sub fide et confessione nominis Christi, mundi illecebris et amoris deserviunt, qui nomine tenus fideles, rebus terrenis cœlestia proponunt. Quod et sequenti versiculo instantius inculcat, subdens,

*Quicumque ergo voluerit amicus esse seculi hujus, &c.]* Ergo inimici sunt Dei omnes amatores mundi, omnes inquisitores nugarum, omnes qui pertinent ad eos de quibus dicitur, Quoniam ecce inimici tui, Domine, peribunt. Intrent ecclesias, non intrent ecclesias, inimici Dei sunt. Ad tempus possunt florere sicut fœnum, sed ubi ardor judicii apparuerit, peribunt, et decor vultus eorum decidet.

*An putatis quia inaniter Scriptura dicat ?]* Illa videlicet Scriptura, quæ a malorum societate fideles coercens, ita per Moysen loquitur: Non inibis fœdus cum eis, nec cum diis eorum. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum, quod tibi certe erit in scandalum. Et rursum: Non facies opera eorum, sed destrues eos atque confringes statuas eorum.

*Ad invidiam concupiscit Spiritus qui habitat in vobis ?]* Interrogative per increpationem legendum est, quasi diceret, Numquid Spiritus gratiæ quo significati estis in die redemptionis hoc concupiscit, ut invideatis alterutrum? Non utique bonus Spiritus invidiæ vitium in vobis, sed malus operatur. Cui similis est modus locutionis in Psalmo, Frater non redimit, redimet homo? Ita enim intelligitur. Si nos Christus non redemit, qui nobis frater fieri dignatus est per humanitatem, numquid aliquis homo purus nos redimere sufficit? Quidam hanc sententiam ita edisserunt: Ad invidiam concupiscit Spiritus, qui habitat in vobis. Adversus invidiam concupiscit, hoc est invidiæ morbum debellari, atque a vestris mentibus extirpari desiderat. Alii de spiritu hominis dictum intelligunt, ut sit sensus: Nolite concupiscere, nolite mundi hujus amicitias adhærere, quia spiritus mentis vestræ, dum terrena concupiscit, da invidiam utique concupiscit, dum ea quæ ipsi acquirere concupiscitis, alios invidetis habere.

*Majorem autem dat gratiam.]* Majorem gratiam Dominus dat quam amicitia mundi, quia hæc terrena bona

ad tempus, et ea cum dolore amittenda tribuit, ille gaudium vitæ largitur æternum. Qualibus autem hanc gratiam largiatur, subsequenter exponit.

*Propter quod dicit, Deus superbis resistit, &c.]* Fures quidem, perjuros, luxuriosos, et alios peccatores, quasi contemptores præceptorum suorum punit Deus, sed specialiter superbis resistere dicitur, quia nimirum majori pœna plectuntur, qui confidunt in virtute sua, qui divinæ potentiæ subdi pœnitendo negligunt, qui quasi sibi ipsis ad salvandum sufficiant, auxilium supernæ gratiæ quærere detrectant. At contra humilibus dat gratiam, quia qui in suorum plagis vitiorum veri se Medici manibus suppliciter subdunt, merito desideratæ sanitatis dona recipiunt. Notandum autem quod hanc sententiam de superbis et humilibus beatus Jacobus de parabolis Salomonis juxta antiquam translationem, quemadmodum et Petrus, in sua epistola posuit. Pro qua in nostra editione, quæ de Hebraica veritate descendit, ita dicitur: Illusores ipse deludet, et mansuetis dabit gratiam. Deludet autem Dominus illusores, juxta hoc quod Paulus loquitur de eis qui illum in nomine Patris sui venientem recipere recusantes, Antichristum in nomine suo venientem suscepturi sunt. Eo quod dilectionem, inquit, veritatis non receperunt ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. Delusit illusores, cum dicentibus Judæis, Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce et credimus ei; patienter sustinuit, donec mortuus ac sepultus, et eorum insultationes et ipsam mortem cita resurrectione superaret. Dabit autem mansuetis gratiam, quia eis qui se humiliter sequuntur, et perfectionem boni operis, et beatæ perennitatis dona largitur.

*Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis.]* Appropinquate Domino per humilitatem ejus vestigia secundo, et appropinquabit vobis per misericordiam, vos de angustia liberando. Non enim regionibus longe est

Detrahentem adversus proximum suum occulte, hunc persequer. Et in Levitico: Non eris criminator et susurro in populis. Potest et ita intelligi: Qui detrahit fratri legis jussa facienti, detrahit legi, et judicat legem quæ talia jussa dedit. Verbi gratia, lex præcepit, dicens: Ne memor eris injuriæ civium tuorum. Qui ergo detrahit fratri, et qui judicat fratrem quem videt pro Dei amore libenter injurias suscipere, detrahit utique legi, et judicat legem quæ nos injurias oblivisci præcipit.

*Tu autem, quis es, qui judicas proximum tuum?*] Temeritatem arguit ejus qui proximum delectatur judicare, nec suæ statum fragilitatis ac vitæ temporalis incertum perpendere curat. Et quia nonnunquam per immutationem dexteræ excelsi, hi qui judicabant proximum, ejus quem judicabant potestati subduntur, nonnunquam ipso superstite rapiuntur e mundo: arguit subsequenter et eorum temeritatem qui certitudinem vitæ suæ nullam habentes, de multorum temporum lucro animum in futurum distendunt. Nam sequitur,

*Ecce nunc qui dicitis, Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, &c.*] Multifariam in hujusmodi dispositione stultitiam inesse notat, quia videlicet et de lucri augmento consilium agunt, et se multo tempore victuros arbitrantur, et ubi annum faciant suæ esse potestatis autumant, et in his omnibus superni Judicis examen ad mentem revocare contemnunt.

*Quæ enim est vita vestra? Vapor est, &c.*] Non ait, quæ est vita nostra, sed quæ, inquit, vita vestra? Quia justi tunc verius vivere incipiunt, cum ad hujus vitæ finem pervenerint. Inimici autem Domini mox cum honorificati et exaltati fuerint, deficientes ut fumus deficient. Non autem putandum est, hanc eandem sententiam esse quam apud se impii in libro Sapientiæ dixisse perhibentur: Quia ex nihilo nati sumus, et post hæc erimus tanquam non fuerimus. Quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, et sermo scintillæ ad

commovendum cor nostrum. Qua extincta cinis erit corpus, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer. Hæc enim illis ratiocinabatur, qui nullam vitam, nisi istam esse credebant, dicentes cum Epicuro: Post mortem nihil est, et mors ipsa nihil est. Illud autem beatus Jacobus intulit, ut doceat, quia vita pravorum brevis est in præsentī, quam tamen in futuro mors sequetur æterna, juxta illud beati Job: Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.

*Scienti ergo bonum facere et non facienti, &c.]* Per totum hujus epistolæ textum beatus Jacobus ostendit, quod hi, quibus scripsit, scientiam boni faciendi habebant, simul et fidem rectam didicerant, ita ut et aliis se magistros fieri posse præsumerent, nec tamen operum perfectionem, neque mentis humilitatem, neque continentiam adhuc sermonis erant adepti. Unde illos modo inter alia increpationis et exhortationis verba non minimum terret in eo, quod scientem bona facere, et non facientem quæ novit, majus dicit habere peccatum, quam illum qui ignoranter delinquit. Tametsi nec ille prorsus a reatu liber esse possit qui nesciens erravit, cum ipsa boni ignorantia non parvum sit malum. Hinc etenim Dominus ait: Servus qui cognovit voluntatem Domini sui, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis; qui autem non cognovit, et fecit digna, plagis vapulabit paucis.

IN CAP. V. *Agite nunc, divites, plorate, &c.]* Nunc dum tempus est acceptabile, dum dies est salutis, futuras, inquit, pœnarum misericordias flendo et eleemosynas faciendo vitate.

*Aurum et argentum vestrum æruginavit, &c.]* Non solum impios et immisericordes divites visibilis gehennæ ignis in tormentis excruciat, sed et ipsa divitiarum putrefactorum et inanium memoria, quibus facillime possent suas redimere nequitias, non minus et ante judicium animas eorum, et post resurrectionem etiam



carnes exuret, dum sibimetipsis graviter irasci incipiunt, quia sua scelera eleemosynis abluere noluerint. Denique diviti illi purpurato ærugo pecuniarum in testimonium nequitiae, et in augmentum versa erat poenarum, quando per increpationem Abrahæ audivit, Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Possunt etiam nomine carnum ipsæ carnales deliciae intelligi, quas ærugo pecuniarum sicut ignis manducat, dum animam luxuriosam et extrinsecus sæviens flamma cruciat, et non minus interius pungens suæ tenaciæ dolor accusat. Quod in hac quoque vita sæpius contingit, ut nonnulli divitias, quibus male utebantur, amittant, perditisque facultatibus jam sero incipiant quod eas sine fructu habuerint dolere, et tunc se gemant indigentibus sua non dedisse, cum ipsi ingruente indigentia cogantur mendicare.

*Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus.*] Quia neglecta pauperum nuditate vel esurie, thesauros pecuniæ vobis condere gaudebatis, jam vobis ipsis non prævidentes interni Judicis iram cumulastis. Quæ etsi necdum apparuit, in novissimis diebus jam certissima restat, id est, ubi temporalium dierum finis affuerit.

*Ecce merces operariorum qui messuerunt, &c.*] Quanta superbiorum iniquitas, qui cum divitias sufficientes habeant, non solum pauperes passim venientes suscipere, ac reficere spernunt, sed ipsis quoque mercenariis vel famulis suis debitam laboris sui mercedem reddere nolunt. Quod impietatis vitium beatus Job multum se cavere insinuat, cum ait: Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent; si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus affixi; pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.

*Et clamor ipsorum in aures Domini Sabaoth introivit.*] Dominum Sabaoth, id est, Dominum exercituum appellat, ad terrorem eorum qui pauperes putant nullum habere tutorem. Huic autem loco congruit illud Psalmistæ: Tibi enim derelictus est pauper, pupillo tu

eris adjutor. Et quod in libro beati Job scriptum est : Neque enim frustra audiet Deus, et omnipotens singulorum causas intuebitur.

*Epulati estis super terram.*] Neglectis gaudiis cœlestibus ad quæ per afflictiones et jejunia venire poteratis, epulas tantum diligitis carnales, quas tanta in futuro fames sitisque sequetur, ut ne una quidem aquæ gutta tunc possit aliunde acquiri, per quam vobis ardens lingua parumper refrigeretur.

*Et in luxuriis enutristis corda vestra.*] Illi in luxuriis enutriunt corda sua, qui juxta illum Ecclesiastæ sermonem non prohibent cor, quin omni voluptate fruatur, et oblectent se in his quæ paraverint. Et hanc ducunt partem suam, si utantur ipsi laboribus suis, nullam de pauperum nutrimento vel oblectamento curam habentes.

*In die occisionis adduxistis et occidistis justum, &c.*] Justum appellat Dominum Salvatorem, de quo et beatus protomartyr Stephanus eisdem Judæis loquitur : Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui annuntiabant de adventu Justi. Cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis. Apparet ergo quod beatus Jacobus illos divites alloquitur ex eo loco quo ait : Agite nunc, divites, plorate ululantes, qui in necem Domini conjuraverant, et necdum fidem nominis ejus, qua salvarentur, acceperant. De quibus et supra loquitur credentibus : Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos? Et quia duodecim tribubus quæ sunt in dispersione scribit, ita fideles monet opera fidei facere, ut eos etiam qui necdum crediderant, ad fidem Dominicam simul et fidei opera suadeat converti, revocans illis ad memoriam, quia Dei Filium occiderint, et insuper, quasi nihil mali perfecissent, luxuriæ sese et avaritiæ mancparent, nec tantum scelus pœnitentia

et eleemosynis emendare curarent. Quibus proprie convenit quod ait, avaritiam carnes eorum instar ignis manducaturam, et quia thesaurizaverunt sibi iram in novissimis diebus. Hoc enim in eis post occisionem ipsius Jacobi completum esse claruit, cum Hierosolymorum civitas, imo omnis Judææ provincia expugnaretur ac deleteretur a Romanis, in ultionem videlicet Dominici sanguinis, et cæterorum quæ patrarant scelerum.

*Patientes ergo estote, fratres, &c.]* Postquam superbos et incredulos increpaverat, rursus convertitur ad eos qui talium improbitate fuerant oppressi, cohortans eos ad patientiam, et insinuans quia talium pressurarum finis proximus instet, aut ipsis videlicet raptis ad Dominum, fructumque suæ patientiæ recipientibus, aut persecutoribus eorum potestate persequendi privatis.

*Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, &c.]* Si ille pro terræ fructu quem expectat, et temporalem sperat provenire, tam patienter laborat, quanto magis vos pro cœlestis fructu mercedis, quem perpetuo possidere valetis, omnia nunc adversa sustinere debetis? Accipietis etenim vos temporalem fructum, vitam videlicet animæ post mortem. Accipietis et serotinum, carnis incorruptionem in iudicio. Vel certe temporaneum in operibus justitiæ, serotinum in retributione laborum, juxta illud Apostoli: Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.

*Nolite ingemiscere, fratres, in alterutrum, &c.]* Quasi vos majora meritis adversa patiamini, et persecutores vestri cum maxima scelera fecerint, nihil ferre videantur adversi. Ut non judicemini; iudicio videlicet damnationis, eo quod iudicem justum quasi inique iudicantem vituperetis.

*Ecce iudex ante januam assistit.]* Qui et vobis præmia patientiæ, et adversariis vestris pœnam quam merentur restituet. Ante januam autem assistit, quia vel

proximus est ad noscenda omnia quæ geritis, vel **cito** veniet ad retribuendum et vobis et persecutoribus **vestris** quæ singuli meruistis.

*Exemplum accipite, fratres, exitus mali, &c.*] Videte, inquit, quia prophetæ qui tam sancti erant, tam **im-**munes a delictis, ut Dei Spiritus per eos sua mysteria loqueretur hominibus, exitum malum habuerunt mortem patiendo ab infidelibus, ut Zacharias, Urias, et Machabæi martyres; et in Novo Testamento Joannes, Stephanus, Jacobus Zebedæi, et alii quam plurimi. Nec tamen hujusmodi exitu ingemiscere, sed eum potius longanimitè ferre volebant. Alii longos sustinuerunt labores, sed hos patienter et sine murmuratione tulere, ut Noe in ædificatione arcæ per centum annos, Moyses in ereptione et ducatu populi per annos quadraginta, David in exilio sine culpa perpesso, Joseph in servitio fratrum fraude suscepto. Ad utraque autem firmum et immutabile subjunxit exemplum, dicens:

*Sufferentiam Job audistis, &c.*] Laborem, inquit, et patientiam Job lectione cognovistis, et quia duplicia cuncta, quæ hostis fraude perdidit, Domino miserante, recepit. Exitum quoque Domini in cruce quem longanimitè suscepit, adstantes ipsi vidistis, sed et gloriam resurrectionis et ascensionis ejus ad cælos evangelica prædicatione didicistis.

*Quia misericors est Dominus et miserator.*] Ut vel in præsentem suos a tentationibus liberet, et pro constantia fidei etiam coram hominibus viventes glorificet, vel post mortem in occulto coronet, et ne sic quidem ab hominibus memoriam quam meruere laudis auferat.

*Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, &c.*] Quia letiferum linguæ virus ad integrum in suis auditoribus exhaurire desiderat, qui detrahare alterutrum vetuit, qui judicare proximum interdixit, qui in adversitatibus alterutrum ingemiscere prohibuit, quæ sunt aperta peccata, addit et hoc quod quibusdam leve videtur, ut juris quoque jurandi consuetudinem tollat. Nam

hoc quoque illis nequaquam parvipendendum patenter apparet, qui illam Domini sententiam sollicite considerant, qua dicit: Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.

*Ut non sub iudicio decidatis.*] Ideo, inquit, vos a iurationis culpa compesco, ne frequenter vera jurando aliquando etiam in perjurium decidatis, sed eo longius a pejerandi vitio stetis, quo nec verum dejerare nisi proxima necessitate velitis. Sed et ille sub iudicio reatus decedit, qui etsi nunquam pejerat, crebrius tamen quam opus est, verum dejerat. Quia nimirum ipsa superfluae locutionis otiositate delinquit, offenditque Judicem, qui et inutile verbum et juramentum omne vetuit.

*Tristatur aliquis vestrum? &c.*] Qui supra in pressuris ad invicem fratres ingemiscere prohibuit, nunc quid e contrario gerendum sit ipse demonstrat. Si quid, inquit, alicui vestrum tristitiæ deprimentis, vel ab aliis hominibus illata forte injuria ingruerit, vel culpa accidente, vel domestico damno præoccupante, vel alia qualibet ratione vos contristari contigerit, nequaquam illa hora ad invicem murmuraturi, et de Dei iudiciis querelas deposituri conveniatis, sed potius ad ecclesiam concurrentes flexis genibus Dominum orate, ut consolationis suæ gratiam mittat, ne vos tristitia seculi, quæ mortem operatur, absorbeat. Ipsi quoque crebra psalmodiæ dulcedine, nocivam mœstitiæ pestem vestro de corde repellite.

*Infirmatur quis in vobis? &c.*] Sicut dederat contristato, sic dat consilium et infirmanti, qualiter se a murmurationis stultitia tueatur, juxtaque modum vulneris, modum ponit et medelæ, tristato præcipiens ut ipse pro se oret et psallat, infirmanti autem vel corpore vel fide mandans, ut qui majorem sustinuit plagam, plurimum se adjutorio, et hoc seniorum curare meminerit, neque ad juniores minusque doctos causam suæ imbecillitatis referat, ne forte quid per eos allocutionis aut consilii nocentis accipiat.

*Et orent super eum, ungentes eum, &c.]* Hoc et apostolos fecisse, in evangelio legimus, et nunc ecclesiæ consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris, et oratione comitante sanentur. Nec solum presbyteris, sed, ut Innocentius papa scribit, etiam omnibus Christianis uti licet eodem oleo in sua aut suorum necessitate ungendo: quod tamen oleum, non nisi ab episcopis licet confici. Nam quod ait, Oleo in nomine Domini, significat oleum consecratum in nomine Domini. Vel certe quia etiam cum ungunt infirmum, nomen Domini super eum invocare debent.

*Et si in peccatis sit, dimittentur ei.]* Multi propter peccata in anima facta, infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde apostolus Corinthiis, qui corpus Domini percipere indigne soliti erant, ait: Ideo inter vos multi et infirmi et imbecilles sunt, et dormiunt multi. Si ergo infirmi in peccatis sint, et hæc presbyteris ecclesiæ confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atque emendare satagerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis, peccata queunt dimitti. Unde recte subjungitur,

*Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, &c.]* In hac autem sententia, illa debet esse discretio, ut quotidiana levique peccata alterutrum cœqualibus confiteamur, eorumque quotidiana credamus oratione salvari. Porro gravioris lepræ immunditiam juxta legem sacerdotii pandamus, atque ad ejus arbitrium qualiter et quanto tempore jusserit, purificare curemus.

*Multum enim valet deprecatio justi assidua, &c.]* Decenti adstruit exemplo quantum deprecatio justī valet assidua, cum Elias una tantum oratione orando tam longo tempore cœlos continuerit, terris imbres averterit, fructus mortalibus negaverit, et rursus ubi voluit, ubi tempus esse perspexit, ubi longa inediae tabe cor regis superbi et gentis idololatræ ad pœnitentiam vidit inflexum, una solummodo oratione oraverit, et fructus

atque aquas quas negaverat, terris restituerit. Sic enim sequitur,

*Et rursum oravit, et cælum dedit pluviam, &c.*] Semel ergo et prius et postmodum oravit, et hoc unus Elias talia ac tanta impetravit, quantum igitur valet frequens plurimorum oratio justorum? Sed ne trepidaret nostra fragilitas, reputans se tanto prophetæ qui curru igneo rapi meruit ad cælos, similia facere non posse, consulte beatus Jacobus de ejus oratione locuturus ita inchoavit: Elias homo erat similis nobis, passibilis. Homo namque erat tametsi nulli hominum virtute secundus, similis nobis origine carnis, passibilis ut nos et mentis fragilitate et carnis. Nam quia carne fragilis esset, apud Sareptanam viduam victum quærendo monstravit. Quia mente quoque passibilis fuerit, ostendit cum post reditas terris aquas extinctosque prophetas, et sacerdotes idolorum, unius mulierculæ minis exterritus per deserta fugit. Quanti autem sit meriti apud Dominum pro infirmantibus orare, eosque sua peccata confitentes ad amissam revocare sospitatem, subdendo manifestatur:

*Fratres mei, si quis ex vobis erraverit a veritate, &c.*] Quia enim in superioribus hujus epistolæ partibus lingua nostra a maligna vel otiosa locutione restringitur, opportune in fine, quid maxime loqui debeamus ostenditur. Jubemur itaque orare, et psallere Domino, quoties aliquibus pulsamus adversis. Item confiteri alterutrum peccata nostra, et orare pro invicem, ut salvemur, pro sanitate proximorum, non solum temporali sed potius æterna, quantam possumus impendere curam. Si enim magnæ mercedis est a morte eripere carnem quandoque morituram, quanti est meriti a morte animam liberare in cœlesti patria sine fine victuram? Notandum sane quod quidam codices habent, Salvabit animam suam a morte. Et ex ambiguo Græco, ita etiam recte interpretari potest. Et revera qui errantem corrigit, sibimetipsi per hoc vitæ cœlestis gaudia ampliora conquirit. Salvabit,

adessent. Electos ergo advenas dicit, qui de gentilitate ad agnitionem ac susceptionem divinæ legis, ac perceptis sacramentis legalibus, ad acceptionem gratiæ fidei pervenire meruerunt. Unde sanctus presbyter Hieronymus de his loquens ait: Quia Petrus post episcopatum Antiochensis ecclesiæ, et prædicationem dispersionis eorum qui de circumcissione crediderunt in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, et Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonem magum Romam pergit. Sed et nos si veraciter cum propheta, Deo dicere possumus, Quoniam incolæ nos sumus apud te in terra, et peregrini sicut omnes patres nostri: ad nos quoque epistolas beati Petri scriptas credere, et ut nobis missas legere debemus. Denique in ipsis epistolis, quasi alibi patriam habentes, nos admonet, dicens: Carissimi, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos abstinere a carnalibus desideriis. Quod vero adjungitur, dispersionis, significat quia dispersi sint ab Hierosolymis in persecutione quæ facta fuerat sub Stephano, vel certe aliis multifariis persecutionibus sint pro fide vel a Judæis vel a gentibus afflicti, a propriis sæpe sedibus pulsati, ut in Actibus Apostolorum legimus. Sed et Paulus ad Galatas: Tanta, inquit, passi estis sine causa, si tamen sine causa.

*Dispersionis Ponti, Galatiæ, &c.*] Omnes hæ provincię sunt Græcorum in Asia. Sed et alia Bithynia est in Europa, de qua illi qui in Asia sunt Bithyni originem ducere perhibentur. Illa autem quæ in Asia est Bithynia, vocatur et major Phrygia, quæ Hiera flumine est a Galatia determinata.

*Secundum præscientiam Dei Patris, &c.*] Adhærent hi versiculi ad hoc quod prædixerat, Electis advenis. Electi namque erant secundum præscientiam Dei Patris. Unde et apostolus ait: Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. Et alibi: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Electi autem erant ad hoc, ut per donationem Spi-



contaminatam, quia nullus in eam potest immundus intrare. Immarcessibilem, quia nec ipsis beatorum hominum mentibus ex longo usu cœlestis illa conversatio valet aliquando vilesce, quomodo præsentis seculi luxus et deliciæ solent nonnunquam diutina consuetudine et usu in fastidium verti.

*Conservatam in cœlis in vobis.*] Conservatam in vobis dicit, pro eo ut diceret, conservatam vobis, id est ad hoc conservatam nunc, ut vobis tempore præstituto reddatur in cœlis. Vel certe conservatam in cœlis in vobis, quia qui dedit credentibus potestatem filios Dei fieri, ipse dedit ejusdem potestatem hæreditatem in cœlis accipere, perseverando usque in finem ut salvi sint. Et ideo conservatam dicit in illis hæreditatem, quorum meritis juvante Domino perveniendum novit ad illam, quia qui non servaverint disciplinam Patris, hæreditatem ab eo non merentur accipere.

*Qui in virtute Dei custodimini per fidem, &c.*] Et Dominus ait in evangelio, In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et iterum, Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. Paratæ ergo sunt sedes in regno Dei, paratæ mansiones in domo Patris, parata salus in cœlis, tantum faciat se dignum qui accipere desiderat. Sed quia nemo suo tantum conamine dignus fieri, suisque viribus ad æternam potest venire salutem, recte præmittitur, Qui in virtute Dei custodimini per fidem. Neque enim quisquam suæ libertatis potentia custodiri valet in bonis, sed illius per omnia quærendum est auxilium, ut perficiamur, a quo initium bonæ actionis accepimus.

*In quo exultabitis, &c.*] Quod dicit, In quo: significat in eo quod tempore novissimo salus parata revelabitur, ac dignis dabitur. De quo et Dominus ait: Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

*Modicum nunc, si oportet, contristari.*] Oportet, inquit, contristari, quia non nisi per tristitiam seculi

labentis et afflictiones potest ad gaudia æterna perveniri. Modicum autem dicit, quia ubi merces æterna retribuetur, breve videbitur ac leve totum fuisse, quod in seculi tribulationibus grave videbatur et acerbum.

*Ut probatio fidei vestræ multo pretiosior sit auro, &c.]* Et Sapientiæ liber passiones sanctorum auro quod per ignem examinatur comparat, dicens de Domino, Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos. Quia nimirum quos in camino tribulationis fideles probaverit, hos in gaudio retributionis quasi placabilem sibi hostiam assumet. Et bene patientia sanctorum auro assimilatur, quia sicut in metallis pretiosius auro aliquid non est, ita hæc apud Deum omni est laude dignissima. Hinc etenim scriptum est: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Sicut enim aurum in fornace clausum ignibus examinatur, prolatum vero foras cujus sit fulgoris apparebit, ita fidelium constantia inter infidelium quidem pressuras contemptibilis videtur ac stulta: sed ubi tempus retributionis finito certamine tribulationum affuerit, tunc quantæ fuerit gloriæ quantum flammis passionum profecerit, eorum virtus ostenditur. Unde apte subjungitur,

*Invenitur in laudem et gloriam, &c.]* Invenitur autem in laudem probatio fidei, cum laudans eam Judex dicet, Esurivi, et dedistis mihi manducare, &c. Invenitur in gloriam, cum præmittit eandem glorificans, Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Invenitur in honorem, cum, cadentibus impiis in supplicium æternum, justi ibunt in vitam æternam. De quo ipse ait: Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.

*Quem cum non videritis, diligitis, &c.]* Et Paulus ait, Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.

*De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt prophætæ, &c.]* Exquisierunt et scrutati sunt in occulto a

Domino, vel ab angelis, de futura evangelii gratia, quando vel quo ordine salus æterna mundo adveniret, quod in eorum libris invenitur. Unde et unus ex eis pro magno scientiæ salutaris amore, vir desideriorum appellari ab angelo meruit. Prophetabant autem loquendo palam hominibus, et exponendo quæ in occulto internæ contemplationis ipsi cognoverant.

*Scrutantes in quod vel in quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, &c.]* Has glorias significavit evangelista, cum ait: Spiritus enim nondum erat datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus. Duæ autem sunt Domini glorificationes, secundum suscepti hominis formam: una, qua resurrexit a mortuis; et alia, qua ascendit in cælum ante oculos discipulorum suorum. Restat tertia, et ipsa in conspectu hominum, cum venerit in majestate sua et Patris et sanctorum angelorum ut reddat unicuique secundum opera sua.

*Quibus revelatum est quia non sibimetipsis, &c.]* Inter multa arcana quæ revelata sunt prophetis, cum diligenter de futura salute scrutarentur et exquirerent, etiam hoc illis revelatum est, quia non in diebus eorum eadem salus, sed in vestris potius, qui in fine seculorum nascimini, esset adventura temporibus. Hæc ideo dicit, ut admoneat eos curam gerere salutis oblatae, quam tantisper amabant prophetæ et justii priores, desiderantes illo tempore vivere in mundo, quo ablatis e mundo statim liceret cœlestia regna conscendere.

*Per eos qui evangelizaverunt in vos, &c.]* Supra dixerat prophetas Spiritu Christi prænuntiassse passionem ejus et posteriores glorias, et nunc eadem dicit apostolos eis nuntiare Spiritu Sancto misso de cœlo. Unde patet quia idem Spiritus Christi erat in prophetis prius, qui postmodum in apostolis. Ideoque eandem fidem passionis Christi et posteriores glorias, utrique populis prædicabant, illic adhuc venturam, isti jam venisse. Ac per hoc unam esse ecclesiam, cujus pars esse carnalem Domini adventum præcesserit, pars sit altera secuta.

*In quem desiderant angeli prospicere.*] Constat profecto quia tanta ejus qui passus est pro nobis hominis Jesu Christi posterior gloria successit, ut etiam angelicæ in cœlo virtutes, cum sint æterna felicitate perfectæ, non solum immortalem Deitatis magnificentiam, sed et assumptæ humanitatis ejus claritatem semper aspicere gaudebant. Verum diligentius intuendum, quomodo dicat quod in eum desiderent angeli prospicere, cum desiderium dici non soleat ejus rei quam habemus, sed quam volumus habere: nam nemo desiderat quod habet. Quomodo ergo in Christum prospicere desiderant, cujus faciem cernere nunquam cessant, nisi contemplatio divinæ præsentiae ita supernæ patriæ cives beatificat, ut ineffabili nobis ordine et semper ejus visa gloria satientur, et semper ejus dulcedinem quasi novam insatiabiliter esuriant? Nam sicut beatus Papa Gregorius delicias cordis et corporis mirifice distinguens ait, corporales deliciæ cum non habentur, grave in se desiderium accendunt, cum vero habitæ eduntur, comedentem, protinus in fastidium per satietatem vertunt. At contra spirituales deliciæ cum non habentur, in fastidio sunt: cum vero habentur, in desiderio sunt: tantoque a comedente amplius esuriuntur, quanto et ab esuriante amplius comeduntur. In illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat; in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augment enim spirituales deliciæ desiderium in mente dum satiant, quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod amplius ametur. Potest autem quod ait, *In quem desiderant angeli prospicere*, etiam de Spiritu Sancto recte intelligi, de quo promiserat, Qui evangelizaverunt in vos Spiritu Sancto misso de cœlo. Namque hoc beatus Petrus ad gratiam referre divinæ pietatis voluit, quod eum qui tantæ majestatis est et gloriæ, ut semper ejus visio sicut et ipsius Patris et Filii (quia nimirum una eademque est) desideretur ab angelis in cœlis, causa salutis humanæ ad ter-

ras Spiritum miserit, atque illustrandis fidelium mentibus infuderit.

*Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, &c.]* Quia vobis, inquit, hoc promissum est, ut revelationem Jesu Christi videatis post hanc vitam, quam nunc angeli vident, quanto major est gratia vobis promissa, tanto amplius digni esse curate ut eam percipere valeatis. Succingit lumbos mentis, qui hanc et a cogitatione restringit. Et recte dicit, Sperate in eam quæ offertur vobis gratiam in revelatione Jesu Christi, quia qui succinctis lumbis mentis, id est mente et corpore castus Domini adventum expectat, merito quando revelatur, sperat. Nam qui Domino se placere non novit, merito spe bonorum, carnes ne citius adveniat, metuit.

*Quasi filii obedientiæ, &c.]* Recte filios obedientiæ vult illos existere, quos in præfatione in obedientiam et aspersionem sanguinis Jesu Christi dixerat electos.

*Sed secundum eum qui vocavit vos sanctum, &c.]* Huic simile est illud in evangelio: Estote igitur vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.

*Et si Patrem invocatis eum.]* Dicendo in oratione, Pater noster qui es in cœlis.

*Qui sine acceptione personarum judicat, &c.]* Non ut pater carnalis qui filiis peccantibus indulgentius parcere quam famulis consuevit. Pater autem Deus tantæ justitiæ et pietatis est, ut et servos humiles atque obediētes, imo et hostes sibi manum dantes mutet in adoptionem filiorum, et rursum eos qui filiorum nomine videntur honorabiliores, pro culpa inobediētiæ prorsus hæreditatis perpetuæ reddat exsortes.

*In timore incolatus vestri tempore conversamini.]* Ne videlicet per desidiam et negligentiam tanto Patre existatis indigni, et dum tempore præsentis incolatus securi sitis, ad promissam patriæ beatitudinem pervenire non possitis.

*Scientes quod non corruptibilibus, auro vel argento, &c.]* Quanto majus est pretium quo redempti estis a corrup-

ut coronetur. Illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora. Non autem turbet lectorem quod in hac prophetæ sententia, ille claritatem, nostra translatio gloriam posuit, namque ex uno Græco, quod est δόξα, utrumque solet Latine transferri.

IN CAP. II. *Deponentes igitur omnem malitiam et omnem dolum, &c.*] Quia renati estis, inquit, nuper, et filii Dei per baptismum facti, tales modo estote per studium bonæ conversationis, quales recenter editi infantes per naturam innoxiae ætatis, ignari videlicet malitiæ et doli, simulare, invidere, detrahere, aliisque huiusmodi vitiis mancipari omnimodis ignorantes. Qui sicut lac maternum naturaliter desiderant, ut ad salutem crescere, atque ad panem comedendum pervenire valeant, ita et vos simplicia fidei rudimenta, primo de ecclesiæ matris uberibus quærite, hoc est de utriusque Testamenti doctoribus, qui divina eloquia vel scripsere vel etiam viva vobis voce prædicant, ut bene discendo perveniatis ad refectionem panis vivi qui de cælo descendit, hoc est per sacramenta Dominicæ incarnationis, quibus renati estis et quibus nutriti, perveniatis ad contemplationem divinæ majestatis.

*Rationabile et sine dolo lac concupiscite, &c.*] Præcepto concupiscendi lac verbi tangit eos qui ad audiendas lectiones sacras inviti et fastidiosi adveniunt, ignari illius sitis et esurie de qua Dominus ait: Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam. Ideoque tardius ad perfectum salutis crementum pervenientes, quo possint solido verbi cibo refici, id est arcana cognoscere divina, vel majora facere bona.

*Si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus.*] Hoc (inquit) pacto dimissa atque emendata cordis vestri malitia et spurcitia, vitalem Christi alimoniam concupiscite, si divinæ dulcedinis quanta sit multitudo sapitis. Nam qui nihil de superna suavitate animo gustat, non est mirum si hunc terrestribus illecebris sordidare non evi-

tat. Bene autem Psalmista gustare admonet quam dulcis sit Dominus, quia sunt nonnulli qui de Deo sentiunt, non quod dulce interius sapiat, sed quod excussum exterius sonet. Qui etsi secreta quædam intelligendo percipiunt, eorum dulcedinem experiri non possunt. Et si noverunt quomodo sunt, ignorant ut dixi quomodo sapiunt. Et quoniam in ipso Psalmo de quo hunc versiculum assumpsit, præmissum est, Accedite ad eum et illuminamini, recte beatus Petrus subdidit, dicens,

*Ad quem accedentes lapidem vivum, &c.]* Et hoc de lapide testimonium sumit ex Psalmo, ubi scriptum est, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Quod ne quis Judaico sensu putaret de materiali lapide a propheta cantatum, qui in ædificatione terrenæ cujuslibet domus contra hominum dispositionem divino judicio imponeretur, consulte addidit vivum, Ad quem accedentes, inquit, lapidem vivum, ut de Christo dictum significet. Qui recte lapis appellatus est, qui in carne veniens, ad ædificationem sanctæ ecclesiæ, quo hanc confirmaret, sese inserere dignatus est. Vivus autem qui dicere potuit, Ego sum via, veritas, et vita. Qui ab hominibus reprobatus est, cum dicerent, Non habemus regem nisi Cæsarem. A Deo autem electus, cum ait ipse, Ego autem constitutus sum rex ab eo, et cætera. Et honorificatus, quando post mortem crucis Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, et cætera.

*Et ipsi tanquam lapides vivi, &c.]* Superædificari illos dicit, quia sine Domino nostro Jesu Christo, lapide scilicet vivo, nulla spiritualis ædificatio stare potest. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter ipsum, cujus participatione fideles lapides vivi efficiuntur, qui per infidelitatem lapides mortui fuerant, duri scilicet et insensibiles, quibus merito dicitur, Auferam a vobis cor lapideum, et dabo vobis cor carneum. Sed tanquam lapides vivi ad spirituale ædificium aptantur,

qui per discretionem eruditi doctoris amputatis actibus et cogitationibus superfluis, velut ictu quadrantur securis. Et sicut ordines lapidum in pariete portantur alii ab aliis, ita portantur fideles quique a præcedentibus in ecclesia justis, portant et ipsi sequentes justos per doctrinam et tolerantiam usque ad ultimum justum. Qui cum a prioribus portetur, quem portare debeat ipse sequentem non habebit. Qui autem omne ædificium portat, et ipse a nemine portatur, Dominus est Christus, unde et lapis pretiosus a propheta vocatur in fundamento fundatus. Item vivos lapides appellat electos, ut conatum insinuet bonæ intentionis sive actionis eorum, quo præveniente se ac comitante Dei gratia semper exerceri debeant. Mortui namque, id est, materiales lapides, cum præparantur aut ponuntur in ædificio, nil ipsi laborem operantis juvare, nil etiam per se nisi cadere possunt, sed quocunque et ubicunque a structore positi fuerint, ita ibidem insensibiliter perdurant, aut elapsi decidunt. Non autem nos beatus Petrus talium lapidum duritiam atque insensibilitatem vult imitari, sed tanquam lapides vivos fundamento Christi superædificari, ut videlicet juvante nos gratia, sobrie et juste et pie vivendo cooperemur, juxta exemplum ejus qui dicebat, Et gratia ejus in me vacua non fuit, sed plus omnibus illis laboravi. Vivus namque lapis in ædificatione sanctæ ecclesiæ extitit, qui ne gratiam Dei frustra videretur accepisse, sedulus laborare contendit. Et ne aliquid ejusdem pii laboris sibimet tribuisse videretur, vigilanter adjunxit: Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Tanquam ergo lapis vivus ædificatur a Christo in domo ejus, quicunque, donante ac juvante ipso, bonis indefessus insistere curat operibus. At qui per gratiam regenerationis sanctæ ecclesiæ incorporatus nihil amplius pro sua salute operari studuerit, hic quasi lapis mortuus cœlesti prorsus est ædificatione indignus, ideoque abjiciendus divino examine, atque alius qui dignus est loco



palmites non possunt ferre fructum a semetipsis, nisi permanserint in vite; sic nec vos (inquit) nisi in me manseritis.

*Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem, &c.]* Hoc testimonium de Esaia ponit, ad confirmandum hoc quod præmiserat: Ad quem accedentes lapidem vivum, adstruens et affirmans Dominum Salvatorem propter firmitatem suam lapidem a prophetis vocari. Et quod addidit,

*Et omnis qui credit in illum non confundetur.]* Propter hoc ponit quod dixerat, Et vos tanquam lapides vivi superædificamini. Pulchre autem convenit huic prophetiæ et apostoli sermo, quo dicitur accedentes ad lapidem vivum vel credentes in eo, non confundemini: illiusque Psalmi versiculo, in quo cum dictum esset, Accedite ad eum et illuminamini, continuo subjunctum est, Et vultus vestri non erubescunt. Cui simile est quod Joannes ait, Et nunc, filioli, manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in adventu ejus.

*Vobis igitur honor credentibus.]* Ille nimirum honor, ut non confundamini ab eo in adventu ejus: sed sicut ipse ait, Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.

*Non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt ædificantes.]* Ut sicut illum reprobaverunt cum ædificarent actus suos, nolentes eum ponere in fundamento cordis sui, ita et ipsi reprobentur ab eo in adventu ejus, nolente illo tunc eos qui se reprobaverunt in ædificationem accipere domus suæ quæ est in cœlis. Et hæc distinctio honoris credentium, non credentium autem reprobatio hucusque pertingit. Hinc item de credentibus infert,

*Hic factus est in caput anguli.]* Quia videlicet sicut lapis angularis duos parietes conjungit, ita Dominus Judæorum plebem et gentium in una sibi fidei societate copulavit. Ac mox de infidelibus addit,

ecclesiam Domini, quam acquisivit sanguine suo. Populus ergo acquisitionis facti sumus in sanguine nostri Redemptoris, quod erat quondam populus Israel redemptus sanguine agni de Ægypto. Unde et in sequenti quoque versiculo mystice veteris recordatus historiae, et hanc etiam novo Dei populo spiritualiter docet implendam, dicens,

*Ut virtutes annuntietis ejus, &c.*] Sicut enim hi qui de Ægyptia servitute liberati sunt per Moysen, carmen triumphale post transitum maris Rubri et demersum Pharaonis exercitum Domino decantarunt, ita et nos oportet post acceptam in baptismo remissionem peccatorum dignas beneficiis cœlestibus rependere gratias. Namque Ægyptii, qui populum Dei affligebant, qui etiam tenebræ vel tribulationes interpretantur, apte per sequentia nos peccata, sed in baptismo deleta significant. Liberatio quoque filiorum Israel, et ad promissam olim patriam perductio, congruit mysterio nostræ redemptionis, per quam ad lucem supernæ mansionis illustrante nos, ac ducente, Christi gratia tendimus: cujus lucem gratiæ etiam illa nubes et ignis columna monstravit; quæ eos et in toto itinere illo a tenebris defendit noctium, et ad promissas patriæ sedes in enarrabili calle perduxit.

*Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei, &c.*] Indicat aperte per hos versiculos, quia his qui de gentibus ad fidem venerant, hanc scripsit epistolam, qui quondam alienati a conversatione populi Dei, nunc per gratiam fidei populo sunt ejus adunati, et misericordiam quam sperare non noverant adepti. Assumit autem eos de Propheta Osee, qui de vocatione gentium præcìnens, Vocabo, inquit, non plebem meam, plebem meam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit, in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.

*Carissimi, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos,*

&c.] Hucusque beatus Petrus generaliter ecclesiam instituit, explicans vel beneficia quibus nos divina pietas ad salutem vocare, vel dona quibus aliquando Judæos, nunc autem nos honorare dignatus est. Hinc diversas fidelium personas solerter hortatur, ne se tanta Sancti Spiritus gratia carnaliter vivendo reddant indignos. Ne qui regali ac sacerdotali vocabulo sunt insigniti, vitiorum malitia subacti a condonatæ vel promissæ olim sibi nobilitatis gloria degenerent. Itaque primo liberos et servos, deinde mulieres et viros specialiter alloquitur, ac post interlocutionem generalis exhortationis seniores quoque et adolescentes qualiter sese agere debeant, ostendit. Apte autem liberos docet a carnalibus abstinere desideriis, quia solet libertas vitæ remissioris, majora illecebrarum titillantium tolerare pericula, quæ militant adversus animam. Quia dum concupiscentiis blandientibus caro enerviter subjugatur, jam vitiorum exercitus firmiter adversus animam armatur. Quos competenter advenas vocat et peregrinos, ut eo minus terrenis rebus animam supponant, quo se patriam in cœlis habere meminerint. Namque hoc distare in hac vita inter electos et reprobos solet, quod electi peregrini nunc et exules patriam expectant in futuro, tantoque minus in præsentī gaudiis delectantur caducis, quanto futura sine fine gaudia se sperant accipere, et in æternum regnare cum Christo. At vero reprobi hic habent patriam, cujus solum vitæ desideriis norunt inhiare, ideoque post hanc vitam in exilium relegabuntur perpetuum, ubi cunctis carentes voluptatibus sola in tormentis patiantur adversa.

*Ut in eo quod detractant de vobis, &c.]* Plerumque contigit, ut pagani qui fidem Christianorum vituperabant, quia deos suos dereliquissent, postmodum considerantes castam eorum conversationem et invictum in Christo animum cessarent, eis detrahere, magisque Deum glorificare, ac laudare inciperent, qui bonitate ac justitia cultorum suorum bonus esse probaretur et jus-

tus. Glorificent (inquit) Deum in die visitationis : hoc est in tempore retributionis, quanta sit vobis gloria per Deum donanda, jam nunc agnoscant increduli, cum vos instanter inter obstantia pericula illum sequi perpexerint.

*Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum.*] Omni humanæ creaturæ dicit, omni dignitati hominum, omni personæ, omni principatui, cui nos divina dispositio subdi voluerit. Hoc est enim quod ait, Propter Deum : quia non est potestas nisi a Deo. Et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Quam creaturam subsequenter exponit, adjungens,

*Sive regi quasi præcellenti, &c.*] Ideo regi tantum ac ducibus, non autem et dominis dicit, quia in hoc loco illos specialiter, ut præfati sumus, instruit qui sunt domini servorum. Subsequenter vero et servos quomodo dominis famulentur admonet. Docet ergo fideles famulos videlicet æterni Regis, etiam mundi potestatibus subdi, ne vel in hoc fidei et religioni Christianæ possit detrahi, quod per eam humanæ conditionis jura turbentur. Nam et ita potest recte intelligi quod dictum est, Omni humanæ creaturæ, ut significetur et fidelibus et incredulis rerum dominis.

*Ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.*] Non quod omnes quidem reges aut duces vel malefactores punire, vel laudare bonos noverint, sed quæ esse debeat actio boni judicis simpliciter narrat, hoc est ut malefacientes coerceat, bene agentes remuneret. Qui etsi injuste agit si bonos damnat, nihilominus ad laudem eorum pertinent, quæ facit, si patienter ejus improbitatem tolerant, et patienter ejus stultitiæ resistant. Vis (inquit) non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Non dicit ab illa, sed ex illa, quia etsi potestas humana non laudat, imo si etiam persequitur, si occidit gladio ut Paulum, si crucifigit ut Petrum, habebis ex illa laudem, dum ex eo quod illa malefacit in te justum et innoxium, tuæ virtutis patientia

tos recolant, una cum ipsis Patrem invocantes eum qui sine acceptione personarum iudicat.

*Servi, subditi estote in omni timore dominis vestris, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis, &c.*] Dyscolis, indisciplinatis dicit, nomine ducto a Græco eloquio. Quia Græce schola, vocatur locus in quo adulescentes literalibus studiis operam dare, et audiendis magistris vacare solent: unde schola, vacatio interpretatur. Denique in Psalmo ubi canimus, Vacate, et videte quoniam ego sum Deus, pro eo quod nos dicimus vacate, in Græco habetur σχολάζετε. Scholastici Græce sunt eruditi, Dyscoli indocti et agrestes. Sed utrisque vult obedire subditos, explicans apertius quomodo nos supra omni humanæ creaturæ iusserit esse subjectos. Alia translatio, pro dyscolis, difficiles habet. Et sanctus antistes Fulgentius in opusculis suis sic ponit: Servientes cum timore non tantum bonis et modestis, sed etiam difficilioribus.

*Sed si benefacientes, patienter sustinetis, &c.*] Notandum attentius quam summe conditionem servorum glorificet, quos benefacientes et absque culpa vapulantes a dominis crudelibus et improbis, imitatores esse Dominicæ passionis affirmat. Audis autem quia passus est pro nobis, et gaudes quia pro te mortuus est, attende quod sequitur,

*Relinquens vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus.*] Exemplum tribulationum non deliciarum, contumeliarum, flagellorum, dolorum, opprobriorum, spinarum, crucis, vulnerum, mortis. In Psalmo scriptum est: Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Propter quæ verba labiorum Dei, nisi quibus promittit vitam æternam?

*Qui peccata nostra ipse pertulit, &c.*] Cum supra ad servos specialiter fecerit sermonem, nunc generaliter admonet, ut etiam dominis in memoriam revocent quid pro illis Deus et Dominus sustinuerit. Imo totam ecclesiam instruit quid pro ejus liberatione suus auctor

pertulerit. Non enim ait peccata vestra, sed etiam se addito, Qui peccata, inquit, nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.

*Eratis enim sicut oves errantes.*] Quomodo et oves dicit et errantes, cum hi qui in errore vitam ducunt, hædorum potius quam ovium nomine censeantur, nisi quia novit Dominus qui sunt ejus, qui et multos diu male conversantes sustinet, quos tamen in ovium suarum numero salvandos esse prævidet?

*Sed conversi estis nunc ad pastorem et visitatorem animarum vestrarum.*] Tangit evangelicam parabolam, ubi pius pastor relictis nonaginta novem ovibus in deserto, venit visitare unam quæ erraverat. Nam quod ibi dictum est, quia hanc inventam imposuerit in humeros suos gaudens, hoc istic beatus Petrus præmisit, dicens: Quia peccata nostra ipse portavit in corpore suo super lignum. Quia nimirum ita nos redimere voluit, ut lignum in quo peccata nostra tolleret, pendens in humeris haberet. Ad pastorem ergo, inquit, et visitatorem animarum vestrarum. Pastorem videlicet, quia pascua nobis vitæ donat æternæ, pascua in præsentī temporalium præstat gratiarum. Visitatorem vero animarum vestrarum, quia visitavit nos Oriens ex alto, ut illuminaret his qui in tenebris et in umbra mortis sedent. Visitat quotidie ipsam in nobis quam donavit lucem, ne deficiat servando, imo ut crescat juvando. Quidam codices ipsum Græcum habent, Ad pastorem et episcopum animarum vestrarum. Episcopus autem, Latine superintendens dicitur. Quia nimirum oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum, ut ex omnibus tribulationibus eorum liberet eos.

IN CAP. III. *Similiter et mulieres subditæ sint suis viris, &c.*] Notandum quod beatus Petrus ea conditione desiderat mulieres bonas et honestas viris incredulis subdi, ut non solum nihil mali ad imperium eorum faciant, verum etiam in tam casta conversatione per-

sistant insuperabiles, ut ipsis etiam viris exemplo possint esse castitatis et fidei.

*Quarum sit non extrinsecus capillatura, &c.]* Quia, sicut Cyprianus ait, sericum et purpuram indutæ Christum induere non possunt. Auro et margaritis et monilibus adornatæ, ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt. Quod si Petrus mulieres quoque admonet coerendas, et ad ecclesiasticam disciplinam religiosa observatione moderandas, quæ excusare cultus suos soleant per maritos, quanto id magis observare virginem fas est, cui nulla ornatus competat venia, nec derivari in alterum possit mendacium culpæ, sed sola ipsa in crimine remaneat?

*Sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, &c.]* Castitatem prædicat, et ornatum interioris hominis in incorruptione quieti et modesti spiritus, quodammodo dicens, Quoniam exterior vester homo corruptus est, et beatitudinem integritatis, quæ proprie virginum est, habere destitistis, imitamini incorruptionem spiritus per severam abstinentiam, et quod corpore non potestis, mente præstate. Has enim Christus divitias, et vos vestræ conjunctionis quærit ornatus. Mirum et apud Pythagoram naturalis scientiæ lege dictante hanc sententiam inveniri, vera ornamenta matronarum pudicitiam non vestes esse.

*Viri, similiter cohabitantes secundum scientiam, &c.]* Similiter dicit, viros ad imitationem provocans, quia jam supra uxoribus præceperat, dicens, Considerent viri in timore Dei castam vestram conversationem. Secundum scientiam autem, ut noverint quid desideret Deus, et tribuant honorem vasculo muliebri. Si abstineamus nos a coitu, honorem tribuimus. Si non abstineamus, perspicuum est honori contrarium esse concubitum.

*Ut ne impediuntur orationes vestræ.]* Et Paulus ait, Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus ut vacetis orationi. Impediri ergo orationes officio conjugali commemorat, quia quotiescunque uxori de-

bitum reddo, orare non possum. Quod si juxta alium apostoli sermonem sine intermissione orandum est, nunquam ergo mihi conjugio serviendum est, ne ab oratione cui semper insistere jubeor, ulla hora præpediar.

*In fide autem omnes unanimes, compatientes.]* Quia superius diversas personas, conditiones, et sexus congrua sibi discretionem docebat, jam nunc omnes communiter admonet in fidei Dominicæ causa, unum cor et unam habere animam.

*Quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis.]* Dicente videlicet Judice, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum. Potest benedictio hæreditatis et illa intelligi, qua ecclesia in futura vita perpetuo benedicitur. Unde et nunc spe futurorum gratulabunda dicit, Exultabo te, Deus, meus rex, et benedicam nomini tuo in seculum et in seculum seculi. Quod ergo quisque in futuro invenire desiderat, hoc in præsentem meditari et agere satagat, et Conditorem videlicet et proximum sincera voce benedicere, et seipsum etiam divina pariter ac fraterna benedictione dignum reddere.

*Quia oculi Domini super justos, &c.]* Quia beatus Petrus malum nos pro malo reddere vetuerat, imo maledicentibus benedicere jusserat, recte prophetico testimonio astruit superna inspectione et bonos semper videri et malos, quatenus meminerimus et nostram patientiam qua toleramus malos, et nostram benevolentiam qua persequentibus bona optamus, æterno præmio remunerandam, et persecutores nostros, si pœnitere noluerint, digno plectendos esse supplicio: si vero pœniterint, nos quoque pro ipsorum salute, quam deprecabamur, a Domino coronam justæ congratulationis accepturos.

*Et quis est qui vobis noceat, &c. ?]* De his dicit quæ nobis ab adversariis per verba contumeliosa, per damna rerum temporalium, per tormenta corporis accidunt.



Hæc enim et hujusmodi omnia cum fidelibus irrogantur, his duntaxat qui boni æmulatores sunt, et hoc secundum scientiam, nequaquam eis nocere possunt, sed palmam magis patientiæ æquanimiter tolerantibus afferunt, et contra illis qui irrogant pœnam accumulando æternam plurimum nocent. Si quis autem hujusmodi adversis victus deficit, non huic ille qui malum intulit, sed ipse sibi qui hoc patienter ferre recusavit, nocuit. Neque enim domus quam vir sapiens ædificavit, ideo non cecidit quia violentias tempestatum non pertulit, sed quia fundata erat super petram. Nec rursum ea quam stultus stulte fabricavit, ideo cecidit quia pulsata tempestatibus fuit, sed quia super arenam posita erat. Utramque et enim æqualiter adversitas feriens tentavit, sed uni firmitas fundamenti coronam perseverantiæ tribuit, alteram fragilis structuræ stultitia stravit. Non enim perfectum boni æmulatorem casus aliquis vel a diabolo vel ab homine improbo vel generali rerum labentium turbine illatus, lædere potest. Cæterum plurimos constat boni æmulatores læsos esse ab aliis, dum in veritatis quam diligunt scientiam male instituuntur. Quantos enim catholice in Deum credere, et recte in ecclesia vivere cupientes, Arrii vesania, quantos Sabellii, aliorumve hæreticorum nequitia nescientes seduxit? Lege librum Joannis Chrysostomi, quem scripsit de eo, neminem posse lædi ab alio nisi a semetipso.

*Sed et si quid patiamini propter justitiam, beati eritis.]* Non solum (inquit) nihil vobis nocet, qui bonum facientibus mala irrogat, sed et cum vos propter bona quæ execratur hostis insequitur, causam vobis majoris beatitudinis præstat cum patientiæ vestræ vires exercet, juxta illud evangelicum, Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.

*Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris.]* Quid est Dominum sanctificare in cordibus nostris, nisi sanctitatem ejus quam incomprehensibilis

videamus una eademque cæcitatis molestia Tobiam, Saulum, Elymam fuisse percussos. Sed Tobiam ob hoc, ut virtus patientiæ ejus, latius in exemplum cunctis claresceret; Saulum ob hoc, ut de Saulo persecutore in Paulum mutaretur Apostolum; Elymam vero, ut dignas suæ perfidiæ poenas luens, ab eorum quoque qui credituri erant dementatione cessaret. Et mihi si detur optio, malim cum tanto patre sive divinis seu humanis subjacere justis verberibus, quam ob injustitiam verberum vi ad justitiæ studia trahi. Rursumque malim a culpis flagello retrahi, quam pro insanabili pondere peccatorum æternæ ultioni subijci.

*Quia et Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, &c.*] Qui ergo justus patitur, Christum imitatur; qui in flagellis corrigitur, latronem, qui in cruce Christum cognovit, et a cruce paradisum cum Christo intravit: qui nec inter flagella desistit a culpis, sinistrum imitatur latronem, qui propter peccata ascendit in crucem, et post crucem ruit in Tartarum. Ideo autem Christum semel esse mortuum commemorat, ut nobis quoque in memoriam revocet, quia temporaneis nostris passionibus merces redditur æterna.

*Ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, &c.*] De hac mortificatione carnis et vivificatione spiritus, quam habent hi qui pro Domino per patientiam laborant, dicit et Apostolus Paulus: Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Offert ergo nos Deo Patri Christus, cum per mortificationem carnis pro illo immolari gaudemus, id est vitam nostram laudabilem in conspectu Patris ostendit. Vel certe offert nos Deo, cum absolutos carne in æternum nos regnum introducit. Sane hoc quod dicitur, Vivificatos autem spiritu; sanctus Athanasius Alexandriæ pontifex, non ad hominis spiritum, qui mortificata carne melius vivificatur, dicente propheta de Domino, Ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritorum; sed ad gratiam potius refert Spiritus

hac vita in carcere conclusi esse dicuntur. In quo videlicet carcere, interioribus adhuc tenebris, hoc est cæcitate mentis et operibus injustis gravantur, donec carne soluti, in tenebras exteriores et in carcerem projiciantur æternæ damnationis: de quo Dominus in evangelio, Et judex (inquit) tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Quamvis etiam sancti in hac vita se in carcere positos, cum gaudium supernæ patriæ sitiunt, merito proclamant, juxta illud Psalmistæ, Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo. Distat namque multum inter utrumque carcerem: siquidem reprobi in carcere sunt peccatorum et ignorantiae; justi vero in carcere licet tribulationum positi, luce semper justitiæ dilatato in Deum corde perfruuntur: quos designaverunt apostoli Paulus et Silas, cum media nocte in intimo carceris horrore vincti licet et flagellati, hymnum Deo laudis lætissima voce canebant. Quidam hunc locum ita interpretatus est, quod consolationem illam de qua dicit apostolis Dominus, Multi prophetæ et justi cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt: de qua et Psalmista, Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando consolaberis me? sancti quiescentes in inferno desideraverunt, quod hæc descendente Domino in inferna, etiam his qui in carcere erant et increduli quondam fuerant in diebus Noe, consolatio vel exhortatio prædicata fuerit. Et hæc ille dixerit, sed catholica fides habet, quia descendens ad inferna Dominus non incredulos inde, sed fideles solummodo suos educens, ad coelestia secum regna perduxerit, neque exutis corpore animabus, et inferorum carcere scelerum inclusis, sed in hac vita vel per seipsum vel per suorum exempla sive verba fidelium, quotidie vitam vitæ demonstret. De quibus bene dicitur,

*Qui increduli fuerant aliquando, &c.]* Nam et ipsa Dei patientia prædicatio erat ejus, cum Noe centum annis arcæ operibus insistens, quid mundo futurum esset,

quotidiana operis executione monstrabat. Unde Paulus ait: An ignoras quoniam patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? &c. Alia translatio hunc locum ita habet: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos adducat ad Deum, mortificatur corpore, sed vivus factus in spiritu. In quo spiritu et eis qui in carcere erant prædicavit, qui quondam non crediderant in diebus illis, cum expectaret Dei patientiam in diebus Noe, &c.

*In qua pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt, &c.]* Formam baptismi assimilata dicit arcæ et aquis diluvii. Et recte omnino, quia et ipsa fabricatio arcæ de lignis lævigatis constructionem significat ecclesiæ, quæ fit de collectione animarum fidelium per architectos verbi. Et quod pereunte orbe toto, pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam, significat quod ad comparisonem pereuntium gentilium, Judæorum, hæreticorum, et falsorum fidelium, multo brevior est numerus electorum. Unde de angusta porta et arcta via, quæ ducit ad vitam, dicitur: Et pauci sunt, qui inveniunt eam. Et iterum: Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. De quo pusillo grege et hic apte subjungitur,

*Non carnis depositio sordium, &c.]* Ubi enim est conscientia bona, nisi ubi est et fides non ficta? Docet namque Apostolus Paulus, quia finis præcepti est caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. Quod ergo aqua diluvii non salvavit extra arcam positos, sed occidit; sine dubio præfigurabat omnem hæreticum, licet habentem baptismatis sacramentum, non aliis, sed ipsis aquis ad inferna mergendum, quibus arca sublevatur ad cœlum. Ipse quoque octonarius numerus animarum quæ salvæ factæ sunt per aquam, significat quia sancta ecclesia in sacramentum Dominicæ resurrectionis baptismi lavacrum percepit, ut sicut ipse resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos

expurgati a peccatis per aquam regenerationis in novitate vitæ ambulemus. Octava namque die, hoc est post septimam sabbati, Dominus a mortuis resurgens, et exemplum nobis futuræ resurrectionis, et mysterium novæ conversationis, qua in terris positi cœlestem vitam ageremus, ostendit. Quod etiam ipse Petrus exponendo subjungit, dicens,

*Per resurrectionem Jesu Christi, &c.*] Sicut enim ipse resurgens a mortuis ascendit in cœlum, et sedet a dextris Dei, sic etiam et nobis per baptismam viam salutis ac regni cœlestis introitum patere signavit. Bene autem ait, Deglutiens mortem: quod enim deglutimus, agimus ut virtute nostri corporis assumptum numquam pareat. Et deglutivit mortem Dominus, quam resurgens a mortuis ita funditus consumpsit, ut nihil contra se ultra per attactum alicujus corruptionis valeret, ac manente specie veri corporis, abesset prorsus labes omnis priscæ fragilitatis. Quod ipsum et nobis in fine promittitur futurum, dicente Apostolo, cum de nostra resurrectione loqueretur: Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Bene absorpta, quia cum et nos vitæ æternæ participes fuerimus effecti, ita nimirum virtus corporis immortalis omne præteritæ corruptionis vitium tollet, quomodo solet flamma ignis immissam sibi aquæ guttam ardoris sui consumere virtute.

*Profectus (inquit) in cœlum, &c.*] Nulli dubium est, quin Filio Dei semper fuerint angeli et omnes patriæ cœlestis virtutes ac potestates subjectæ, quem cum Patre et Spiritu Sancto unum sine initio Deum laudant, tremunt, adorant. Sed necessario admonendum beatus Petrus æstimavit, quod assumpta humanitas in tantam sit gloriam resurgendo sublimata, ut incomparabili culmine omni angelicæ dignitatis potentiae præferetur. Juxta quod et Psalmista cum diceret de ipso Patri, Minuisti eum paulo minus ab angelis: con-

cunctaque desideria divinæ voluntatis subjugamus imperiis. Denique et Psalmista Dominum precatur dicens : Infige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui. Et Apostolus : Qui ergo Christi sunt (inquit) carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis. Qui ergo timore judiciorum cœlestium carnales in mente concupiscentias extinguit, jam talis crucifixo ac patienti pro Christo similis, quasi mortuus existens peccatis, Dei tantum servitio vivit.

*In quo admirantur, non concurrentibus vobis, &c.]* Quia carnem (inquit) vestram crucifixistis cum vitiis et concupiscentiis, evenit profecto, ut etsi propter suam perfidiam vos blasphement, utpote segregatos ab eorum consortio, in vestra tamen conversatione semper opera justitiæ et pietatis videant, quæ merito admirentur, et pro quibus fidem jure laudent ac venerentur Christianam.

*Qui reddent rationem ei qui paratus est judicare vivos ac mortuos.]* Ideo (inquit) minus curate, minus dolete, si beneficientes blasphemamini a reprobis, quia etsi vos tacueritis, non tamen tacebit, neque compescetur Deus judex utique justus, qui et illis blasphemiæ suæ, et patientiæ vestræ vobis præmia digna restituet.

*Propter hoc enim et mortuis evangelizatum est, &c.]* Tanta Deo cura, tantus amor, tantum est desiderium nos mortificari carne, vivificari autem spiritu, ut his quoque qui majoribus criminibus involuti sunt, et inter mortuos jure nominandi, luxuriis videlicet, desideriis, vinolentiis, comessionibus, potationibus, et illicitis idolorum cultibus, verbum fidei evangelizare præceperit, quatenus et illi judicatis, id est, spretis et abjectis carnalibus desideriis spiritualiter vivant, unaque cum eis quos innocenter viventes evangelii gratia invenit, vitam expectent æternam.

*Omnium autem finis appropinquabit.]* Ne sibi quisque blandiretur de loginquitate futuri judicii, in quo vivos et mortuos dixerat esse judicandos, consulte admonet, quia etsi incertus est extremi discriminis adventus, cer-

tra, terribiliter duricordes vir sapiens arguit, dicens: Homo homini servat iram, et a Deo quærit medelam? Nec dubitandum, quod in eo quoque qui per caritatem quicquid valet erga correptionem proximi, admonendo, increpando, castigando operatur, caritas ipsa cooperiat multitudinem peccatorum: Jacobo attestante, qui ait: Quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum.

*Si quis loquitur quasi sermones Dei.*] Timens videlicet, ne præter voluntatem Dei, vel præter quod in scripturis sanctis evidenter præcipitur, vel dicat aliquid vel imperet, et inveniatur tanquam falsus testis Dei, aut sacrilegus, vel introducens aliquid alienum a doctrina Domini, vel certe subrelinquens et præteriens aliquid eorum quæ Deo placita sunt, cum ipse manifestissime prædicatoribus veritatis de his quos ad vitam imbuerint præcipiat, dicens, Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Et ea enim quæ ipse mandavit, nos alia, et hæc non ex parte, sed omnia suis auditoribus observanda tradere jubet.

*Si quis ministrat, &c.*] Tanto humiliter impendat quisque proximo omne bonum quod potest, quanto certissime novit quod a semetipso non potest habere quod impendat.

*Ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, &c.*] Juxta ipsius Jesu Christi præceptum quo ait, Videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Honorificatur ergo Deus in actibus nostris, cum omne quicquid bene ac secundum voluntatem ejus facimus, non hoc nostris meritis, sed ejus gratiæ tribuimus. E contra autem mala quæ gerimus, nostræ solum malitiæ vel ignorantiae deputamus.

*Carissimi, nolite mirari in fervore, &c.*] Quidam codices habent, Nolite peregrinari in fervore. Utriusque autem verbi sensus in promptu est, quia neque mirari fidelis quisque debet quare in hac vita fervorem patia-

dere Pelagiani quod in uno homine tota est generis humani massa vitiata, et tota damnata. A quo vitio unius hominis et damnatione, sola sanat et liberat gratia Christi. Quare enim justus vix salvabitur? Numquid liberare justum labor est Deo? Absit. Sed ut ostendatur quod merito fuerit damnata natura, non vult facile de tanto malo nec ipse Omnipotens liberare. Propter quod et peccata proclivia sunt, et laboriosa justitia, nisi amantibus. Sed caritas quæ hos amantes facit, ex Deo est. Notandum autem, quod hanc sententiam beatus Petrus de Proverbiis Salomonis juxta veterem duntaxat æditionem assumpsit, pro qua in nostra quæ de Hebraicæ veritatis fonte descendit, scriptum est: Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator? Quod est aperte dicere, Si tanta est vitæ mortalis fragilitas, ut ne justi quidem qui in cælo coronandi sunt, hanc sine tribulatione propter innumeram vitiatæ naturæ labem transeant, quanto magis hi qui cœlestis sunt gratiæ extorres, certum suæ perpetuæ damnationis exitum expectant?

IN CAP. V. *Seniores ergo qui in vobis sunt obsecro, &c.*] Ideo videlicet testis, quod præsens illo patiente astitit, et cuncta ut gerebantur aspexit, Vel certe quia et ipse propter nomen Christi, carcerem, vincula, ac verbera passus est, ut in Apostolorum Actibus legimus.

*Qui et ejus quæ in futuro revelanda est gloriæ communicator.*] Tunc nimirum cum in monte sancto gloriam vultus ejus cœlestem cum Jacobo et Joanne conspexit, sive cum resurrectionis et ascensionis ejus potentiam, cum cæteris qui affuere discipulis, vidit.

*Pascite qui in vobis est gregem Dei.*] Sicut Dominus beato Petro totius gregis ejus, hoc est ecclesiæ curam habere jussit, ita ipse Petrus sequentibus ecclesiæ pastoribus jure mandat, ut eum quisque qui secum est, gregem Dei sollicita gubernatione tutetur.

*Providentes non coacte, sed spontanee, &c.*] Coacte pas-



etiam juniores ad obediendum paternæ eorum provision instrueret. Non autem opus erat eis plura loqui, sed tantum subjectionis dare præceptum. Quia nimirum senioribus præceperat, ut forma facti essent subditis, et sufficebat juniores ad majorum bene agentium exempla respicere, et hæc devote imitari. Sed ne hæc audientes prælati putarent solummodo subditis suis, et non etiam sibi debitæ humilitatis jura esse servanda, continuo generaliter admonendo subjecit,

*Omnes autem invicem humilitatem insinuate.*] Omnes etenim dicit, et seniores et adolescentes, qui invicem jubentur humilitatis insinuare virtutem, et hi videlicet regendo, et illi obsequendo humiliter. Quod apud ipsum Petrum, et in ipso factum legimus, cum intrante eo Cæsarem, Cornelius occurrens pedibus se ejus humiliter stravit, et ille humiliter levavit eum, dicens: Surge, et ego homo sum, sicut et tu. Et quidem Cornelius necdum renatus in Christo, necdum ecclesiæ erat membris incorporatus. Omnes ergo humilitatem habere ad alterutrum vel exemplo docet, vel etiam verbo insinuat, quia nimirum omnibus superbiæ vitium quod angelos de cælo dejecit, noverat esse cavendum, omnes adjuncta Salomonis sententia terret salubriter ac refovet, dicens,

*Quia Deus superbis resistit, &c.*] Et quæ sit eadem gratia quam confert humilibus Deus, consequenter exponit, cum admonendo subjungit,

*Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, &c.*] Hanc ergo gratiam humilibus tribuit, ut quo magis humiliati fuerint propter ipsum, tempore certaminis; eo gloriosius exaltentur ab ipso tempore retributionis. Potest autem humiliatio hoc in loco multifarie accipi, hoc est, et ea qua incipiens quisque viam virtutum pro abluendis quæ commiserat peccatis salubriter atteritur, et illa quæ spontanea mentis devotione, a perfectioribus Deo, vel proximis in pace exhibetur rerum circumstantium, necnon et ea qua incursantibus persecutionum turbinibus

in fide persistere. Potest et ad sequentia recte copulari, ut intelligatur non solum contestari hanc esse veram eorum gratiam quam scribendo prædicat, quia nimirum non est in alio aliquo salus, in quo oporteat nos salvos fieri, sed etiam obsecrare eos, ut hanc esse veram suam gratiam faciant, qua imbuti sunt in Christo. Gratia enim Christi eorum fit gratia, qui hanc mundo corde suscipiunt. Nam qui gratiam Dei spernit, non ipsam gratiam minuit, sed hanc suam non esse, id est, sibi facit non prodesse.

*Salutat vos ecclesia quæ est in Babylone collecta, &c.]* Babylonem typice Romam dicit, videlicet propter confusionem multiplicis idololatriæ. In cujus medio sancta ecclesia jam rudis et perparva fulgebat, juxta exemplum plebis Israeliticæ, quæ quondam parva numero et captivata super flumina Babylonis sedens, absentiam sanctæ terræ deflebat, nec canticum Domini in terra aliena cantare valebat. Et bene beatus Petrus dum suos auditores ad tolerantiam hortatur adversitatum præsentium, dicit et ecclesiam quæ secum est, in Babylone constitutam, id est, in confusione tribulationum. Et tamen collectam eam esse confirmat, ut ostendat sanctam Dei civitatem in hac vita a permixtione et pressura civitatis diaboli, quam Babylonia signat, immunem esse non posse. Marcum autem filium suum evangelistam dicit, qui ejus in baptismo dicitur filius effectus. Unde patet, quod priusquam Marcum Alexandriam de Roma ad evangelizandum mitteret, epistolam hanc scripsit. Tempore autem Claudii Principis et Petrus et Marcus Romam venerunt, et ipse Marcus, descripto Romæ evangelio suo, Alexandriam missus est. Unde colligitur, quia epistolam hanc Petrus dum quæritur ubi vel quando scripserit, locus erat Roma, tempus Claudii Cæsaris.

*Salutate invicem in osculo sancto.]* Osculo sancto, osculo vero, osculo pacifico, osculo columbino, non subdolo, non polluto, quali usus est Joab ad occidendum

Amasam, quali Judas ad tradendum Salvatorem, quali utuntur hi qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum. Illi ergo osculo sancto salutant invicem, qui non diligunt verbo neque lingua, sed opere et veritate.

*Gratia vobis omnibus qui estis in Christo Jesu.*] A gratia cœpit epistolam, in gratia consummavit, mediam gratia respersit, ut errorem Pelagianum omni locutionis suæ parte damnaret. Ecclesiam vero Christi non nisi per gratiam ejus salvari posse doceret. Et consulte cum diceret, Gratia vobis, addidit, Omnibus qui estis in Christo Jesu, ut ea quæ paucis ecclesiis, id est Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, et Bithyniæ scripsit, cunctis per orbem Christi ecclesiis se scribere designet. Sicut et Joannes in Apocalypsi, cum septem Asiæ ecclesias singulatim prout competebat admoneret, adjunxit per singula, ita concludens, Qui habet aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat ecclesiis: aperte insinuans, quia cuncta quæ unicuilibet ecclesiæ scripsit, omnibus qui auditum salubrem haberent, et universis fidelium scriberet ecclesiis.

## IN II. EPISTOLAM PETRI.

IN CAP. I. *Simon Petrus, servus et apostolus Jesu Christi, &c.*] Scriptum est in sequentibus hujus epistolæ, Ecce hanc vobis, carissimi, secundam scribo epistolam. Unde constat, quia hanc eisdem quibus et priorem epistolam miserat, electis proselytis, dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, et Bithyniæ, scripsit epistolam. Quos coæquales sibi cognoscit, non quia circumcisionem ex lege acceperant, quam ipse ut natura Judæus habebat, sed quia eandem quam ipse illustrante Christi gratia acceperat, sortiti sunt fidem. Non enim circumcisio legalis, sed sola est fides evangelica, quæ gentium populos antiquæ Dei plebi consociet. Verum quia fides

eadem sine operibus salvare non potest, recte subditur,

*In justitia Dei nostri et Salvatoris Jesu Christi.*] Illis ergo scribit epistolam, illos salutatur Apostolus Petrus, qui coæqualem sibi sortiti sunt fidem, et hanc per opera justitiæ exercent. Ejus videlicet justitiæ, quam non humana prudentia reperit, nec legalis institutio docet, sed per evangelium loquens Dominus et Salvator noster ostendit, cum ait: Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Et iterum: Audistis quia dictum est antiquis, Non occides. Ego autem dico vobis, &c.

*Gratia vobis et pax adimpleatur, &c.*] In prima epistola scripsit, Gratia vobis et pax multiplicetur. In hac autem, Gratia vobis et pax adimpleatur: quia nimirum illam incipientibus, hanc perfectionibus scripsit epistolam. Multiplicatur enim pax et gratia bene proficientibus in hac vita per fidem, adimplebitur autem pervenientibus in alia vita per speciem. Unde bene cum diceret, Gratia vobis et pax adimpleatur, addidit, In cognitione Domini nostri Jesu Christi. Quia hæc est vita æterna, (inquit,) ut cognoscant te unum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Et iterum: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.

*Quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, &c.*] Pendet hæc sententia a superioribus. Est enim sensus: gratia vobis et pax adimpleatur in eo, ut Dominum nostrum Jesum Christum perfecte cognoscatis. Et hoc quoque per eum cognoscatis, quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ donata sunt per ejus gratiam, quæ ad vitam obtinendam et pietatem conservandam sufficiunt. Unde ait, Quia omnia quæcunque audivi a Patre meo nota feci vobis. Et alibi: Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis. Quod si legatur, ut quidam codices habent, Quæ ad vitam et pietatem donata est, hic erit sensus, ut cognoscatis, quomodo Dominus noster omnia

nobis divinæ virtutis suæ dona juxta modum capacitatis nostræ præstiterit, quæ videlicet virtus ad vitam nobis et pietatem consequendam donata est. Hic etenim modus locutionis Scripturis est usitatissimus; et appellatur a grammaticis eclipsis, id est, defectus necessariæ dictionis, quale est in Psalmo: Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus. Subauditur enim, patet via fugiendi, quoniam Deus ubique judex est.

*Per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria et virtute.]* Et hoc a superioribus pendet, quia per cognitionem Domini et Salvatoris nostri omnia divinitatis ejus mysteria, quibus salvaremur, agnovimus. Qui nos propria gloria et virtute vocavit, quia non angelum ad salvationem nostram, non archangelum misit, non in nobis aliquid meriti boni pro quo salvaremur invenit, quin potius infirmos et inglorios cernens, sua nos virtute recuperavit et gloria. Hinc etenim dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

*Per quam maxima et pretiosa nobis promissa donavit.]* Per quam, per cognitionem ejus dicit, quia quanto quis perfectius Deum cognoscit, tanto altius promissorum ejus magnitudinem sentit.

*Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.]* Mutat repente personam, et qui prius de se suisque dixerat, Pretiosa nobis promissa donavit, conversus extemplo ad eos quibus loquebatur, Ut per hæc, inquit, efficiamini divinæ consortes naturæ. Quod non fortuitu, sed providenter agit. Ideo (inquit) Dominus nobis, qui natura Judæi, qui sub lege sumus nati, qui magisterio ipsius etiam corporaliter imbuti, omnia divinæ virtutis suæ secreta reseravit, ideo nobis suis videlicet discipulis maxima et pretiosa Spiritus sui promissa donavit, ut per hæc etiam vos qui ex gentibus estis, qui eum corporaliter videre nequivistis, divinæ suæ naturæ donaret esse participes, nobis scilicet vos quæ ab ipso audimus docentibus, vos per ejus mysteria consecrantibus.

Unde rectissime quod supra ait, Gratia vobis et pax adimpleatur in agnitione Domini nostri Jesu Christi, quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ quæ ad vitam et pietatem donata sunt, potest ita dictum accipi: gratia vobis et pax in eo adimpleatur, ut sic cognoscatis Dominum nostrum Jesum Christum, etiam vos, sicut nobis per illum omnia divinæ virtutis suæ promissa vel munera, quæ ad vitam et pietatem ducunt, donata sunt. Ut sicut nos promissa ab illo dona vel accepimus, vel accepturos nos esse sine ulla dubietate confidimus, ita etiam vos credentes de donis ejus non existatis dubii.

*Fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem.*] Bene dicit, concupiscentiam mundi habere corruptionem, ideoque fugiendam esse, juxta eum qui dixit, Quasi a facie colubri fuge peccata, quia est et incorruptibilis concupiscentia, de qua canitur: Concupivit et defecit anima mea in atria Domini. De qua etiam in libro Sapientiæ per figuram locutionis quæ Græce κλίμαξ, Latine gradatio vocatur, pulcherrime refertur: Initium (inquit) sapientiæ, verissima est disciplinæ concupiscentia. Cura ergo disciplinæ dilectio est, et dilectio custodia legum illius est. Custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est. Incorruptio autem facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

*Vos autem curam omnem inferentes, ministrare in fide vestra virtutem.*] Virtutem hoc loco non pro fortitudine ac miraculis, sed pro conversatione bona posuit; quæ fidei recte jungenda est, ne sine operibus otiosa sit et mortua: in quo recte omnem curam subinferri præcepit, quia qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera destruentis.

*In virtute autem scientia.*] Juxta illud Esaïæ: Discite bene facere, quærite judicium.

*In scientia autem abstinentiam.*] Ut cum bona facere didicerint, mox a malis abstineant, ne in vacuum sci-

attollit, ideoque repente miser in ruinam perditionis, quam præscire nequibat, incidit. Talis autem est omnis, cui non præsto sunt hæc quæ Petrus loquitur, quia per incrementa virtutum spiritualium ad consortium divinitatis pervenire nos conveniat. At contra Salomon sapientem monens auditorem: Et palpebræ (inquit) tuæ præcedant gressus tuos. Quod est patenter suggerere, ut in cunctis actibus nostris qui nos finis sequatur, sedula intentione prævidere curemus, quid secundum Dei voluntatem, quid aliter agatur solerter exploremus.

*Quapropter, fratres, magis satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.*] Multi sunt vocati, pauci vero electi. Certa est vocatio cunctorum qui ad fidem veniunt: qui vero fidei sacramentis quæ perceperunt bona quoque opera perseveranter adjungunt, isti suam vocationem et electionem certam intuentibus faciunt. Sicut e contra, qui post vocationem ad crimina revertuntur, cum in his ex hac vita migraverint, certum jam omnibus, quia reprobi sunt, reddunt.

*Hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.*] De majoribus peccatis dicit, quæ quicumque egerit, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei, et a quibus omnis qui supradictis virtutibus se manciparit, immunis Domino permanet. Alioquin sunt peccata minora, de quibus scriptum est: Quia non est homo justus in terra, qui faciat bonum; et non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

*Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum, &c.*] Huic loco convenit illud Ezechielis prophetæ, ubi de ædificio in monte constituto loquens ait: Et in octo gradibus ascensus ejus. Et hic enim beatus Petrus octo virtutum gradus enumerat, quibus fugientes mundialis concupiscentiæ corruptionem ad habitationem regni cœlestis ascendere debemus, fidem scilicet, virtutem, scientiam, abstinentiam, pa-

Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.

*Non enim indoctas fabulas secuti, &c.]* Hic paganos simul et hæreticos tangit, quorum primi quicquid eos delectabat, deos appellare non timuerunt; secundi, acceptis Dei veri mysteriis, de cætero non divinis Scripturis attendere, sed ad suum potius sensum erroneum has male interpretando transferre studuerunt.

*Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, &c.]* Quidam hanc epistolam negant a beato Petro apostolo esse conscriptam; qui si hunc versiculum solertius attenderent, et hoc quod sequitur, Cum essemus cum illo in monte sancto, nequaquam de epistolæ hujus auctore dubitarent. Constat enim juxta fidem evangeliorum, quia præfatam vocem sursum Domino in monte clarificato idem Petrus cum Jacobo et Joanne coapostolis suis audivit,

*Et habemus firmiorem propheticum sermonem.]* Illum videlicet, quo ex persona Mediatoris Dei et hominum dicitur: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Si enim quispiam (inquit) nostro testimonio discredendum putaverit, quod in secreto gloriam Redemptoris nostri conspeximus divinam, quod vocem Patris ad eum factam audierimus, certe sermoni prophetico nemo contradicere, nullus de hoc ambigere audebit, quem divinis Scripturis jam olim insertum omnes verum esse testantur.

*Cui bene facitis, attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, &c.]* Ordo sensus est: Cui attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, bene facitis. In hujus etenim seculi nocte tenebrosis tentationibus plena, ubi difficile quisquam invenitur qui non offendat, quid essemus si lucernam prophetici sermonis non haberemus? Sed numquid lucerna semper erit necessaria? Non utique. Donec (inquit) dies luceat. Mane enim adstabo et contemplanor. Ad lucernam interim nocturnam pertinet quod filii Dei sumus, et nondum



beati Petri verba interpretatus est, dicens, quod sicut fistula flatum oris humani, ut resonet, accipit: nec sonum tamen ipsa quem ministrat, quia insensibilis naturæ est, intelligere valet: ita prophetæ Dei Spiritu inspirati, ea quæ idem Spiritus vellet ore proferrent, nec tamen ea quæ dicerent ipsi mente tenerent, juxta illud Maronis, Dat sine mente sonum: quod impudentissimi erroris esse palam claret. Quomodo enim audientibus tam sana vivendi consilia darent, si insanis similes ipsi quæ loquerentur nescirent? Quare videntes appellantur prophetæ? Qua ratione scriptum est, Verbum quod vidit Esaias, aut aliquis aliquis propheta; nisi quia in occulto visionum cœlestium lucidissimo mentis intuitu cognoscebant arcana, quæ foras suis auditoribus palam verbis quibuscunque vellent efferrent?

IN CAP. II. *Fuerunt vero et pseudoprophetæ in populo, &c.*] Quæ secta Latine, Græce dicitur hæresis, cum quis stulta obstinatione errorum quem semel cœpit, semper sectari nullatenus cessat. Quod hæreticorum proprium esse quis nesciat?

*Et eum qui emit eos Dominum negant, &c.*] De hoc emptore et Paulus ait, Empti enim estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro. Merito autem sibi celerem perditionem superducunt, qui Redemptorem suum negantes, hunc recte confitendo glorificare, et bene faciendo suo in corpore ferre detrectant: quod omnes faciunt hæretici: nam et Arrius, qui Redemptorem nostrum in divinitate Patre minorem dicit: et Photinus, qui dicit, Christus homo est, Deus non est: et Manichæus, qui dicit, Christus Deus tantum est; homo verus non est: et Ebion, qui dicit, Christus ante Mariam non erat, ex ipsa originem sumpsit: et Apollinaris, qui dicit, Christus tantum Deus et caro est, animam rationalem nunquam suscepit: et Pelagius, qui dicit, Christus Redemptor parvulorum in baptismo non est, quia sine iniquitatibus concepti, et sine delictis a

&c.] Hunc versiculum alia translatio sic habet, Sed carceribus caliginis inferi retrudens, tradidit in iudicio puniendos reservari. Ostendit ergo adhuc angelis apostatis ultimi iudicii pœnam deberi, de qua Dominus dicit, Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus: quamvis jam pœnaliter hunc infernum, hoc est inferiorem caliginosum aerem, tanquam carcerem acceperint. Quantum enim ad sublimitatem cœli, jam hujus aeris spatium dici infernus potest, sic et quantum ad ejusdem aeris altitudinem, terra quæ inferius jacet, infernus intelligi potest et profundus. Rudentes autem inferni appellat ipsam superbiæ jactantiam; qua angeli ejus spiritus contra Conditozem intumuit. Rudentes quippe dicuntur funes, quibus nautæ vela suspendunt, ut flante aura portus tranquillitatem relinquunt, seseque ambiguis semper ponti fluctibus credant. Quibus convenienter rudentibus immundorum spirituum conamina comparantur, qui mox ut flatu superbiæ impulsī, se adversus Conditozem erexerunt, ipsis elationis suæ conatibus in abyssi profunda sunt rapti. Quidam codices habent, Sed rugientibus inferni detractos in tartarum tradidit: quod vocem vel supernæ elationis, vel ejulatus in pœnis significat. Rugiunt namque fere, cum vel famem vel quid aliud patiuntur, propter nimietatem elationis ferre non valentes, si quid eis adversitatis occurrerit.

*Et originali mundo non pepercit.*] Idem ipse mundus est, in quo nunc humanum genus habitat, quem inhabitaverunt hi qui ante diluvium fuerunt. Sed tamen recte originalis mundus ille, quasi alius dicitur: quia sicut in consequentibus hujus epistolæ scriptum continetur, ille tunc mundus aqua inundatus periit, et cœlis videlicet qui erant prius, id est, cunctis aeris hujus turbulenti spatiis aquarum accrescentium altitudine consumptis, terra quoque in alteram faciem excedentibus aquis immutata. Nam etsi montes aliqui atque convalles ab initio facti creduntur, non tamen

dicitur: Hæc justum a pereuntibus impiis liberavit fugientem descendente igne in Pentapolim. Cujus in testimonium nequitiae fumigabunda constat deserta terra, et in certo tempore fructus habentes arbores. Subauditur, Et ipsæ fumigabundæ constant desertæ. Et hoc est quod hic quoque subjungitur,

*Exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens.*] Nam et ignis qui Sodomitæ semel puniit, ostendit patenter quod impii sint sine fine passuri. Et quod terra eorum fumigabunda constat, quod fructus ejus pulcherrimi cinerem habent intus et fœtorem, aperte omnibus seculis innuit, quia delectatio carnalis, etsi stultorum mentibus ad præsens arrideat, nihil tamen in invisibilibus nisi incendium sibi reservat, nisi ut fumus tormentorum ejus in secula seculorum ascendat.

*Et justum Loth oppressum, &c.*] Cruciabant quidem sanctum virum iniqua proximorum facta pariter et verba, quæ quotidie cernens nullatenus corrigere valebat, sed tamen ipse tam circumspecte se gerebat, ut nec visis eorum flagitiis, nec auditis in aliquo castæ suæ mentis fuscaret intuitum, sed indefessa intentione cœptis suæ justitiæ insistebat actibus. Vel certe aspectu et auditu justus erat, quia nihil in eo præsentis nisi justitiæ opera cernebant et audiebant eloquia, nihil fama de illo per absentes, nisi quod ad justitiam pertineret vulgabat: ad exemplum beati Job, qui ait, Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi. Et notandum quod beatus Petrus in hoc loco Dominici magisterii sequitur exemplum. Et ipse enim Dominus in evangelio de die judicii loquens, subitaneum vel diluvii vel ignis Sodomitici adventum ad memoriam deducit, ubi justî liberati, reprobi autem sint inopinatæ perditionis laqueo comprehensi. Sed et alio loco cum discipulorum animos a fastu elationis compescere curaret, angelici casus illis proponit exemplum, Videbam, inquit, Satanam quasi fulgur de cœlo cadentem.

tam sanamque Catholicæ ecclesiæ doctrinam blasphemantes ac vitam, sempiternæ sibi perditionis laqueos impia temeritate nectunt. Quales extitisse hæreticos ipsis apostolorum temporibus, Simonianos, Menandrianos, Basilidianos, Nicolaitas, Ebionitas, Marcionistas, et Cerdonianos, pluresque alios historia ecclesiastica refert. De quibus recte cum dixisset, Blasphemantes in corruptione sua peribunt, adjunxit :

*Percipientes mercedem injustitiæ.] Mercedem namque injustitiæ pœnam dicit, quam opera injustitiæ merentur; maxime in eis, qui cum ipsi corruptioni carnis serviant, nihilominus conversationem eorum qui caste vivunt blasphemant, cum ipsi vesanis teneantur erroribus, eis qui sanum sapiunt, detrudere non cessant.*

*Voluptatem existimantes diei delicias coinquinationis et maculæ.] Voluptas et in bono accipitur et in malo. In bono quidem, sicut paradisus voluptatis dicitur, et sicut in Psalmo canitur, Et torrente voluptatis tuæ potabis eos. In malo autem, ut Salomon ait: Adolescentia enim et voluptas vana sunt. Sed et indifferenter accipitur, juxta hoc quod Sara dicebat: Postquam senui et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Voluptas ergo bona, recte diei vocatur, qua sancti quique delectantur in Domino. Voluptas autem mala noctis est, cum reprobi ad perficienda opera tenebrarum perverse delectantur. Bene ergo dicit de injustis, quod voluptatem existiment diei, delicias coinquinationis et maculæ, quia multi in tantum socordes, perversi et invecundi existunt, ut cum deliciis impurissimis vacent et execrandissimis, has tamen ipsi optimas et quasi lucifluas judicent. Quidam primum hujus versiculi verbum præcedenti versui jungunt, ita legentes, Percipientes mercedem injustitiæ voluptatem, et exponunt juxta illud Apostoli Pauli: Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Et paulo post, Turpitudinem operantes, mercedem quam oportuit*

convenit. Qui enim agnitam veritatis viam sponte ipsi deserunt, quid nisi vanus sunt populus? quid nisi in præcipitium suos mittunt auditores, quibus non salutaria quæ corrigant, sed quæ illos delectent, erronea prædicant? De quibus bene subditur,

*Hî sunt fontes sine aqua, &c.*] Hos versiculos sanctus Hieronymus in libro contra Jovinianum ponens ita explanat: Nonne tibi videtur pinxisse apostolus novam imperitiæ factionem? aperiunt enim quasi fontes scientiam, quia quem non habent doctrinarum promittunt imbrem, velut nubes prophetiæ ad quas perveniat veritas Dei, et turbinibus exagitantur dæmonum atque vitiorum. Loquuntur grandia, et totus eorum sermo superbia est. Immundus est autem omnis qui exaltat cor suum, ut qui paululum refugerint a peccatis, ad suum revertantur errorem, et studeant luxuriæ ciborum carnisque deliciis. Quis enim non libenter audiat, Manducemus et bibamus, et in æternum regnabimus? Sapientes et prudentes, pravos vocant eos qui dulces sunt in sermone.

*Contigit enim eis illud veri proverbii, Canis reversus ad vomitum suum, &c.*] Verum hoc esse proverbium dicit, quia de Proverbiis Salomonis testimonium assumit, quod ibi cum expositione positum est: Sicut canis, inquit, qui revertitur ad vomitum suum, ita stultus qui iterat stultitiam suam. Et addidit de suo, Et sus lota in volutabro luti. Canis ergo cum vomit, profecto cibum qui pectus deprimebat projicit. Sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, eo rursus oneratur. Et qui admissa plangunt, profecto nequitiam, de qua male satiati fuerant, et quæ mentis intima deprimebat, confitendo projiciunt: quam dum post confessionem repetunt, resumunt. Sus vero in volutabro luti dum lavatur, sordidior redditur. Et qui admissum plangit, nec tamen deserit, pœnæ graviori se subjicit, quia et ipsam quam flendo impetrare potuit, veniam

editio habet, Cœli erant olim de aqua et per aquam constituti. Significat autem aerem istum humidum et turbidum. Hunc etenim Scriptura cœlum, et aliquando cœlos appellare consuevit. Unde scriptum est, Milvus in cœlo cognovit tempus suum.

*Per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit.]* Per quæ ille tunc, per cœlos et terram dicit, quæ prius nominaverat. Per hæc enim perdita, mundus qui in his constiterat periit. Nam superiores mundi partes diluvium minime tangebat. Periit ergo terra, quia submersa et cooperta aquis non solum tanto tempore insitum sibi fructificandi statum perdidit, sed etiam, sicut supra docuimus, dissimilem plerisque in locis ab ea quam primo acceperat faciem recepit. Perierunt et cœli secundum quantitatem et spatia aeris hujus. Excrevit enim aqua, ut sanctus Augustinus ait, et totam istam capacitatem ubi aves volitant occupavit. Ac sic utique cœli perierunt propinqui terris, secundum quod dicuntur aves cœli. Sunt autem (inquit) et cœli cœlorum superiores in firmamento, sed utrum et ipsi perituri sint igni, an hi soli qui etiam diluvio perierunt, disceptatio est aliquando scrupulosior inter doctos.

*Cœli autem qui nunc sunt et terra, &c.]* Patet ergo sententia beati Petri, quia illam terram et illos cœlos qui diluvio perierunt, et post diluvium repositi sunt, igni ultimo perdendos asseverat.

*Unum vero hoc non lateat vos, carissimi, quia unus dies apud Dominum, &c.]* Quidam hanc sententiam ita intelligendam putant, quasi dies iudicii tantam habeat longitudinem, quantam mille annorum spatium, non considerantes quia non ait simpliciter, erit unus dies sicut mille anni, sed, Unus, inquit, dies apud Dominum sicut mille anni. Quia nimirum in cognitione divinæ virtutis, et præterita, et futura, et præsentia æqualiter constant. Et quæ longa nobis et quæ brevia videntur temporum curricula, æqualis utique sunt spatii apud Conditorem temporum: juxta illud Psalmistæ, Quoniam mille anni

resurrectionis ejus adventare sitiebant, audierunt, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleretur conservorum et fratrum eorum numerus. Qui autem præfatam beati Petri sententiam ita intelligunt, quasi diceret diem judicii tantæ longitudinis futuram, quantæ mille sunt anni; hoc ad causam referunt, quod necesse sit eos qui cum peccatis aliquibus de corpore exeunt, et tamen ad electorum sortem prædestinati sunt, tanto tempore per ignem purgari, et sic demum remissis omnibus peccatis ad vitam venire. Sed hi non vident, quantæ sit impudentiæ credere, quod tantus perfectorum et justorum cœtus receptis in ictu oculi corporibus beatis et immortalibus, per mille annorum spatia debeat in aere vel in terra finem expectare judicii, et tunc demum præparatis ad integrum sociis diu exoptatam audire sententiam, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum.

*Adveniet autem dies Domini ut fur, &c.]* Illos proculdubio cœlos dicit qui in diluvio transierunt, hoc est aerem hunc terræ proximum, qui igni perdendus est, tantum (ut recte creditur) spatii tenentem, quantum aqua diluvii tenebat. Alioquin si quis cœlos superiores, ubi sol et luna et astra sunt posita, transituros asseverat, quo modo vult illam Domini sententiam intelligere qua dicitur, Tunc sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo? Si enim locus siderum transierit, id est, cœlum, qua ratione potest dici in eadem die Domini, et sidera vel obscurari vel cadere, et ipsorum siderum locum in quo fixa tenentur, igne absumente transisse?

*Elementa vero calore solventur.]* Quatuor sunt elementa, quibus mundus iste consistit: ignis, aer, aqua, et terra: quæ cuncta ignis ille maximus absumet. Nec tamen cuncta in tantum consumet, ut funditus non sint, sed duo in tantum consumet, duo vero in meliorem restituet faciem. Unde in sequentibus dicitur,

*Novos vero cœlos et novam terram.]* Non dixit alios

bit in eam, inquit, aliquid coinquinatum et faciens abominationem et mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ Agni.

*Propter quod, carissimi, hæc expectantes, satisfacite immaculati, &c.]* Hæ sunt vigiliæ sanctæ, de quibus Dominus ait, Beati servi illi quos, cum venerit Dominus, invenerit vigilantes. Vigilat namque qui se a sordibus vitiorum immunem custodit, qui quantum in se est, cum omnibus hominibus pacem habet, qui in seipso pace felicissima utens, omnes carnis illecebras spiritus regimini subdit. Et bene cum diceret, Satisfacite immaculati et inviolati inveniri, addidit ei, id est, Domino, quia ille solum perfecte mundus est, qui divino judicio mundus est. Unde in laude bonorum conjugum dicitur, Erant autem justi ambo ante Deum. Bene ante Deum, quia humana sæpe judicia fallunt.

*Et Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini.]* Nolite putare quod tardet promissionem Dominus, sed intelligite quod ideo longanimiter expectat, ut plures salventur.

*Sicut et carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis.]* Paulum illis scripsisse commemorat: quia etsi Paulus ad quasdam specialiter scripsit ecclesias, omnibus tamen generaliter, quæ per orbem sunt, quæque unam catholicam faciunt, scripsisse probatur ecclesiis. Et notandum, quod hic Petrus Pauli sapientiam laudat: ipse autem Paulus de se dicit, Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam Dei. Ecce se Paulus priscæ suæ infidelitatis memor humiliat, et aliorum apostolorum innocentiam præfert. Ecce primus apostolorum, quasi oblitus sui prioratus, et datarum sibi clavium regni, datam Paulo sapientiam miratur. Quia nimirum moris est electorum, ut aliorum magis quam suas mirentur virtutes, per quas se ad profectum excitent. Itemque notandum, quod Paulus in epistolis suis dicit:



civitate sancta, et de his quæ scripta sunt in libro isto. Difficilia autem intellectu in epistolis Pauli, quæ ab indoctis et instabilibus dicit esse depravata, illa sunt maxime in quibus de gratia Dei loquitur, quæ justificet impios, hoc est ex impiis faciat justos. Dicit enim ipse, Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia. Quod illi non intelligentes putabant eum dicere, faciamus mala ut veniant bona. Absit autem ut Paulus suos auditores ad promerenda bona doceat facere mala, cujus omnis intentio est a malis coercere, et ad bona agenda quoscunque potest advocare. Sed cum dicit, Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia; donum gratiæ per hoc vehementius commendat, quæ et magna solet conversis, et minora dimittere peccata. Et quanto quis majora ante conversionem peccata commisit, tanto majorem gratiæ donantis indulgentiam conversus accepit. Loquitur ergo hoc Apostolus de his quæ jam commisimus peccatis, ne quis desperatione veniæ pro magnitudine facinorum pereat; non autem, ut inimici interpretabantur, suadebat plura facere peccata, ut potiora per hæc reciperent bona. Unde et beatus Petrus recte admonendo subjungit,

*Vos igitur, fratres, præscientes custodite, &c.*] Præscientes, quia insipientes multifarios introducent errores, quidam judicium futurum negantes, quidam eloquia divina falsantes, quidam male interpretantes, quidam frena luxuriæ laxantes, alii aliis atque aliis deceptionum fraudibus miserorum corda dementantes, custodite, ne qua seducentium astutia a fidei vestræ firmitate decidatis.

*Crescite vero in gratia, &c.*] Juxta illud Psalmistæ, Ambulabunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.

*Ipsi gloria et nunc et in diem æternitatis.*] Gloria semper Salvatori Deo et Domino nostro, et nunc cum inter quotidianas adversitatum pressuras adhuc in carne positi peregrinamur ab illo, et maxime tunc cum diu

ceteri Dominum viderunt, sed et perspexerunt, cujus divinam quoque virtutem spiritualibus oculis cernebant. Maxime illi qui eum in monte clarificatum viderunt, e quibus unus erat ipse Joannes. Quod autem ait, Et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ, Manichæorum vincit insaniam, qui Dominum veram assumpsisse carnem negant: quam apostoli veram esse dubitare non poterant, utpote cujus veritatem non solum videndo, sed et tangendo probarent; maxime Joannes ipse, qui in sinu ejus in cœna recumbere solitus, tanto licentius ejus membra, quanto vicinius tangebatur. Sed et post resurrectionem ejus a mortuis, manus eorum tractaverunt de Verbo vitæ, cum veram eum recepisse carnem, quamvis jam incorruptibilem absque ulla dubietate cognoverunt, audientes ab illo ipso, Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Bene autem dicitur, Et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ: quia cum veritatem resuscitatæ carnis ejus a mortuis etiam manibus contrectando probarent, certius eum Verbum vitæ, hoc est Deum verum, esse cognoverunt. Unde et Thomas, qui specialius eum palpare jussus est, mox ubi palpavit carnem, Deum confessus est, dicens, Dominus meus et Deus meus.

*Et vita manifestata est, &c.]* Illam vitam dicit, quæ in evangelio loquitur, Ego sum resurrectio et vita: quæ manifestata est divinis in carne declarata miraculis, videruntque discipuli præsentibus quod posteris indubie veritate testarentur, quando signa faciens, sicut idem Joannes scribit, manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus. Et quia Joannes apostolus vitam se manifestatam vidisse cum suis coapostolis testatur, confundatur cum suis sequacibus Apelles hæreticus, qui eandem vitam, id est, Dominum Salvatorem, non Deum in veritate, sed hominem in phantasia mundo apparuisse contendit.

*Et annuntiamus vobis vitam æternam, &c.]* Erat apud

bonorum operum attestatio deest. Sed nec operum rectitudo, sine fidei et dilectionis simplicitate prodest. Quicumque enim ulla ex parte tenebris obsidetur, societatem ad eum in quo nihil iniquitatum incurrit, habere non valet. Quæ enim societas luci ad tenebras?

*Si autem in luce ambulamus, &c.]* Notanda distinctio verborum, quia Deum esse in luce dicit, nos autem in luce ambulare debere. Ambulant enim justi in luce, cum virtutum operibus servientes ad meliora proficiunt. Divina autem sanctitas cui dicitur, Tu autem idem ipse es, recte in luce esse memoratur, quia plena bonitas semper existens, ubi proficere valeat, non invenit. Dicitur quippe fidelibus, Ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate. Deus autem sine aliquo profectu semper bonus, justus, verusque existit. Si ergo in luce ambulamus, sicut et ipse est in luce, societatem habemus adinvicem. Quia videlicet manifestum dat indicium quod in via lucis ambulando proficimus, si fraternæ societatis, cum qua pariter ad lucem veram perveniamus, copula gaudemus. Sed et si lucis opera facere comprobamur, si inviolata mutuae dilectionis jura tenere videmur, nec sic tamen putare debemus nostro nos profectu aut industria a peccatis ad integrum posse mundari. Nam sequitur,

*Et sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato.]* Sacramentum namque dominicæ passionis, et præterita nobis omnia in baptismo pariter peccata laxavit, et quicquid quotidiana fragilitate post baptismum commisimus, ejusdem nostri Redemptoris nobis gratia dimittit. Maxime cum inter opera lucis, quæ facimus, humiliter quotidie nostros illi errores confitemur, cum sanguinis illius sacramenta percipimus, cum dimittentes debitoribus nostris, nostra nobis debita dimitti precamur, cum memores passionis illius libenter adversa quæque toleramus. Mire autem cum de Domino loqueretur, ait, Et sanguis Jesu Filii ejus; Filius quippe Dei in divinitatis natura sanguinem habere non potuit:

que eum asseverat, quia veræ confessioni juste dimittit. Ut remittat nobis, inquit, peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate. Remittit in hac vita electis peccata quotidiana et levia, sine quibus in terris vivere nequeunt, emundet post solutionem carnis ab omni iniquitate, introducens illos in eam vitam, in qua nec velint ultra peccare, nec valeant. Remittit nunc majora tentamenta orantibus, ne vincantur: remittit minima, ne lædantur: mundat tunc ab omnibus, ne aliqua prorsus beatis in regno perpetuo iniquitas adsit.

*Si dixerimus quoniam non peccavimus, &c.]* Ipse namque per hominem suo Spiritu plenum dicebat, Non est justus in terra qui faciat bonum, et non peccet. Sed et per semetipsum nos immunes a delictis esse non posse docuit, quos ita orare præcepit, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Nemo ergo, docente Pelagio, liberum se a peccatis ac debitis vivere posse credat, cum viderit apostolos, docente Domino, pro suis orare delictis. Sed et alibi scriptum est, Septies in die cadit justus, et resurgit. Impossibile namque est quemlibet sanctorum non aliquando in minimis peccatis, quæ per sermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per oblivionem, per necessitatem, per voluntatem, per surreptionem committuntur, lapsum incurrere, nec tamen justis esse desistunt, quia citius a reatu, Domino opitulante, resurgunt.

IN CAP. II. *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis.]* Non est sibi ipse contrarius, qui supra nos sine peccato vivere non posse perhibebat, nunc autem ideo scribere se nobis dicit, ne peccemus. Sed ibi nos necessarie, providenter, atque salubriter nostræ fragilitatis admonuit, ne quis sibi quasi innocens placeat, et se de meritis extollendo plus pereat, hic consequenter hortatur, ut si omni culpa carere nequimus, demus tamen operam quantum valemus, ne nos ipsi fragilitatem nostræ conditionis negligenter agendo vivamus, sed contra

humanitatem interpellat pro nobis apud Patrem, idem per divinitatem propitiatur nobis cum Patre.

*Non pro nostris autem tantum, &c.]* Non pro illis solum propitiatio est Dominus, quibus tunc in carne viventibus scribebat Joannes, sed etiam pro omni ecclesia quæ per totam mundi latitudinem diffusa est, primo nimirum electo usque ad ultimum qui in fine mundi nasciturus est porrecta. Quibus verbis Donatistarum schisma reprobatur, qui in Aphricæ solum finibus ecclesiam Christi esse dicebant inclusam. Pro totius ergo mundi peccatis interpellat Dominus; quia per totum mundum est ecclesia, quam suo sanguine comparavit. Neque huic verbo repugnat, quod in sequentibus dicit, Et mundus totus in maligno positus est, quia et per totum mundum sunt qui maligno, id est antiquo hosti famulentur.

*Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus.]* Quæ mandata dicat, in sequentibus aperit, id est, caritatem.

*Qui dicit se nosse eum, et mandata ejus non custodit, &c.]* Christus veritas appellatur, Ego sum (inquit) via, veritas, et vita. Frustra ergo nobis in eo applaudimus, cujus mandata non facimus. Nec grande putemus unum Deum nosse, cum et dæmones credant, et contremiscant. Quid sit autem veraciter nosse Deum, subsequenter ostendit, dicens:

*Qui autem servat verbum, &c.]* Ille itaque vere Deum novit, qui ejus mandata servando, caritatem se ejus habere comprobatur. Hoc est enim Deum nosse, quod amare. Nam quisquis eum non amat, profecto ostendit, quia quam sit amabilis non novit. Et quam sit suavis Dominus et dulcis, gustare ac videre non didicit, qui ejus conspectibus placere continua intentione non satagit.

*In hoc scimus quoniam in ipso sumus, &c.]* Id est, per dilectionem nimiam etiam pro inimicis orare, sicut et ipse egit, dicens, Pater, ignosce illis. Sed et prospera

Et Paulus dicit, Sufferentes invicem in caritate, studentes servare unitatem Spiritus in vinculo pacis.

*Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, &c.]* It enim nescius in gehennam, ignarus et cæcus præcipitur in pœnam, recedens scilicet a Christi lumine momentis et dicentis, Ego sum lumen mundi. Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

*Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.]* Omnes suos auditores, quos ipse in Christo præcesserat, filiorum nomine glorificat, quia videlicet renati ex aqua et Spiritu remissionem acceperant peccatorum. Et ne dubites, fideles quosque patrum præcedentium filios recte posse nominari, audi prophetam de ecclesia canentem, Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus. Itemque ad eandem, Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.

*Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est.]* Patres non ætate, sed sapientia majores, ac maturos appellat. Senectus enim venerabilis est, non diuturna neque annorum numero computata. Cani sunt autem sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata. Patrum namque est antiqua meminisse, ac nosse: et hæc minoribus pandere. Unde scriptum est, Interroga patres tuos, et annuntiabunt tibi. Et ideo recte patres appellat eos, qui eum qui ab initio est, id est Dominum Jesum Christum, una cum Patre et Spiritu Sancto nosse, et suis auditoribus fideliter prædicare didicerunt.

*Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis malignum.]* Adolescentiæ tempus propter incentiva carnis lubricum est, sed propter robur ætatis certamini habile. Unde adolescentibus Joannes illis scribit, qui tentamenta voluptatum carnalium verbi Dei amore vicerunt. Scribit et eis qui majore perfectione illatis, propter verbum Dei persecutionibus cunctas maligni hostis machinas fortiter contempserunt.

concupiscentiam oculorum, et superbiam vitæ. His quippe vitiorum vocabulis omnia vitiorum genera comprehendit. Concupiscentia namque carnis est, omne quod ad voluptatem et delicias corporis pertinet: in quibus maxima sunt, cibus, potus, et concubitus: de quibus Salomon ait, Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes, Affer, affer. Concupiscentia oculorum est omnis curiositas quæ fit in discendis artibus nefariis, in contemplandis spectaculis turpibus vel supervacuis, in acquirendis rebus temporalibus, in dignoscendis etiam carpendisque vitiis proximorum. Superbia vitæ est, quum se quisque jactat in honoribus. Per hæc tria tantum, cupiditas humana tentatur. Per hæc Adam tentatus est et victus. Per concupiscentiam scilicet carnis, cum hostis cibum ligni vetitum ostendit, eumque ad comedendum suasit. Per concupiscentiam oculorum, quum diceret: Scientes bonum et malum, et aperientur oculi vestri. Per superbiam vitæ, cum diceret, Eritis sicut dii. Per hæc tentatus est Christus, et vicit. Per concupiscentiam carnis, id est, cibum, ubi suggeritur, Dic, ut lapides isti panes fiant. Per concupiscentiam oculorum, id est, curiositatem, ubi de pinna templi admonetur, ut se deorsum mittat, tentandi gratia, utrum ab angelis suscipiatur. Per superbiam vitæ, id est, inanem jactantiam, ubi in monte constituto ostenduntur omnia regna terræ hujus, et promittuntur, si adoraverit.

*Quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.*] Non est pugna vitiorum nobis ex Deo Patre et Conditore naturaliter inserta, sed ex mundi hujus amore, quem Creatori prætulimus, nobis accidisse probatur. Fecit enim Deus homines rectos, et ipsi se miscuerunt infinitis quæstionibus, ut Salomon testatur. Unde et Jacobus ait: Nemo cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est: ipse enim neminem tentat. Unusquisque vero tentatur, a concupiscentia sua abstractus, et illectus.

qui omnes maximo illi Antichristo in finem seculi venturo, quasi suo capiti testimonium reddunt. Unde et Paulus de illo ait, quia mysterium jam operatur iniquitatis.

*Unde scimus, quia novissima hora est.] Unde? Quia Antichristi multi facti sunt. Potest autem et sic intelligi, quod ait, jam tunc novissimam fuisse horam, quia persecutio illius temporis, quæ ab hæreticis ingerebatur, magnam similitudinem habuerit ultimæ illius persecutionis, quæ imminente die iudicii ventura est. Quamvis hæc linguis tantum vesanis ecclesiam vexaverit, illa etiam gladiis sit vexatura ferocibus.*

*Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis.] Plangendum videbatur ut damnum, cum audiremus, Ex nobis exierunt: sed mox consolatio subinfertur, quum subditur, Sed non erant ex nobis. Constat enim, non posse exire foras, nisi Antichristos, eos autem qui non sunt Christo contrarii, foras exire nullo modo posse; qui enim non est Christo contrarius, in corpore ipsius hæret. Sed sunt qui intus sic sunt in corpore Domini, quandoquidem adhuc curatur corpus ipsius, et sanitas perfecta non erit nisi in resurrectione mortuorum. Sic sunt in corpore Christi, quomodo humores mali: quando evomuntur, tunc relevatur corpus. Sic et mali quando exeunt, tunc ecclesia relevatur. Ex nobis exierunt, inquit; sed nolite tristes esse, non erant ex nobis. Unde probas?*

*Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.] Hinc ergo videndum, quia multi qui non sunt ex nobis, accipiunt nobiscum sacramenta Christi. Sed tentatio probat, quia non sunt ex nobis, quia quum illis tentatio venerit, velut occasione venti volant foras, quia grana non erant. Omnes autem tunc volabunt, quum area Dominica cœperit ventilari in die iudicii. Si qui sane exierunt peccando, sed pœnitendo redeunt, hi non Antichristi, sed in Christo esse probantur, si illos finis vitæ præsentis in ecclesia manentes invenerit.*



*est Christus?*] Prædixerat omne mendacium ex veritate non esse, sed quia multa sunt genera mendaciorum non parum inter se disparia, nunc quasi singulare ponit mendacium negationis Christi, quia nimirum hoc tam nefandum et execrabile mendacium est, ut in ejus comparatione cætera aut parva videantur, aut nulla. Juxta quod peccanti Hierusalem dictum est, Justificata est Sodomæ ex te. Propria autem Judæorum est hæc negatio, ut dicant quoniam Jesus non est Christus. Sed et hæretici qui male credunt de Christo, negant Jesum esse Christum, quia de Christo non recte sentiunt: neque eum talem confitentur, qualem divina veritas docet, sed qualem ipsorum vanitas fingit. Mali quoque Catholici qui Christi mandatis obtemperare contemnunt, Jesum esse Christum denegant, cui non ut Christo Dei Filio debitum timoris vel dilectionis servitium impendunt, sed velut homini nullius potentiae ad libitum contradicere non timent. Ideoque omnes hi mendaces et Antichristi, id est, Christo contrarii, probantur existere, attestante apostolo, qui dicit: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.

*Hic est Antichristus, qui negat Patrem et Filium.*] Hac sententia cum hæreticos, tum maxime percutit Judæos, qui negantes Jesum esse Christum Filium Dei, nihilominus Deum Patrem se habere dicebant, ostendens eos frustra Deum Patrem confiteri, qui Filium negant. Hinc et ipse Dominus eos execrans ait, Si Deus Pater vester esset, diligeretis utique me: ego enim a Deo processi, et veni.

*Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet, &c.*] Confessionem hic cordis, vocis, et operis inquit, qualem quærebat Paulus, cum ait, Et nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto: quod est aperte dicere, Nemo potest, nisi donante gratia Spiritus Sancti, perfecta professione et actione Christo Domino famulari.

*Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat, &c.*]

quæ citissime ad observanda Dei mandata, cor quod implet, inflammat.

*Sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus.*] Merito addidit de omnibus, quomodo in evangelio Dominus de eodem Spiritu loquens discipulis ait, Ipse vos docebit omnia. Quia nisi idem Spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit; quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Nec tamen doctor cessare debet, quin quod valet faciat, juxta id quod Paulus ait, Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit.

*Et verum est, et non est mendacium.*] Solertius crebra iteratione inculcat, vera esse quæ prædicat, et ab omni falsitatis sorde mundissima, ut eos qui aliter prædicare præsumperint, coerceat, et nos quoque sedulus admoneat, non aliter vitam inveniri posse perpetuam, nisi illam sequamur fidei et operis castitatem, quæ per apostolos primitivæ ecclesiæ data est, atque in eadem sequenda et custodienda usque ad finem vitæ hujus permaneamus. Cui simile est illud Apostoli Pauli, Nemo vos seducat inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae. Quod vero in alia translatione dicitur, Et verax est, et non est mendax; ad priorem versus respicit, quo dicitur, Sed sicut unctio ejus docet nos de omnibus, significans quia verax est eadem unctio, id est, ipse Spiritus qui docet homines, mentiri non potest.

*Et sicut docuit vos, manete in eo.*] Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Ea fide, eo ritu quo ipse docuit, in illo manete. Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

*Et nunc, filioli, manete in eo, ut cum apparuerit, &c.*] Qui inter persecutiones infidelium, inter irrisiones carnalium proximorum permanet in Domino, fiduciam habet in adventu ejus, sciens quia patientia pauperum non peribit in finem. At quicumque erubescit vel per-

*Pater, &c.*] Magna est gratia Conditoris nostri, quæ nobis donavit ut eum amare et noverimus et possimus: et ita amare, ut patrem filii, cum et hoc magnum esset, si sic illum amare possemus quomodo fideles servi dominos, quomodo dominos devoti amant mercenarii. Qualiter autem filii Dei effici debeamus, idem Joannes in evangelio testatur: In propria (inquiens) venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus. Conjuncto ergo utroque testimonio, constat, quia per fidem et dilectionem filii Dei efficimur. Sed et Pelagii et Arrii dogma per hæc condemnatur. Pelagii quidem (qui dicere ausus est, homines sine gratia Dei posse salvari) condemnatur hæresis in eo quod dicitur, a Deo nobis caritatem vel potestatem dari, qua adoptionem filiorum accipiamus. Porro Arrius, qui dicebat minorem Patre ac dissimilem esse Filium, refellitur in eo quod idem Joannes et hic dicit, Patrem nobis dare caritatem qua filii Dei nominemur et simus, et in evangelio, per Dominum Salvatorem ait potestatem dari credentibus filios Dei fieri. Constat enim unius substantiæ et ejusdem eos esse potentiæ, qui æqualiter hominibus, atque indifferenter, cœlestia dona tribuunt.

*Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum.*] Mundum hoc loco, mundi amatores appellat. Et hoc est quod iidem in judicio visa sanctorum gloria quorum fidem despexerunt, dicent intra se gementes et poenitentiam agentes, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem impropertii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est?

*Carissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus.*] Et Paulus ait: Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Mortuus

mus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Non sicut eum homines viderunt, quando voluit, in specie qua voluit, non in natura quæ in semetipso etiam cum videretur latuit: sed sicut est, quod ab eo a Moyse petebatur, cum ei diceretur, Ostende mihi temetipsum, ab eo qui cum eo facie ad faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinem quisquam non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit. Aliud est enim videre, aliud est totum videndo comprehendere. Quandoquidem id videtur, quod præsens utcunque sentitur, totum autem comprehenditur, videndo quod ita videtur: ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ. Circumspicere autem potes fines annuli tui. Exempli gratia, duo posui, quorum alterum ad mentis obtutum, alterum ad corporales oculos pertinet. Visus enim ad utrumque referendus est, id est, et ad oculos et ad mentem.

*Et omnis qui habet spem hanc in eo, sanctificat se, &c.]* Multi se dicunt spem habere vitæ cœlestis in Christo, sed hanc confessionem negligenter vivendo evacuant. Manifestum autem de se indicium spei supernæ exhibet, qui bonis operam dare actibus studet, certus quia non aliter ad similitudinem Dei quis in futuro perveniet, nisi Dei sanctitatem in præsenti se sanctificando, id est, abnegando impietatem et secularia desideria, sobrie autem et juste et pie vivendo imitetur. Sic autem divinæ sanctitatis munditiam pro nostræ capacitatis mensura jubemur imitari, sicut divinæ similitudinis gloriam pro nostra, id est, creaturæ mensura sperare præcipimur. Neque autem Pelagianum dogma juvare credendum est, quod dicitur de homine, Sanctificat se: quasi aliquis sine divino auxilio per liberum arbitrium possit se sanctificare. Sed qui habet spem in Domino, sanctificat se quantum potest ipse nitendo, et

in mundo. Non ergo gloriatur Pelagius, non se Julianus ejus sectator extollat, audiens quia omnis qui habet spem in Domino, sanctificat se. Nemo enim tollit peccata, quæ nec lex quamvis sancta et justa et bona potuit auferre, nisi ille in quo peccatum non est. Tollit autem, et dimittendo quæ facta sunt, et adjuvando ne fiant, et perducendo ad vitam ubi fieri omnino non possint.

*Omnis qui in eo manet, non peccat.*] In quantum in eo manet, in tantum non peccat.

*Et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum.*] Visionem dicit et cognitionem fidei, qua justī etiam in hac vita Deum videre delectantur, donec ad ipsam speciem apertæ visionis ejus in futuro perveniant, de qua supra dicitur, Quoniam videbimus eum sicuti est. Omnis ergo qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. Si enim gustasset et vidisset quam suavis est Dominus, nequaquam se peccando a videnda ejus gloria segregaret. Et in quantum justī memoriam abundantiae suavitatis ejus eructant, et in justitia ejus exaltant, in tantum se a peccatis abstinendo justitiæ ejus incommutabili et incomparabili concordare satagunt.

*Filii, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est, &c.*] Et supra, Sanctificat se, inquit, sicut et ille sanctus est. Non quod nostra justitia vel sanctitas divinæ par esse valeat, cum scriptum sit, Non est sanctus ut est Dominus; sed sicut multum interest inter faciem hominis et imaginem de speculo, quia imago est in imitatione, corpus in veritate, et tamen sicut hic oculi, sic et ibi; sicut hic aures, ita sunt et ibi: dispar tamen est res, sed sicut ad similitudinem refertur, ita et nos habemus quidem imaginem Dei, sed non illam quam habet Filius æqualis Patri. Nam et nos pro modo nostro, si non sicut ille essemus, ex nulla parte similes diceremur. Ergo sanctificat nos, sicut et ipse sanctus est. Sed ille sanctus æternitate, nos sancti fide. Justī sumus, sicut et ille justus est. Sed ille in ipsa incommutabili per-

mus, sed de violatione caritatis, quam qui semen Dei, id est verbum Dei, quo renatus est, in se habet, committere non potest. Hoc enim sequendo manifestat, dicens,

*In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli, &c.]* Dilectio ergo sola discernit inter filios Dei et filios diaboli. Qui habent caritatem, nati sunt ex Deo. Qui non habent, non sunt nati ex Deo. Quicquid vis habe, hoc solum si non habeas, nihil tibi prodest. Alia si non habeas, hoc habe, et implesti legem. Qui enim diligit proximum, legem implevit. Et plenitudo legis est caritas.

*Quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum.]* Dicente Domino, Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.

*Non sicut Cain, qui ex maligno erat, &c.]* Exponit quomodo ex maligno erat Cain, quia videlicet et ipse maligna habebat opera. Ergo ubi est invidia, amor fraternus esse non potest; sed peccatum maligni, id est, diaboli, est in pectore tali, quia et diabolus hominem invidendo ejecit. Opera ergo justa Abel, non dicit nisi caritatem. Opera mala Cain, non dicit nisi odium fraternum. Parum est quia odit fratrem suum, et invidet operibus bonis. Hinc itaque discernuntur homines. Nemo attendat linguas sed facta. Cur si non benefaciat pro fratribus suis, ostendit quid in se habeat? Tentationibus probantur homines.

*Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus.]* Mundum, dilectores mundi dicit. Nec mirandum quod qui amant mundum, fratrem a mundi amore separatum, et cœlestibus tantum desideriis intentum amare non possunt. Abominatio est enim peccatori religio, ut Scriptura testatur.

*Nos scimus quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.]* Nemo se de virtutibus falso extollat, nemo suarum virium paupertatem ultra modum metiatur, apertum dat iudicium, quicumque fra-

caritas esse debeat in nobis, Dominicæ passionis exemplo didicimus. Majorem namque hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Unde et Paulus ait : Commendat autem Deus caritatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro impiis mortuus est. Hanc beatus Petrus habere monebatur, cum Domino dicente, Petre, amas me? pasce oves meas; respondit se amare, statimque audivit, Cum autem senueris, extends manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit (ait evangelista) significans qua morte clarificaturus esset Deum. Cui enim amorem confitenti suas oves commendaret, eum in testimonium perfecti amoris animam suam pro eisdem ovibus ponere docebat. Ille, inquit, pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Sed dicit forte aliquis: Et quomodo possum habere istam caritatem? Noli cito de te desperare, forte nata est sed nondum perfecta est. Nutri eam, ne effocetur. Et unde, inquit, novi natam in me caritatem esse quam nutriam? Audi sequentia,

*Qui habuerit substantiam mundi hujus, et viderit fratrem suum necessitatem habere, &c.]* Ecce unde incipit caritas. Si nondum es idoneus mori pro fratre, jam idoneus esto dare de tuis facultatibus fratri. Si enim fratri molestiam patienti non compateris, non utique Patris, ex quo ambo regenerati estis, caritas manet in te.

*Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, &c.]* Opere videlicet, ut cum frater aut soror nudi sunt, et indigent victu quotidiano, demus eis quæ necessaria sunt corpori. Similiter cum spiritualibus donis eos egere conspiciamus, præstemus eorum necessitati quæ possumus. Veritate autem, ut eadem beneficia eis simplici intentione largiamur, et non propter laudem humanam, non per jactantiam, non in injuriam aliorum qui majoribus præditi substantiis nil tale fecerunt. Quæ-

fraternam quærens, nullum emolumentum expectans a fratre nisi salutem ipsius: item si cor nostrum non reprehenderit nos, videlicet cum in oratione dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; fiduciam habemus ad Deum non in conspectu hominum, sed ubi ipse Deus videt in corde.

*Et quicquid petierimus accipiemus ab eo, &c.]* Magna hæc et desiderabilis fidelibus data est promissio. Si quis vero tam vecors et absurdus est, ut promissis non delectetur cœlestibus, saltem pertimescat hoc quod e contrario sapientia terribiliter intonat, dicens, Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. Neque huic beati Joannis sententiæ contrarium videri oportet, quod Paulus ter Dominum rogavit, ut discederet ab eo angelus Satanæ, nec impetrare potuit, sed dictum est illi, Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Etsi enim non semper ad voluntatem accipimus orantes, tamen mercedem devotionis ad salutem accipimus, sicut idem Paulus Dominum rogans, non quod quærebat, sed quod utile habebat accepit. At contra sæpe reprobi exaudiuntur ad voluntatem, si non audiuntur ad salutem. Unde et eorum caput diabolus, ut beatum Job tentaret, exauditus est ad voluntatem, sed ad suam damnationem. Ideo enim concessus est iste tentandus, ut eo probato ille esset cruciandus. Cum ergo dixisset Joannes, quia quodcunque petierimus accipiemus ab eo, si mandata ejus custodimus, quasi quæreret quæ mandata, continuo subdidit,

*Et hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi, &c.]* Singulari numero mandatum præmisit, et duo subsequenter adjungit mandata, fidem scilicet et dilectionem, quia nimirum hæc ab invicem separari nequeunt. Neque enim sine fide Christi recte nos alterutrum diligere, neque vere in nomine Jesu Christi sine fraterna dilectione possumus credere. Et diligamus, inquit, alterutrum, sicut dedit mandatum



probat. Attendite, inquit, a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Hi sunt ergo fructus a quibus spiritus maligni, qui in pseudoprophetis loquuntur, valent dignosci, spinæ videlicet schismatum, et horridi hæresium tribuli, quibus eos qui sibi incaute appropriant, fidem lacerando contaminant. Sicut e contrario fructus bonorum, caritas scilicet, gaudium, pax in Spiritu Sancto per fragrantiam uvarum, ficorumque dulcedinem, apte figurantur.

*In hoc cognoscitur Spiritus Dei, &c.]* Confessio hoc loco non solum catholicæ fidei, sed et operationis bonæ quæ fit per caritatem, intelligitur. Alioquin nonnulli hæretici confitentur, multi schismatici, multi falsi catholici Jesum Christum in carne venisse, sed confessionem suam factis negant, non habendo caritatem. Caritas quippe Dei Filium adduxit ad carnem. Et ideo quisquis non habet caritatem, negat illum in carne venisse, talisque spiritum ex Deo non habere convincitur. Ipse autem est Spiritus Dei, qui dicit Jesum Christum in carne venisse, qui dicit non lingua, sed factis, non sonando, sed amando.

*Et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est.]* Ille solvit Jesum qui vel divinitatem ejus, vel animam, vel carnem negat, quæ eum veracitèr habere fides catholica docet. Solvit et ille Jesum, qui mandata et verba Jesu vel perverse videndo, vel perversus interpretando corrumpit. Sed et ille qui unitatem sanctæ ecclesiæ, quam Jesus venit colligere, turbat, Jesum quantum in se est solvere nititur. Nec mirum si tales ex Deo non sunt, qui Dei opera vel verba vel sacramenta rescindunt. In tantum namque ex Deo non sunt, ut quidam eorum qui pravo dogmate separare volebant ab hominis dispensatione divinitatem Christi, hunc quoque versiculum quo dicitur, Et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est; ex hac epistola

etsi nomen Christi invocant, si signo Christi se notant, ipsi tamen de mundo sunt, id est, de illorum numero qui mundana sapiunt, qui infirma quærunt, qui cœlestia ignorant. Et ideo ipsi de mundo loquuntur, mundanæ videlicet sapientiæ ratione Christianæ fidei adversantes, dicendo non posse fieri ut Filius Dei sit Patri coæternus, ut virgo intacta pariat, ut caro de pulvere resurgat immortalis, ut homo de terra editus mansionem percipiat in cœlis, ut recens natus parvulus reatu primi hominis teneatur astrictus, nisi aqua baptismi renatus in Christo salvatur.

*Et mundus eos audit.*] Quia spiritualium corda ad mundanos carnalesque sensus revocare a fidei simplicitate non valent. Sed et catholici quicunque audientes illam Domini sententiam, Diligite inimicos vestros, beneficite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Et iterum, Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Dicunt se nullatenus suas injurias posse dimittere inultas: hi nimirum de mundo esse, et ideo de mundo loqui convincuntur. Et quia caritatis viscera non habent, frustra fidei intemerata mysteria servant. Sed nec Antichristi nomine possunt carere, qui Christi mandatis probantur adversari.

*Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, &c.*] Carnalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi. Qui ergo non vult audire prædicatores caritatis, profecto iste Deum non nosse, neque ex Deo esse cognoscitur, quia caritatem quam erga homines Deus exercuit, imitari neglexit.

*In hoc cognoscimus Spiritum veritatis, et spiritum erroris.*] In hoc nimirum, quia qui audit nos, Spiritum veritatis habet; qui nos non audit, spiritum habet erroris. Et hæc est discretio spirituum, de qua supra

admonens ait, Estote ergo imitatores Dei sicut filii carissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Cui sententiæ convenit hoc quod hic quoque Joannes exhortando subjunxit, dicens :

*Carissimi, si Deus dilexit nos, &c.]* Quod autem sequitur,

*Deum nemo vidit unquam.]* Majori disputatione indiget, cum Dominus et hominibus mundo corde Deum videndum promittat, et de sanctis dicat, quod angeli eorum semper in cœlis videant faciem Patris. Hanc autem sententiam et in evangelio suo ponit idem Joannes, ubi etiam quomodo Deus videri possit, consequenter adjungit, dicens, Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Quod beatus pater Ambrosius ita exposuit : Et ideo Deum nemo vidit unquam, quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis, nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. Vidit enim, ad utrumque referendum est. Denique cum additur, Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit ; mentium magis quam oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur. Illa oculis, hæc mente comprehenditur. Item beatus Augustinus in libro de videndo Deo, de eadem disputans quæstione : Proinde (inquit) narrante Unigenito, qui est in sinu Patris narratione ineffabili, creatura rationalis, munda et sancta, impletur Dei visione ineffabili. Quam tum consequemur, cum æquales angelis facti fuerimus. Quia facie ad faciem videbimus, sicut videntur ista visibilia corporis sensibus nota, Deum nemo vidit unquam. Quoniam si aliquando quoquo modo visus est, non sicut ista natura videtur, sed voluntate visus est specie qua voluit apprens, latente natura, atque in se incommutabiliter permanente. Eo autem modo quo videtur sicuti est, nunc fortasse videtur a quibusdam angelis suis sanctis. A nobis autem tunc

ista caritas, sed languor : ferverat caritas ad emendandum, ad corrigendum. Sed si sunt boni mores, delectent : si mali, emendentur, corrigantur. Si ergo diligamus invicem sincera et disciplinabili caritate, Deus in nobis manet, operibus quidem ipsius caritatis manifestatus, quamvis nondum visibiliter appareat.

*Et caritas ejus in nobis perfecta est.*] Quærendum autem quomodo dicat perfectionem divinæ caritatis in mutua dilectione consistere, cum Dominus in evangelio pronuntiet non esse magnum si diligamus eos qui nos diligunt, nisi ad inimicos etiam, de quibus hic penitus tacere videtur, eadem dilectio pertingat? Nisi forte ipsos quoque inimicos fraterni amoris intuitu diligere debeamus, videlicet ut non semper inimici remaneant, sed resipiscant a diaboli laqueis, nobisque germano fœdere socientur. Si diligamus, inquit, invicem, Deus in vobis manet, et caritas ejus in nobis perfecta est. Incipe diligere, perficeris. Cœpisti diligere, cœpit Deus in te habitare, ut perfectius habitando faciat te perfectum.

*In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, &c.*] Hoc ipsum, quia de Spiritu suo dedit tibi, unde cognoscis? Interroga viscera tua. Si plena sunt caritate, habes Spiritum Dei, Paulo attestante qui ait: Quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.

*Et nos vidimus et testificamur, &c.*] Nemo de salute desperet, quia etsi magni sunt morbi scelerum qui deprimunt, omnipotens medicus venit qui salvet. Tamen meminerit quisque, quia idem Filius Dei qui venit mitis ut salvaret, venturus est districtus ut judicet.

*Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, &c.*] Perfectam cordis confessionem dicit, quæ nec male suadentium hæreticorum possit fraude corrumpi, nec persequentium paganorum tormentis conquassari, nec carnalium fratrum exemplis, nec propriæ fragilitatis segnitia titubare. Sunt etenim qui etiam verbis negant

nandum. Unde autem fiduciam in die iudicii habere possumus, plenius subdendo manifestat :

*Quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo.*] Numquid vero potest esse homo sicut Deus? Sed meminisse oportet quod et supra dictum est, quia non semper ad æqualitatem dicitur, Sicut, sed dicitur ad quandam similitudinem. Quando enim dicis, Sicut aures habeo, ita habet et imago; numquid omnino sic? Sed tamen dicis, sicut. Si ergo facti sumus ad imaginem Dei, quare non sicut Deus sumus? non ad æqualitatem, sed pro modo nostro. Inde ergo nobis datur fiducia in die iudicii, quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo: imitando videlicet perfectionem dilectionis in mundo, cujus ille exemplum nobis quotidie præbet de cælo. De qua Salvator in evangelio, Diligite, inquit, inimicos vestros, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.

*Timor non est in caritate.*] In tali videlicet caritate quæ ad imitationem divinæ bonitatis etiam inimicis bene facere et hos diligere novit.

*Sed perfecta caritas foras mittit timorem.*] Illum scilicet timorem, de quo dicitur, Initium sapientiæ timor Domini. Quo timet quisque incipiens opera justitiæ, ne veniat districtus Iudex, et se minus castigatum inveniens damnet. Hunc timorem illa caritas pellit foras, quæ pro merito justitiæ fiduciam habet in die iudicii. Sed et præsentium adversitatum timorem, perfecta caritas ejicit ex animo. Quam habere quærebat, qui Domino supplicans aiebat: A timore inimici eripe animam meam. Quam habebat qui dixit, Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? &c.

*Quia timor pœnam habet.*] Torquet cor conscientia peccatorum, quod nondum facta est justificatio. Ideo

lectio est. Et ne quis dicere auderet, Et quid obstat diligere Deum, etiamsi non diligo fratrem? recte subditur,

*Et hoc mandatum habemus a Deo, &c.]* Quomodo enim diligis eum, cujus odisti mandatum? Quis est qui dicat, diligo imperatorem, sed odi leges ejus? Non ita verus Dei amator, sed, vide (inquit) quia mandata tua dilexi, Domine. Et ideo confidenter adjungit, In tua misericordia vivifica me.

IN CAP. V. *Omnis qui credit quoniam Jesus est Christus, &c.]* Quis est qui credit quoniam Jesus est Christus? Qui sic vivit quomodo præcepit Christus. Nemo hæreticorum, nemo schismaticorum dicat, Et nos credimus quia Jesus est Christus. Nam et dæmones credunt et contremiscunt, et confitebantur, sicut in evangelio legimus, et sciebant ipsum esse Christum. Sed quia dilectionem et opera veritatis non habent, ex Deo non sunt.

*Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit et eum, &c.]* Mira arte prædicationis beatus Joannes ad dilectionem proximi nos accendere curavit, primo commemorans quia omnis qui perfecte credit, ex Deo sit natus: deinde insinuans quam justum sit ut qui Deum diligit, diligat et eum qui ex Deo natus est. Si quis enim tantæ tarditatis est, ut hominem quia homo est, quia secum eandem in terra peregrinationem tolerat, amare neglexerit; admonendus est, ut saltem ob id illum amet, quia ex Deo natus est, quia particeps secum divinæ gratiæ factus est, quia eadem secum vitæ cœlestis præmia expectat. Quæ quidem exhortatio specialiter ad illos pertinet, qui non solum humanæ consortio naturæ, sed et fidei professione fratres sunt nobis effecti. Verum quia nonnulli sunt qui proximos diligunt, sed propter consanguinitatem, vel propter aliquod commodum temporale, recte sanctus evangelista, qui sit verus proximi amor, subdendò manifestat:

In mundo pressuras habebitis, sed confidite, ego vici mundum.

*Quis est qui vincit mundum, &c.?*] Vincit mundum, qui Jesum Filium Dei esse credens, digna eidem fidei opera jungit. Sed numquid sola divinitatis ejus fides et confessio valet ad salutem sufficere? Vide sequentia.

*Hic est qui venit per aquam et sanguinem, Jesus Christus.*] Qui ergo erat æternus Dei Filius, factus est homo in tempore, ut qui nos per divinitatis suæ potentiam creaverat, per humanitatis suæ infirmitatem recrearet. Qui venit per aquam et sanguinem; aquam videlicet lavacri, et sanguinem suæ passionis; non solum baptizari propter nostram ablutionem dignatus est, ut nobis baptismi sacramentum consecraret ac traderet, verum etiam sanguinem suum dedit pro nobis, sua nos passione redimens, cujus sacramentis semper refecti nutriremur ad salutem.

*Et Spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas.*] Baptizato in Jordane Domino descendit Spiritus Sanctus in specie columbæ super eum, testimonium illi perhibens, quia veritas est, hoc est verus Dei Filius, verus Mediator Dei et hominum, verus humani generis Redemptor ac Reconciliator, vere ipse mundus ab omni contagione peccati, vere sufficiens tollere peccata mundi. Quod etiam ipse Baptista, viso ejusdem Spiritus adventu intelligens, ait: Qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei. Quia ergo Spiritus Jesum Christum esse veritatem testatur, ipse se Veritatem cognominat, Baptista illum veritatem prædicat, Filius tonitruï veritatem evangelizat, taceant blasphemi, qui hunc phantasma esse dogmatizant: pereat de terra memoria eorum, qui eum vel Deum vel hominem esse verum denegant.

*Quoniam tres sunt qui testimonium dant in terra, &c.*] Spiritus dedit testimonium, quoniam Jesus est veritas,

Dominus dixit ad me, Filius meus es tu. Itemque ex persona Patris loquentis de Filio: Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus et susceptor salutis meæ. Pater meus, quia ego Filius Dei. Deus meus, quia ego homo. Susceptor salutis meæ, quia ego passurus et a morte salvandus sum. Et ego (inquit) primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. Magnum hoc testimonium verum, et omni acceptione dignum hoc testimonium hominis de Filio Dei, sed multo majus est testimonium Dei, qui testificatus est ipse de Filio suo, cum de cælo illum alloquens ait, Tu es Filius meus dilectus, in te complacuit mihi. Magnum est testimonium præcursoris, quod de Dei Filio perhibens ait, Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu Sancto. Majus est testimonium Patris, quo Spiritum Sanctum in eum quo semper erat plenus etiam visibiliter misit.

*Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.]*

Qui ita credit in Filium Dei, ut exerceat operando quod credit, habet testimonium Dei in se. Illud utique quia ipse quoque in filiorum Dei numero jure computetur, ipso unico Filio Dei sic suis fidelibus pollicente, Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. Quod si testimonium Dei habere merueris, si Deum testem tuæ fidei intemeratæ possederis, quid te hominum infamia, quid etiam persecutio lædit? Si enim Deus pro nobis, quis contra nos?

*Qui non credit Filio, mendacem facit eum, &c.]* Frustra Judæi, frustra hæretici Patrem se credere et venerari putant, quamdiu Christum contemnunt, et ei credere renuunt. Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. Qui non credunt Filio, qui ait, Ego et Pater unum sumus: et interrogante Caipha, ac dicente, Tu Christus Filius Dei benedicti? respondit: Ego sum. Sed eum vel non esse Christum, vel non esse Filium Dei, vel non esse similem Patri contendunt; mendacem profecto faciunt Patrem,



inquit, omnis carnis, ut omne quod dedisti ei det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.

*Hæc scripsi vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, &c.]* Ut sciatis, inquit, ut certi sitis futuræ vestræ beatitudinis, qui creditis in Christo, ut non seducamini per fraudem eorum qui Jesum esse Dei Filium negant, et ideo nihil eis profuturum asseverant qui in nomine ejus crediderunt. Et mira hæreticorum vesania, qui totiens per totam hanc epistolam appellato Dei Filio, ipsi contra, non Filium, sed creaturam Dei, Christum esse confirmant. Quod nusquam prorsus legunt, nisi dum humanitatis ejus mentio celebratur.

*Et hæc est fiducia quam habemus ad eum, &c.]* Magnam nobis fiduciam præbet sperandi a Domino bona cœlestia, quod et in hac vita quicquid salubriter eum petierimus, impetramus: juxta quod etiam ipse in evangelio credentibus promittit: Dico vobis, inquit, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. Notandum autem quod ita orantes exaudimur a Domino, si ea quæ ipse jussit petimus. Dicit autem ipse: Primum quærite regnum Dei, et justitiam ejus. Unde bene et Joannes cum dixisset, Quodcunque petierimus, exaudit nos; interposuit, Secundum voluntatem ejus. Ergo super his tantum plenam nos et indubitabilem jussit exauditionis habere fiduciam, quæ non nostris commodis, nec solatiis temporalibus, sed Domini congruant voluntati. Quod etiam in oratione Dominica inserere præcipimur, Fiat voluntas tua: scilicet non nostra. Si enim et illud apostoli recordemur: Quoniam quid oremus secundum quod oportet, nescimus, intelligimus nos nonnunquam salutis nostræ contraria postulare, et commodissime nobis ab eo qui utilitatem nostram rectius quam nos intuetur, ea quæ poscimus denegari. Quod

ad mortem est, cum post agnitionem Dei, quæ per gratiam Domini nostri Jesu Christi data est, quis oppugnat fraternitatem, et adversus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, invidentiæ facibus agitur. Peccatum autem non ad mortem est, si quisquam non amorem a fratre alienaverit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter et Dominus in cruce ait: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Nondum enim gratiæ Spiritus Sancti participes effecti, societatem sanctæ fraternitatis inierant. Et beatus Stephanus orat pro eis a quibus lapidabatur, quia nondum Christo crediderant, neque adversus illam communem gratiam dimicabant. Et Apostolus Paulus propterea, credo, non orat pro Alexandro, quia jam frater erat: et ad mortem, id est, invidentia fraternitatem oppugnando peccaverat. Pro his autem qui non abruperant amorem, sed timore succubuerant, orat ut eis ignoscatur. Sic enim dicit: Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, reddet illi Dominus secundum opera ejus: quem et tu devita, valde enim restitit nostris sermonibus. Deinde subjungit pro quibus orat, ita dicens; In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt; non illis imputetur. Potest autem peccatum usque ad mortem accipi: Pro quo rogare quempiam vetat, quia scilicet peccatum quod in hac vita non corrigitur, ejus venia frustra post mortem postulatur. Verum si sequentia diligenter inspicimus, magis superior sensus hujus lectionis tenori congruere videtur. Nam subditur,

*Omnis iniquitas peccatum est, &c.*] Tanta est, inquit, diversitas peccatorum, ut omne quod ab æquitatis ratione discrepat, inter peccata numeretur, quamvis minima peccata justis suæ justitiæ meritum nequaquam auferre, vel minuere possint, illa duntaxat sine quibus hanc vitam nullatenus transigere valent, et item quædam peccata tantum ab omni justitiæ sorte discordent: tanta iniquitate patrentur, ut absque ulla con-

possunt, neque a maligno contingi. Quæ enim communicatio lucis ad tenebras, Christi ad Belial? Quomodo (inquit) dies et nox misceri nequeunt, sic justitia et iniquitas, peccatum et bona opera, Christus et Antichristus, malignus et generatio Dei.

*Scimus quoniam ex Deo nati sumus, &c.]* Nos ex Deo sumus ejus gratia et baptismo regenerati per fidem, et ut in fide perduremus servati. Mundi vero amatores maligno sunt hosti subjecti, vel nunquam regenerationis unda ab ejus soluti dominio, vel post gratiam regenerationis denuo peccando ad ejus dominium redacti. Nec solum mundi amatores, sed et illi qui recens editi necdum dignoscentiam boni habent ac mali, propter reatum prævaricationis primæ, ad regnum maligni pertinent hostis, nisi per gratiam benigni Conditoris eruantur de potestate tenebrarum, et transferantur in regnum Filii caritatis ipsius. Unde non ait simpliciter, Mundum in maligno positum: sed cum additamento, Et mundus (inquit) totus in maligno positus est. Nam sicut beatus Ambrosius ait, Omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est. Et frustra nititur Pelagius affirmare quod parvuli recens editi non opus habeant gratia baptismatis renasci, quia tam mundi nascentur ab omni sorde peccati, quam fuit mundus in paradiso conditus Adam, nullam scilicet ex illo trahentes originalis culpæ maculam, in nullo existentes rei donec propria sponte peccare incipiant. Sed nos omissis Antichristorum venenis, quæ per totam hanc epistolam ille qui de pectore Domini fonte vitæ potatus est, damnat, et de ecclesia expellit, audiamus in clausula verbum bonum salutis quod nobis eructat. Attendamus opera summi Regis quæ dicit. Sequitur,

*Et scimus, quoniam Filius Dei venit, &c.]* Quid enim apertius his verbis? quid dulcius? quid adversus omnes hæreses fortius potuit dici? Christus est verus Dei Filius. Pater Christi Jesu Domini nostri verus est Deus. Venit Filius Dei sempiternus temporaliter in

Apostoli, sed cujusdam presbyteri Joannis; cujus sepulcrum usque hodie monstratur in Epheso. Cujus etiam Papias auditor apostolorum, et in Hierapoli episcopus, in opusculis suis sæpe meminit. Sed nunc generalis ecclesiæ consensus habet, quod has quoque epistolas Joannes Apostolus scripserit, quia revera multam verborum et fidei similitudinem cum prima ejus epistola ostendunt, et simili zelo detestantur hæreticos. Seniores autem se dicit Joannes, vel quia jam provectus erat ætate quando has scripsit epistolas, vel quia nomen senioris, id est, presbyteri etiam pontifici propter maturitatem sapientiæ et gravitatis congruit. Unde et Petrus ait: Seniores ergo qui in vobis sunt obsecro consenior et testis passionum Christi. Senior, inquit, electæ dominæ et natis ejus, quos ego diligo in veritate, id est, vero amore diligo, illo videlicet qui secundum Deum est. Vel certe quos ideo diligo, quia perseverantes in veritate considero.

*Et non ego solus, sed et omnes, &c.]* Quia contra hæreticos scribere incipit, qui a fidei veritate exciderunt, recte omnium qui veritatem cognoverunt unam dilectionem in Spiritu Sancto esse commemorat, ut unanimitate simul et multitudine catholicorum terreat eos qui ab eorum societate se, cum pauci essent, segregarunt. Revera enim omnes per orbem catholici unam veritatis regulam sequuntur: non autem omnes hæretici et infideles unanimo errori consentiunt: verum non minus semet alterutrum, quam ipsam veritatis viam impugnant.

*Propter veritatem quæ permanet in vobis, &c.]* Non aliam, inquit, ob causam te tuosque diligimus, nisi propter veritatem fidei, quæ in nobis semper inexpugnabilis perdurat, quia videlicet eandem etiam vos invincibiliter custodire comperimus.

*Sit vobiscum gratia, misericordia, pax a Deo Patre, &c.]* Quoniam negabant illius temporis hæretici, Marcion scilicet et Cerinthus, verum esse Filium Dei Do-

Hæc Joannes de schismaticis sive hæreticis detestandis, quæ verbis docuit, etiam factis exercuit. Narrat enim de illo auditor ejus sanctissimus et martyr fortissimus Polycarpus Smyrnæorum antistes, quod tempore quodam cum apud Ephesum balneas lavandi gratia fuisset ingressus, et vidisset ibi Cerinthum, exiliret continuo, et discederet non lotus, dicens: Fugiamus hinc, ne et balneæ ipsæ corruant, in quibus Cerinthus lavat se, veritatis inimicus. Idem etiam Polycarpus Marcioni aliquando cum occurrisset, dicenti sibi: Agnosce nos: respondit: Agnosco, agnosco primogenitum Satanæ. Tanta tunc apostoli atque eorum discipuli in religione cautela utebantur, ut ne verbi quidem communionem cum aliquo eorum qui a veritate deviaverant habere paterentur: sicut et Paulus dicit: Hæreticum hominem, post primam et secundam correptionem, devita, sciens quia perversus est hujusmodi et peccat, cum sit a semetipso damnatus.

*Salutant te filii sororis tuæ electæ.*] Sicut adversariis veritatis ave dicere prohibet, ita e contrario, electos ex persona electorum salutatur, ut et infideles detestentur ab omnibus bonis, si forte vel sic corrigi velint, et fidelium semper ad invicem pax augescat et caritas.

### IN III. EPISTOLAM JOANNIS.

*Senior Gaio carissimo, &c.*] Qui vel qualis fuerit iste Gaius, in processu epistolæ monstratur. Quia videlicet et fidem Christi quam perceperat, bonis accumulabat actibus, et si ipse ad prædicandum verbum minime sufficebat, eos tamen qui prædicarent de facultatibus suis, sustentare gaudebat. Hunc autem esse Gaium arbitramur, cujus in epistola ad Romanos Paulus meminit, dicens: Salutat vos Gaius hospes meus et ecclesiæ totius. Quia enim hospes et qui suscipit et suscipitur appellari consuevit, erat hospes universæ ecclesiæ, quia

beatus Joannes, qui omnia dimiserat propter Christum, personæ fidelium divitum; quatenus eos ita alacriores reddat ad miserendum pauperibus et peregrinis: nec discredendum est illum veraciter dicere potuisse, quod Paulum dixisse legimus, Ipsi scitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quia sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini, sicut dixit, Beatius est magis dare quam accipere. Co-operatores autem eos dicit veritatis, quia qui spiritualia dona habentibus, temporalia subsidia tribuit, in ipsis donis spiritualibus cooperator existit. Nam cum pauci sint qui spiritualia dona perceperunt, et multi qui rebus temporalibus abundant; per hoc se divites virtutibus pauperum inserunt, dum eisdem sanctis pauperibus de suis divitiis impartiuntur. Hinc etenim Dominus ait, Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet; et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.

*Scriptissem forsitan ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis, &c.]* Diotrophes, ut videtur, erat hæresiarcha temporis illius aliquis superbus et insolens, malens nova docendo primatum sibi usurpare scientiæ, quam antiquis sanctæ ecclesiæ, quæ Joannes prædicabat, humiliter auscultare mandatis. Unde bene Diotrophes speciose insulsus, sive decor insaniens interpretatur, ut perfidiam cordis etiam nomine signet.

*Propter hoc, si venero, commonebo ejus opera.]* Id est, in omnium notitiam manifestius arguendo producam. Juxta illud Apostoli Pauli: Quid vultis, in virga veniam ad vos?

*Quæ facit, verbis malignis garriens in nos.]* Notandum quod linguas detrahentium, sicut nostro vitio non debemus excitare, ne ipsi pereant; ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat: aliquando autem etiam compescere, ne dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire bona

mini nostri gratia mollivit duritiam legis, quia cum illa diceret, si quis hæc vel illa fecerit, lapidibus obruatur: si quis hæc vel illa fecerit, flammis comburatur: Dominus, laxata districtione legis, dedit per evāgelii gratiam licentiam purgandi scelera commissa per pœnitentiam et eleemosynæ fructus. Sed hanc ejus gratiam transferrunt in luxuriam, qui nunc tanto licentius ac liberius peccant, quanto minus se vident statim asperitate legis de admissis facinoribus examinari.

*Et solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes.*] Solus Dominator est Dominus noster Jesus Christus cum Patre et Spiritu Sancto, sicut solus Dominator est Pater cum Filio et Spiritu Sancto; sicut et solus Dominator est Spiritus Sanctus cum Patre et Filio. Sola Dominatrix est tota ipsa Trinitas, Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Quamcunque enim in eadem sancta et individua Trinitate personam nomines, solus Deus est. Et cum totam simul Trinitatem nominas, solum verum Deum nominas. Unde recte intelligendum, quia quicumque hæretici Patrem Christi verum Deum bonum et justum esse denegant; solum Dominatorem et Dominum nostrum negant. Quicumque Jesum Christum verum esse Filium Dei negant, et hi utique solum Dominatorem et Dominum nostrum negant. Quicumque Spiritus Sancti potentiæ derogant, etiam hi solius Dominatoris et Domini nostri majestati contradicunt. Quia nimirum idem Pater et Filius et Spiritus Sanctus, solus Dominator et Dominus noster est.

*Commonere autem vos volo, scientes semel omnia.*] Omnia videlicet arcana fidei scientes, et non opus habentes recentia quasi sanctiora a novis audire magis-tris.

*Quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, &c.*] Jesum non filium Nave, sed Dominum nostrum dicit, ostendens primum quia non ipse a partu sanctæ Virginis, ut hæretici affirmant, principium habuit, sed juxta mysterium sui nominis ad salvationem credentium

varent: et ante iudicium graviter, et gravius in iudicio universali damnabit.

*Sicut Sodoma et Gomorra, et finitimæ civitates, &c.]* Quia dederat exemplum damnationis in eos qui solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negant, commemorato interitu, vel populi murmurantis et infidelis in deserto, vel erigentium se contra auctorem nequam angelorum; ita dat exemplum pœnæ illorum, qui Domini nostri Jesu Christi gratiam transferunt in luxuriam, commemorans incendium Sodomorum.

*Similiter et ii carnem quidem maculant, &c.]* Subaudiendum est, et hi damnandi sunt sicut Sodomitæ, qui carnem maculaverunt: sicut populus non credens, qui majestatem divinæ potentiae blasphemabat, sicut angeli qui dominationem sui Creatoris spernebant.

*Cum Michael archangelus cum diabolo disputans, &c.]* De quibus Scripturis Judas testimonium hoc assumpsit, non facile patet. Sed tamen sciendum, quia simile his aliquid in Zacharia propheta reperimus. Ipse enim dicit: Quia ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini, et Satan stabat a dextris ejus ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: Increpet Dominus in te, Satan, et increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Sed hoc in loco facillime intelligitur: quod Jesus sacerdos desiderabat populum Israel de captivitate Babylonis liberari, atque ad patriam terram redire. Resistebat autem illi Satanas, nolens Dei populum liberari, sed magis hostibus et gentibus mancipari: ideoque illum angelus qui populi adjutor erat, increpabat, atque ab injuria ejusdem populi removebat. Sed quando de Moysi corpore contentionem cum diabolo Michael habuerit, incertum habemus. Attamen non desunt, qui dicant eundem Dei populum Moysi corpus appellatum, eo quod ipse Moyses illius populi portio fuerit: ideoque Judas quod de populo factum legerat, recte de Moysi corpore factum dicere possit. Sed ubicunque et quandocunque hæc alterca-



aqua hæretici, qui posuerunt in cælum os suum per verba superbæ; sed aqua sapientiæ, audientium corda non irrigant: qui a ventis circumferuntur, quasi ad suggestionem spirituum invisibilium, in diversos vitiorum raptantur errores.

*Arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ.*] Mortua est arbor, quæ non facit fructum bonum. Quæ vero etiam mali operis fructum protulit, bis mortua arbor appellatur. Et si ille qui boni operis fructum ferre noluit, pro sua sterilitate dicitur excidendus, et in ignem mittendus; quid putas illum mereri pœnarum, qui vel perverse agendo, vel alios pervertendo pessimos fructus attulit? Nec mirum, si infructuosæ et bis mortuæ dicantur esse arbores, quæ eradicatæ esse probantur. De sanctis enim dicitur: In caritate radicati, et fundati. Qui vero a caritatis soliditate se eradicare non timent; merito si quid boni fructus habere videntur, admittunt. Merito tales autumnalibus arboribus comparantur, ut desperata eorum salus ostendatur. Autumni enim tempore non solum poma nulla nasci; sed etiam ea quæ nata erant, matura solent decidere. Cui videlicet tempori assimilantur hi, qui et fructus fidei ferre ipsi negligunt, et ea quæ fideles quoslibet facere bona conspiciunt, extirpare atque in caduca student negotia convertere.

*Fluctus feri maris despumantes suas confusiones.*] Fluctus feri maris, sunt perversi doctores, qui et in semet ipsis inquieti semper, tumidi, tenebrosi et amari sunt, et pacem ecclesiæ quasi stabilitatem firmitatemque obicum semper impugnare non cessant. Sed tales recte dicuntur despumantes suas confusiones; quia instar tumentium undarum, quanto altius se superbientes attollunt, tanto amplius confusi, quasi in spumas levissimas dissolvuntur et pereunt.

*Sidera errantia, quibus procella tenebrarum in æternum servata est.*] Sidera errantia, quæ sunt septem, nunquam in eodem loco ubi pridie fecerant, ortum vel

&c.] Non contra omnes eos homines dicit, sed contra omnes impios, neminem illorum relinquens impunitum. De quibus subditur,

*Et arguere omnes impios.*] Septimum sane ab Adam dicit esse Enoch, qui hæc prophetavit, ut confirmet exemplo quod superius ait, Quia jam olim præscripti fuerant in tale iudicium impii homines, qui suo tempore subintroierunt ad subvertendam fidem piorum.

*Et arguere* (inquit) *omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, &c.*] Vera quidem est hæc sententia, quia Dominus in iudicio veniens impios, non solum de operibus, verum etiam de verbis arguet, et iudicabit iniquos, attamen sciendum quia liber Enoch, de quo illam assumpsit, inter apocryphas scripturas ab ecclesia deputatur, non quia dicta tanti patriarchæ abjici ullatenus possint, aut falsa debeant æstimari, sed quia liber ille qui sub nomine ejus offertur, non vere ab illo scriptus, sed sub titulo nominis ejus ab alio quodam editus videtur. Si enim vere ejus esset, non esset fidei sanæ contrarius. Nunc autem quia multa incredibilia continet, in quibus illud est de gigantibus, quod non habuerint homines patres, sed angelos, merito doctis claret non esse viri veracis scripta quæ mendacio sordent. Unde et hæc eadem Judæ epistola, quia de apocrypho libro testimonium habet, primis temporibus a plerisque rejiciebatur. Tamen auctoritate jam et vetustate et usu meruit, ut inter Sanctas Scripturas computetur; maxime quia tale testimonium de apocrypho Judas assumpsit: quod non apocryphum ac dubium, sed veræ lucis lucida esset veritate conspicuum.

*Hi sunt murmuratores, querulosi, &c.*] Tanto amplius quisque murmurat, et queritur de præsentibus ecclesiæ laboribus, quanto minus in se desideria carnis extinxit. At contra sanctus Daniel et cæteri cœlestium desideriorum viri, quantum obnixè superna sola desiderant, tantum contemptius transitoria cuncta quæ videntur adversa, despiciunt.

potestate, sed Dei gratia perficiendum est, recte subjungitur :

*Ei autem qui potens est conservare vos sine peccato, &c.] Bene hic dicit, in exultatione nos constituendos ante conspectum gloriæ Dei, quos superius admonebat, in timore Deo servire. Quia quanto magis trepidi de actibus nostris in præsentī fuerimus, tanto amplius in futuro de percepta mercede lætabimur.*

*Soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum gloria et magnificentia, &c.] Hæc clausula et Patri et Filio cœqualem et cœternam, per omnia et ante omnia secula, gloriam refert, ac regnum. Et eorum quoque qui minorem aut posteriorem Patrem Filium credunt, coarguit errorem; cum dicit, Deo Patri gloriam, magnificentiam, imperium, et potestatem esse per Jesum Christum Dominum nostrum. Et hoc non ab initio temporis alicujus, sed ante omne seculum, et nunc et in omnia secula seculorum. Amen.*

quando a medio tempore, aliquando de sola ipsa novissima pressura, aut non multo ante dicturus recapitulat. Illud tamen fixum servat, ut a sexto recapitulet.

Tertia vero periocha, sub specie septem angelorum tuba canentium, varios ecclesiæ describit eventus.

Quarta, sub figura mulieris parturientis, et draconis eam persequentis, ejusdem ecclesiæ labores et victorias aperit; et utrique militiæ præmia digna rependit. Ubi septem quoque angelorum dicta commemorantur, et facta; etsi non pariter, ut supra. Hunc enim mystica solertia numerum pæne ubique servat, cum et moris sit ejusdem Joannis, in evangeliiis quoque et epistolis, nihil tepide et breviter dicere.

Quinta autem periocha per septem angelos, septem plagis novissimis terram perfudit.

Sexta, damnationem meretricis magnæ, id est, impiæ civitatis.

Septima, ornatum uxoris Agni, sanctæ videlicet Hierusalem de cœlo a Deo descendentis ostendit.

Septem quoque regulas Tychonii, viri inter suos eruditissimi, quibus ad intelligendas Scripturas studiosi plurimum adjuvantur, breviter commemorandas putavi. Harum prima de Domino et ejus corpore est: quando a capite ad corpus, vel a corpore transitur ad caput, et tamen ab una eademque persona non receditur. Una enim persona loquitur dicens, Sicut sponso imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento: et tamen quid horum capiti, quid corpori, id est, quid Christo, quid ecclesiæ conveniat, utique intelligendum est.

Secunda est de corpore Domini bipertito, vel potius de Domini corpore vero atque simulato, ut sancto Augustino magis appellari placuit. Dicit enim ecclesia, Fusca sum et speciosa, ut tabernacula cedar, et pellis Salomonis. Non enim ait, Fusca fui et speciosa sum: sed utrumque se esse dixit, propter communionem sacramentorum, et propter temporaneam commix-

mendat, sicut septenarium, vel denarium, vel duodenarium, quibus plerumque vel universitas temporis, vel rei alicujus perfectio designatur. Sicut septies in die laudem dixi tibi, nihil est aliud, quam semper laus ejus in ore meo. Tantundem autem valent, et cum multiplicantur sive per denarium: sicut septuaginta et septingenti: unde possunt et septuaginta anni Hieremiæ pro universo tempore spiritualiter accipi, quo est apud alienos ecclesia, sive per seipsos, sicut decem per decem, centum; sicut duodecim per duodecim, centum quadraginta quatuor: quo numero significatur universitas sanctorum in Apocalypsi.

Sextam regulam Tychonius recapitulationem vocat. Sic enim dicuntur in Scripturis quædam, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrentur; cum ad priora, quæ prætermissa sunt, latenter narratio revocetur. Sicut in Genesi quod dicitur: Isti filii Noe in tribubus et linguis suis. Ab his divisæ sunt insulæ gentium super terram. Et statim, Erat autem omnis terra labii unius et sermonum eorundem. Ita dictum videtur, tanquam eo jam tempore quo dispersi fuerunt, una fuerit omnibus lingua, cum potius recapitulando latenter adjungeret, qualiter sint linguæ divisæ.

Septima ejusdem regula est, de diabolo et ejus corpore. Aliquando enim in diabolum dicitur, quod non in ipso, sed in ejus corpore possit agnosci, sicut Dominus beato Job, ejusdem hostis fraudes et vires exponens, inter alia dicit, Numquid ad te preces multiplicabit, aut loquetur tibi mollia? Non enim ipse diabolus legitur uspiam pœnitentiam acturus: sed corpus ipsius quod damnatum in fine dicturum sit: Domine, Domine, aperi nobis. Has ergo regulas non in Apocalypsi tantum, id est, in Revelatione sancti Joannis Apostoli, quam idem Tychonius et vivaciter intellexit, et veridice satisque catholice disseruit, præter ea duntaxat loca, in quibus suæ partis, id est, Donatistarum

## EPIGRAMMA BEDÆ

DE BEATO JOANNE ET EJUS APOCALYPSI.

EXUL ab humano dum pellitur orbe Joannes  
Et vetitus Coici est cernere regna soli,  
Intrat ovans cœli Domino dilectus in aulam  
Regis et altithroni gaudet adesse choris.  
Hic ubi subjectum sacra lumina vertit in orbem,  
Currere fluctivagas cernit ubique rates,  
Et Babel ac Solymam mixtis configere castris :  
Hinc atque hinc vicibus tela fugamque capi.  
Sed mitem sequitur miles qui candidus agnum,  
Cum duce percipiat regna beata poli.  
Squameus est anguis, per Tartara cæca maniplos  
Submergit flammis, peste fameque suos.  
Hujus quæ facies studiumve ordove duelli,  
Ars quæ, quæve phalanx, palma vel arma forent,  
Pandere dum cuperem, veterum sata lata peragrans  
Excerpsi campis germina pauca sacris,  
Copia ne potior generet fastidia mensis,  
Convivam aut tenuem tanta parare vetet.  
Nostra tuis ergo sapiant si fercula labris,  
Regnanti laudes da super astra Deo.  
Sin alias, animos tamen amplexatus amicos,  
Quæ cano corripiens, pumice frange, rogo.

## LIBER PRIMUS.

IN CAP. I. *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi, &c.*] Fundata per apostolos ecclesia, quali vel cursu dilatanda, vel fine perficienda esset, ad roborandos contra mundi adversa fidei prædicatores oportuit revelari. Cujus revelationem mysterii Joannes, more suo,

*Et fecit nos regnum, &c.]* Quia Rex regum et Sacerdos cœlestis se offerendo pro nobis nos suo corpori adunavit, nemo sanctorum est qui spiritualiter sacerdotii officio careat, cum sit membrum æterni sacerdotis.

*Ecce venit cum nubibus, &c.]* Qui judicandus primo venit occultus, tunc judicaturus veniet manifestus. Hæc ideo commemorat: ut ad tolerantiam passionum confirmet ecclesiam, nunc ab hostibus oppressam, tunc cum Christo regnaturam.

*Et qui eum pugnaverunt, &c.]* In eadem illum forma videntes judicem potentem, in qua velut minimum judicaverunt, sera semetipsos pœnitentia lamentabunt.

*Etiam Amen.]* Quod novit certissime Deo revelante futurum, interponens Amen, firmat sine dubitatione venturum.

*Ego sum a et ω, initium et finis, &c.]* Initium, quem nullus præcedit; finis, cui nullus in regno succedit.

*Qui est, et qui erat, &c.]* Hoc idem dixerat de Patre. Deus enim Pater et venit et venturus est in Filio.

*Ego Joannes, &c.]* Personam, locum, tempus, causamque visionis insinuat. Quam se etiam in Spiritu vidisse testatur, ne a carnali phantasmate putaretur illus.

*Fuit in insula, &c.]* Historia nota est, Joannem a Domitiano Cæsare propter evangelium in hanc insulam relegatum, cui tunc congrue secreta datum est cœli penetrare, cum certa terrarum spatia negabatur excedere.

*Fui in Spiritu in Dominica die.]* Congruum quoque spirituali visione tempus indicat. Solet enim Scriptura terminos causarum, sicut sæpe loci, vel corporis vel aeris, sic etiam temporis exprimere statutos. Abraham quippe angeli meridie, Sodomam vespere visitant. Adam post meridiem ad vocem Domini deambulantis expavit. Et Salomon nocte sapientiam non servaturus accepit.

*Et audiivi post me, &c.]* Voce prius admonetur, ut ad visionem convertat intuitum.

rentes, propter oves ad dexteram futuras, instar lanæ, et propter dealbatorum innumerabilem turbam, et electorum e cælo datorum, instar nivis effulgent.

*Et oculi ejus velut flamma ignis.*] Oculi Domini, prædicatores sunt, igne spirituali, et fidelibus lumen, et incredulis præbentes incendium.

*Et pedes ejus similes orichalco sicut in camino ardenti.*] Pedes ignitos, novissimi temporis ecclesiam dicit, quæ vehementibus est examinanda et probanda pressuris. Orichalcum quippe est æs multo igne et medicamine perductum ad aureum colorem. Alia translatio, quæ dicit similes orichalco Libani, significat in Judæa, cujus Libanus mons est, ecclesiam esse persequendam, præcipue novissime. Nam et templum sæpe Libani nomen accepit, cui dicitur, *Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas.*

*Et vox illius tanquam aquarum multarum.*] Vox confessionis et prædicationis et laudis, non in Judæa tantum, sed in multis populis resonat.

*Et habebat in dextera sua stellas septem.*] In dextera Christi, est spiritualis ecclesia. Astitit, inquit, regina a dextris tuis in vestitu deaurato. Cui astanti ad dexteram dicit: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum.*

*Et de ore ejus, gladius ex utraque parte acutus exibat.*] Qui de visibilibus et invisibilibus judicans, postquam occiderit habet potestatem mittere in gehennam ignis.

*Et facies ejus, sicut sol lucet in virtute sua.*] Qualis in monte discipulis, talis post judicium Dominus omnibus sanctis apparebit. Impii enim in judicio videbunt, in quem pupugerunt. Totus autem hic Filius hominis habitus, etiam ecclesiæ convenit; cum qua una natura ipse factus est Christus, honorem illi sacerdotalem, et judicariam tribuens potestatem, et ut fulgeat, sicut Sol, in regno Patris sui.

*Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus.*] Tanquam



Hæc enim sunt facta Nicolaitarum, sicut in sequentibus aperitur.

*Qui habet aurem audiendi, audiat, &c.]* Quæ singulis scribit, universis se dicere demonstrat ecclesiis. Non enim Ephesiorum ecclesia sola, si eam non pœniteret, de loco suo movenda erat, aut Pergamis tantum sedes est Satanæ, et non ubique. Sic et cætera singularum, omni communia sunt ecclesiæ.

*Vincenti dabo edere de ligno vitæ quod est in paradiso.]* Lignum vitæ Christus est, cujus in cœlesti paradiso visione, et in præsentī ecclesiæ corpore, sanctæ reficiuntur animæ.

*Et angelo Smyrnæ ecclesiæ scribe.]* Huic ecclesiæ de toleranda persecutione suggerit: cui et nomen congruit. Smyrna enim myrrha dicitur; quæ mortificationem carnis designat.

*Hæc dicit primus et novissimus, qui fuit mortuus et vivit.]* Qui et omnia creavit, et omnia moriendo restauravit. Aptā præfatio patientiam suasuro.

*Scio tribulationem tuam et paupertatem, sed dives es.]* Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Quod pulchre fortunatus brevi versu exposuit dicens,

Pauper in angusto regnat habendo Deum.

*Qui se dicunt Judæos esse, et non sunt.]* Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Judæus enim religionis est nomen. Unde et apostolus: Qui in abscondito (inquit) Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu non litera.

*Ecce missurus est ex vobis diabolus in carcerem, ut tentemini.]* Universali ecclesiæ hæc dicta conveniunt, adversus quam diabolus inextricabiles semper inimicitias exercet.

*Et habebitis tribulationem diebus decem.]* Totum tempus significat, in quo Decalogi sunt necessaria mandata. Quamdiu enim lucem verbi divini sequeris,

tur autem Nicolaitæ quædam etiam fabulosa et pæne gentilia de mundi prædicasse principio, nec ab eis quæ immolantur cibos suos separasse.

*Vincenti dabo manna absconditum.*] Qui carnis illecebram, hypocritis licet suadentibus, contempserit, jure dulcedine panis invisibilis, qui de cœlo descendit, saturabitur.

*Et dabo illi calculum candidum.*] Id est, corpus nunc baptismo candidatum, tunc incorruptionis gloria refulgens.

*Et in calculo nomen novum scriptum.*] Ut filii Dei nominemur et simus.

*Quod nemo scit, nisi qui accipit.*] Quia qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est. Non enim gustat hypocrita quam suavis est Dominus.

*Et angelo Thyatiræ ecclesiæ scribe.*] Thyatira transfertur in hostiam. Sancti autem exhibent corpora sua hostiam viventem.

*Hæc dicit Filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis.*] Qui sunt oculi flammei, inferius aperit, dicens, Ego sum scrutans renes et corda; et dabo unicuique vestrum secundum opera vestra.

*Et pedes ejus similes orichalco.*] Et hoc exponit quod hujus ecclesiæ novissima sint opera plura prioribus.

*Sed habeo adversus te, quia permittis mulierem Jezabel, &c.*] In tuo quidem opere et fide laudabilis es, sed in hoc vituperabilis, quia pseudoapostolorum synagogam, quæ se Christianam fingit, non digna invectione redarguis. Nomen Jezabel, quod fluxum sanguinis sonat, convenit hæreticis. Et specialiter fuisse conjicitur mulier in supradicta ecclesia docens memorata facinora, quæ figura esset totius Jezabel per orbem, cui etiam manifestam comminatur ultionem.

*Et seducere servos meos, fornicari, &c.*] Utique sub Christi nomine fornicationem et idololatriam spiritualem docebat. Nam quomodo aperte idolorum culturam doceret, quæ in ecclesia prophetam se dicebat.

*Et reget illas in virga ferrea, &c.]* Inflexibili justitia regit mites; ut fructum plus afferant: destruit vero contumaces; ut vel in æternum pereant, vel conterantur in eis cupiditates terrenæ; et veteris hominis lutulenta negotia, quicquid de peccatore limo contractum atque inolitum est.

*Et dabo illi stellam matutinam.]* Christus est stella matutina; qui nocte seculi transacta lucem vitæ sanctis promittit et pandit æternam.

IN CAP. III. *Et angelo ecclesiæ Sardis scribe.]* Hunc angelum, id est sacerdotem minus solertem in malis corrigendis arguit. Quosdam tamen in albis ambulantes habere collaudat: quibus nomen Sardis lapidis utique pretiosi congruit.

*Scio opera tua, quia nomen habes quod vivas, et mortuus es.]* Tibi quidem vivus esse videris, sed si non in pravorum correctione vigilaveris, jam inter mortuos computaberis.

*Non enim invenio opera tua plena coram Deo meo.]* Plena coram Deo non sunt opera rectoris, si non et cæteros excitare contenderit; quamvis hominibus innoxius esse videatur.

*Veniam ad te tanquam fur.]* Sicut in evangelica parabola, sic et hic exemplo furis cavendi, vigilare præmonet.

*Sed habes pauca nomina in Sardis qui non inquinaverunt vestimenta sua.]* Non dixit paucos, sed pauca nomina. Proprias enim oves vocat nominatim; qui Moysen novit ex nomine, et suorum nomina scribit in cælo sanctorum.

*Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis.]* Omnes ad illorum provocat habitum; qui holosericam baptismi inviolatam servaverunt.

*Et angelo Philadelphię ecclesiæ scribe.]* Philadelphia, dilectio fraterna interpretatur, cui janua regni aperiatur, et a Domino diligi promittitur.

*Hæc dicit sanctus et verus, qui habet clavem David.]*

zizaniorum crescentium perfidia breviari. Si enim corona alteri tradatur amissa, non vacat locus ejus qui quod tenebat amisit.

*Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, &c.]* Qui adversa propter me devicerit, gloriosus in templo ecclesiæ nullam adversitatis timebit ultra jacturam. Hæ columnæ, id est sancti viri, nunc sustinendo ecclesiam muniunt, tunc eminendo decorant, sicut illæ duæ in foribus templi Salomonis.

*Et scribam super eum nomen Dei mei.]* Quia videlicet per adoptionem filii Dei dicimur.

*Et nomen civitatis Dei mei, Novæ Hierusalem.]* Unitati ecclesiæ sociabitur, quæ gratia cœlesti in novam vitam generata est.

*Et nomen meum novum.]* Hoc est nomen Christianum: non quod novum sit istud Filio Dei, qui hanc habuit claritatem antequam mundus fieret, sed novum Filio hominis qui fuit mortuus et resurrexit, et sedet ad dexteram Dei.

*Et angelo Laodiciæ ecclesiæ scribe.]* Laodicia dicitur tribus amabilis Domini, sive fuerunt in vomitu. Erant enim ibi et quibus diceret, Incipiam te evomere ex ore meo. Et quibus item, Ego quos amo, arguo et castigo. Ex Græco autem populus justus interpretatur.

*Hæc dicit Amen, testis fidelis et verus, &c.]* Amen, vere sive fideliter interpretatur. Christus ergo, qui est in divinitatis essentia veritas, per incarnationis mysterium principium creaturæ Dei factum se esse commemorat, ut per hæc ad tolerantiam passionum conformet ecclesiam.

*Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus, &c.]* Nec in fide fervidus es, nec in totum infidelis. Quod si adhuc infidelis esses, adhuc tibi spes convertendi merneret: nunc vero quia voluntatem Domini, quam cognovisti, non facis, de visceribus ecclesiæ meæ projiceris.

*Quia dicis quod dives sum, et locupletatus, &c.]* Sola

cælo. Convenienter ostium cœleste ascensurus aspicit, cui celsa mysteria pandi promittuntur. Vel quia ostium Christus est, qui illum crediderit natum et passum, conscendit cœlum, id est ecclesiæ altitudinem, et videt futura spiritualis effectus sicut dicit.

*Et statim fui in Spiritu. Et vox prima quam audiui.*] Similis utique priori voci, quæ dixerat, Quod vides, scribe in libro.

*Et ecce sedes posita erat in cælo, et supra sedem sedens.*] Ecclesiam in cœlesti conversatione positam Dominus inhabitat. Gregorius papa, solium Dei in visione Micheæ, angelicas potestates interpretatur. Quarum mentibus altius præsidens, inferius cuncta disponit.

*Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis iaspidis et sardinis.*] Iaspideus color, aquam, sardis ignem significat. Quibus duobus iudicium novimus celebrari. Sicut enim, inquit, in diebus Noe, ita erit et adventus Filii hominis.

*Et iris in circumitu sedis, similis visioni smaragdinae.*] Iris qui fit sole nubes irradiante, et post diluvium primo propitiationis indicio factus est, intercessu sanctorum quos Dominus illustrat, ecclesiam muniri designat. Qui bene smaragdo lapidi nimiae viriditatis comparantur: quo enim hæreditatem immarcessibilem fide perfectiori expectant, eo potentius etiam cæteros, orando protegunt.

*Et in circumitu sedis sedilia vigintiquatuor, &c.*] Ecclesiam quam propter societatem fidei in una sede videbat, eandem per geminum testamentum de patriarchis et apostolis generatam, in vigintiquatuor sedilibus cernit: sedentem autem propter judiciariam ejus in Christo dignitatem. Sedebunt enim et judicabunt universa membra, sed in uno et per unum caput. Nam quomodo poterunt sancti in iudicio sedere, stantes ad dexteram Judicis? Possunt etiam vigintiquatuor seniores in illis intelligi, qui perfectionem operis, quæ senario numero commendatur, clara evangelii prædica-

in templo laudantes et benedicentes Deum. Facies vero hominis Marcum significat, qui nihil de regali vel de sacerdotali Domini potentia locutus, tantum hominis Christi gesta simpliciter narrat. Aquila autem, Joannes est, qui nativitatem verbi velut ortum solem perspicaciter aspectat. Animalia autem, nunc evangelistas, nunc totam significant ecclesiam. Cujus fortitudo in leone, victimatio in vitulo, humilitas in homine, sublimitas in aquila volante monstratur.

*Singula eorum habebant alas senas.*] Perfectione suæ doctrinæ ecclesiam ad alta sublevant. Senarius enim numerus ideo perfectus dicitur, quia primus suis partibus impletur. Unum quippe, quod est sexta senarii pars, et duo, quod est tertia, et tria, quod est dimidium, eundem senarium faciunt. Aliter. Alæ senæ quatuor animalium, quæ sunt vigintiquatuor, totidem veteris instrumenti libros insinuant, quibus evangelistarum et fulcitur auctoritas, et veritas comprobatur.

*Et in circuitu et intus plena sunt oculis, &c.*] Sancta ecclesia et coram Deo et coram hominibus se vigilantè attendit. Cujus interiores oculos aspexerat Psalmista, cum dicit, Omnis gloria ejus filiæ regum ab intus. Exteriores vero, cum continuo subdit, In fimbriis aureis circumamicta varietate. Aliter. Sive literam attendas, sive allegoriam quæras, lucem semper in evangelio reperies. Alia translatio sic habet: Plena oculis ante se et retro. Quia lux evangelii et ænigmata legis irradiat, et novæ gratiæ mundo fulgorem infundit.

*Et requiem non habebant die ac nocte, &c.*] Sancta animalia cuncto tempore seculi unam dominationem Deitatis, omnipotentiam et æternitatem sanctæ Trinitatis affirmant, manente intellectualis creaturæ perpetua in cœlestibus laude.

*Procidebant vigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, et adorabant.*] Animalibus personantibus laudem, id est, evangelistis prædicantibus Christi dispensationem, omnis ecclesia quæ in præpositis constat et

in faciem latoris Veteris Testamenti, Novum continentis non poterant aspicere.

*Et ego flebam multum.*] Communem humani generis miseriam agnoscens doluit.

*Et unus de senioribus dixit mihi, Ne fleveris, &c.*] Flere prohibetur, quia jam tunc impletum erat in Christi passione, quod diu latebat mysterium, cum illo tradente Spiritum, velum templi scissum est. Cui dicitur: Catulus leonis Juda, ad prædam, fili mi, ascendisti, &c. Sequitur, et describit quomodo et ubi vicerit Leo de tribu Juda.

*Et vidi in medio throni, — et Agnum stantem tanquam occisum.*] Idem Dominus qui Agnus est innocenter moriendo, leo quoque factus est, mortem fortiter evincendo. Tychonius agnum ecclesiam dicit, quæ in Christo accepit omnem potestatem.

*Habentem cornua septem et oculos septem.*] Spiritus in Christo septiformis, propter eminentiam potestatis: cornibus, propter illuminationem gratiæ comparatur oculis.

*Et venit et accepit de dextera sedentis in throno librum.*] Librum de dextera Dei, dispensationem ipsam incarnationis a Patre et a seipso, secundum id quod Deus est, dispositam accepisse Filius hominis dicitur, quia uterque cum Spiritu Sancto in throno habitat. Christus enim qui in humanitate Agnus, ipse in Deitate dextera Patris est.

*Et cum aperuisset librum, &c.*] Cum passione sua Dominus utriusque Testamenti præconia in se comprobaret impleri, ecclesia gratias referens, ipsa quoque se passionibus offert, ut juxta apostolum impleat ea quæ desunt passionum Christi in carne sua. Citharis enim ubi ligno chordæ tenduntur, corpora mori parata: phialis vero, corda latitudine caritatis patula designantur.

*Et cantabant canticum novum, &c.*] Sacramenta Novi Testamenti, quæ in Christo sunt completa, celebrant:

*vide.*] Nos quoque gloriam ecclesiæ cernere magnis evangelii vocibus admonemur.

*Et ecce equus albus, &c.*] Ecclesiæ, quæ super nivem gratia dealbata est, Dominus præsidet, et spiritualis doctrinæ contra impios arma ferens, victor in suis coronam percipit. De quo dicitur, Accepit dona in hominibus. In quibus etiam cœlo præsidens, a Saulo persequabatur.

*Et cum aperuisset sigillum secundum, audiivi secundum animal, &c.*] Contrarium quoque equitatum solerter attendere jubetur, ut sicut de prosperis ecclesiæ gaudium, sic de adversis cautelam ex præscientia sumat.

*Et exivit alius equus rufus.*] Contra victricem vincen-temque ecclesiam exiit equus rufus, id est, populus sinister, ex sessore suo diabolo sanguinolentus. Quamvis legerimus apud Zachariam, equum Domini rufum: sed ille suo sanguine rufus, hic alieno.

*Et qui sedebat super eum, datum est ei ut sumeret pacem de terra.*] Scilicet suam. Ecclesia vero æternam pacem, quam sibi Christus reliquit, accepit.

*Et datus est illi gladius magnus.*] Sive in eos quos prævaricatores fidei, sive quos martyres facit. De quo ad beatum Job dicitur, Qui fecit eum, applicavit gladium ejus: id est, vel ne tantum sanctos tentet quantum impius velit, vel quod suæ rabiei in seipsum vindicta redeat.

*Et ecce equus niger, &c.*] Equus niger, falsorum caterva est fratrum, qui stateram rectæ professionis habent, sed socios lædunt per opera tenebrarum. Dum enim in medio animalium dicitur ne læseris, ostenditur illic esse qui lædit. De hoc præcurrente equo dicit apostolus, Foris pugnæ, intus timores.

*Bilibris tritici denario uno, &c.*] Cave, inquit, ne exemplo pessimo fratrem tuum scandalizantes propter quem Christus mortuus est, et sacri sanguinis chris-matisque portat insignia. Quia sive perfecti meritis, sive etiam minimi, quique in ecclesia fide tamen Sanctæ Trinitatis imbuti, omnes eodem perfecto pretio san-



in hoc seculo rogaverunt, orant, sed amore æquitatis, qua ipsi iudici ut prope positi concordant, diem iudicii quo peccati regnum destruat, et resurrectionem extinctorum corporum advenire precantur. Nam et nos in præsentī, cum pro inimicis orare iubemur, dicimus tamen Domino orantes, Adveniat regnum tuum.

*Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ.*] Singulas modo stolas habent animæ sanctorum de sua beata immortalitate gaudentes. Resurgentibus autem corporibus juxta Esaïam, in terra sua duplicia possidebunt.

*Et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, &c.*] Non desiderium resurrectionis abnuitur, sed ex colligendorum fratrum augmento differtur. Nam et ipsa animarum lætitia potest stolis albis figurari, cum Domino revelante didicerint, et impios in fine damnandos, et usque ad finem seculi multos suo numero per martyrium esse sociandos: atque interna caritate perfusi, maluerint hac consolatione contenti pro supplendo fratrum numero hactenus sua gaudia differri.

*Et vidi cum aperuisset sigillum sextum, &c.*] Sexto sigillo patefacto novissima persecutio nuntiatur, et sicut Domino sexta feria crucifixo, mundum tenebris et pavore concuti.

*Et sol factus est niger tanquam saccus.*] Tanquam Christi vel operta potentia, vel doctrina temporaliter obscurata, vel a defensione sit velata, cum ministri Antichristi in servos Christi grassari sumuntur.

*Et luna tota facta est sicut sanguis.*] Ecclesia solito amplius pro Christo sanguinem fundet. Tota autem dixit, quia in toto orbe erit novissimus terræ motus, antea vero sicut scriptum est, per loca.

*Et stellæ ceciderunt super terram, &c.*] Qui cœlestes in ecclesia specie tenus fulgent, vento novissimæ persecutionis impulsī, terreni fuisse probabuntur. Quorum bene opera grossis, immaturis videlicet et inutilibus et caducis fici fructibus comparantur.

*Et cælum recessit sicut liber involutus.*] Sicut liber

tium gaudia vidit animarum, sic etiam nunc regnum Antichristi quæ victoria sequatur præcedentium mundi regnorum, quæ Christi ecclesiæ juri jam cesserunt, probaturus est exemplis. Grandes enim causæ, grandioribus necesse est confirmentur argumentis.

*Tenentes quatuor ventos terræ, &c.]* Suo quodammodo potentatu omnia præfocantes, nullum pro libitu sui juris respirare sinebant. In terris, diversitas provinciarum: in mari, insularum: in arboribus, diversa hominum qualitas et conditio designatur. Aliter. Qui sunt angeli quatuor, iidem quatuor intelligendi sunt venti, juxta Danielis prophetiam dicentis, Ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno, et quatuor bestiæ ascendebant de mari.

*Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, &c.]* Dominus in carne natus, qui magni consilii angelus est, paternæ scilicet voluntatis nuntius, visitavit nos Oriens ex alto, vexillum crucis, quo suorum frontes signaret, afferens.

*Et clamavit voce magna quatuor angelis.]* Magna Domini vox est, prædicatio sublimis: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.

*Nolite nocere terræ et mari, neque arboribus.]* Ex quo Dominus passus est, non hostis solum adversarii, sed et mundani principatus contritum est imperium, sicut et oculis cernimus, et in statua, quam lapis de monte comminuit, legimus.

*Quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum?] Ad hoc enim gentium confractum est imperium, ut signo fidei, cui restiterant, facies sanctorum libere notaretur. Nam et ipsa crucis figura dilatatum ubique Domini significat regnum, sicut vetus dictum comprobatur:*

Respice distinctis quadratum partibus orbem,  
Ut regnum fidei cuncta tenere probes.

Neque enim frustra in fronte pontificis, nomen Do-

rum. Et infra, Ut videas filios filiorum tuorum. Non enim qui timet Dominum, nisi genuerit filios, nepotesque susceperit, beatus esse non potest, cum virgines fideles potior merces expectet, sed in filiis opera, in filiis vero filiorum fructus operum, id est, mercedem designat æternam. Post Judam ergo Ruben, id est, post exordia divinæ confessionis et laudis, perfectio sequitur actionis. Sed quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, post Ruben sequitur Gad, qui tentatio vel accinctus interpretatur. Post inchoationem enim boni operis, majoribus necesse est hominem tentationibus probari, atque ad bella graviora succingi, ut fidei illius fortitudo comprobetur. Dicente Salomone: Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem. Itemque Psalmista, Præcinxisti me, inquit, virtute ad bellum. Et quoniam beatificamus eos qui sustinuerunt sufferentiam, ideo post Gad Aser, id est, beatus ponitur, congruo satis ordine. Beatus enim qui suffert tentationem, qui cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Quia vero hujus beatitudinis fida promissione securi non angustantur, sed spe gaudentes, in tribulatione patientes, cum Psalmographo decantant, In tribulatione dilatasti me; et item: Viam mandatorum tuorum cucurri, dum dilatares cor meum; et cum matre beati Samuelis, exultantes aiunt: Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Propterea Neptalim succedit, quod est latitudo. Sed et ipsum Manasses sequitur, qui interpretatur oblitus, vel necessitas. Cujus nominis mysterio monemur, ut tentationum præsentium angoribus edocti, ea vero quæ retro sunt, obliviscentes; sic in ea quæ ante sunt, secundum apostolum extendamur, ut carnis curam non in desideriis, sed sola necessitate humanæ conditionis astricti faciamus. De qua Psalmista, meliora suspirans, orabat: De necessitatibus meis eripe me. Huic supponitur Simeon, id est, audit tristitiam, vel nomen habitaculi. Ut hujus etiam

de qua canitur, Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Ex singulis ergo tribus duodecim sunt millia signati, quia in quibuscunque singuli fidelium virtutibus profecerint, antiquorum necesse est patrum semper fide roborentur, atque informantur exemplis. Duodenario enim numero propter apostolorum vel patriarcharum summam, sæpe doctorum, sæpe totius ecclesiæ formam designari certissimum est. Sive enim confessione quique tanquam in Juda laudabiles, sive in Ruben operum prole præclari, sive in Gad tentationum exercitio fortes, sive in Aser certaminum victoria felices, sive in Neptalim largis misericordiæ operibus dilatati, sive in Manasse posteriorum obliti, sive in Simeon quasi tristes adhuc in convalle lacrymarum, semper autem gaudentes nomine habitaculi in coelestem suspirantes Hierusalem: sive in Levi, qui in promissionibus vitæ præsentis et futuræ congaudeant, additis bonis temporalibus æterno bono fundati: sive in Issachar futuræ mercedis contemplatione firmati, sive in Zabulon, qui pro Christo suas animas ponant: sive in Joseph, qui et augmento spiritualis substantiæ studeant, et super Dei præcepta aliquid amplius vel in virginitate vel ex facultatum suarum offerant quantitate: sive in Benjamin, qui felicitatis æternæ dexteram indefessis votis expectent, in sua quemque professione congruit patrum præcedentium regula quasi duodenario numero signari, atque ex singularum meritis personarum perfectissimam ecclesiæ pulchritudinem, quasi centum quadraginta quatuor millium summam colligi.

*Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat.*] Finita recapitulatione, quam exempli causa interposuerat, regreditur ad ordinem, gloriam prædicans eorum qui nequitiam victuri sunt ultimæ persecutionis. Et quod sequitur,

*Ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis, &c.*] Potest et sic intelligi, quod enumeratis tri-

solis martyribus dicit. Illi enim sanguine proprio lavantur. Ecclesiam autem totam sanguis Jesu Filii Dei mundat ab omni delicto, ideo sunt ante thronum Dei. Illi enim digni habentur illic in Dei consistere ministerio, qui hic inter adversa fideles nominis ejus confessores existunt.

*Et serviunt ei die ac nocte in templo ejus.]* More nostro loquens, æternitatem significat.

*Et qui sedet in throno habitabit super illos.]* Thronus Dei, sancti sunt, super quos et in quibus in secula habitat Deus.

*Non esurient neque sitient amplius.]* Hoc est quod Dominus ipse promisit: Ego sum, inquit, panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam. Beati enim qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

*Neque cadet super illos sol, neque ullus æstus.]* Transivimus, inquit, per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium.

*Quoniam Agnus, qui in medio throni est, reget illos.]* Agnum in medio dicit esse throni, qui superius Agnum a sedente in throno librum dixerat accepisse, docens ecclesiam unum esse Patri et Filio thronum, in qua per fidem inhabitat unus, tota Trinitas, Deus.

*Et deducet eos ad vitæ fontes aquarum.]* Ad consortium utique sanctorum, qui fontes sunt doctrinæ cœlestis. Potest et ipsa Dei visio significari, in quo sunt thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Juxta quod David ait: Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.

*Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.]* Immortalium adepta plenitudine gaudiorum, omnis mœror penitus oblivioni mandabitur. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Potest autem visio hujus turbæ stolatæ de præsentī etiam tempore intelligi, ubi spe salvi facti sumus, et quod non videmus sperantes, per patientiam expectamus.

*Et alius angelus venit.*] Non dixit, postea venit, sed angelos tubas accepisse proponens, redit, exponere qualiter acceperint. Quoniam etsi ante adventum Domini prædicabat ecclesia, sed non ubique, donec ejus esset confirmata Spiritu.

*Et stetit ante altare habens thuribulum aureum.*] In conspectu scilicet apparuit ecclesiæ, factus ipse thuribulum, ex quo Deus odorem suavitatis accepit, et propitius factus est mundo. Alia editio habet, Super aram, quod super altare crucis thuribulum suum aureum, id est, corpus suum immaculatum et Spiritu Sancto conceptum obtulerit Patri pro nobis.

*Et data sunt illi incensa multa, &c.*] De orationibus sanctorum obtulit incensa. Ipsi enim delegavit ecclesia preces suas dicens, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Accepisse de orationibus sanctorum, idem dicitur et obtulisse, quia per ipsum omnium possunt preces ad Deum suaviter pervenire.

*Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, &c.*] Christo Domino se hostiam suavitatis offerente compunctio cordis sanctorum acceptabilis facta est. Quæ ab igne nascens intimo, sicut fumus solet excitare lachrymas.

*Et accepit angelus thuribulum, &c.*] Bene thuribulum igne impletum inducit. Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Quod proprie de Christi humanitate novimus adimpletum, in quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter.

*Et misit in terram.*] Sic et Dominus in evangelio: Ignem, inquit, veni mittere in terram.

*Et facta sunt tonitrua, et voces, et fulgura, et terræmotus.*] Tonitruo comminationis supernæ, et voce exhortationis, et fulgure miraculorum terram movit, quibusdam insequentibus, quibusdam vero sequentibus: his dicentibus bonus est, illis autem non, sed seducit turbas.

*Et septem angeli, qui habebant septem tubas, paraverunt*

*mare, &c.*] Crescente religione Christiana, diabolus superbia tumidus, et igne sui furoris ardens, in mare seculi missus est, dicente Domino: ‘Si monti huic dixeritis, Tollere, et jacta te in mare, fiet.’ Non quod ante ibi non fuerit, sed quod de ecclesia projectus, amplius in suos insanire cœperit, fastu prudentiæ carnalis, mortem illis infligens spiritualem. Sapere enim secundum carnem, mors est. Non autem apostolos caro et sanguis docuit, sed Pater qui est in cœlis. In illo enim mari navem fidei regebant, quod plantis Domini se calcabilem præbuit.

*Et mortua est tertia pars eorum, quæ habebant animas in mari.*] Quæ habent animas, dixit, ut ostenderet vivos spiritualiter mortuos. Sicut Apostolus de vidua deliciosa, Vivens, inquit, mortua est.

*Et tertia pars navium interiit.*] Alia editio dicendo, et tertiam partem navium corruerunt, significat quod tertia quæ mortua est, aliam tertiam, id est succedentem sibi occiderit noxia traditione, et inutilis imitatione doctrinæ.

*Et cecidit de cælo stella magna, ardens tanquam facula, &c.*] Hæretici, quos Judas apostolus sidera seductionis appellat, de culmine cadentes ecclesiæ, flamma suæ nequitiae fontes divinarum conantur inficere scripturarum. Quarum non sensus tantum, sed et verba sæpius infalsare non timent. Absinthii nomine digni, cujus immixtio modica, magnam solet amaricare dulcedinem.

*Et multi homines mortui sunt de aquis.*] Multi enim (ut ait apostolus) sequuntur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphematur, tamen populo Dei, Moyse docente, omnis aquarum unda potabilis est.

*Et percussa est tertia pars solis, et tertia pars lunæ, &c.*] Ecclesiæ decus instar sideris relucens, per falsos fratres sæpe obscuratur, qui vel in prosperis vel in adversis seculi, minus eam fulgere sua defectione faciunt.

*Et diei non luceret pars tertia, et noctis similiter.*] Alia editio sic habet, et diei tertia pars appareret, et

corpus sunt Christi, et membra membro, sic et membra carniū draconis cohærenti alia nascuntur ex aliis, fumusque hæreticæ cæcis ore lædentem pravorum generat superbiam. (vento elationis excussi, terrena tamen non deserunt. Nam et fumus de quo gignuntur, alta licet appetit in seipso semper deficit.

*Et data est illis potestas, &c.]* Ad sariis potestatibus hæretici comparantur, in facie vel innocui, sed in posterioribus venena servantes.

*Et præceptum est illis ne læderent fœnum terræ neque omne viride.]* Ostendit locustas homines esse, quæ non ad fœnum, sed ad homines mittitur. Fœnum enim hoc loco simpliciter accipimus.

*Nisi tantum homines qui non habent signum Dei in frontibus suis.]* Signum Dei in frontibus suis illi habere dicuntur, a quibus ut oportet habere. Quorum supra numerum angelus qui ab ortu suo signum Dei vivi attulit, inviolabilem fixumque recepit. Illo enim hic locutionis genere uti voluit, quo dicitur, Nemo dicit Dominum Jesum nisi in Spiritu Sano, id est perfecte et vere.

*Et dictum est illis ne occiderent, &c.]* Quamlibet hæretici seculari potestate fulti temporaliter in bonos grassari permittantur, animam tantum, ut Dominus ait, occidere non possunt. Tempus quoque seculi quinque mensibus, propter quinque partitum sensum quo in hac vita utimur, significat. Quod verba alia translatio sex menses continet, eidem sensui propter sex ætates seculi congruit.

*Et cruciatus eorum ut cruciatus serpentis cum percutit hominem.]* Sicut scorpius a posterioribus venena diffundit, sic impietas malorum a posterioribus nocet, cum anterioribus, id est, æternis bonis temporalia quæ retro sunt, præferri minis blandimentis compellit. Hunc scorpionem contra evangelii parabolam, generatio viperarum suæ soboli tradit.



videtur, sed dum occulte perimit, quasi latenter mortem trahit.

*Potestas earum nocere hominibus mensibus sex.*] Hanc vitam rursus insinuat, ubi potest valere mendacium vel ad capiendum inutiles, vel ad cruciendum temporaliter spirituales.

*Et habebant super se regem angelum abyssi.*] Deus summe bonus licet occultis, justis tamen judiciis congruum talibus angelum præesse permisit.

*Væ unum abiit, et ecce veniunt adhuc duo vae.*] Quoniam tria vae ventura prædixerat, horum nunc unum in hæretica fraude jam venisse, duo autem restare memorat, quæ in tempore Antichristi, et in die iudicii sunt futura perversis.

*Et sextus angelus tuba cecinit, &c.*] Sextus angelus prædicatores novissimi certaminis exprimit, qui, monente evangelio, fraudes detegunt Antichristi. Cornua quippe altaris aurei, evangelia sunt ecclesiæ præeminentia.

*Solve quatuor angelos, &c.*] Quantum hostis antiquus cum satellitibus suis in fine mundi sit ecclesiam persecuturus, indicat, qui a tempore Dominicæ passionis in corde reclusus impiorum, ne hanc quantum velit, noceat, divina potentia refrænatur. Euphrates enim, qui fluvijs est Babylonix, mundani regni potentiam et persecutorum indicat undas. Iste est mons magnus, quem igne ardente in mare missum prædixerat.

*Et soluti sunt quatuor angeli.*] More prophetiæ, quæ nobis ventura designat, ipse facta videt in spiritu. Quatuor vero dixit angelos, eo quod in quatuor mundi partibus illa persecutio sit sævitura. Hi sunt enim quos superius vidit in quatuor angulis terræ stantes, et propter consignandos Dei servos a terræ marisque læsione prohibitos.

*Qui parati erant in horam, et diem, et mensem, &c.*] Maligni spiritus, qui singulis horarum et temporum

doctores antiqui serpentis, qui hominem decepit, similes principum patrocínio fulti, amplius nocent quam si solo sermone suaderent. Sedet, inquit, in insidiis cum divitibus.

*Et cæteri homines qui non sunt occisi in his plagis, &c.]* Quia falsos Christianos et hæreticos descripserat, nunc ut corpus omne diaboli circumscribat, gentilium quoque commemorat errorem, quibus nihil prodest his plagis non occidi, cum constet eos in gentili tunc quoque perdurare malitia. Neque enim in illa persecutione cogentur gentiles supradictis consentire, sed in sua incredulitate moriuntur.

*Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, &c.]* Impiæ religioni improbos etiam mores adjungunt. Descripta Antichristi sævitia, ad ostendendam ejusdem ruinam more suo exordium nativitatis Christi et gloriam recapitulat ecclesiæ.

IN CAP. X. *Et vidi alium angelum fortem, descendentem de cælo, amictum nube.]* Dominus magni consilii angelus descendit de cælo, nube carnis amictus. Sicut et Esaias ait: Ecce Dominus ascendit super nubem levem, et ingreditur Ægyptum, et iris in capite ejus. Circa bonos propitiationis promissio perseverans.

*Et facies ejus erat ut sol, &c.]* Facie Domini clarescente, id est, ejus notitia per resurrectionis gloriam manifestata, pedes illius super montes evangelizaturi et annuntiaturi pacem, igne sunt Spiritus Sancti illustrati, et instar columnæ firmati. Jacobus enim et Cephas et Joannes, columnæ videbantur ecclesiæ esse.

*Et habebat in manu sua libellum apertum.]* Hic est liber supra memoratus, quem diutino tegmine clausum, Domini tandem gratia reseravit, ut, juxta prophetam, surdi etiam verba libri audirent. Et merito facies ejus ut sol, quia librum jam gestat apertum.

*Et posuit pedem suum dexterum super mare, sinistrum autem super terram.]* Prædicatio fidei Christianæ terra

*Consummabitur mysterium Dei, &c.]* Mysterium quod nunc evangelizatur, tunc consummabitur, quando ibunt impii in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.

*Et vox quam audiui de cælo iterum loquentem mecum, &c.]* Domino futuri temporis mysteria pandente, ac dicente, Appropinquavit enim regnum cælorum, ecclesia quoque monetur eundem prædicandi percipere librum. Quamvis et eidem Joanni possint hæc dicta congruere post exilium ad prædicandum reversuro.

*Et abii ad angelum, dicens ei ut daret mihi librum.]* Accedat ad Dominum qui velit docendi percipere sacramenta.

*Et dixit mihi, Accipe librum, et devora illum.]* Id est, insere tuis visceribus, et describe in latitudine cordis tui.

*Et faciet amaricari ventrem tuum, &c.]* Cum perceperis, oblectaberis divini eloquii dulcedine, sed amaritudinem senties, cum prædicare et operari cœperis quod intellexeris. Vel certe juxta Iezechielem intelligendum, qui cum librum se devorasse diceret, adjecit, Et abii amarus in indignatione spiritus mei.

*Et dixit mihi, Oportet te iterum prophetare populis et gentibus.]* Quid liber comestus, et amaritudini mixta dulcedo significaret, exprimit, quod videlicet ereptus exilio, gentibus esset evangelium prædicaturus, amore quidem dulce, sed tolerandis persecutionibus amarum.

IN CAP. XI. *Et datus est mihi calamus similis virgæ.]* In calamo, ministerium scribendi evangelii percepit, qui non inani nitore supervacuus, sed similis est virgæ æquitatis, virgæ regni Dei. Regnum enim Christi describit æternum.

*Surge et metire templum Dei et altare.]* Surge, dixit, non quia hæc Joannes sedibundus audiebat, sed quia hoc verbo excitantur corda singulorum, evangelicam

*Et si quis eos voluerit nocere, ignis exiet de ore illorum, &c.]* Si quis ecclesiam lædit, ejusdem læsionis recipiente judicio igne consumitur condemnatus. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Unde et Chaldaica flamma, quæ pueris Dei ingerebatur, ipsos ministros impietatis absumpsit. Sive in bono precibus oris ecclesiæ igne spiritualiter consumitur in melius commutandus. Carbones, inquit, ignis congeres super caput ejus.

*Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat, &c.]* Data est ecclesiæ in Christo omnis potestas in cælo et in terra, clavibus ei ligandi atque solvendi dimissis. Sed et spiritualiter cælum clauditur, ne imbrem pluat, ne super terram sterilem de ecclesia benedictio descendat. Sicut Dominus de Patre vineæ suæ, Nubibus, inquit, mandabo, ne pluant super eam imbrem.

*Et potestatem habent super aquas, &c.]* Non solum aquas suspendunt, sed etiam quæ descenderant inutiles faciunt, quod est vertere aquas in sanguinem. Bonus enim Christi odor de ecclesia fragrans, aliis odor mortis in mortem, aliis odor est vitæ in vitam.

*Et cum finierint testimonium suum, bestia, &c.]* Aperte ostendit omnia hæc ante novissimam persecutionem fieri, dicendo quum finierint testimonium suum. Uti-que illud quod perhibent usque ad revelationem bestię, quæ cordibus emersura est impiorum. Non quod tunc eodem testimonio non nitantur hosti fortiter resistendo, sed quod tunc ecclesia, virtutum gratia destituenda credatur, adversario palam signis mendacii coruscante. Nam faciem ejus præcedet egestas, ut Dominus ait.

*Et vincet eos, et occidet illos.]* Vincet in eis qui succubuerint, occidet in eis qui pro Christi nomine laudabili patientia fuerint interempti. Aut si spiritualiter vincet et occidet, partem testium accipiemus. Sicut in evangelio Dominus dicit, Tradent vos in pressuram, et occident vos. Quod Lucas evangelista pro parte dictum insinuat dicens, Occident ex vobis.

De omnibus vivis dixit, quia et justī superstitēs pertimescent in resurrectione dormientium.

*Et ascenderunt in cælum in nube.*] Hoc est quod apostolus dixit, Rapiemur in nubibus obviam Domino in aera.

*Et viderunt illos inimici eorum.*] Hic separavit injustos ab his quos in commune dixerat timuisse.

*Et illa hora factus est terræ motus magnus, &c.*] Incumbente terrore judicii, omnis diaboli civitas super arenam condita cum omnibus ædificatoribus suis corruet. Et denarius enim et septenarius numerus est perfectus. Quod si non esset, a parte totum intelligendum erat.

*Et cæteri in timore sunt missi.*] Quis hominū gloriabitur castum se habere cor, cum virtutes cœlorum commovebuntur?

*Et dederunt gloriam Deo cæli.*] Isti sunt super petram ædificati, qui aliis terræ motu ruentibus, de stabilitate sua, recta Dominum confessione clarificant. Lætabitur enim justus, cum viderit vindictam impiorum. Quidam duos prophetas Enoch et Eliam interpretantur, qui tribus semis annis prædicantes, contra mox secuturam Antichristi perfidiam fidelium corda confirment, illisque occisis tantundem temporis sævitiam ejusdem grassaturam, et redinstaurato demum certamine, a sanctis, qui latebrarum præsidio velut mortui credebantur, esse superandam: qui pro unius compage corporis idem prophetæ resurgere dicantur, acriusque illis visis, qui jam mortui putabantur, exaggerata persecutione multos eorum qui vel septenario vel denario numero digni credebantur, esse casuros: dicente Daniele, Confirmabit pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia, et sacrificium, et in templo erit abominatio desolationis. Et in subsequentibus, Et cum posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. Qui

plum Domini quondam in terra positum, arcam testamenti sub velamine mystico clausam tegebat: nunc autem in ecclesia, quæ est templum Dei vivi, cujus conversatio in cœlis est, velo templi veteris et medio pariete maceriæ Domini sanguine discisso, arca incarnationis ejus toto jam panditur orbi. Quasi enim manna cœlestis in auro mundo, divinitas est in corpore sancto.

*Et facta sunt fulgura et voces, &c.]* Hæc omnia virtutes sunt coruscationis, et prædicationis, et bellorum ecclesiæ. Hæc dixerat facta et in descriptione prædicationis septem angelorum ab adventu Domini, cum stetisset super aram, sed generaliter ab origine usque in finem. Deinde descripsit per partes, quemadmodum facta sint: ita et nunc, ut templum Dei in cœlo apertum sit, et pugnæ secutæ, dicens.

IN CAP. XII. *Et signum magnum apparuit in cœlo.]* Quod nunc quoque apparet in ecclesia, Deum ex homine fieri.

*Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus.]* Ecclesia Christi lumine cincta, gloriam calcat temporalem: orietur, inquit, in diebus ejus justitia, et abundantia pacis donec extollatur vel interficiatur luna. Id est, abundantia pacis in tantum crescet, donec omnem mutabilitatem mortalitatis absumet, cum novissima inimica destruetur mors. Sive quia eadem ecclesia partim in cœlo, sole Christo fruitur, partim in corpore peregrinatur a Domino. Potest hic intelligi quod ait, Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus amplexabitur me.

*In capite ejus corona stellarum duodecim.]* Duodenario apostolorum numero caput ornatur ecclesiæ, sive Christum intelligas, sive ipsum primordium ejusdem ecclesiæ nascentis, capitis nomine designatum. Posuisti, inquit, in capite ejus coronam de lapide pretioso.

*Et in utero habens, et clamavit parturiens.]* Ecclesia spiritualiter et quos parturit, parit, et jam genitos par-

eas in virga ferrea. Nam et ecclesia quotidie gignit ecclesiam, mundum in Christo regentem.

*Et raptus est filius ejus ad Deum, &c.]* Ideo Christum spiritualiter in auditorum mente nascentem apprehendere non potest impietas, quia idem cum Patre regnat in cœlis, qui nos quoque resuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus in Christo.

*Et mulier fugit in solitudinem.]* Ecclesia sub spe vivens æternorum peregrinatione præsentis eremi gaudet, accepta potestate calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem draconis rufi instar Israeliticæ plebis, quæ pane cœlesti pasta in eremo, visu ænei serpentis, serpentes vicit ignitos.

*Ubi habet locum paratum a Deo.]* Esto mihi, inquit, in Deum protectorem, et in locum refugii, ut salvum me facias.

*Ut ibi pascant illam diebus mille ducentis sexaginta.]* Isto dierum numero qui tres semis annos facit, omnia Christianitatis tempora complectitur, quia Christus, cujus hæc corpus est, tantum in carne temporis prædicaverit.

*Et factum est prælium magnum in cœlo. Michael et angeli ejus, &c.]* Cælum ecclesiam significat, in qua Michael cum angelis suis contra diabolum dicit pugnare, quia secundum Dei voluntatem pro peregrinante ecclesia orando, et adjutoria ministrando configit. Quem et Daniel in novissima gravissimaque pressura in auxilium dixit ecclesiæ venturum, unde ab eo putant Antichristum esse perimendum. Ita vero angeli ejus esse dicuntur, quem admodum et angeli nostri, ut Dominus ait: Angeli eorum semper vident faciem Patris mei: eorum scilicet quorum cives sunt.

*Et draco pugnabat, et angeli ejus.]* Angeli Satanæ non illi tantum qui ei natura sunt et voluntate similes, sed et homines eorum laqueis irretiti, sunt intelligendi.

*Et non valuerunt.]* Scilicet toto tempore.

&c.] Inextricabili astu diabolus ecclesiam impugnans, quanto plus dejectur, tanto magis persequitur.

*Et datae sunt mulieri duae alae aquilae magnae, &c.]* Ecclesia duobus fulta testamentis, tumultuosa seculi venena cavens, mentis affectu quotidie solitudinem quieti et modesti spiritus petit, ita gaudendo canens: Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Nec dissonat quod ibi columbae quaerit, hic vero aquilae percipit alas. Sicut enim illa propter donum Spiritus Sancti, sic et hac propter celsum volatum, aciemque sublimem, qua mundo corde Deum cernit, Ecclesia figurata est, cujus renovabitur sic ut aquilae juvenus.

*Ubi alitur per tempus, et tempora, et dimidium temporis.]* Totum tempus ecclesiae designatur, dierum numero superius comprehensum. Tempus enim annum significat, tempora duos, dimidium temporis sex menses.

*Et misit serpens ex ore suo aquam tanquam flumen post mulierem, &c.]* Impetum persecutorum aqua significat. Unde dicitur, Forsitan velut aqua absorbuissent nos. Ecclesia ergo non solum verbo Dei sublevata, sed et vi persecutionum propulsa, festinat evolare de mundo.

*Et aperuit terra os suum, et absorbit flumen.]* Terra haec sancta, Domini caro est, quae susceptam deglutiens mortem temporaliter sibi praevalentem, nos quoque deglutire docuit. Potest et ecclesia intelligi, cujus monitis et precibus oris inimici caventur insidiae.

*Et iratus est draco in mulierem, &c.]* Videns non posse continuari persecutiones quod ore sanctae terrae avertantur, magis se armavit mysterio facinoris insistere, quo possit jugiter insidiari.

*Qui custodiunt mandata Dei, &c.]* Mandata Dei in fide Jesu Christi custodire, hoc est pugnare cum dracone, et ipsum provocare in praelium. Et gratias Deo, qui saevi draconis evacuavit inceptus. Ecce enim, Dominum in carne natum extinguere molitus, ejus



diaboli corpore loquens: Cujus est, inquit, adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute, signis, et prodigiis mendacii his qui pereunt.

*Et vidi unum de capitibus ejus quasi occisum in mortem, &c.]* Antichristus ad capita regni terreni pertinens, imitatione veri capitis nostri se quasi occisum resurrexisse, et pro Christo qui hoc vere perfecit, se suscipiendum audet exhibere. Cujus commenti dicitur in Simone Mago præcessisse fallacia.

*Et admirata est universa terra post eam.]* Genus ponit pro specie, dicens adorari bestiam, cum ipsum caput simulacrum sub nomine capitis vere occisi et viventis, terreni sint homines adoraturi.

*Et adoraverunt draconem qui dedit potestatem bestiae.]* Illi dicunt adorare se Deum, qui dedit potestatem Christo.

*Et adoraverunt bestiam dicentes, Quis similis bestiae?] Ipsi dicunt, Quis similis Christo? Aut quis illum potest vincere?*

*Et datum est ei os, loquens magna et blasphemias.]* Qui extollitur, inquit, super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.

*Et data est illi potestas facere menses quadraginta duos, &c.]* Ante enim tres semis annos non aperto ore blasphemavit, sed in mysterio facinoris, quod facta dissensione, et revelato homine peccati nudabitur. Tunc enim dicit, Ego sum Christus: nunc vero, Ecce hic Christus, et ecce illic. Ad Deum autem significat, adversus Deum.

*Blasphemare nomen ejus, et tabernaculum ejus.]* Dignitatem sibi nominis Dei impius usurpans, ecclesiam quoque suam nominare præsumet.

*Et datum est illi bellum facere cum sanctis, &c.]* A toto partem. Quæ vinci potest, cum violentia temporis, si fieri potest, etiam electi quatentur. Ut condemnentur Judæi, qui non credentes veritati, susceperunt mendacium.

tuor bestię magnæ, quatuor regna consurgent de terra.

*Et habebat cornua duo similia agni, et loquebatur ut draco.*] Agni cornua præfert, quo draconis venena latenter inserat. Quia per hypocrisin sanctitatis, eam quam in se veraciter habuit Dominus, singularem sibi inesse et sapientiam mentitur et vitam. De hac bestia Dominus: Attendite, inquit, a pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

*Et omnem potestatem prioris bestię faciebat.*] Discipuli miseri magistrum sequuntur in omnibus.

*Et fecit terram, et inhabitantes in ea, adorare bestiam primam.*] Vim seductionis ostendit, et corpus sibi mancipasse, et animam quæ habitat in ipso.

*Cujus curata est plaga mortis.*] Id est, quæ se simulavit mortem resurgendo vicisse. Hunc enim Scriptura non occisum sed velut occisum dixerat, sicut de Judæis dictum est: Ipsi autem non intraverunt in prætorium, ne contaminarentur. Non enim affirmavit evangelista potuisse inquinatissimos inquinari, si prætorium intrassent: aut Judæi tantorum scelerum conscii vere inquinati timuerunt: sed quid simulassent quasi affirmans retulit.

*Et fecit signa magna; ita ut etiam ignem faceret de cælo descendere in terram.*] Miraculum ignis, quasi maximum cæteris prætulit, ut quia Dominus Christus discipulis Spiritu Sancto in igne veniente, virtutum dedit gratiam, ipse quoque suos quasi simili charismate, astu fallente decipiat.

*Et seducit habitantes terram, &c.*] Adventus enim ejus erit sicut dictum est, secundum operationem Satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacii. Quæ solet ambigi utrum propterea dicta sint signa et prodigia mendacii: quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est: ut quod non facit, facere videatur: an quia illa ipsa etiam si erunt vera prodigia,

illi in malo tali se definitione coarctent: ut nec mercandi aut vendendi licentia detur, sicut mercatores qui una navi portantur, uniformi signo tenentur.

*Nisi qui habet characterem nominis bestiae, &c.]* Id est, qui communicat fraudi illius. Character enim, id est, nota, et nomen bestiae, et numerus nominis ejus unum est. Numerus enim hominis est, ne eum putemus juxta quorundam opinionem, vel diabolus esse vel daemone: sed unum de hominibus, in quo totus Satan habitaturus est corporaliter. Est enim homo peccati, filius perditionis.

*Hic sapientia est. Qui habet intellectum, &c.]* Hic numerus apud Græcos in nomine Titanis, id est, gigantis, dicitur inveniri, hoc modo. T enim ccc. E v. I x. T ccc. A i. N l. Et hoc sibi nomen Antichristus, quasi omnibus potentia antecellat, usurpatum ire putatur, et ipsum se esse jactans, de quo scriptum est: Exultavit ut gigas ad currendam viam, a summo cœlo egressio ejus, &c. Ponit autem Primasius et aliud nomen, eundem numerum complectens, A i. N l. T. ccc. E v. M xl. O lxx. Σ cc. quod significat honori contrarium. Sed et verbum A i. P c. N l. O lxx. Υ cccc. M xl. E v. id est, nego. Per quæ et personæ qualitas et operis Antichristi insinuetur asperitas. Sed operosa expositione indiget, quomodo se tantus appetitor laudis, tali velit caractere notari. Aliter senarium numerum, quo mundus factus est, perfectionem operis significare quis nesciat? Qui sive simplex, sive per decem centumve multiplicatus, ejusdem perfectionis, sexagesimum, centesimumque fructum demonstrat. Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcentorum sexaginta sex millia talentorum. Quod ergo vero regi jure munus et debetur et solvitur, hoc etiam sibi seductor ille tyrannus exigere præsumet.

IN CAP. XIV. *Et vidi, et ecce Agnus stabat super*

faciunt holocaustum, singulariter abnegantes semetipsos, et tollentes crucem suam sequuntur Agnum quocunque vadit?

*Et cantabant quasi canticum novum ante sedem.*] Vetus erat canticum, Beatus qui sedem in Sion et domesticos in Hierusalem habet. Novum vero est, Lætare, sterilis quæ non parit. Et item, Dabo, inquit, eunuchis, dicit Dominus, in domo mea et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus.

*Et nemo poterat dicere canticum, nisi, &c.*] Singulariter canticum Agno cantare est, cum eo in perpetuum præ cunctis fidelibus etiam de carnis incorruptione gaudere. Quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeunt, quia per caritatem quidem de illorum celsitudine læti sunt, quamvis ad eorum præmia non assurgunt.

*Virgines enim sunt, &c.*] Hæc pulchre beatus Augustinus virgines admonendo exposuit. Pergite, inquit, sancti Dei pueri et puellæ, mares ac fœminæ, cœlibes et innuptæ, pergite perseveranter in finem. Laudate Dominum dulcius, quem cogitatis uberius. Sperate felicius, cui servitis instantius. Amate ardentius, cui placetis attentius. Lumbis accinctis et lucernis ardentibus expectate Dominum, quando veniat a nuptiis. Vos afferetis ad nuptias Agni canticum novum, quod cantabitis in citharis vestris: utique tale, quale nemo poterit dicere nisi vos. Sic enim vos vidit in Apocalypsi quidam præ cæteris dilectus Agno, qui discumbere super pectus ejus solitus erat, ipse vos vidit duodecies duodena millia sanctorum citharædorum illibatæ virginitatis in corpore, inviolatæ veritatis in corde. Sequimini Agnum: quia et Agni caro utique virgo. Sequimini eum virginitate cordis et carnis quocunque ierit. Quid est enim sequi, nisi imitari? quia Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.

*Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo et Agno.*] De

*Et alius angelus secutus est, dicens : Cecidit, cecidit Babylon illa magna.]* Civitatem diaboli ruinosam jam cecidisse dicit. Sive more Scripturæ, quæ solet præteritum ponere, quod novit inevitabiliter adimplendum. Sive quod superbi tunc a Domino dejecti, quando a diabolo sunt inflati, sicut Psalmista inquit, Dejecisti eos dum allevarentur.

*Quæ a vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes.]* Civitas impiorum ex omnibus congregata gentibus, ipsa gentes, id est, sua membra vino debriat erroris. Domini vero civitas vineam Sorech exercens non vult inebriari vino in quo est luxuria: ne promisso vitæ privetur denario.

*Et angelus tertius, Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus.]* Id est, diabolum, et caput vetuli occisum.

*Et acceperit characterem in fronte sua, &c.]* In fronte aut in manu dicens, significat diabolum quosdam professione nefanda, quosdam vero tantum operatione notare.

*Et hic bibet de vino iræ Dei, &c.]* Dum dicit, Et hic bibet, ostendit esse et alium qui biberit, ne separet eum qui licet gentibus visibiliter non miscetur, eandem tamen sub Christi nomine adorat bestiam. Juste autem qui calicem iræ fornicationis propinant, calice Domini sternuntur, non ut, juxta Hieremiam, malitiam cordis evomant mundandi, sed ut damnati pereant æterna morte soporandi.

*Et cruciabitur igni et sulphure, &c.]* Pœnam malorum sancti cum Domino regnantes semper videre possunt, ut hinc majores ereptori suo gratias agentes, misericordias Domini in æternum cantent. Non enim eos justo judici concordantes, visa pravorum tormenta contristant: sicut nec divitem in flammis sepultum visa Lazari requies refrigerare valebat.

*Nec habent requiem die ac nocte, &c.]* Leonem dicunt homini prostrato parcere, sed hæc bestia leone ferocior, quo magis adoratur, eo majores irrogat pœnas.

in capite ejus corona stellarum duodecim. Quamvis et victoriam possit significare regnantis.

*Et in manu sua falcem acutam.*] Judicalem scilicet dirimendi sententiam, quæ nullatenus evitatur. Intra ipsam quippe sumus, quolibet fugere conemur. In falce enim quicquid includitur, intus cadit.

*Et aliter angelus exivit de templo, clamans, &c.*] Angeli, quos terræ messorum in evangelio legimus, et qui omnes sunt in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, singula pensantes ecclesiæ merita, quotidie Domino renarrant.

*Mitte falcem tuam, et mete, &c.*] Ecce, inquit, abundante iniquitate, refrigit caritas multorum, et æstu malorum incumbente, messis mundi pæne jam virere cessavit. Ne ergo grana jam matura decidant, propter electos breviantur dies, et zizania quidem paleasque flammis, fructum vero cœlestem horreis reconde felicitibus.

*Et alius angelus, &c. habens et ipse falcem acutam.*] Si Christus visus est in nube candida messor, quis est vindemiator, nisi idem propter geminum ecclesiæ fructum eleganter repetitus? Quia qui seminavit bonum semen in agro suo, ipse quoque vineam in loco uberi plantavit: sed utraque cultura, custodum incuria degeneravit.

*Et alius angelus exivit de altari, qui habet potestatem supra ignem, &c.*] Duplex est, ut Hieronymus ait, angelorum officium. Aliorum qui præmia justis tribuant: aliorum qui singulis præsentunt cruciatibus. Sicut dicitur, Qui facit angelos suos spiritus, &c. Possunt duo angeli, qui aridam messem et maturam prædicant vineam, ecclesiæ preces intelligi: quæ magna voce, id est, magno quotidie desiderio regnum Domini advenire precatur, dicens,

*Mitte falcem tuam acutam, &c.*] Sicut messis, sic et vindemia partim terrena, partim cœlestis est. Utriusque autem maturitas finem indicat seculi.

ignem : utique illum qui exiit ex ore testium, et comedit inimicos eorum. Hucusque de conflictu ecclesiæ et utriusque maturo fine certaminis.

### LIBER TERTIUS.

IN CAP. XV. *Et vidi aliud signum in cælo magnum et mirabile.*] Instaurato rursus ordine, easdem plagas persecutionis novissimæ narraturus, intentum fieri voluit auditorem dicendo, Signum magnum et mirabile.

*Angelos septem.*] Id est, ecclesiam septiformi gratiam plenam.

*Habentes plagas septem novissimas.*] Quoniam in illis consummata est ira Dei, novissimas dixit : quia semper ira Dei populum percutit contumacem septem plagis, id est, perfectis : sicut frequenter in Levitico, Et percussam, inquit, vos septem plagis. Quæ novissimæ futuræ sunt, cum ecclesia de medio ejus exierit.

*Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni.*] Fontem videlicet baptismi perlucidum, igne Sancti Spiritus consecratum. Vel etiam quod ad ignis pertinet qualitatem, martyrio rubricatum.

*Et eos qui vicerunt bestiam et imaginem ejus, &c.*] Qui fraudes vincunt bestię, consequenter igneo baptismo superstare videntur, studentes, juxta apostolum, supercertari semel traditæ sanctis fidei.

*Habentes citharas Dei, et cantantes, &c.*] Id est, corda laudantium Deo dicata gerentes, et utriusque Testamenti veritate canora. Vel carnem ligno passionis extentam. Ubi non tantum sonus vocis, sed etiam boni operis significatur effectus.

*Magna et mirabilia opera tua, Domine Deus omnipotens, &c.*] Hoc carmen in utroque reperi Testamento, ubi Dominus et verax et misericors, a cunctis canitur seculis judex adorandus. Repetit quod proposuerat, dicens,

ecclesiæ membris incorporari, nisi qui mysteria fidei audiens discit a prædicatoribus, quia Jesus constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum. Quod si fumum abdita iudiciorum Dei interpretaris arcana, mortalibus hæc impenetrabilia manent et clausa, donec, finitis præsentis seculi plagis, adveniat Dominus; qui et illuminet et abscondita tenebrarum, et manifestet quantum vel utilitatis ad probandam ecclesiæ fidem, vel iustitiæ ad excæcandos Judæos qui caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, adventus conferat Antichristi.

IN CAP. XVI. *Et audiui vocem magnam, Ite et effundite septem phialas, &c.*] Data est potestas ecclesiæ, iudicium irrogare damnandis, et absolutionem misericorditer dare conversis. Et omnibus quidem angelis in terram fundere mandatum est: sed iidem terreni homines pro varietate peccatorum, varia quoque vocabula sortiuntur, ut sicut prædicationis et vindictæ, sic etiam noxæ plenitudo, septenario numero censeretur.

*Et abiit primus, et effudit phialam suam in terram.*] Duplici modo prædicatores, phialas iræ Dei effundunt: dum pœnas impiorum vel eisdem impiis irrogant spiritualiter iudicando, ut Petrus Simoni, Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem: vel sanctæ ecclesiæ manifestant prædicando, ut idem dixit, Quibus iudicium jam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat. Potest et tertius modus intelligi, quo quisque peccator, audita prædicatione veritatis, graviore contradictionis vulnere corrumpitur. De quo Dominus: Si non venissem, inquit, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent.

*Et factum est vulnus sævum, &c.*] Qui Domino derelicto diabolus venerantur, ejusdem impietatis vulnere pessimo spiritualiter interibunt.

*Et secundus effudit phialam suam in mare, &c.*] Qui non solum caractere notantur Antichristi, sed et ser-



diaboli occidissee homines igne, fumo, et sulphure. Non quod perspicue occiderit, sed his pœnis consentientes destinaverit.

*Et quintus effudit phialam suam, &c.]* Sedes bestiae, id est, regnum ejus, tanquam judiciaria potestas, hujusmodi plagis, id est, terrenae felicitatis falsa contenebratur lætitia, et lucis efficitur aliena, ut Psalmus: Dejecisti, inquit, eos dum allevarentur. Non enim dixit, postquam elevati sunt.

*Et commanducaverunt linguas suas præ dolore.]* Sicut justus labores fructuum suorum manducabit, ita impius quoque dignis blasphemiae suae pœnis expositus quasi lingua sua saturatur. Sibi ergo nocebant blasphemantes ex ira Dei, qua transpuncti gaudia existimabant.

*Et blasphemaverunt Deum cœli, &c.]* Non ad ipsorum duritiam retulit; sed ad justam indignationem Dei, qui tale genus plagæ dedit, in quo non recordentur. Nam quis corporaliter afflictus, non sentiat manum Dei sicut Antiochus? Blasphemaverunt enim, dixit, non aperte, sed in peccatis luxuriantes.

*Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten, &c.]* Pereunte populo, Babylonis affluentia, in quo nihil vivum, nihil viride, quod igni aptum non sit, remanebit. Hoc est quod supra dixit, Aruit messis terræ, Sancti regis obviam Soli justitiæ properant. Aliter. Sicut dum superbit impius, incenditur pauper, ita pestilente flagellato sapiens astutior fiet. Solito autem more prætermisso, septimo angelo recapitulat ab origine breviter.

*Et vidi de ore draconis, et de ore bestiae, &c.]* Spiritus diaboli, et Antichristi, et præpositorum corporis ejus, qui pro numero partium unius corporis trifarius dicitur, ranis similatur, animantibus scilicet loco, visu, molestoque strepitu horrentibus. Quæ quum aquarum incolæ videantur, in sordibus tamen et cœno volutantur. Hypocritæ quippe aquam vitæ suis promittentes, in sordibus quas credentes in aqua deponunt, mortui deli-

supra sanguis ultionis usque ad frenos equorum, immundos videlicet spiritus exivit; sic et hic cum eadem potestates aerias novissima perfunderet ultio, factum esse, id est, finis adesse narratur, quando (ut Apostolus ait) novissima inimica destruetur mors. Hactenus sub plagarum nomine persecutio novissima describitur, quas Tychonius omnes a contrario vult intelligi. Plaga est, inquiens, insanabilis, et ira magna accipere potestatem peccandi maxime in sanctos, nec corripi adhuc maiore ira Dei. Proventus enim beatitudinis, malorum mors est. Sicut e contrario, tormenta et humiliatio, ecclesiae claritas est. Nam ipso tempore illæsus erit omnis populus impius ab omni plaga corporis, quasi qui acceperit totam sæviendi potestatem. Nec opus erit tunc adimpletionem peccatorum, et iræ consummatione aliquem malorum flagellari, et a furore compesci. Recapitulat ab eadem persecutione, ruinam describens impiæ civitatis.

*Et facta sunt fulgura et voces, &c.]* Cum in fine seculi talis fuerit tribulatio, qualis non fuit ab initio, signa pariter maxima clarebunt. Sed utrum a parte bonorum, an a parte malorum, an ex utraque parte sibi altrinsecus coeant, non hic satis elucet. Sicut Moysi et magis factum est Pharaonis.

*Et facta est civitas magna in tres partes.]* Triforme bellum impia civitas infert ecclesiae Christi. Quam gentiles et Judæi aperto certamine, hæretici subdola defectione, falsi fratres pravis infestant exemplis. Quod et supra in tribus equis malis, roseo, nigro, et pallido figuratum est.

*Et civitates gentium ceciderunt.]* Id est, omne robur fiduciaque gentium. Jocunditas enim impiorum, ruina est magna, et gaudium iniqui perditio.

*Et Babylon magna in memoriam venit ante Deum, &c.]* Tunc Babylon cadit, aut iram Dei bibit, quum potestatem accipit adversus Hierusalem, præcipue novissimam. Propterea ipsam dixit cecidisse terræ motu quem facit

gloriam in monte monstravit. Et septenario enim sæpe et denario numero, ut supra diximus, universitas indicatur.

*Et mulier erat circumdata purpura et coccino.*] In purpura, fucus simulati regiminis; in coccino, cruentus habitus impietatis demonstratur.

*Et inaurata auro et lapide pretioso et margaritis.*] Id est omnibus illecebris simulatæ veritatis. Quid sit denique intra hanc pulchritudinem, exponit, dicens,

*Habens poculum aureum, &c.*] Aureum poculum plenum immunditiarum hypocrisis est, quia hypocritæ foris quidem parent hominibus quasi justī, intus autem pleni sunt omni spurcitia. Quod enim virus in auro, hoc est, bestia sub habitu meretricis latens.

*Et in fronte ejus nomen scriptum mysterium, &c.*] Hæc quidem corruptela statim in ipsa facie nutrix ostenditur esse vitiorum, sed quia prudenti tantum ratione discernitur, maxime pretiose ornata, mysticum hoc esse nomen indicatur.

*Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, &c.*] Unum est corpus adversum intus ac foris: quod licet videatur loco separatum, in commune tamen unitate spiritus operatur. Sic pronepotes pravorum sensu Zachariam lapidasse accusantur, quum ipsi non fecerint.

*Et miratus sum, cum viderem illam, admiratione magna. Et dixit mihi angelus: Quare miraris? &c.*] Id est, diabolus quondam in mundo principabatur, qui Domino crucifixo ejectus est foras: in fine autem mundi, de carceris sui laxatur ergastulo, spiritu oris Domini peribit in æternum. Tychonius bestiam ad omne corpus diaboli refert, quod decedentium et succedentium sibi generationum pro cursu suppleatur. Maxime, quia mulierem, quam super aquas multas, id est, populos sedentem ostendere promiserat, super bestiam ostendit sedentem.

*Septem capita, septem montes sunt, &c.*] Capita, inquit, bestiæ, reges mundi sunt, ob tumorem superbiæ

*bestiam.*] Tanquam reges dixit: quia velut in somnis regnant, qui Christi regno adversantur.

*Hi unum consilium habent, &c.*] Id est pari consensu tota intentione diabolo militant, hoc est enim post bestiam accipere regnum, diabolum imitando, Christo adversari.

*Hi cum Agno pugnabunt, &c.*] Ne sævitiam hostis antiqui, humana timeret infirmitas, septicipitem describit bestiam secularis regni cornibus armatam, Christo triumphante devinci: quem in suis triumphare designans adjecit,

*Et qui cum illo sunt, vocati, electi, et fideles.*] Præmisit bene electi, multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

*Et decem cornua quæ vidisti, &c.*] Gloriam mundi, quam nunc lascivo complectuntur amore, maximo tunc incipient odio detestari, cum se Agno vincente viderint in fine damnandos. Potest et aliter intelligi, sive quod inter superbos semper jurgia sint; sive quod omnis qui diligit iniquitatem, odit animam suam.

*Et desolatam facient illam et nudam.*] Ipsi enim per iram Dei desertum faciunt mundum, dum ei dediti sunt, et injuste utuntur.

*Et carnes ejus manducabunt, &c.*] Luxibus eam solitis destitutam, gehennæ ignibus comburent.

*Deus enim dedit in corda eorum, &c.*] Deus, inquit, judex justus fortis, et cui justitia semper placita est, talia permisit impiis pro pœna peccati prioris operari: pro quibus merito finem totius imponeret orbis; sicut in Sodomis et diluvio factum evangelia testantur.

*Ut dent regnum suum bestiæ, &c.*] Id est diabolo pareant, donec consummentur Scripturæ, quibus Deus dixit quarto regno terram consummare: sicut in Daniele legimus, Quartum erit regnum super terram, quod istis omnibus regnis prævalebit. Et universam terram devorabit, et evertet, et delebit.

*Et mulier quam vidisti est civitas magna, &c.*] Sic et infra sponsam Agni contemplari jussus, vidit civitatem

*Quia in corde suo dicit, Sedeo regina, et vidua non sum, &c.]* Quia præsentibus delectata luxuriis ultionem noluit præcavere futuram, ideo in brevi tempore et spirituali et carnali clade punietur. E contrario autem cives cœlestis patriæ, qui proponunt Hierusalem in principio lætitiæ suæ, nolunt in terra aliena canticum Domini resonare, id est, in præsentī percipere gaudium futuro seculo debitum.

*Et flebunt et plangent se super illam reges terræ, &c.]* Hic fletus regum, et mercatorum et nautarum Babylonis, dupliciter intelligi potest: vel cum in die iudicii, tota mundi gloria pereunte, impiis sola præteritæ vitæ præsentia remanserit, dicentibus, Quid nobis profuit superbia? aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt hæc omnia, tanquam umbra. Vel cum in præsentī, rerum affluentia cessante, et contritione gentium diversarum instante, pravorum voluntatibus adimplendis circumfluens, carnalium deliciarum ablata fuerit occasio.

*Cum viderint fumum incendii ejus.]* Id est, indicium perditionis; quoniam fumus ignem præit. Quid enim est aliud grassatio ista mundi et contritio, quam fumus instantis gehennæ?

*Longe stantes propter timorem tormentorum ejus.]* Longe stantes non corpore, sed animo, dum unusquisque sibi timet, quod alterum per calumnias et potentiam pati videt.

*Dicentes, Væ, væ, civitas illa magna Babylon, &c.]* Spiritus dicit nomen civitatis, verum illi mundum plangunt exiguo admodum tempore pœna interceptum, omnemque industriam labefactatam cessare.

*Et negotiatores terræ flebunt et lugebunt super illam, &c.]* Cunctas mundi pompas, et ea quæ vel sensibus corporis suavia, vel externis sunt usibus accommoda, deficere lugent. Species enim metallorum ad visum, odoramenta ad olfactum, unguenta ad tactum, vinum, triticum, et oleum ad gustum pertinent. Jumentorum

clamore quærebant : Usquequo, Domine Deus, sanctus et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum ?

*Et sustulit unus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum; et misit in mare, dicens, Hoc impetu mittetur Babylon.* Sive (ut alia dicit editio) *Sic impetu dejicitur Babylon magna civitas.*] Civitas seculi pro peccatorum pondere et errore, instabili molæ comparatur. In circuitu enim impii ambulant. Quæ jure fluctibus ultionis absorbetur: quia cives Hierusalem fluctibus oppressit infidelitatis; cum super flumina Babylonis sedentes, cœlestis Sion absentiam flerent. Ait enim Dominus, Auctores scandali tali pœna plectendos. Et ecclesia quidem lapidi similatur, sed stabili et firmo, qui tempestatum spernat incursus. Potest mola etiam pro contritione pœnarum intelligi. Nam et beatus Ignatius fertur dixisse passurus, Frumentum Dei sum, bestiarum dentibus molar, ut panis mundus efficiar.

*Vox citharædorum et musicorum, &c.*] De illis quinque sensibus sonum distulerat, quem nunc inter alia de mundo dicit auferri. Ac si diceret, Quod visu pulchrum, auditu canorum, tactu planum, odoratu suave, gustu delectabile, de seculo transiturum est.

*Et omnis artifex omnis artis non inveniatur in te amplius, &c.*] Omnia, inquit, quæ ad usum vel jocunditatem humanæ vitæ pertinent, tolluntur ab impiis. Et adjecit causam, dicens,

*Quoniam mercatores tui erant principes terræ.*] Id est, quoniam in vita tua percepisti bona.

*Et in ea sanguis prophetarum et sanctorum inventus est, &c.*] Numquid eadem civitas occidit apostolos, quæ et prophetas, aut omnes sanctos? Sed hæc est civitas, quam Cain fratris sui sanguine fundavit; et vocavit nomine filii sui Enoch, id est, posteritatis suæ omnis. Nam septem generationes descriptæ sunt Cain. In ejus civitatis ædificium funditur omnis sanguis justus a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, id est, populi et sacerdotis.

ruinam impiorum, et gloriam Domini suorumque celebrat æternam.

*Et demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Agni.*] Nuptiæ sunt Agni, cum ecclesia Domino in thalamo regni cœlestis sociabitur.

*Et uxor ejus præparavit se.*] Operibus justitiæ semper insistendo spirituali se convivio et perenni regno dignam exhibuit. Potest et juxta evangelii parabolam accipi, quæ virgines narrat veniente sponso surgentes, suas ornare lampadas, id est, sua secum opera numerare, pro quibus æternam percipere beatitudinem expectant.

*Et datum est illi, ut cooperiat se byssino splendente candido.*] Datum est illi factis suis indui. Quo contra, impii, qui juxta Esaiam telas araneæ texunt, non operientur operibus suis. Opera enim eorum, opera inutilia.

*Et dicit mihi: Scribe: Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.*] Non ad prandium, sed ad cœnam vocatos narrat, quia nimirum in fine diei convivium, cœna est. Qui ergo, finito præsentis vitæ tempore, ad refectionem supernæ contemplationis veniunt, profecto ad cœnam Agni vocantur.

*Hæc verba vera Dei sunt.*] Id est, veraciter evenient quæ futura prædixi.

*Vide ne feceris. Conservus tuus sum, et fratrum tuorum.*] Supra dixerat, Ego sum primus et novissimus. Ostendit ergo angelum missum esse in figuram Domini et ecclesiæ. Nam et in fine dicit, Ego Jesus misi angelum meum testificari vobis hæc in ecclesiis.

*Habentium testimonium Jesu.*] Postquam Dominus Jesus hominem assumptum super cœlos elevavit, angelus ab homine timuit adorari, super se videlicet adorans hominem Deum, quod ante incarnationem Domini ab hominibus factum, et nequaquam ab angelis prohibitum esse legimus.

*Testimonium Jesu est spiritus prophetiæ.*] Quicquid

Patri cognita est. Pax enim Dei exsuperat omnem sensum, id est, ea pax qua Deus ipse sibi pacatus est, omnem creaturæ sive humanæ, sive etiam angelicæ transcendit intellectum. Sapientiæ enim ejus non est numerus. Nam quod dicitur, Et cui voluerit Filius revelare, id est, Filium et Patrem novit, ad modum creaturæ respicit.

*Et exercitus qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis.*] Id est, ecclesia in corporibus candidis imitabatur eum; quæ propter agonem certaminis sui, jure nomen accipit exercitus.

*Vestiti byssino albo mundo.*] Quod ipse superius exposuit justificationes esse sanctorum: juxta quod Psalmista ait, Sacerdotes tui induantur justitia.

*Et de ore ipsius procedit gladius acutus.*] Sic et Esaias: Et posuit, inquit, os meum quasi gladium acutum. Et Apostolus, Et gladium Spiritus quod est verbum Dei.

*Et ipse calcet torcular vini furoris et iræ Dei omnipotentis.*] Calcet enim nunc quoque, donec extra civitatem calcet.

*Et habet in vestimento et in femore suo scriptum, Rex regum et Dominus dominantium.*] Hoc est nomen quod nemo superborum cognoscit. Ecclesiæ autem non atramento, sed spiritu Dei vivi, in tabulis scilicet cordis inscribitur. Femore enim posteritas seminis designatur. Unde et Abraham ne posteritas ejus alienigenis misceretur, inter se servumque suum, tertium testimonium femur adhibuit. De quo apostolus tanquam mortuo fratri semen suscitans, ait: In Christo enim Jesu per evangelium ego vos genui. Potest et sic intelligi, quod ecclesia serviendo in Christo regnet, et dominetur dominantium. In vestimento etiam idem nomen describitur: quia mysterio nativitatis et opere passionis, illius nobis majestas, regnumque aperitur. Exponit in sequentibus quid hic habitus regis et exercitus significet, laborem videlicet novissimi certaminis, et gloriam regni sequentis.



IN CAP. XX. *Et vidi angelum — habentem clavem abyssi, &c.*] Recapitulans ab origine, plenius exponit quomodo supra dixerit, Bestia quam vidisti, fuit, et non est, et ascensura est de abyssu, et in interitum ibit. Dominus ergo paterna præditus potestate descendit in carnem cum principe mundi bella gesturus, atque illo ligato, vasa ejus erepturus.

*Et apprehendit draconem serpentem antiquum, &c.*] Diabolus, deorsum fluens interpretatur. Græce autem dicitur criminator. Satan, adversarius sive prævaricator. Draco ergo, propter nocendi malitiam: Serpens, propter fallendi astutiam. Diabolus, propter status sui casum: Satan propter obstinationem Domino adversandi nominatur.

*Et ligavit eum per annos mille.*] Id est, ejus potestatem a seducendis hominibus qui liberandi fuerant, cohibens refrænavit. Quam si totam vi vel fraude permitteretur exercere, in tam longo tempore plurimos infirmorum deciperet. Mille annos, dixit partem, id est reliquias mille annorum sexti diei, in quo natus est Dominus et passus.

*Et misit eum in abyssum.*] In corda utique populi persecutoris. Non quia ibi diabolus ante non erat, sed quia exclusus a credentibus amplius cœpit impios possidere, qui non solum alienantur a Deo, verumetiam gratius odiunt servientes Deo. Quod et Dominus visibiliter ostenditur, cum eum de hominibus in porcos excluderet.

*Et clausit, et signavit super illum ne seducat amplius gentes.*] Interdixit, et velut signaculo regali præclusit, ne seducat gentes, sed quæ in vitam destinatæ sunt, quas antea seducebat, ne Deo reconciliarentur.

*Post hæc oportet eum solvi modico tempore.*] Tunc solvetur, ut sanctus Augustinus ait, quando et breve tempus erit: (nam tribus semis annis, legitur totis suis suorumque viribus sæviturus,) et tales erunt cum quibus belligerandum est, ut vinci tanto ejus impetu

anima quæ peccaverit ipsa morietur, ita et prima resurrectione in hac vita est per remissionem peccatorum.

*Beatus et sanctus, &c.*] Id est qui servaverit quod renatus est.

*Sed erunt sancti Dei et Christi.*] Alia editio habet, Sacerdotes Dei et Christi. Non autem de solis episcopis et presbyteris dictum est, qui proprie vocantur in ecclesia sacerdotes, sed sicut omnes Christi dicimur propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sumus unius sacerdotis. De quibus Apostolus Petrus: Plebs, inquit, sancta, regale sacerdotium.

*Et regnabunt cum Christo mille annis.*] Retulit Spiritus cum hæc scriberet, regnaturam ecclesiam mille annos, id est, usque ad finem mundi, unde posset dubitari. De perpetuo enim regno manifestum est.

*Et cum consummati fuerint mille anni, &c.*] Consummatus dixit a toto partem, nam sic solvetur ut supersint anni tres et menses sex novissimi certaminis. Sed præter hunc tropum recte dicitur finitum tempus. Non enim computandæ sunt tam exiguæ reliquæ, cum septingenti et quot Deus voluerit anni, hora ab apostolo appellati sint.

*Et exibit et seducet gentes, &c.*] Ad hoc tunc seducet, ut in hoc prælium congreget. Nam et antea modis quibus poterat, per mala multa et varia seducebat. Exibit enim dictum est, in apertam persecutionem de latebris erumpet odiorum. Porro Gog et Magog, vel a parte totum significant, vel juxta interpretationem nominum, quæ tectum et de tecto dicuntur, occultos et apertos indicant hostes. Et tectum enim ipsi sunt, quia in eis nunc clauditur et regitur inimicus: et de tecto ipsi erunt, quando in apertum erupturi sunt odium.

*Et ascenderunt super latitudinem terræ, &c.*] Non utique ad unum locum venisse, vel venturi esse significati sunt, quasi uno aliquo loco coarctanda sit dilecta civitas, id est ecclesia. Quam potius nomine latitudinis

moriam dicit gestorum nostrorum, non quod librum habeat commemoratorium, occultorum cognitor.

*Et judicati sunt mortui ex his, &c.]* Id est, ex Testamentis judicati sunt secundum quod ex eis fecerunt, aut non fecerunt. Possunt etiam libri, facta justorum intelligi, quorum dum ex comparatione reprobi damnantur, quasi in expansione librorum legunt bonum quod agere ipsi noluerunt.

*Et dedit mare mortuos suos, &c.]* Hoc proculdubio prius factum est, quam essent mortui judicati. Ideo recapitulavit quod intermiserat, et exsequitur ordinem, dicens,

*Et judicatum est de singulis, &c.]* Significat autem corpora de terra, et animas de suis locis esse congregandas. Bonas enim mortis nomine, quæ tantummodo solutionem carnis, non autem et pœnam perpessæ sunt. Malas autem inferni vocabulo designat. Potest et ad literam accipi, corpora omnia etiam quæ fluctus absorbit, vel bellua devoravit, esse resurrectura. Quod Tychonius sic exponit: Gentes quas hic inveniet vivas, ipsi sunt mortui maris. Et mors et infernus dederunt mortuos suos, ipsæ sunt gentes sepultæ. Cum autem dixisset, Et judicati sunt singuli secundum opera, breviter subjecit quomodo et mors et infernus missi sunt in stagnum ignis. Diabolum dicit et suos, quem supra in equo pallido sedentem infernus sequebitur. Repetit enim quod evidentius præoccupando jam dixerat. Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris. Quod vero ibi obscurius adjunxerat, quod et bestia et pseudopropheta, hic apertius edisserit.

*Et qui non est inventus in libro vitæ scriptus.]* Id est qui non est judicatus a Deo vivus. Unde mihi rectius dicere videntur, qui supra libros apertos, conscientias singulorum et opera patefacta interpretantur. Librum autem vitæ, præscientiam Dei (quæ falli non potest) de illis quibus æterna dabitur vita, in quo sunt scripti, id

*Et dixit mihi, Scribe, &c.]* Et dixit mihi, Factum est. Hæc credi oportet, non exponi, præsertim quia sic dicit factum esse de præterito, ut dubitare quenquam non sinat de futuro.

*Ego sum Alpha, &c.]* Sicut in initio libri hoc se esse testatus est, ita hoc tertio oportuit repeti, ut neque ante eum Deus, sicut Esaias dicit, nec post eum credatur alius. Et quia de fine mundi sermo est, potest ipse seculi consummator, qui Creator dictus intelligi.

*Ego sitienti dabo, &c.]* De hoc fonte irrorat nunc credentes in via, quem vincentibus ubertim hauriendum præbet in patria. Utrumque autem gratis. Gratia enim Dei, vita æterna Christo Jesu Domino nostro. Et de plenitudine ejus omnes accepimus, gratiam pro gratia.

*Timidis autem, et incredulis, et execratis, &c.]* Blandis semper, ad cautelam insinuandam, austera permiscet. Sic et Psalmus centesimus quadragesimus quartus cum gratiam miserationum Domini abundanter intimaret, repente districtum ejus judicium infert, dicens, Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet. Timidos autem conjungit incredulis, quia ille timet experire periculum certaminis, qui dubitat de præmio vincentis.

*Et omnibus mendacibus pars erit in stagno ardenti.]* Ostendit multa esse genera mendacii, sed periculosissimum et maxime detestandum est quo in religionem peccatur, de quo supra. Dicunt, inquit, se Judæos esse, et non sunt; sed mentiuntur, sunt enim synagoga Satanæ.

*Et venit unus de septem angelis, &c.]* Prædicatores iidem qui plagam septenariam, id est, universalem irrogant impiis, ecclesiæ quoque futura gaudia pandunt.

*Veni, ostendam tibi sponsam uxorem Agni.]* Sponsam et uxorem dicit ecclesiam, quæ immaculata permanens, spirituales semper Deo filios generat. Vel quod nunc

vel ecclesiæ sit figurata perfectio, quia per eam orbi quadrato Sanctæ Trinitatis erat fides intimanda.

*Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, &c.]* Quod sunt portæ, hoc fundamenta: quod civitas, hoc murus. Possunt autem et patriarchæ fundamentorum vocabulo designari, qui nomina in se apostolorum, id est, figuram tenuerunt. Per illos enim fundamenta hæc civitas, quamvis per apostolos, quasi per portas latius sit credituris aperta nationibus. Et notandum, fundamenta cum pluraliter dicantur, doctores vel virtutes ecclesiæ; cum vero singulariter, ipsum significare Dominum, qui est fundamentum fundamentorum.

*Et qui loquebatur mecum, &c.]* Christus qui est sapientia Dei, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter, sanctam metitur civitatem. Quia omnia in numero, et mensura, et pondere constituens, unicuique fidelium spiritualium distribuit dona gratiarum. Possunt et ecclesiæ doctores corpore fragiles, mente cœlestes intelligi, qui merita solerter examinent singulorum.

*Et civitas in quadro posita est.]* Idcirco civitas in quadro posita, et ex omni parte æquali dicitur dimensione locata, quia nulla sinitur inæqualitate notari. Perfectum enim secundum apostolum esse, id est sapere, pacem habere, vere est in soliditate quadra subsistere.

*Et mensus est civitatem per stadia duodecim.]* Id est, ecclesiam fide factisque conspexit, vel donavit esse perfectam. Quatuor enim principalium perfectio virtutum fide sanctæ Trinitatis sublimata, quasi numero denario dignitatem componit ecclesiæ.

*Longitudo et latitudo et altitudo ejus æqualia sunt.]* Hæc est illa soliditas veritatis invictæ, qua ecclesia longitudine fidei, latitudine caritatis, altitudine spei subnixâ, circumferri non sinitur omni vento doctrinæ, quorum si unam minus habuerit, perfecta ecclesiæ stabilitas non erit.

*Et mensus est muros ejus centum quadraginta quatuor*

omnes spiritualium gratiarum flores proficientibus meritis instruitur. Hanc enim qui habuerit, vanos timores fugat, monente beato Petro apostolo: Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide. Et potest cum sponsa dicere, Dilectus meus candidus et rubicundus. Unde merito ex hoc lapide et hic structura muri, et apud Esaiam propugnacula ejusdem civitatis muniuntur pariter et ornantur.

*Secundum sapphirus.*] Hujus lapidis colorem pariter et sacramentum Moyses exposuit, cum Dei habitum describens diceret, Sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphiri, et quasi cœlum cum serenum est. Iezechiël quoque dicit quod locus in quo thronus Dei sit, sapphiri habeat similitudinem; et gloria Domini in hoc colore consistat, qui portat imaginem supercœlestis: ut qui talis est, cum Apostolo possit dicere, Nostra autem conversatio in cœlis est. Qui radiis percussus solis, ardentem ex se emittit fulgorem. Quia cœlestibus semper intentus sanctorum animus, divini luminis quotidie radiis innovatus, compunctior quodammodo atque ardentior æterna perquirat, aliisque inquirenda suadet. Nam quod in mari Rubro reperiri dicitur, significat per Domini passionem et sacri baptismatis lavacrum mentes mortalium ad præsumenda cœlestia sublimiter erigi.

*Tertium chalcedonius.*] Chalcedonius quasi ignis lucernæ pallenti specie renitet, et habet fulgorem sub dio, non in domo. Quo demonstrantur hi qui cœlesti desiderio subnixi, hominibus tamen latent, et quasi in abscondito, jejunium, eleemosynas, precesque suas agunt. Sed cum vel doctrinæ, vel aliis sanctorum usibus in servitute ad publicum procedere jubentur, mox quid fulgoris intus gesserint, ostendunt. Nam quod sculpturis resistere, radiis autem solis ictu, vel digitorum attritu si excandeat, paleas ad se rapere dicitur, talibus merito congruit qui a nullo suam forti-

quæ loquuntur adversus justum iniquitatem in superbia et contemptu. In hac quoque gazas desiderabiles invenire se manifestat, cum admiratione delectabili secutus adjungeret, dicens, Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te, et cætera usque ad finem Psalmi. Contra hujusmodi alites semen divini verbi nobis præripere anhelantes, quique sanctorum invigilant simplici per cœleste desiderium intentione, quasi uno oculo admirandi, ut gemmam fidei cæterarumque virtutum investigare et effodere queant. Quo enim quæque virtus celsior est, eo pauciores habet cultores, gravioresque ab immun-dis spiritibus persecutionem tolerat, qui velut gryphes horrendi meritorum dejectione terrestres, sed superbæ mentis altitudine volucres, divitias spirituales non sibi ad usum possidere, sed hominibus auferre indefesso labore decertant. Et quia tanta fidei sublimitas per evangelium mundo innotuit, apte propter quatuor evangelii libros, quarto loco smaragdus ponitur.

*Quintum sardonyx.*] Hic ex onyche candorem, ex sardio ruborem trahens, ab utroque nomen sardonychis accepit. Sunt autem genera ejus plurima. Alius enim terræ rubræ similitudinem tenet. Alius, quasi per humanum unguem sanguis eniteat, bicolor apparet. Alius tribus coloribus, subterius nigro, medio candido, superius minio consistit. Cui comparantur homines, corporis passione rubicundi, spiritus puritate candidi, sed mentis sibimet humilitate despecti, cum apostolo protestantes: Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed tamen interior renovatur de die in diem. Et iterum, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. Itemque Psalmista: Quanquam in imagine Dei ambulet homo, id est, de virtute mentis, tamen vane conturbabitur, id est, de infirmitate carnis. Quæ quoniam et passio in corporis infirmitate versatur: Qui enim occidunt corpus, animam non possunt occidere: et humilitas de ejusdem corporis fragilitate

autem homines ingenio quidem sagaces, sed amplius supernæ gratiæ lumine refulgentes. Nam quod aqua, sensus altitudinem designet, Salomon testis est, qui ait, Aqua profunda verba ex ore viri. Sed non est perfecti fulgoris vel humana vel etiam divina sapientia, nisi operum quoque et consummatio subnectatur. Nam senario sæpe numero perfectio designatur actionis, maxime cum in hoc numero mundi hujus sit opus consummatum. Quodque tenentis manum adurere dicitur, proculdubio patet, quia quisquis sancto viro conjungitur, ejus nimirum bonæ conversationis igne recreatur.

*Nonum topazius.*] Topazius lapis quantum inventionem rarus, tantum mercium quantitate pretiosus est. Qui duos habere fertur colores; unum auri purissimi, et alterum ætherea claritate relucentem. Pinguedo rosea, verecundaque puritas, vicinus lapidi chrysopraso magnitudine vel colore, quia maxime lampas cum solis splendore percutitur, omnium gemmarum superans pretiosissimas claritates, in aspectum suum singulariter provocans oculorum cupidissimam voluptatem. Quem si polire velis, obscuras; si naturæ propriæ relinquas, irradiat. Hic regibus ipsis fertur esse mirabilis, ut inter divitias suas nihil se simile possidere cognoscant. Cujus pulcherrima naturæ qualitas, contemplativæ vitæ decori dignissime comparatur. Hanc enim reges sancti, quorum cor est in manu Dei, cunctis bonorum operum divitiis, universisque virtutum gemmis merito præferunt, in eam maxime puræ suæ mentis intuitum, aciemque dirigentes, tanto ardentius cœlestis vitæ dulcedinem animo complectentes, quanto frequentius supernæ gratiæ fuerint splendore reperi. Habent ergo sancti viri aureum colorem ex internæ flamma caritatis, habent et æthereum ex supernæ contemplatione dulcedinis. Qui sæpe præsentis seculi turbine, velut attritu limæ vilescit. Non enim facile potest animus uno eodemque momento terrenis laboribus,



regnare desiderantes expectant, jure in decimo loco sunt positi. Per denarium enim quo Dominicæ vineæ cultores remunerantur, æterni Regis percipienda imago figuratur, ubi quod in nono gradu non poterat, perfecta dilectione Dei et proximi per omnia decalogus implebitur.

*Undecimum hyacinthus.*] Hyacinthus in Æthiopia reperitur, cæruleum colorem habens; optimus qui nec rarus est, nec densitate obtusus, sed ex utroque temperamento lucet, et purificatum suaviter florem trahit. Hic autem non rutilat æqualiter, sed cum facie cœli mutatur. Sereno enim perspicuus atque gratus est, nubilo coram oculis evanescit atque marcescit. Indicat autem animas cœlesti semper intentioni deditas, atque angelicæ quodammodo, quantum mortalibus fas est, conversationi propinquantes. Quibus omni custodia discretionis cor servare præcipitur, ne vel nimia sensus subtilitate callentes, altiora se quærere et fortiora se scrutari audeant. Gloria enim Domini celare verbum, id est, caute de Deo vel homine Christo philosophari: vel rursum desidia torpente ad infirma fidei initia atque elementa exordii sermonum Dei relabantur. Quin potius via regia gradientes, a dexteris et a sinistris per arma justitiæ tutati procedant, aptaque temporis observantia cum cœlo faciem mutant, suis inspectoribus dicant, Sive enim mente excedimus Deo, sive sobrii sumus vobis. Quasi hyacinthus nubilo circumdatus, loquitur, Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris. Et iterum, Nihil enim judicavi me scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum. Et quasi in serena luce visus ait, Sapientiam autem loquimur inter perfectos.

*Duodecimum amethystus.*] Amethystus, purpureus est permixto violaceo colore, et quasi rosæ nitore, quoddamque leniter flammulas fundens, sed et quiddam in purpura illius non ex toto igneum, sed quasi vinum rubens apparet. Purpureus ergo decor, cœlestis regni

possidet. Unde in pectore summi pontificis iidem lapides et ipsi patriarcharum nominibus inscripti iubebantur imponi, ut pulcherrimo mysterio pandetur, omnia spiritualia chrismata quæ singuli quique sanctorum viritim et ex parte percipiebant, in mediatore Dei et hominum homine Jesu Christo pariter et perfecte fuisse completa. Hæc de lapidibus pretiosis copiosius fortassis quam commaticum interpretandi genus dicebat, videor exposuisse. Necesse enim erat eorum naturas patriamque diligenter exponere, deinde sacramentum investigare solertius, sed et ordinem numerosque sequi. Quantum vero ad ipsam rei profunditatem pertinet, videor mihi perpauca, et hæc breviter strictimque dixisse. Lectoremque supplex obsecro, ut si recto ne tramite viderit incessisse, agat Deo gratias. Sin vero secus quam volebam, evenisse deprehenderit, errori meo veniam mecum a Domino deprecetur. Sed hæc hactenus, videamus et reliqua.

*Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas.]* Omnis gloria capitis refertur ad corpus. Et sicut lux vera, quæ illuminat omnem hominem, sanctis donavit lumen esse mundi, sic et ipse, cum sit margarita singularis, quam negotiator sapiens venditis omnibus emat, suos nihilominus margaritarum fulgori comparat.

*Et platea civitatis aurum mundum, &c.]* Iisdem metallis plateas componit, quibus civitatem jam dixerat adornatam; multi enim sunt etiam vitæ latioris et inferioris, summis in ecclesia cincti virtutibus, et puritate mentis et radio fulgent operis.

*Et templum non vidit in ea, &c.]* Quamvis, inquit, lapidibus civitatem dixerim exstructam, non in ædificio tamen materiali significavi requiem esse sanctorum, quorum ipse Deus unica domus et lux et requies est.

*Et civitas non eget sole neque luna ut luceant in ea.]* Quia non lumine aut elementis mundi regitur ecclesia, sed Christo æterno sole deducitur per mundi tenebras.

nunc baptismatis clarescente mysterio, cœlesti fructu sanctos imbuunt. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Idem quippe lignum, quod Joannes in aurea Hierusalem, Moyses in paradiso florere descripserunt, Salomon dixit lignum vitæ esse amplectentibus eam. Hunc fluvium puto Jordanem figurasse, ultra quem Moyses populis monita salutis, et intra quem terram repromissionis Jesus aperuit.

*Afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum.*] In duodecim mensibus omne tempus insinuat vitæ, scilicet illius ubi dicitur, Et anni tui non deficient. Et iterum, Erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato. Ubi præsens Domini vultus, æterna sanitas, æternus vitæ cibus est. Potest et simpliciter intelligi, quod per doctrinam duodecim apostolorum crux Christi fructificet.

*Et folia ligni ad sanitatem gentium.*] Si fructus merces beatæ immortalitatis accipitur, recte folia perpetuus intelligitur cantus, quod in sanitatem cadat felici jam sorte canentibus. Ibi enim gentium curatio vera, redemptionis plena, felicitas sempiterna.

*Et videbunt faciem ejus.*] Præmium fidei nobis visio Dei servatur, quod summum esse bonum Philippus intelligens ait, Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Sollicite enim fuerat commendandum hoc sanctos visuros et habituros specie, quod credunt viventes ex fide.

*Et nomen ejus in frontibus eorum.*] Confessio nominis sancti nunc inter hostes servata, tunc victores in patria glorificat.

*Et nox ultra non erit, &c.*] Non ibi fragilitas corporum, vel quiete noctis, vel ignis eget lumine, quando erit Deus omnia in omnibus, qui est lux vera, et requies æterna sanctorum. Quæ si ad allegoriam verba referas, non ibi prophetarum exhortatio, non legis est prædicatio necessaria, quæ nunc lucerna dicitur esse in

tum invenire iudicium. Huic illud simile est, Aut facite arborem bonam et fructum ejus bonum, aut facite arborem malam et fructum ejus malum.

*Ego sum A et Ω, &c.]* In A verbi divinitatem, et in Ω susceptam humanitatem designat. Principium sine termino: quod crebra in hoc libro repetitione firmatur: sive propter unius Christi divinitatem, et humanitatem sæpe insinuandam: sive ut unius naturæ tota Trinitas intimetur, quæ per prophetam dicit, Ante me non est formatus Deus, et post me non erit.

*Ut sit potestas eorum in ligno vitæ.]* Dignum præmium stolis candidis, id est, vitæ immaculatæ promittit, videlicet ut Domini aspectu, qui est vita æterna, potiatur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

*Et per portas intrent in civitatem.]* Qui Domini servant mandata dicentis, Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, et ingreditur et egredietur, et pascua inveniet: illa utique pascua quæ et hic promittuntur, id est, ligni vitæ, hi proculdubio per portas intrant in ecclesiam. Portas scilicet justitiæ, quas sibi Psalmista postulat aperiri. Qui autem aliunde tentat ascendere, ille fur est et latro: de quibus et hic subditur,

*Foris autem canes et venefici et impudici, &c.]* Cuncta enim rabies improborum et nunc intrinsecus ecclesiam tentat, sed cum intraverit paterfamilias, et sanctis secum ad nuptias intrantibus, clausurit ostium, tunc incipient foris stare et pulsare ostium.

*Ego sum radix et genus David.]* Geminam hic personæ suæ naturam expressit, quod idem factor sit David secundum divinitatem, qui factus est ex semine David secundum carnem. Quam Dominus quæstionem Judæis in evangelio proponit, Quomodo videlicet Christus filius sit David, cum eum David in Spiritu suum Dominum vocet?

*Stella splendida et matutina.]* Qui post noctem passionis unius apparendo lumen resurrectionis et vitæ

**\*\*** Explicato tandem tanto tamque periculoso labore, suppliciter obnixequē deprecor, ut si qui nostrum hoc Opusculum lectione vel transscriptione dignum duxerint, auctorem quoque operis, Domino commendare meminerint: ut qui non solum mihi, sed et illis laboraverim. Illorum vicissim, qui meo sudore fruuntur, votis precibusque remunerer: lignique vitæ, cujus eos aliquatenus odore famaue aspersi, suis meritis faciant visu fructuque potiri. Amen.

FINIS OPERUM OMNIUM VENERABILIS BEDÆ.

3



**This book is under no circumstances to be  
taken from the Building**

[illegible]

form 410